LIVIU PETCULESCU
la cea de a 70-a aniversare

Deși îl cunosc pe Liviu Petculescu de peste 45 de ani, mărturisesc că am fost surprins când mi s-a cerut să fac o prezentare a sa la vârsta de 70 de ani. Deoarece pentru mine, ca de altfel pentru mulți dintre colegii pe care îi cunosc, Liviu Petculescu este o persoană mult mai tânără decât arată vârsta lui din actele de stare civilă.

A descrie în câteva cuvinte un om ca Liviu Petculescu este foarte dificil, el fiind o persoană neconvențională și de aceea prezentarea mea, pentru vârsta aniversară de 70 de ani, va fi una mai puțin obișnuită.

L-am cunoscut pe Liviu Petculescu în cele mai diverse ipostaze. Suntem colegi în Muzeul Național de Istorie a României din anii '80, participând împreună la săpăturile arheologice din Transilvania sau Oltenia (la Cincșor sau la Cioroiu Nou). De asemenea, am participat la sesiuni de comunicări, unde Liviu Petculescu prezenta rezultatele săpăturilor arheologice sau piese de armament din epoca romană.

L-am cunoscut ca membru al unor comisii de expertiză, cum este cea de la sfârșitul anilor 80 (pe care și el sigur și-o amintește), unde am fost trimiși de către Consiliul Culturii și Educației Socialiste la Giurgiu, pentru a verifica situația actelor de evidență a colecției de acolo. Totodată, trebuia să facem o investigație asupra gravelor abatari aduse patrimoniului muzeului din Giurgiu. Își aduce aminte, cu siguranță, că doamna director de acolo încerca să ne convingă cum una dintre muzeografe avea acasă un laser mic cu care scobea monedele otomane din aur din secolele XVIII–XIX (pe care toată lumea le știe „cât sunt de groase", acestea având sub 1 mm), le umplea cu plumb, după care le lipea la loc. Sigur că am participat împreună și la expertizele mult mai complicate (între anii 2007–2010) de la Alba Iulia, la cererea Parchetului de pe lângă Curtea de Apel.

Pe Liviu Petculescu l-am cunoscut și ca persoană privată, mergând împreună la petreceri legate de mediul profesional mai mult sau mai puțin. Și având privilegiul de a discuta cu el vreme îndelungată, asupra societății noastre, a breslei, a lumii, în general. Toate acestea m-au convins că Liviu Petculescu este o persoană cu totul specială. Este un arheolog excepțional, cu o largă și profundă cultură profesională. Cunoaște izvoarele istorice, tehnica de săpătură și înțelege foarte bine relația dintre obiect și contextul lui istoric. De asemenea, este o persoană de o curiozitate extraordinară, care își pune întrebări și caută răspunsuri și care analizează totul prin filtrul minții sale. Nu este un om pe care să îl poți convinge ușor și nu este nici pe departe cel mai comod interlocutor, în multe situații, dar raționamentul său, logica de fier sunt cele care dovedesc că știe despre ce este vorba atunci când decide să se pronunțe asupra unui subiect și poți fi sigur că îți dă un sfat bun și are o viziune foarte personală asupra multor situații, fie profesionale, fie sociale și politice.

L-am cunoscut pe Liviu Petculescu și în calitate de tovarăș de doctorat. Ne-am înscris amândoi în 1984, la concursul pe care l-a organizat Universitatea din București pentru două locuri de doctoranzi la academicianul Emil Condurachi. Am fost colegi și ucenici ai acestui mare om și reputat istoric. Cu acest prilej, am constatat cât de multe știa Liviu Petculescu despre lumea romană și despre domeniul care îi este cel mai drag: istoria militară și a armamentului roman.

Poate că Liviu Petculescu a scris prea puțin față de cât de multe știe și a cercetat de-a lungul anilor, dar ceea ce a scris este extrem de temeinic și sunt convins că vom rămâne cu lucrări de referință. Nu întâmplător receptarea lor în lumea arheologilor din străinătate dovedește valoarea și importanța lor pentru studiul istoriei militare romane, în general.

Din motive care țin de natura ticăloasă a regimului comunist (dar și de minciuna unor concetățeni de-ai noștri, unii chiar profesori universitari), Liviu Petculescu nu a putut călători înainte de 1989, nici măcar până în Bulgaria...

A avut șansa ca după anul 1990 să își lărgească orizontul, să călătorească, să fie cunoscut de către colegii lui, care până atunci îl știau doar din scrierile lui foarte importante. Pasiunea cu care a urmărit subiectul îl face unul din cei mai importanți arheologi ai epocii romane din România de după cel de-al doilea Război Mondial. Este un specialist de talie internațională, care rezistă oricărui criteriu de evaluare, fiind, în peisajul arheologiei românești contemporane, o floare rară.

L-am apreciat pe Liviu Petculescu și pentru un lucru ce îl deosebește de majoritatea colegilor. El nu practică arheologia pentru arheologie, ci înțelege arheologia ca o sursă a istoriei. Din acest punct de vedere pot spune că un studiul pe care l-a scris pentru catalogul *Comorile României din China* (organizată de către Muzeul Național de Istorie a României în China, în anul 2016) este probabil cea mai originală, echilibrată și realistă contribuția privind problema romanizării Daciei și cea a etnogenezei românilor. În aceste subiecte atât de spinoase și complicate, Liviu Petculescu dovedește o uriașă capacitate de sinteză și o originalitate care îl fac să se plaseze nu numai între marii istorici, dar și între marii arheologi ai acestei țări, dar și ai Europei.

Liviu Petculescu și-a desfășurat cea mai mare parte din activitatea sa profesională la Muzeul Național de Istore a României. A făcut parte din generația fondatorilor acestei instituții și a lucrat mult la constituirea colecțiilor, aducerea patrimoniului ce urma a fi expus. Sper ca amintirile foarte plastice pe care le are despre acest eveniment să fie consemnate și în scris, pentru că vor constitui unele dintre cele mai vii, dramatice și realiste pagini din istoria constituirii acestei instituții.

Muzeul Național de Istorie a României este mândru că a avut și are un asemenea specialist.

La 70 de ani Liviu Petculescu este încă un om tânăr, cu mintea deschisă, discută cu entuziasm despre descoperirile arheologice pe care le face, iar curiozitatea lui nu a fost afectată de trecerea timpului sau de problemele muritorilor de rând, pe care le avem cu toții.

Îi doresc o carieră lungă, să fie sănătos și să rămână mereu același om neconvențional.

Ernest Oberländer-Târnoveanu

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

CĂRŢI, CATALOAGE, VOLUME

- *Civilizaţia romană în Romania*. Catalog expoziţie Chişinău, Bucureşti 1991
- *Goldhelm, Schwert und Silberschätze*.Catalog expoziţie Frankfurt a.M., Frankfurt a.M. 1994
- *Miles romanus in provincia Dacia*. Catalog expoziţie Cluj-Napoca, Cluj-Napoca 1997
- *Traiano ai confini dell'Impero*. Catalog expoziţie Ancona, Milano 1998
- *Antique Bronzes in Romania*, Bucharest 2003 (ed.)
- *Guldskatter Rumänien under 7000 AR*. Catalog expoziţie Stockholm, Stockholm 2004
- *Dacia Augusti Provincia.* Catalog expoziţie Bucureşti, Bucureşti 2006

STUDII, ARTICOLE

- Coiful roman de la Berzovia, *Banatica*, 3, 1975, p. 85–89 (în colaborare)
- Garnituri de armură romane din Dacia, *Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară*, 7–8, 1974–1975, p. 79–88
- Un fragment de diplomă militară de la Micia, *AMN*, 15, 1978, p. 131–133
- Cercetări arheologice în castrul roman de la Micia, *CA*, III, 1979, p. 111–114
- Coiful roman de la Bumbeşti, *SCIVA*, 30, 1979, p. 603–606 (în colaborare cu P. Gherghe)
- Semnificaţii şi consecinţe interne şi internaţionale ale creării statului centralizat şi independent al lui Burebista, *Revista română de studii internaţionale*, 14, 1980, nr. 1–2, p. 99–110
- Închizătoare de *balteus* romane din Dacia, *Potaissa*, 2, 1980, p. 55–62
- Castrul de la Micia (Veţel. jud.Hunedoara) în cadrul sistemului de apărare al Daciei romane, *MN*, 5, 1980, p. 109–114
- Raport preliminar asupra campaniilor de săpături arheologice din anii 1978–1979, în castrul Micia (com.Veţel, jud. Hunedoara), *CA*, IV, 1981, p. 70–75 (în colaborare cu Al. T. Nemoianu, Ruxandra Anastasiu)
- Săpăturile arheologice din castrul Micia (com.Veţel, jud.Hunedoara), *CA*, V, 1982, p. 73–76
- Obrăzare de coifuri romane din Dacia, *AMN*, 19, 1982, p. 291–300
- Săpăturile arheologice din castrul Micia, *CA*, VI, 1983, p. 45–50
- Săpăturile arheologice din castrul Micia, *CA*, VII, 1984, p. 117–119
- Noi descoperiri epigrafice în castrul Micia, *Potaissa*, 3, 1982, p. 84–89
- Despre cronologia fortificaţiilor romane de la Barboşi, *Pontica*, 15, 1983, p. 249–253
- Prinzătoare de teacă romane din Dacia, *AMN*, 20, 1983, p. 451–466
- Centiroane de tip „VTERE FELIX" din Dacia, *MN*, 7, 1983, p. 69–73
- Noi descoperiri arheologice în castrul Micia, comuna Veţel, Judeţul Hunedoara, *Documente recent descoperite şi informaţii arheologice*, Bucureşti 1984, p. 47–55
- Roman Military Granaries in Dacia, *Saalburg Jahrbuch*, 43, 1987, p. 66–76
- Congresul *limes*-ului de la Aalen. Stadiul cercetării frontierelor romane la Dunărea de Mijloc şi al echipamentului militar roman, *AMN*, 24–25, 1987–1988, p. 1204–1212
- The Limes Congress at Aalen and the State of Roman Frontier Studies, *Dacia N.S.*, 32, 1988, p. 151–161
- Contributions to Roman Decorated Helmets and Breastplates from Dacia, în H. Vetters, M. Kandler (eds.), *Akten des 14. Internationalen Limeskongresses 1986 in Carnuntum,* Wien 1990, 2, p. 843–854
- „Utere felix" and „Optime maxime con(serva)" mounts from Dacia, în V. A. Maxfield, M. J. Dobson (eds.), *Roman Frontier Studies 1989. Proceedings of the XVth Congress of Roman Frontier Studies*, Exeter, 1991, p. 392–396
- A note on military equipment of Roman officers in the 3rd century A.D., *Bayerische Vorgeschichtsblätter*, 56, 1991, p. 207–212
- Evidence for the production of Roman military equipment, *Arma*, 3/1, 1991, p. 9–10
- Bronze spearheads and spear butts from Dacia, *Journal of Roman Military Equipment Studies*, 2, 1991, p. 35–58

- Bronze miniature weapons and armour in the equipment of Roman soldiers from Dacia in the Second and Third centuries A.D., în S. T. Mols, A. M Gerhartl-Witteveen, H. Kars (eds.), *Acta of the 12th International Congress on Ancient Bronzes, Nijmegen, 1992, Nederlandse Archeologische Rapporten, 18*, Nijmegen, 1995, p. 409–412
- Miniature spearhead fittings of military equipment in Roman Dacia, *Dacia N.S.*, 37, 1993, p. 181–196
- Roman military equipment in the Dacian hill-fort at Ocniţa, în C. von Carnap-Bornheim (ed.), *Beiträge zu römischer und barbarischer Bewaffnung in den ersten vier nachchristlichen Jahrhunderten, Marburger Kolloquium 1994*, Lublin-Marburg 1994, p. 61–77
- Military equipment graves in Roman Dacia, în C. van Driel-Murray (ed.), *Proceedings of the 9th Roman Military Equipment Conference. Leiden, 1994, Journal of Roman Military Equipment Studies*, 6, 1995, p. 105–145
- Mormîntul cu echipament militar roman din cimitirul de sud-est al oraşului Romula, în M. Bărbulescu (ed.), *Civilizaţia romană în Dacia*, Cluj-Napoca, 1997, p. 215–230
- The owner of the greave AG 711 from the Axel Guttmann Collection, *AMN*, 35/1, 1998, p. 95–96
- Roman military equipment in Barbaricum in the proximity of the Dacian limes, în N. Gudea (ed.), *Roman Frontier Studies. Proceedings of the XVIIth Internatonal Congress of Roman Frontier Studies, Zalău, 1997*, Zalău 1999, p. 895–905
- Roman military equipment in Dacia in the first century A.D., în P. Roman (ed.), *The Thracian world at the crossroads of civilisations. Proceedings of the Seventh International Congress of Thracology. Constanţa-Mangalia-Tulcea*, 2, Bucureşti 1998 (1999), p. 261–285
- The equipment graves from Tomis, *Thraco-Dacica*, 19, 1998, p. 153–156
- Fragments of helmets from the Roman fort at Jidava, *AMN*, 36/1, 1999, p. 189–196
- Echipamentul militar roman din cetatea dacică de la Poiana (jud. Galaţi), în *Istro-Pontica. Muzeul Tulcean la a 50 a aniversare*, Tulcea, 2000, p. 203–220 (în colaborare cu M. Nicu)
- The military equipment of oriental archers in Roman Dacia, în Ph. Freeman, Julian Bennett, Z. T. Fiema, Birgitta Hoffmann (eds.), *Proceedings of the XVIIIth International Congress of Roman Frontier Studies held in Amman, Jordan* (*September 2000)*, BAR Int. Series 1084, 2002, p. 765–770
- Eastern influences on Roman military equipment in the first–third centuries A.D., *ASOR Newsletter*, 52/53, 2002, p. 8–9
- Influenţe orientale asupra echipamentului militar roman în perioada Principatului, *Buletin Ştiinţific. Studii istorice*, 1–2, 2002–2003, p. 11–16
- Bronze shield fittings in Roman Dacia, în Cr. Mușețeanu (ed.), *The Antique Bronzes: Typology, Chronology, Authenticity. The Acta of the 16th International Congress of Antique Bronzes, Bucharest 2003*, Bucureşti 2004, p. 371–377
- Daggers in Roman Dacia, în Cr. Mușețeanu, M. Bărbulescu, Doina Benea (eds.), *Corona Laurea. Studii în Onoarea Luciei Marinescu Ţeposu,* Bucureşti 2005, p. 405–412
- The Roman Army as a Factor of Romanisation in the North-Eastern Part of Moesia Inferior, în T. Bekker-Nielsen (ed.), *Rome and the Black Sea Region. Domination, Romanisation, Resistance. Black Sea Studies*, 5, Aarhus, 2006, p. 31–41
- Armata romană în Dacia în timpul lui Traian/L'esercito romano nella Dacia ai tempi di Traiano, în P. Damian (ed.), *Catalogul Expoziţiei Dacia Augusti Provincia. Crearea Provinciei. Il catalogo della Mostra*, Bucureşti, 2006, p. 27–34
- Armamentul roman în Dacia la începutul secolului II d. Chr., în G. S. Teodor, O. Ţentea (eds.), *Dacia Augusti Provincia. Crearea Provinciei. Actele simpozionului desfăşurat în 13–14 octombrie 2006 la Muzeul Naţional de Istorie a Romaniei*, Bucureşti, 2006, p. 441–458
- Some observations on the military equipment in the eastern part of the Roman Empire in the 1st–3rd centuries C. E., *Buletin Ştiinţific. Studii istorice*, 7, 2008, p. 12–17
- Once again on the pyramidal spearheads of triangular cross-section in Dacia, *CA*, XIV–XV, 2007–2008, p. 229–244
- Clasp-buckle belts in Roman Dacia, *AMN*, 52/I, 2015, p. 99–108
- Romanii în Dacia. The Romans in Dacia, în E. Oberländer-Târnoveanu, *România. Civilizaţii suprapuse/ Romania. Overlapping civilisations*, Bucureşti 2016, p. 200–251

PROGRAMUL DE COLABORARE ROMÂNO-FRANCEZ DE LA HÎRŞOVA-*TELL*, JUD. CONSTANŢA. CAMPANIA 2016

DRAGOMIR N. POPOVICI, BERNARD RANDOIN, ANA ILIE, CONSTANTIN HAITĂ, ADRIAN BĂLĂŞESCU, VALENTIN RADU, MONICA MĂRGĂRIT, LOREDANA NIŢĂ

PROGRAMME DE COLLABORATION FRANCO-ROUMAINE DE HÎRŞOVA-*TELL*, DEP. CONSTANŢA. CAMPAGNE 2016

La campagne 2016 poursuit des recherches multidisciplinaires dans SC/pP a fin de mètre en évidence le caractère de l'évolution de la culture Boian représentent le commencement des occupations anthropiques sur le tell de Hîrşova.

Des nouveaux carottages ont été pratiquées pour obtenir des dates supplémentaires concernent les phases d'évolution du tell dans la préhistoire.

Ont été étudiés les restes de deux maisons (SL 112 et 113), non incendiées, attribué à la fin de l'évolution de la culture Boian. Elles se sont individualisées tant du point de vue des solutions constructives mai aussi du celui des surfaces construites. Les deux avaient le même emplacement et la même orientation dans l'espace. Pour le cas de SL 112 on a constaté la destruction volontaire partielle du plateforme avant le moment de l'abandon définitive.

La totalité des données contribuent à une meilleure compréhension du comportement des communautés Boian au cours de la période de transition vers la culture, Gumelniţa. Il a été observé que ce processus reste schématique s'il est étudié seulement du point de vue du mobilier céramique, mais qu'il est plus évident du point de la gestion des ressources. Les études archéozoologiques, et aussi celles sur l'outillage lithique font la démonstration que ce processus a était beaucoup plus complexe qu'on avait pensée jusqu'en ce moment. On a là l'épreuve d'une évolution à des rythmes différents et qui ont contribuée pleinement à cette transformation.

Cuvinte cheie: tell, Boian, Gumelniţa, locuinţă, gestiune resurse.
Mots clé : tell, Boian, Gumelniţa, maisons, gestion des ressources.

INTRODUCERE

După o întrerupere determinată de lipsa finanţării, cercetările arheologice au fost reluate în St. 20 al SC/pP cu scopul cercetării succesiunilor ocupaţionale atribuite culturii Boian. Având în vedere importanţa acestora s-a dorit şi obţinerea unor eşantioane care, prin intermediul datărilor radiometrice, să permită o cât mai bună încadrare cronologică a acestora.

Printre complexele cercetate atrag atenţia resturile a două locuinţe neincendiate, respectiv SL 112 şi SL 113. Şi în cazul acestora, ca şi în cazul structurilor de locuire cercetate anterior în SC/pP, cercetarea nu a putut fi exhaustivă ele depăşind, parţial, limitele săpăturii.

Stratigrafia generală decelată anul acesta prezintă aceleaşi caracteristici observate şi în SB ce reprezintă practic partea superioară a depunerilor aparţinând evoluţiei culturii Gumelniţa. Astfel s-a putut constata că sub zona de depuneri menajere cercetată în campania 2013 (C. 2065), au apărut câteva aliniamente de pari ce marchează un orizont constructiv ale cărui vestigii se mai păstrează numai prin intermediul acestor structuri săpate în distrugerea SL. 112. Sub elementele ce marchează evoluţia celor două locuinţe au fost observate resturi ale unor diverse activităţi menajere (US-urile 20260, 20261, 20262 şi 20924).

STRUCTURA DE LOCUIRE 113 (SL 113)

Vestigiile acestei locuinţe neincendiate au fost surprinse parţial în suprafaţa cercetată, SC/pP unde numai limitele de nord şi vest (**Pl. I**) au fost descoperite. Coroborarea tuturor observaţiilor din aceasta cu cele din S. I/2009, suportă afirmaţia că suprafaţa totală depăşea 64 m^2. În cursul săpăturilor nu au fost descoperite resturi ale unor pereţi despărţitori, ceea ce permite observaţia conform căreia această locuinţă ar fi putut fi monocelulară. Din punctul de vedere al construirii lor s-a observat faptul că pereţii au fost realizaţi conform soluţiilor deja binecunoscute la Hîrşova, respectiv a şanţurilor de fundaţie cu structură de rezistenţă de lemn acoperită cu lut amestecat cu tulpini de plante tocate.

Peretele de nord (US 20292) avea un şanţ de fundaţie (C. 2119/US 20931, 20932), lat de 0,30 m şi o adâncime medie de 0,20 m. Iniţial acesta a fost observat pe traseul S. I/2009 (US 20290, 20291). Profilul magistral şi cel estic al secţiunii I/2009 ne-au oferit posibilitatea obţinerii unor detalii constructive elocvente a celor două complexe, şanţul de fundaţie şi peretele locuinţei. Acesta a fost cercetat şi în plan unde a fost surprins pe o lungime de cca 1,40–1,50 m, el depășind limitele suprafeţei cercetate. În segmentul cercetat avea o lăţime de 0,30 m fiind păstrat în elevaţie numai 0,20 m, fiind observate gropile unor ţăruşi (US 20888, 20889, 20892, 20893, 20894), ce, fără îndoială făceau parte din structura de rezistenţă a sa. Gropile erau plasate la distanţe ce variau între 0,20–0,30 m (C. 2111, US-urile 20890, 20891). Cercetarea sa, pe un segment relativ mic s-a datorat şi faptului că şanţul de fundaţie (C. 2054, US 20684), al peretelui SL 109 (posterioară), îl suprapunea în cea mai mare parte, distrugându-l. De altfel nu numai acesta a fost distrus ci și cel al SL 112 anterioară faţă de SL 113.

Această situaţie permite observaţia că structura spaţiului, cel puţin în această zonă a sitului, a fost păstrată de-a lungul existenței celor trei locuințe succesive, SL 113, SL 112 și SL 119.

Și peretele de vest (C. 2121, US 20939) a fost realizat conform aceluiași sistem constructiv. Cercetarea șanțului său de fundație (C. 2122, US 20941, 20942) nu a fost încheiată în această campanie. Peretele propriu-zis, observat în colțul de nord-vest al SC/pP, pe o lungime de cca 0,40 m, a fost păstrat în elevație cca 0,30 m și avea o lățime de cca 0,20 m. Și în cazul său au fost observate trei gropi de țăruși din structura sa de rezistență (US 20940). Acestea aveau diametre de cca 0,05 m fiind plasate la intervale de 0,20 m.

Din perioada de organizare a terenului și amenajare a clădirii s-au păstrat urme, cum ar fi o lentilă de lut ars (US 20951), fărâmițat, de culoare maroniu-roşcat, depusă pentru orizontalizare în zona unde ulterior va fi amplasată structura de combustie (C. 2084) și o lentilă de lut nears (US 20943), observată în caroul D1, lângă peretele de vest (C. 2121), reprezentând material de construcţie acumulat în timpul construcției pereților şi rămas nefolosit.

Operațiile efectuate în această primă fază constructivă au constat în (foarte probabila), trasare a conturului construcției, săparea şanţurilor de fundaţie, realizarea structurii de rezistență și ridicarea pereților. Abia după aceea a fost realizată podeaua. Pe întreaga suprafață delimitată, a fost cercetată astfel o succesiune de cel puțin trei lamine de silturi nisipoase cu o grosime totală de 2–3 cm, de culoare cenușiu deschisă și cenușiu mediu, despărțite de foarte fine niveluri ocupaționale, cenușiu închis. În zona de est a suprafeței SC/pP s-a observat foarte clar cum succesiunea de podea și două refaceri (US 20256, 20850, 20848) de aici suprapun un pat de amenajare (US 20925 = 20257), ce se prezintă ca un nivel cenuşiu-verzui cu fragmente centimetrice de lut cenuşiu-gălbui, foarte compact, cu impregnații feruginoase. După cum s-a mai observat și în cazul altor locuințe gumelnițene de la Hîrşova patul de amenajare a fost realizat numai în interiorul acesteia, în spațiul delimitat de pereții ridicați în prealabil.

În zona de sud, unde se afla și structura de combustie, s-a observat că numărul refacerilor podelei era mai mare (US 20920). Această situaţie s-ar putea datora unei utilizări şi unei circulaţii mai intense în imediata apropiere a vetrei situație ce a impus refacerea mai des decât în celelalte zone. Podeaua şi primele refaceri din baza succesiunii stratigrafice sunt deteriorate. Un detaliu important a fost oferit de lecturarea martorului intermediar (axa C–D), în sensul că prima podea este anterioară nucleului structurii de combustie, care constituie faza I a acestei instalații interioare, următoarele refaceri ale podelei „urcând”, deci fiind posterioare momentului realizării nucleului acestei amenajări. Este dificil de apreciat care ar fi putut fi intervalul de timp ce s-ar fi scurs între aceste operaţiuni, dar cert este faptul că iniţial, foarte probabil, spaţiul respectiv nu avea prevăzută o asemenea instalaţie. Ulterior s-a început construcţia acesteia, operaţiune care a rămas neîncheiată pentru o perioadă de-a lungul căreia, datorită

utilizării, a fost necesară refacerea podelei. Abia ulterior aceasta a fost terminată. Succesiunea de podele şi locuiri interioare, reprezentate de sedimente fine, nisipoase, cenuşiu-negricioase, de până la 1 cm grosime (US 20920), a fost surprinsă în partea de est a structurii de combustie, pe o suprafață de cca 1 m^2, până la limita de vest a S. I/2009.

Prima etapă a structurii de combustie (C. 2084), este reprezentată numai de miezul său, rotunjit ca formă, înalt de cca 0,20 m și cu o lățime de 0,30–0,40 m (**Pl. II/2**).

La o distanță de aproximativ 2 m vest de structura de combustie, a fost cercetată o altă amenajare interioară, probabil o laviță puțin înaltă. Aceasta a fost construită anterior amenajării podelei, dintr-un sediment siltic argilos (US 20950), de culoare maroniu-cenușiu închis, cu impregnații carămizii, cu o grosime de 5–8 cm, și o lipitură-fățuială (US 20918). A fost refăcută o dată pe parcursul utilizării acestei locuințe, în aceeași manieră. Această structură prezintă o lățime de aproximativ 0,50 m și a fost cercetată pe o lungime de 1,40 m (**Pl. II/1**).

La cca 1 m est de structura de combustie, deci pe latura de vest a locuinței, a fost observat un nivel (US 20952), compus din pachete de chirpici de cca 10–20 cm lungime, având culori diferite, maroniu închis, deschis, brun, cenușiu închis, verzui. Prezența unei lipituri la partea sa superioară, se constituie într-un argument în favoarea afirmării aici a unei a doua laviţe joase sau a unui postament. Nu a fost construită de la început, fiind posterioară primelor niveluri de podele (US 20256). Conform profilului de est al S. I/2009, partea sa superioară a fost distrusă odată cu amenajarea platformei de lemn a SL 112. Structura este vizibilă pe profilele de sud și est a S. I/2009. Pare să fi avut o lățime de cca 1,00 m și a fost surprinsă pe o suprafață de cca 2,00 m^2.

Pe parcursul evoluției acestei locuințe, a fost refăcută structura de combustie, pe amplasamentul primului nucleu. Din această fază, a-II-a, din evoluția sa, s-au păstrat blocurile de piatră din gardină (US 20923), plăcuţe de vatră deranjate, precum și miezul (US 20922), constituit dintr-un nivel siltic eterogen, format din blocuri de lut nears de diferite culori, maroniu închis, maroniu deschis sau verzui. În această fază, structura avea dimensiuni de 1,00 × 0,60 m, din care gardina are o lățime de cca 0,30 m (**Pl. II/2–3**). Blocurile de calcar ce delimitează această vatră de formă circulară au forme mai regulate, cu dimensiuni de 40 × 26 × 14 cm sau 20 × 13 × 8 cm, dar și cu forme neregulate şi dimensiuni de 30 × 20 × 18 cm, 7 × 10 × 2 cm sau 13 × 10 × 3 cm.

În perioada de utilizare a locuinţei s-au acumulat depuneri ce au structurat niveluri ocupaţionale exterioare pe latura de nord-vest (US 20954). Acestea regrupează două sedimente siltice eterogene cu fragmente centimetrice de cărbune și valve de scoici, despărţite de un nivel laminar de chirpici nears, sugerând diverse activităţi fie menajere, fie constructive (refaceri?, reparaţii?). La partea dinspre exterior a peretelui de nord (US 20278 şi 20279), au fost observate şi cercetate alte depuneri rezultate din diverse activităţi. Astfel, US 20278 se prezenta ca un nivel ocupaţional microstratificat, cenuşiu-verzui. Conţinea lut nears şi lamine brun - cenuşiu de lemn. La rândul său, US 20279, avea un aspect microstratificat, brun - cenuşiu, ce prezenta la partea superioară o lamină verzuie, cu structură granulară, omogenă.

De asemenea, anterior distrugerii se situează US 20912, C. 2115 și US 20858. Ultimul dintre acestea reprezintă un sediment de culoare cenușie, eterogen, pigmentat cu fragmente milimetrice și centimetrice de chirpici nears și cărbune. Conținea oase de mamifere și fragmente ceramice. Această compoziţie corespunde unei acumulări cu caracter menajer, cercetată în careurile C1–C2–C3, ca de altfel și C. 2115 (US 20912), care reprezintă o aglomerare de oase în cadrul nivelului de locuire US 20858.

Ultima secvență a evoluției locuinței este reprezentată, în principal în zona carourilor D2–C3, de pachete (lut argilos, de culoare cenușiu-verzui), cu dimensiuni de până la 0,10 m, provenite de la distrugerea pereților (US 20903, 20955, 20903). Lipsa acestora pe întreaga suprafață a locuinței sugerează că în fapt ea a fost parțial îndepărtată în cursul unor foarte probabile acțiuni de orizontalizare a terenului în vederea construirii SL 112.

STRUCTURA DE LOCUIRE NR. 112

În cursul cercetării s-a observat că distrugerea acestei locuințe era împărțită în două zone, ce nu aveau contact fizic, de șanțul de fundație al peretelui de sud-vest al SL 109 (C. 2054). În consecință, inițial, au primit numere diferite de înregistrare, respectic SL 111 și SL 112. Ulterior s-a optat pentru utilizarea numai a SL 112.

Datele rezultate în cursul cercetării evidențiază că din punctul de vedere al dimensiunilor, aceasta pare să fi fost una peste media dimensiunilor altor locuințe unicelulare cunoscute. Ceea ce atrage atenţia este și faptul că ea preia în întregime, din ceea ce a putut fi observat în suprafețele cercetate, aplasamentul SL 113. Deosebită este și compartimentarea interioară realizată prin implantarea unor stâlpi dispuși în șiruri. Subliniem și existența diferitelor amenajări interioare (vatră circulară cu gardină din blocuri de calcar, laviţe), amplasate peste structurile ce corespundeau construcției anterioare.

În ceea ce privește pereţii menționăm refacerea celui de pe latura de vest, iar pe latura de nord păstrarea și deci, reutilizarea peretelui locuinței anterioare, SL 113.

Construirea peretelui de pe latura de vest (C. 2092) marchează unul din momentele de început ale acestei construcții, SL 112 (**Pl. I/2**). A fost surprins în plan pe o lungime de cca 1,00 m și prezenta o lățime de cca 0,20 m. S-a conservat prost, fiind păstrate pe profilul magistral urmele „ruperii" sale la cca 0,20 m înălțime de la baza sa. Tot în perioada constructivă a locuinţei, a fost realizată structurarea internă a spaţiului său, materializată de patru şiruri de stâlpi verticali, orientate est-vest (Pl. 3.b). Interesantă este prezența unor mari gropi realizate pentru fixarea acestor pari (**Pl. III/1; IV**).

Din șirul I au fost cercetate, în suprafaţa SC/pP, trei complexe ce reprezentau gropile de implantare a parilor, C. 2098, C. 2110 şi C. 2085. Șirul II de stâlpi era format din C. 2095, C. 2090 şi C. 2101 iar cel de al treilea şir de stâlpi este constituit din C. 2094, C. 2100, C. 2087, C. 2089 (= C. 2118) și C. 2108. La rândul său, cel de al-IV-lea era constituit din două complexe (C. 2106 și C. 2088).

Spațiul interior a fost astfel organizat prin implantarea la distanțe inegale, variind între 0,80 m și 1,40 m, a unor pari ce susținеau, foarte probabil, acoperișul acestei locuințe. Relațiile stratigrafice observate demonstrează şi faptul că acestea nu au fost, toate, contemporane, ceea ce permite ipoteza unei compartimentări ce a cunoscut cel puţin două etape implicând restructurarea spațiului respectiv.

În interior a fost cercetată platforma cu o substructură de lemn (**Pl. III/2**), realizată din trunchiuri de lemn despicate (C. 2099, US 20842 și US 20827), acoperită apoi de un strat de lut.

În zona vetrei (C 2084), a fost cercetat un nivel ocupațional (US 20827), gros de cca 1–1,5 cm, vizibil sub forma unui sediment cenușiu, laminar, cu fragmente de cărbune la partea superioară și inferioară, deși în alte zone ale locuinței acesta se prezintă ca un nivel de lut curat, de culoare verde deschis, ce conține carbonați de calciu sub forma unor pete milimetrice de culoare albă. US 20842 reprezintă structura din bârne. În cazul substructurii de lemn a platformelor locuinţelor culturii Gumelniţa regula generală constă în dispunerea pieselor de lemn transversal pe axul locuinţei. În cazul locuinţelor atribuite culturii Boian datele sunt mai puţin clare. În cazul SL 109[1], piesele de lemn ce alcătuiau substructura platformelor celor două încăperi prezentau orientări diferite, într-una din camere ele fiind dispuse longitudinal, iar în cealaltă erau dispuse transversal pe axul locuinţei. În acest stadiu al cunoştinţelor generale este dificil de întrevăzut semnificaţia acestei situaţii, dacă are o valoare generală sau este numai o particularitate specifică locuirilor Boian de la Hîrşova.

Diferitele observaţii stratigrafice din timpul cercetării de teren sugerează posibilitatea existenţei a cel puţin două faze în evoluţia acestei construcţii (**Pl. I/2**). Datorită faptului că nu s-a încheiat cercetarea sa, ele vor putea fi definitiv lămurite în cursul campaniei viitoare.

Această nouă construcție, prezintă câteva amenajări și instalații interioare, refăcute, structura de combustie (C. 2084) și o laviță scundă (C. 2103), pe amplasamentul celor din locuința precedentă. În cazul C. 2084 s-a putut observa faptul că substructura de lemn a platformei nu exista sub aceasta, spaţiul pe care a fost construită fiind cruţat. Această fază, a-III-a, a fost surprinsă parțial, deoarece restul structurii continuă în profilul de S. S-a păstrat forma, ovoidală, cu dimensiuni de 0,20 × 0,90 m. (**Pl. V/1**). Gardina (US 20897), era realizată din blocuri de calcar lipite cu lut (ele aveau următoarele dimensiuni: bloc 1 = 7 × 5 × 11 cm; bloc 2 = 11 × 8 × 6 cm; bloc 3 = 15 × 20 × 14 cm; bloc 4 = 20 × 26 × 6 cm; bloc 5 = 20 × 10 × 10 cm). Aceasta a fost refăcută de două ori (US 20882 şi 20883), partea

[1] Popovici *et alii* 2014b, 24–28.

activă, fiind şi ea refăcută tot de două ori (US 20879 și 20808). Fiecare dintre acestea aveau depus la bază câte un strat de pietricele de calcar cu dimensiuni mai mici de 0,05 m. Crusta mozaicată formată datorită utilizării, avea o grosime de 0,01–0,02 m sugerând o folosire într-un interval de timp destul de scurt. Cea de a doua este suprapusă de refacerile podelei, observaţie stratigrafică ce poziţionează bine aceste acțiuni în istoria evoluţiei locuinţei.

Cândva, după amenajarea primei podele, în colțul de sud-vest al suprafeței cercetate și al construcție interceptate, a fost construită o laviță joasă (C. 2103, US 20866, 20867). A fost cercetată pe o lungime de 1,30 m, dar continua în profilul de vest, fiind deci mai lungă. Lățimea era de cca 0,50 m. Prezenta un miez de cca 0,10 m înălțime (US 20867 – sediment argilos, compact, omogen, de culoare cenușie, cu frecvente impresiuni roșcate, reprezentând materie vegetală) și cel puțin 4 lipituri-refaceri, prima de 0,05 m grosime, restul cu grosimi mai mici de 0,01 m (US 20866). Poziţionarea postamentului, la cca 2 m distanță de structura de combustie, sugerează că, foarte probabil, ne aflăm în apropierea peretelui de sud. Am remarca și faptul că modalitatea constructivă a acestei amenajări este aceeași cu cea a structurii anterioare, după cum, la fel, este păstrat și amplasamentul.

Evoluția internă a acestei construcţii este susţinută şi de resturi de podele pe loc şi nivelurile ocupaționale interioare (**Pl. VI**), aferente (US 20828, 20851, 20856, 20863, 20861, 20857, 20847, 20852, 20853, 20855, 20859, 20868, 20869, 20854). Astfel, de exemplu, US 20828 şi 20854 reprezintă o succesiune de cca 8 refaceri succesive ale podelei și ocupaționalele interioare aferente, surprinse în profilul magistral și în plan, lângă peretele de vest (C 2092), iar apoi de-a lungul profilului de vest, până la o distanță de cca 60 cm spre interiorul suprafeței cercetate. Grosimile diferitelor refaceri ale podelei variază de la 1 cm până la 5 cm, această situaţie datorându-se, foarte probabil, necesităţii orizontalizării solului. În unele zone, unde stratigrafia podelei şi a refacerilor ei s-a păstrat mai bine, grosimea totală a acestora ajunge să aibă cca 0,50 m. Cele din zona de nord-vest, prezintă o înclinare de 9° pe direcția N–S. Cele mai multe au aspect lenticular, fiind resturi de podele din diversele etape de evoluție ale construcţei, marcând o intensă circulaţie pe anumite axe ce sunt dificil de evidenţiat din cauza conservării parţiale a locuinţei. Semnificative pentru înţelegerea diverselor tipuri de activităţi desfăşurate în aceasta sunt şi nivelurile ocupaționale interioare, ce în general prezintă o culoare cenușie, dar şi variaţii ale acesteia, verzuie sau maronie, în funcţie de resturile (uneori consistente, fiind observate inclusiv cariopse) materialelor de natură organică ce au contribuit la formarea acestora. Între unele dintre aceste refaceri ale podelei s-a putut observa prezenţa resturilor ce atestau existenţa unor cuverturi vegetale, acoperite de refacerile ulterioare. Situaţia concretă din teren şi mai ales suprafeţele mici pe care au fost păstrate ne-au împiedicat să încercăm, măcar, o cercetare pe suprafeţe mai mari care ar fi putut fi mai concludentă.

Variaţiile de culoare, textură şi compoziţie ale podelei şi multele sale refaceri, corelate cu modul de compartimentare a locuinței permit avansarea ipotezei privind o utilizare individualizată a diferitelor spații interioare – pe lângă pereți, în jurul structurii de combustie etc. Ar mai fi de remarcat că diferențele surprinse între seriile de refaceri ale podelei sugerează o organizare și folosire a spațiului pe direcțiile N-S, deși orientarea stâlpilor interiori par să organizeze spațiul pe direcția E–V.

Ultima perioadă a existenței acestei locuințe este definită de o serie de activități antropice intenționate, dar și procese ocupaționale ce documentează existența unor comportamente complexe ale oamenilor vis-à-vis de memoria locului și construcția propriu-zisă. O primă secvență este materializată, în primul rând, de abandonarea structurii. O a doua este marcată de distrugerea parțială a platformei. Ceea ce se poate remarca este faptul că aceste manifestări nu sunt absolut inedite. Manifestări asemănătoare au mai fost certificate la Hîrşova şi la Borduşani în nivelurile gumelniţene. Ceea ce este deosebit de interesant în schimb este faptul că acestea sunt documentate acum şi în mediul cultural Boian. Rămâne de văzut în ce măsură ele sunt reprezentative pentru întreaga cultură sau sunt numai particularităţi ce ilustrează comunităţile de la Hîrşova. În schimb, putem fi apropiaţi de o certitudine – existenţa unei continuităţi Boian – Gumelniţa la Hîrşova. Iar această situaţie poate fi caracteristică pentru un areal mai larg, confirmând mai vechile afirmaţii privind continuitatea Boian – Gumelniţa ce au avut drept fundament în principal ceramica şi în mai mică măsură alte categorii de date arheologice[2].

Prima dintre aceste acțiuni ar fi materializată de o serie de intervenții mai ample, de dislocare a podelelor locuinței, poate, într-o încercare de recuperare a lemnului din platforma ce forma substratul

[2] Comşa 1962; Comşa 1972.

construcției. Au fost înregistrate drept US 20250; C. 2105 – US 20860 și 20862; C.2107 – US 20877 și 20878 și C.2109 – US 20872 și 20873 (**Pl. VI–VII**). Amploarea acestei distrugeri este marcată de absența platformei de lemn (**Pl. III/2; VII/1–2**). Mai mult, foarte probabil, pe alocuri, această acțiune a fost urmată de îndepărtarea unei părți a materialului astfel rezultat, așa cum pare să sugereze analiza profilului de nord. Un alt argument în favoarea acestei afirmații şi anume că ar reprezenta acțiunea intenţionată de distrugere a platformei, este faptul că acestea nu prezintă material arheologic.

În consecință astfel devine explicabilă situația observată în teren și care a constat în identificarea *in situ*, numai pe zone mici, a unor secvențe de podele, cu cca 5–9 refaceri, unele cu grosimi de până la 0,06–0,08 m. C. 2109 (US 20877), este un sediment siltic fin nisipos, de culoare cenușiu-verzui conţinând material din distrugerea atât a pereţilor cât şi a podelelor, remaniată, dezagregată sub acțiunea factorilor externi. La rândul său, C. 2109, la est de structura de combustie, este rezultatul aceleiaşi acţiuni de distrugere a podelelor (US 20250). Acelaşi tip de activitate a fost surprinsă și la limita de nord a laviței joase (C. 2103). Această situaţie permite ipoteza că distrugerea intenţionată a fost dirijată preponderent asupra platformei dar a fost concretizată punctual prin câteva intervenţii despre care nu se poate preciza dacă au fost concomitente sau nu. Surprinzătoare rămâne observaţia că această distrugere nu a fost generalizată precum în alte cazuri de locuinţe (ne referim în primul rând la cele gumelniţene cercetate la Hîrşova şi Borduşani deoarece nu sunt cunoscute alte situații nici în cazul unor construcţii aparţinând culturii Boian şi nici nu au fost semnalate în alte situri gumelniţene). Credem că ipoteza ce ar avea în vedere scopul acestor perturbări intenţionate, respectiv recuperarea materialului lemnos, chiar dacă nu poate fi eliminată cu totul, are şanse mici să fie reală. Aceasta deoarece dacă se au în vedere numărul mare de refaceri şi cantitatea mare de lut depus în cursul acestor operaţiuni (reamintim că grosimea acestora ajungea uneori până la 0,50 m), ar fi impus un efort considerabil cu rezultate minime, iar intervenţiile nu ar fi putut permite recuperarea unei cantităţi semnificative de lemn reutilizabil.

Un alt detaliu semnificativ ne-a fost relevat de structura distrugerii locuinţei. Astfel, US 20250, identificată în careurile A1 A2, A3, B1, B2, B3, C1, C2 şi C3 este formată din pachete de dimensiuni mai mari de lut nears, de 0,20–0,30 m lungime. În structura sa au fost observate două faciesuri. Cel inferior este constituit din lut/chirpici nears de culoare verzuie-deschis, cu zone maronii, urme ale amprentelor vegetale, friabil, cu frecvente granule carbonatice. Faciesul superior este format din lut compact, de culoare maronie, cenușie sau verzui, în fapt blocuri de chirpici nears de 0,10-0,30 m lungime. Aceste diferente ar putea fi explicate prin expunerea la interperii o perioadă de timp și deci dezagregarea lor. Aceasta înseamnă că între cele două secvențe ale abandonării și distrugerii construcției s-a scurs o perioadă de timp ce foarte probabil nu a fost foarte lungă, dar care a determinat dezagregarea unei părți a pachetelor de lut provenite din distrugerea platformei.

O situație similară a fost observată în zona centrală a suprafeței, carourile B1, B2, B3, precum și în carourile C1, C2, distrugerea se prezenta sub forma unui sediment maron-verzui, pigmentat, dezagregat, (amestecat cu oase de pește, fragmente de cărbune de 2–3 cm). Frecvent au fost observate bioperturbări. De-o parte și de alta a acestei zone centrale, în carourile C1, D1, dar și în zona A1, A2 lutul este curat, nu este dezagregat sub acțiunea factorilor de mediu prezentându-se sub forma unor pachete/blocuri provenite de la pereții prăbușiți. Analiza profilului magistral sugerează acumularea acestei distrugeri în blocuri de până la 20–30 cm pe lângă pereții de nord și vest, surprinși pe suprafețe mici în secțiunea cercetată. De asemenea, ruperea pereților la bază și prăbușirea acestora spre interiorul contrucției este o acțiune ulterioară acumulării din zona centrală. În zonele unde distrugerea pereților nu a fost îndepărtată, în careurile A2–B2–C2–C3 au fost identificate urme de vegetale neorganizate, care ar fi putut proveni din acoperișul de stuf, prăbușit.

Remarcăm, fără a putea explica, descoperirea pe traseul pereților dărâmați sau la exterior, în cazul nostru, la baza peretelui de nord (US 20292), dar și de vest (C. 2092, US 20826), a unor vase sau fragmente de vase (C. 2096, US 20896).

Prăbușirea pereților la interiorul locuinței a făcut ca distrugerea în spațiul exterior să capete un aspect distinct. În zona de N, în careurile A1–B1, a fost înregistrat drept US 20274 și 20810. US 20810 este un sediment siltic de culoare verzuie, omogen, reprezentând un lut relativ curat, care spre peretele US 20292 are o grosime de 0,10 m, iar US 20274 era un nivel gălbui, omogen, compact, ce conţine fragmente de lut nears. În bază şi la partea superioară prezenta niveluri ocupaţionale cu o culoare cenuşiu închis. Conţine foarte rare granule de cărbune, de dimensiuni milimetrice. US 20809, sediment siltic de

culoare brun-cenușie, neomogen, cu frecvente fragmente centimetrice și milimetrice de chirpici ars, cărbune, lut nears, cenușă, reprezintă abandonul structurii de combustie. Imposibilitatea plasării mai precise a acestui moment face ca el să fie distinct în cadrul acestei secvențe de distrugere.

Deci, ultima etapă din evoluția finală a construcției este cea a distrugerii pereților, structurii de combustie și abandonarea definitivă. Distrugerea (intenționată?) pereților locuinței SL 112 este reprezentată de US 20744 în colțul de sud-vest al St. 20, de US 20171, în colțul de nord-vest și în restul suprafeței de US 20248. Aceasta prezenta înclinare de la nord spre sud, cu o pantă accentuată în zona primului rând de carouri și dinspre vest spre est în colțul de sud-vest al St. 20/SC/pP. Diferența altimetrică între distrugerea din zona de nord și sud a zonei cercetate este de cca 1,00 m. Grosimea acestei distrugeri este variabilă. Astfel, în zona de nord, aceasta are o grosime de 0,50 m, iar în cea de sud, în zona structurii de combustie de doar 0,10 m. În partea de sud-vest a St. 20, grosimea acestei distrugeri este de 0,20 m. În zona centrală a suprafeței cercetate, această distrugere lipsește fiind îndepărtată.

O ultimă etapă a constat din activități de îndepărtare de material. A fost practicată o terasare (vizibilă sub forma unei trepte în profilul de vest a SC/pP), în zona respectivă formându-se o acumulare menajeră groasă de aproximativ 20 cm, peste care va fi construită locuința SL 109, care a sfârșit incendiată, ambele structuri ocupaționale fiind cercetate în campania 2013[3].

În schimb, C. 2107 (US 20872, sediment brun-cenușiu închis, remaniat), reprezintă o perturbare de dimensiuni reduse, sub 0,10 m diametru și cu aceeași adâncime, surprinsă în caroul B3, la limita structurii de combustie. Pare să fie practicată după abandonarea definitivă a locuinței. În primul rând dimensiunile dar şi faptul că a fost realizată după ce construcţia îşi încheiase evoluţia ne obligă să credem că nu are o legătură directă cu celelalte acţiuni realizate în momentul distrugerii.

Reflexe ale evoluției acestei construcții sunt acumulările din spațiile exterioare, deși în cazul nostru din aceste zone nu au fost cercetate decât suprafețe mici, dincolo de pereții de nord și vest. Experienţa ultimilor ani a impus evidenţa faptului că înţelegerea evoluţiei unei locuinţe, mai precis a celor ce au locuit-o, în condiţiile unei obligatorii cercetări pluridisciplinare, nu se poate realiza fără studierea acestor depuneri şi mai ales fără corelarea datelor. Această observaţie conferă o altă dimensiune cercetării arheologice a structurilor de locuire, fie că ele sunt locuinţe sau au avut o altă destinaţie/funcţionalitate.

Locuirile exterioare, pe latura de vest (US 20956, 20957, 20958) a construcției, prezintă o succesiune de cel putin 13 niveluri microstratificate, posterioare distrugerii, care s-au format în perioada de timp scursă între abandonul definitiv al SL 113 şi construirea SL 112, constituind un tip de complex, definit la Hîrşova în cazul secvenţelor ocupaţionale exterioare gumelniţene, drept zonă de deşeuri menajere. Aceasta a fost surprinsă pe o suprafață foarte mică, de cel mult 20 cm^2. US 20956 reprezintă o succesiune de cel puțin 6 niveluri microstratificate. Cele de deasupra distrugerii SL 113, sunt de culoare cenuşiu închis, granulare, dezagregate, între care se află unul de culoare maroniu-cenuşiu. La partea superioară avea un nivel asemănător compozițional și cromatic cu US 20957. Acesta din urmă era un nivel granular ce conţinea cărbune, lemn şi valve de scoici. La bază, prezenta un nivel cenuşiu, de lut dezagregat, curat. US 20958 era un nivel compact, gros de cca 8–10 cm, format din chirpici nears având în compoziţie fragmente vegetale. Nici în cazul depunerilor menajere (US-urile 20277, 20276, 20275), situate la exteriorul peretelui de nord al SL 112 situaţia nu a fost cu mult diferită. Acestea au fost cercetate pe o suprafață restrânsă, de cca 80 cm^2 în SC/pP. Sunt niveluri microstratificate, cu o componentă organică importantă, inclusiv coproliți. Conțin și o cantitate însemnată de material ceramic și osteologic.

CERAMICA

Au fost analizate preliminar loturile ceramice provenind din patul de amenajare al SL 113 (US 20257, 20925) și distrugerea SL 112 (US 20248, 20744), marcând limita superioară, respectiv, și pe cea inferioară a săpăturii atât din punct de vedere stratigrafic cât și cronologic ale secvenței stratigrafice cercetate în această campanie. Scopul nostru a constat, pe de o parte, din evaluarea potențialului acestor

[3] Popovici *et alii* 2014b.

două US-uri dar și de a verifica, dacă este posibilă evidențierea vre-unor diferențe capabile să caracterizeze elementele evoluției complexului ceramic.

Din patul de amenajare al SL 113 a fost recuperată o cantitate totală de 8.933 g, semnificativ mai redusă comparativ cu cea din distrugerea SL 112 mai ales dacă avem în vedere faptul că în cazul acesteia din urmă posibilitatea ca ceramica să fi fost mai numeroasă este certă. Categoriile de pastă grosieră și semifină reprezentau și aici principala pondere (7553 g și 84,55%). În schimb, cea fină prezenta o pondere de numai 7,78% (695 g), considerabil mai redusă față de totalul ceramicii din acest US, comparativ cu precedentul. Ceramica decorată, de tip Boian-Spanțov, prezenta aici o pondere de 5,5%, respectiv 492 g iar cea Hamangia – 2,16% (193 g).

În cazul acestui lot ceramic (patul de amenajare al SL 113), se mai poate observa faptul că fragmentaritatea este diferită comparativ cu ceramica provenită din distrugerea SL 112. În cazul ceramicii modelată din pastă fină procentul de fragmente determinabile din punctul de vedere al formei a fost de 15,82% față de numai 4,86% în cazul celei modelate din aceeași pastă, provenind din distrugerea SL 112. Situația este aceeași și în cazul ceramicii de uz comun, grosieră și semifină. În primul caz, procentul fragmentelor ceramice determinabile din punctul de vedere al formei, a fost de 31,92% față de numai 18,73% din cel de al doilea. Fără îndoială, fragmentaritatea poate fi pusă și pe seama calității pastei, a dimensiunilor vaselor, dar și a altor factori ce, foarte posibil, s-au manifestat.

În cazul distrugerii SL 112, se poate preciza că, în fapt nu a fost recuperată decât o parte a acesteia deoarece, parțial, ea fusese îndepărtată din vechime, în cursul diferitelor operațiuni efectuate după distrugerea locuinței. Așa cum s-a precizat mai sus ea a fost afectată și de alte diverse activități demonstrate de existența unui număr de gropi de pari ce documentează existența unor activități constructive din care nu s-au păstrat decât acestea.

În consecință, din distrugerea locuinței a fost recuperată o cantitate totală de 20.361 g din care majoritatea (55%) este reprezentată de categoriile de pastă grosieră și semifină (11.175 g), cea din pastă fină reprezentând 39,60%, respectiv 8074 gr.

Ceramica ce prezintă decor tipic Boian–Spanțov (779 g), are o pondere redusă, de numai 3,82% din totalul ceramicii descoperite în acest context. Nici ceramica de tip Hamangia nu este foarte numeroasă (333 gr), cu o pondere de numai 1,64%. Demn de remarcat este și faptul că ceramica cu decor grafitat este foarte puțină, numai trei fragmente, provenind de la străchini modelate din pastă fină.

Pictura cu roșu crud a fost observată pe suprafața interioară a buzelor unor mici străchini realizate din ceramică fină sau semifină. Un singur caz demonstrează acest tip de pictură și pe suprafața interioară a unui vas cu dimensiuni mai mari.

Dacă diferențele evidențiate vor fi confirmate de analiza completă a întregului lot ceramic obținut în cursul cercetărilor din această campanie, vom putea obține o imagine mai clară a evoluției ceramicii într-un interval bine precizat și care corespunde perioadei de utilizare a celor două locuințe.

UTILAJUL LITIC (SILEX)

În această campanie au fost descoperite 68 de piese de silex. Din punct de vedere tipologic, predomină suporturile laminare (retușate sau nu), acestora adăugându-se aşchiile și fragmentele de tip *esquille* (**FIG. 1**). Evidențiem faptul că în cazul unor aşchii, dar și a unor fragmente indeterminabile s-a observat, pe partea dorsală, prezența cortexului rezidual.

Galeţii/blocurile de silex utilizate în producţia de suporturi aparţin tipului mat, omogen, de culori variate, de la crem-gălbui, la maroniu, cenuşiu sau negru; uneori, două sau mai multe varietăţi coloristice pot proveni din acelaşi bloc de silex.

În cazul suporturilor laminare frecvența cea mai mare o au fragmentele meziale și cele distale. Piesele complete și cele fragmentare dar care conservă partea proximală au permis observația conform căreia acestea prezintă bulbul de percuție și talon neted ceea ce îndreptățește atribuirea lor stigmatelor ce caracterizează o percuție dură.

Piesele fragmentate poartă fracturi predominant perpendiculare pe planul suportului, uneori însoţite de desprinderi longitudinale sau transversale; acestea din urmă au morfologia unor aşchii de mici dimensiuni (asemănătoare unor *esquilles*) şi sunt localizate pe suprafaţa ventrală.

Valorile lăţimilor lamelor aparţin majoritar intervalului 15–19 mm şi nu ajung, decât cu titlul de excepţie, la 30 mm (o lamă mezială retușată bilateral, ceea ce presupune că lăţimea iniţială a suportului era chiar mai mare), sau 34 mm (o lamă distală neretuşată). De asemenea, prezenţa în eşantion a două lamele meziale neretuşate constituie o excepţie, neputându-se vorbi de o producţie propriu-zisă de astfel de suporturi.

Lamele ce prezintă retuşe marginale (uni- sau bilaterale), alături de un *grattoir* (păstrat fragmentar, respectiv parțial frontul activ), ilustrează categoria pieselor retușate. Cele două lame cu troncatură pot fi interpretate drept iniţiative de reciclare a unor unelte devenite nefuncţionale – una din ele prezintă o suprafaţă incomplet transformată în troncatură, în extremitatea distală, iar în cazul celei de-a doua, troncatura este amplasată pe suprafaţa unei foste fracturi din treimea distală. Lamele retuşate au, cu puţine excepţii, ambele margini lungi modificate de retuşă directă, semiabruptă, continuă sau parţială (**FIG. 2**).

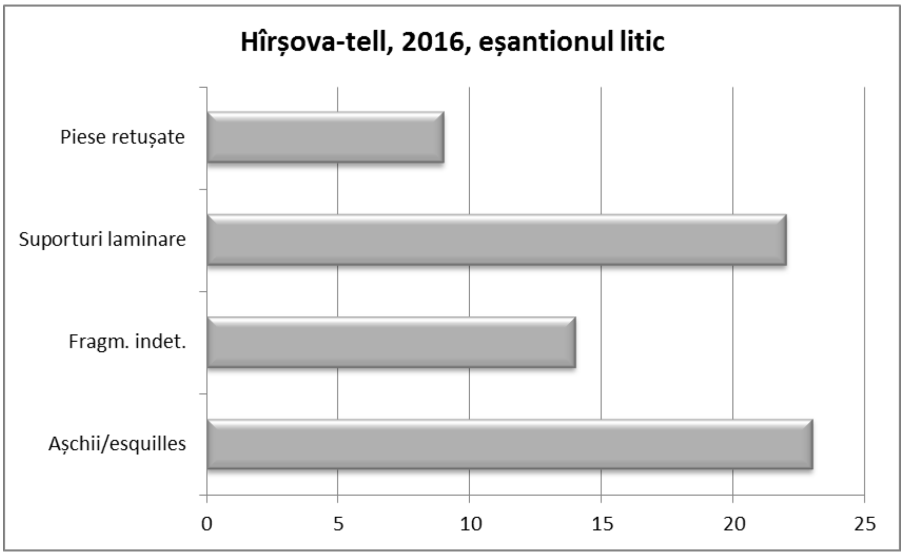

FIG. 1. Hîrşova-*tell*, 2016, SC/pP. Reprezentarea grafică a eşantionului litic (nr. piese silex).
FIG. 1. Hîrşova-*tell*, 2016, SC/pP. La représentation graphique de l'échantillon lithique (no. pieces en silex).

FIG. 2. Hîrşova-*tell*, 2016. SC/pP. Lame retuşate.
FIG. 2. Hîrşova-*tell*. 2016, SC/pP. Des lames retouchées.

ANALIZA PETROGRAFICĂ A MATERIALULUI LITIC ŞLEFUIT

În campania din anul 2016 a continuat analiza petrografică a materialului litic şlefuit descoperit în suprafaţa SC/pP.

Piesele analizate pot fi încadrate în următoarele categorii:

Frecătoare

un fragment de mici dimensiuni din gresie carbonatică, cu textură medie, cenuşie, omogenă;

un fragment din gresie carbonatică grosieră, gălbuie, omogenă;

un fragment de mici dimensiuni din gresie grosieră, fin microconglomeratică, cenuşie, eterogenă, compactă;

un fragment de mici dimensiuni din şist verde, cu textură foarte fină, cenuşiu verzui mediu, omogen;

două fragmente de mici dimensiuni din calcar fin, crem, omogen.

Râşniţe

un fragment de mici dimensiuni din gresie carbonatică fină, cenuşiu gălbuie, omogenă;

un fragment de mici dimensiuni din gresie carbonatică grosieră, cenuşie, eterogenă;

un fragment de mici dimensiuni din cuarţit fin cristalizat, cenuşiu deschis, omogen, foarte compact;

un fragment de mici dimensiuni din şist verde fin, cenuşiu verzui, omogen, compact;

un fragment din calcar foarte fin grezos, gălbui, omogen.

Ascuţitoare/şlefuitoare

un piesă din gresie carbonatică fină, cenuşiu gălbui, omogenă, fin micacee, compactă şi un fragment de mici dimensiuni din aceeaşi rocă;

un fragment de mici dimensiuni din gresie carbonatică medie, cenuşie, omogenă.

Fragmente

un fragment de gresie carbonatică foarte fină, bine sortată, gălbuie, omogenă;

un fragment de gresie carbonatică medie, bine sortată, gălbuie, omogenă;

Numeroase fragmente de calcar, cu dimensiuni de 1–10 cm, rar mai mari, au fost utilizate pentru realizarea diferitelor amenajări în interiorul locuinţelor, în special a cuptorului. Alături de acestea sunt întâlnite şi concreţiuni de silex, cu ocurenţă locală, în depozite de calcare de vârstă jurasică.

CERCETĂRI SEDIMENTOLOGICE

Pentru cercetările sedimentologice din acest an au fost decise două obiective. Primul dintre acestea avea în vedere continuarea efectuării de carotaje sedimentologice cu scopul completării datelor existente privind evoluția planimetrică a *tell*-ului și implicit, prin eventuala obținere a unor noi eșantioane, de completare a schemei cronologice a evoluției acestui monument. Cel de al doilea a avut în vedere continuarea analizei sedimentologice a situațiilor cercetate în cursul săpăturilor arheologice.

1. Carotaje sedimentologice

Carotajele sedimentologice, în coloane tubate, au fost realizate cu o carotieră mecanică operată de un motor Cobra TT.

Pentru a se identifica limita de nord, două carotaje au fost amplasate pe panta *tell*-ului în această zonă (proprietatea Irimia G. și proprietatea Docan). Cel de al treilea a fost făcut în baza tell-ului, pe proprietatea Ilie I., apropiată de marginea sud-estică a suprafeţei SB. Al patrulea a fost situat la partea superioară a *tell*-ului, în extremitatea sa sud-vestică.

În nici unul dintre cele două carotaje situate pe pantă, C1 – Fundătura Dunării nr. 9 (proprietatea Irimia G.) şi C2 (proprietatea Docan), nu au fost identificate niveluri de locuire eneolitice *in situ* (**FIG. 3**). Acumulări de coluviu, deci pe panta aşezării, au fost identificate în carotajul C1. În carotajul C2 au fost identificate niveluri succesive de locuire cu abundente fragmente de cărămidă şi cărbune atribuite

perioadei romane sau romano-bizantine (**Tab. 1**). Acestea sunt separate de niveluri cu foarte rari constituenţi antropici, ce pot reprezenta fie nivelări, fie niveluri de coluviu acumulate pe pantă.

FIG. 3. Hîrşova-*tell*. 2016. Succesiunea stratigrafică înregistrată în carotajul C1/2016.
FIG. 3. Hîrşova-*tell*. 2016. La succession stratigraphique enregistrée dans le carottage C1/2016.

Tab. 1. Hîrșova-*tell*. 2016. Succesiunea stratigrafică observată în carotajul C2 / 2016.
Tab. 1. Hîrșova-*tell*. 2016. La succession stratigraphique enregistrée dans le carottage C2 / 2016.

ADÂNCIME	COLOANA	DESCRIERE	INTERPRETARE
0		Silt argilos şi nisip fin, cenuşiu deschis-mediu, friabil, omogen, cu structură agregată fină, cu rari constituenţi antropici (c. a.) fini – cărbune, 1–3 cm.	Sol actual.
59		Silt cenușiu deschis şi cărămiziu deschis, eterogen, friabil, cu fragmente de chirpici dezagregat, 4–5 cm, rare fragmente de calcar 1–2 cm, rare granule mm de chirpici ars şi cărbune fin.	Coluviu.
124		Silt şi nisip fin, cenuşiu deschis, eterogen, friabil, cu abundente fragmente de chirpici ars/lutuială şi cărbune.	Nivel de locuire.
153		Silt şi nisip fin, cenuşiu deschis, eterogen, friabil, cu relativ rare fragmente de chirpici ars/lutuială, cca 1 cm şi frecvent cărbune fin.	Nivelare (?).
173		Silt şi nisip fin, cărămiziu, eterogen, friabil, cu abundente fragmente de chirpici ars/lutuială 1–4 cm şi rar cărbune.	Nivel de locuire.

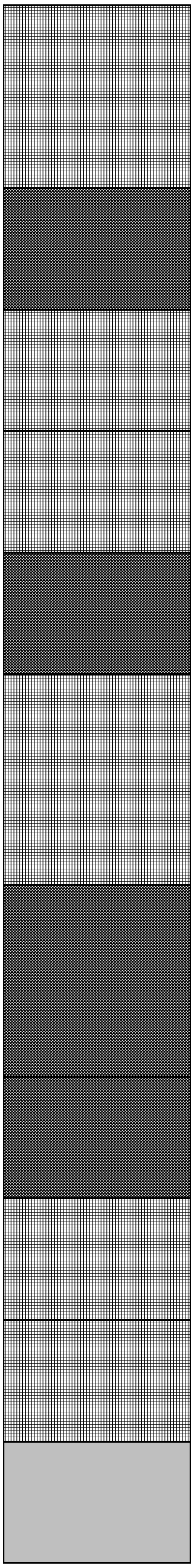

200	Silt argilos şi nisip fin, cenuşiu deschis, relativ omogen, fin granular, foarte friabil, cu rare fragmente de lut ars şi cărbune.	Nivelare (?).
239	Silt şi nisip fin, cărămiziu, eterogen, friabil, cu abundente fragmente de chirpici ars/lutuială şi rar cărbune.	Nivel de locuire. Eşantion C14.
257	Silt argilos şi nisip fin, cenuşiu deschis-mediu, eterogen, granular, friabil, cu rare granule de cărbune şi granule siltice cenuşiu deschis, cm.	Nivelare (?).
276	Silt argilos şi nisip fin, brun gălbui, f. omogen, cu rare fragmente de scoici.	Nivelare (?).
300	Silt şi nisip fin, cenuşiu deschis-mediu, relativ omogen, cu frecvente granule fine de lut ars şi de cărbune (15–20%), uniform distribuite.	Nivel de locuire.
324	Silt argilos brun deschis / gălbui, f. omogen, friabil, cu f. rare granule de lut ars şi de scoici. Limita marcată de fragment de concreţiune carbonatică 5 × 3 cm.	Nivelare (?).
369	Silt argilos şi nisip fin brun deschis, eterogen, cu frecvente fragmente de lut ars, rar cărbune fin şi rare fragmente de concreţiuni carbonatice, max. 1 cm.	Nivel de locuire.
410	Silt şi nisip fin cenuşiu mediu, eterogen, cu abundente fragmente de lut ars, 1–5 cm şi rare fragmente de cărbune fin, cu limită netă.	Nivel de locuire.
427	Silt şi nisip fin brun deschis, aspect eterogen, cu rare fragmente de concreţiuni carbonatice cm.	Nivelare (?).
452	Silt şi nisip fin, brun și gălbui, eterogen, cu rare granule de cărbune mm şi un nivel cm de arsură roşie.	Nivel de locuire.
474	Silt argilos şi nisip fin gălbui, foarte omogen, compact, fără incluziuni.	Nivel natural (?).
500		

În cadrul succesiunii înregistrate în carotajul C3 a fost întâlnită limita dintre nivelurile de locuire gumelniţeană şi nivelurile de acumulare naturală din alcătuirea marginei de terasă joasă pe care este amplasat situl. În carotajul C4 a fost observată limita superioară a nivelurilor gumelniţene, care se corelează cu nivelurile observate în sondajul S2 Vest.

2. Analiza succesiunilor cercetate arheologic

În campania de cercetări arheologice din anul 2016 au fost analizate nivelurile de construcţie, utilizare şi distrugere ce corespund evoluției SL 112 și SL 113 din SC/pP.

Au fost prelevate trei eşantioane micromorfologice în zona sudică a acestor structuri. Primul este reprezentat printr-un nivel de deşeuri cu abundente fragmente de cărbune şi de lemn, într-o matrice de cenuşă, suprapus de o acumulare rezultată în urma distrugerii unei structuri neincendiate, cu lentile de lut şi chirpici şi lamine de lemn.

Al doilea eşantion micromorfologic este situat în succesiunea de podele, lutuieli şi niveluri ocupaţionale din interiorul locuinţei din partea superioară, în vecinătatea vetrei, ce include un nivel de cenuşă.

Al treilea eşantion micromorfologic este localizat în locuinţa neincendiată din bază (**FIG. 4**) şi este reprezentat printr-o succesiune foarte fin stratificată de niveluri de construcţie şi utilizare din interiorul acesteia. Analiza comparativă a acestor două succesiuni poate evidenţia unele modificări de construcţie sau amenajare, respectiv utilizare, a acestor două locuinţe.

FIG. 4. Hîrşova-*tell*, 2016. Succesiunea stratigrafică atribuită locuinţei neincendiate din bază.
FIG. 4. Hîrşova-*tell*. 2016. La succession stratigraphique attribuée à la maison située dans la base.

INDUSTRIA MATERIILOR DURE ANIMALE

42 de piese, atribuite industriei materiilor dure animale alcătuiesc lotul din această campanie. Osul este principala materie primă din care au fost lucrate 33 de piese. Din corn au fost lucrate numai 8 piese și una singură a avut drept suport pentru confecționare o bivalvă de *Spondylus*. Dacă avem în vedere etapele principale ale lanțului tehnologic (obiecte finite, piese în curs de prelucrare, suporturi și resturi de debitaj) și gradul de finisare, se poate observa că repartiția lor este inegală, net în favoarea pieselor finite – 25 exemplare (59,5% din total), spre deosebire de piesele în curs de prelucrare – două exemplare (4,8%), suporturile – cinci exemplare (11,9%) și resturile de debitaj – trei exemplare (7,2%). Acestora li se adaugă cele indeterminate (piese ce par să fi fost finisate, dar a căror funcție nu a putut fi identificată cu certitudine, datorită fracturării) – 7 exemplare (16,6%).

Nr.	**Grupă tipologică**	**Os**	**Corn**	***Spondylus***
1.	Spatulă	5		
2.	Vârf	4		
3.	Daltă	3	4	
4.	Astragal abrazat	3		
5.	Podoabă	4		1
6.	Harpon		1	
7.	Preformă	1	1	
8.	Suport	4	1	
9.	Rest de debitaj	3		
10.	Indeterminată	6	1	

Tab. 2. Hîrșova-*tell*, 2016. Distribuția numerică a diferitelor tipuri de artefacte.
Tab. 2. Hîrșova-*tell*, 2016. La distribution numérique des différents types d'artefacts.

Categoria tipologică cea mai numeroasă este cea a spatulelor (n=5) (**Tab. 2**, **FIG. 5/a**). Trei dintre acestea au fost confecționate pe suport plat, prin bipartiția longitudinală a coastei. Laturile de debitaj și fața inferioară au fost abrazate pe suprafețe variabile. Piesele de acest tip sunt puternic uzate, atât la nivelul frontului activ, cât și la nivel mezial, probabil ca urmare a manipulării. La un al patrulea exemplar, pentru a se forma frontul activ s-a aplicat percuția longitudinală. În momentul bipartiționării, nu s-au detașat două semi-coaste și partea proximală a rămas intactă. Pentru zona unde bipartiția s-a finalizat, laturile au fost regularizate prin abraziune. Frontul activ a fost creat prin abraziune, aplicată la nivelul extremității, doar dinspre fața inferioară. Asupra unui ultim exemplar nu s-a intervenit tehnologic. În schimb, pe fața convexă, se dezvoltă o bandă mezială de lustru puternic și striuri foarte fine, iar pe cea concavă – o bandă lată de uzură, alături de șanțuri de presiune, cu striuri interioare.

A doua categorie tipologică este reprezentată de vârfuri (n=4) (**FIG. 5/b**). Un prim tip de suport a fost obținut prin quadri-partiție, fără a putea restabili procedeele, deoarece întreaga suprafață a piesei a fost regularizată prin *raclage* longitudinal, creându-se secțiunea circulară. Spre partea distală, s-a aplicat o abraziune în jurul întregii circumferințe, pentru a amenaja vârful. Un alt tip de suport plat a fost obținut utilizându-se așchierea prin percuție. Laturile sunt rămase în mare parte în stare brută. Front activ a fost amenajat prin abraziunea fețelor și laturilor, la nivel distal. În fine, ultima modalitate de obținerea a suportului a constat în bipartiția prin dublu *rainurage*. Pentru amenajarea frontului, s-a aplicat o abraziune la nivel distal, în jurul întregii circumferințe.

Două dălțițe au fost confecționate pe suport plat, fiind utilizată bipartiția prin percuție a osului. Frontul activ a fost amenajat prin abraziune aplicată bifacial doar la nivelul extremității active. O a treia dălțiță conservă volumul anatomic al matricei osoase (**Fig. 5/c**). La nivel proximal, nu știm cum a avut loc segmentarea, deoarece extremitatea este în mare parte fracturată. Frontul activ a fost creat printr-o lovitură prin percuție, după care planul de debitaj a fost abrazat. Aceeași abraziune s-a aplicat și pe fața superioară pe o bandă mediană, pentru a regulariza extremitatea.

Trei astragale de *Bos taurus* (**FIG. 5/d**) au fost abrazate pe una din fețe, ceea ce a dus la formarea unor mici zone cu plajă de striuri regulate.

Domeniul estetic este reprezentat de patru obiecte de podoabă, confecționate din os. Trei exemplare sunt vertebre de pește, perforate central (**FIG. 5/e**). Cea de a patra piesă este o mică perlă cilindrică cu o perforație centrală, realizată prin rotație.

Celelalte categorii de subproduse ale lanțului operator (suporturi și resturi de debitaj), atrag atenția în special prin predominanța procedeului de bipartiție prin dublu *rainurage*, ceea ce necesită o investiție importantă de timp, dar este extrem de productiv, deoarece duce la obținerea a două suporturi cu forme predefinite (**FIG. 5/f**).

Din corn, au fost confecționate dălțițe, având un sistem de înmănușare format din perforații realizate prin rotație bifacială (n=3) (**FIG. 6/a**). Frontul de tip daltă a fost realizat prin mici așchieri unifaciale. În unele cazuri, a intervenit și un procedeu de fasonaj al zonei de așchiere. De obicei, frontul activ este afectat de utilizare, constând în mici așchieri și lustru macroscopic. Un fragment distal pare a proveni dintr-o daltă pe suport plat. Nu știm procedeele de obținere ale suportului, datorită fracturării. Amenajarea frontului activ a fost realizată prin abraziune aplicată doar pe fața inferioară.

Harponul (**FIG. 6/b**) a fost confecționat pe o axă de corn bipartiționată longitudinal, fără a mai putea identifica procedeele, datorită intervențiilor ulterioare. Amenajarea părții proximale s-a realizat printr-un *raclaje* destul de neregulat. Același *raclage* longitudinal a fost aplicat și pentru fasonajul trunchiului. Barbelura, ca și protuberanțele, au fost detașate prin *sciage*. Din păcate, vârful este fracturat.

Preforma (**FIG. 6/c**) este o rază de corn care a cunoscut un procedeu de segmentare prin percuție, la ambele extremități. Apoi, a avut loc un debitaj longitudinal, rezultând un suport plat. Nu cunoaștem procedeul de bipartiție, deoarece laturile de debitaj au fost regularizate. Suportul conservă volumul anatomic al cornului, segmentarea din ramură realizându-se în percuție indirectă.

În opinia noastră, piesa din valvă de *Spondylus* (**FIG. 5/d**) era o perlă bilobată, care s-a fracturat și a fost refolosită. Uzura avansată a piesei este evidentă, cu deformarea pereților perforației, demonstrând o suspendare îndelungată.

Din punct de vedere tipologic se poate constata o varietate semnificativă ce indică activități diversificate în care erau folosite aceste piese, chiar dacă, numeric acest lot nu este foarte mare.

FIG. 5. Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. Artefacte confecționate din os: a. spatulă; b. vârf; c. dălțiță; d. astragal abrazat; e. element de podoabă; f. suport.

FIG. 5 Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. Pièces confectionnées en os : a. spatule ; b. pointe ; c. ciseau ; d. astragale abrasé ; e. objet de parure ; f. support

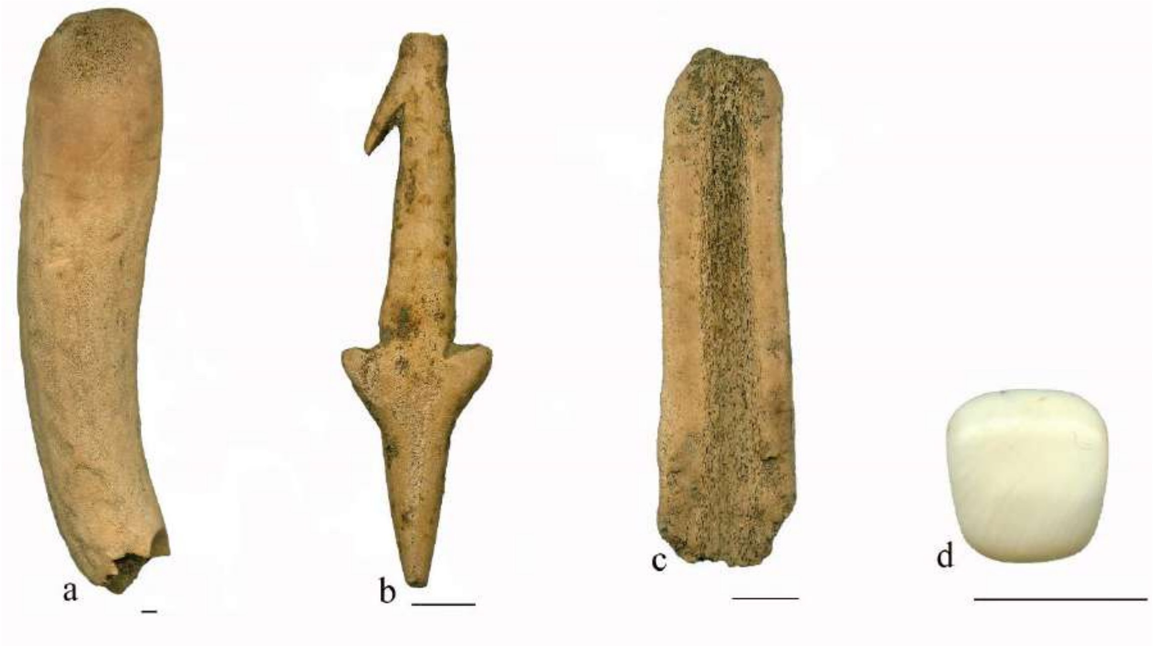

FIG. 6. Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. Artefacte confecționate din corn de *Cervus elaphus* și valvă de *Spondylus*: a. dălțiță; b. harpon; c. preformă; d. element de podoabă.

FIG. 6. Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. Pièces confectionnées en bois de *Cervus elaphus* et coquillage de *Spondylus* : a. ciseau ; b. harpon ; c. ebauche ; d. object de parure.

STUDIUL RESTURILOR DE MAMIFERE DE LA HÎRȘOVA TELL

Lotul studiat provine din 18 unități stratigrafice cercetate în această campanie în SC/pP. Au fost recuperate 1494 fragmente de mamifere (**Tab. 3**) cu o greutate de 14,96 kg. Numai 804 (53,7%), cu o greutate de 11,80 kg (78,9%), au putut fi determinate specific.

Specia	NR	%	G	%
Bos taurus	332	41,29	8529	72,26
Ovis aries	21	2,61	324	2,74
Capra hircus	4	0,50	76	0,64
Ovicaprine	311	38,68	1570	13,30
Sus domesticus	38	4,73	492	4,17
Canis familiaris	49	6,09	267	2,26
Total domestice	755	93,91	11258	95,37
Vulpes vulpes	9	1,12	39	0,33
Meles meles	1	0,12	5	0,04
Mustelid de talie mică	1	0,12	1	0,01
Sus scrofa	12	1,49	215	1,82
Cervus elaphus	7	0,87	224	1,90
Capreolus capreolus	3	0,37	21	0,18
Lepus europaeus	16	1,99	41	0,35
Total sălbatice	49	6,09	546	4,63
Total determinate	804	100	11804	100
Sus domesticus/Sus scrofa	43		388	
Total indeterminate	638	42,96	2560	17,35
Total mamifere	1485		14752	
Corn de cerb	9		210	

Tab. 3. Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. Repartiţia resturilor de mamifere ca număr de resturi (NR) şi greutate (G este exprimată în grame).
Tab. 3. Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. La répartition des restes de mammifères par nombre de restes (NR) et poids (est exprime en grammes).

Întreg lotul poate fi caracterizat drept rezultatul unor activități menajere, fragmentele analizate prezentând caracteristicile specifice (urme de tăiere – dezarticulare, de descărnare, urme de dinţi şi de ardere). În cazul urmelor lăsate de dinți trebuie avut în vedere și faptul că acestea ar fi putut fi determinate de intervențiile carnivorelor – foarte probabil câini, dar în același timp nu putem ignora nici posibilitatea intervențiilor distructive ale suinelor domestice.

Dintre cele 12 specii determinate (**Tab. 3**), cinci sunt domestice (vită, oaie, capră, porc şi câine) iar șapte sunt sălbatice (cerb, căprior, mistreţ, vulpe, bursuc, o specie de mustelid de talie mică şi iepure de câmp), definindu-se astfel un spectru relativ bogat.

În ceea ce privește animalele domestice, datele preliminare demonstrează că ovicaprinele (41,79%) urmate de bovine (41,29%), sunt cele mai importante. Lista acestora este completată de câine (6,09%) și porc (4,73%). În cazul acestuia din urmă este posibil ca ponderea statistică reală să fi fost mult mai mare, dar numărul relativ mare de suine (*Sus* sp. – 43 de fragmente) ce nu au putut fi determinate specific, fie din cauza fragmentarității fie a vârstei fragede, a împiedicat o determinare taxonomică mai precisă.

Cinci dintre resturile scheletice aparținând câinelui care prezintă urme de transare demonstrează faptul că acesta era consumat, un alt argument în acest sens fiind oferit și de ponderea statistică semnificativă a acestuia – peste 6 %.

În decursul studierii lotului din acest an a devenit foarte vizibil faptul că atunci când este avut în vedere numărul de resturi scheletice, cele provenind de la speciile cu dimensiuni medii (ovicaprine, carnivore etc), au o pondere statistică mai mare comparativ cu cele provenind de la speciile cu dimensiuni mai mari (vită, cerb, mistreț). Această situație se datorează în principal gradului de fragmentare mai mare în primul caz, față de cel de al doilea. În ceea ce privește fragmentaritatea aceasta poate avea cauze multiple ce se pot datora condițiilor tafonomice din sol (îngheţ/dezgheţ, umezeală etc), sau diferitelor acțiuni antropice de genul transării, dezarticulării etc. Având în vedere această situație am decis ca resturile scheletice să fie cântărite cu scopul de a verifica și compara datele astfel obținute. Cântărirea lor a demonstrat că în fapt bovinele au cea mai mare pondere în cadrul paleoeconomiei animaliere cu o pondere de 72,26%, ovicaprinele situându-se la mare distanţă cu doar 16,68%, acestea fiind urmate de către porc (4,17%) şi câine (2,26%) (**Tab. 3** şi **FIG. 7**).

Resturile osteologice provenind de la animalele sălbatice dețin o pondere mai redusă, atât din punctul de vedere al numărului (cca 6%), cât și din cel al greutății (4,63%), în lotul studiat. Rezultă, evident, faptul că vânătoarea, privită ca sursă de hrană, ocupa o poziție secundară comparativ cu cea cea creștere a animalelor.

De asemenea se observă că ponderea mamiferelor de talie medie spre mică (vânat de talie mică) este relativ importantă ca NR, dintre specii remarcându-se iepurele de câmp (1,99%) şi vulpea (1,12%). Nu trebuie neglijat nici aportul mamiferelor de talie mare şi medie (cervidele şi mistreţul) care aduc o cantitate importantă de carne în cadrul dietei acestei comunităţi. Ca greutate cerbul şi mistreţul au cea mai mare pondere cu 1,90% respectiv 1,82% (**Tab. 3** şi **FIG. 7**).

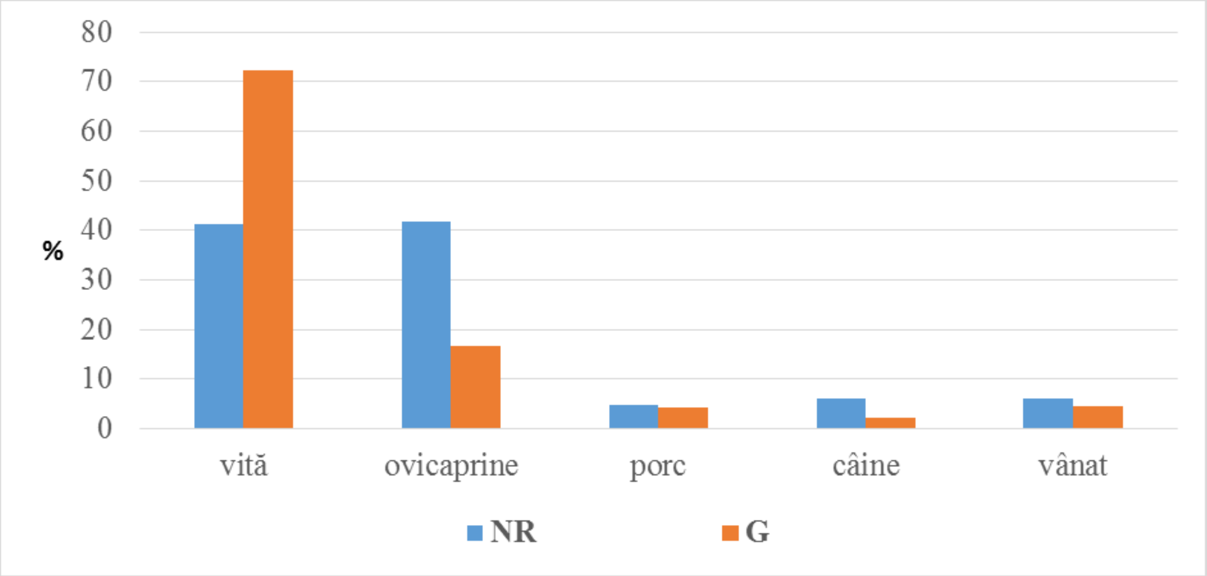

FIG. 7. Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. Reprezentarea grafică a resturilor de mamifere domestice şi a vânatului ca număr de resturi (NR) şi greutate (G).

FIG. 7. Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. La représentation graphique des restes de mammifères domestique et sauvages par nombre de restes (NR) et poids (G).

Analiza comparativă a datelor obținute din studierea materialelor arheozoologice aparținând mamiferelor provenind din contextele gumelnițene cu cele din contexte Boian permite câteva observații ce evidențiază o serie de modificări în paleoeconomia animalieră a comunităților respective: (i) ponderea mamiferelor domestice este mult mai mare (peste 90% ca NR şi greutate); (ii) bovinele şi ovicaprinele

sunt animalele domestice cele mai exploatate; (iii) vânatul este slab reprezentat (cca 6% ca NR şi 4% ca greutate).

STUDIUL MATERIALULUI FAUNISTIC (MOLUȘTE, PEȘTI, ȚESTOASE ȘI PĂSĂRI)

Lotul compus din materialele faunistice studiate a provenit din SC/pP fiind obținut prin prelevare directă. Din punctul de vedere al numărului de resturi loturile cele mai importante au fost furnizate de către US-urile 20248 (402) și 20278 (101). Din numărul total de 1163 resturi identificate (**FIG. 8**), 877 proveneau de la moluște, 268 de la pești, 15 de la țestoase și 3 de la păsări.

Moluște

Din cele 877 cochili de moluște identificate, cele mai multe (796), aparțin speciilor din genul Unio (*U. pictorum, U. tumidus, U. crassus*). În schimb, numai 76 de exemplare aparțin scoicii de lac (*Anodonta* sp.). Scăzută, în cazul acestui lot, este și reprezentarea gasteropodului *Viviparus* sp. și bivalvelor *Dreissena* sp. (**FIG. 8**).

Dimensiunile indivizilor de Unio se încadrează în categoria celor medii dar sunt prezenţi şi indivizi de mici dimensiuni (**FIG. 9**). Valorile înălţimii cochiliei celor 119 indivizi de *Unio pictorum* se eşalonează între 22,4 şi 41,5 mm (media 32 mm), a celor 158 de indivizi de *Unio tumidus* între 23,5 şi 41,7 mm (media 32,86 mm) iar a celor 63 indivizi de *Unio crassus* între 20,5 şi 32,3 mm (media 27,75 mm).

Şi în acest eşantion frecvenţa valvelor de *Unio crassus* este mare (7,86% din totalul moluştelor). Aceste date confirmă rezultatele anterioare[4] şi faptul că în această perioadă a locuirii scoica era consumată mai intens datorită preferinţelor alimentare sau chiar a abundenţei în mediu datorită caracteristicilor ecologice propice pentru dezvoltarea speciei *U. crassus.*

Pești

Din lotul studiat (268 resturi), au fost determinate 216 cu o pondere statistică de 80,5% (**FIG. 10**). Acestea sunt în general oase robuste care se păstrează mai bine în timp şi care pot fi colectate cu uşurinţă direct (keratohyalul, prima radie a înotătoarelor, dentarul, opercularul, basioccipitalul, parasfenoidul și vertebrele).

Compararea listei taxonomice din acest an cu cea precedentă nu a evidențiat modificări semnificative. Toate speciile prezente sunt comune Dunării şi apelor dulci: sturioni, ştiucă, crap, somn şi şalău. Dintre acestea somnul domină ca număr de resturi (32,09%) fiind urmat de crap (15,97%). Sturionii sunt bine reprezentaţi în acest eşantion, menţinându-se cu un procent de 21,64%, urmaţi de ştiucă (4,1%). Şalăul este de asemenea prezent cu 2,61% din totalul resturilor de peşti.

Reconstituirea dimensiunilor

Sturionii

Aceștia au fost determinați pe baza resturilor provenind de la scuturile osoase externe, a radiilor de la înotătoare sau a oaselor de la craniu (palatopterygoid, dentar). În lotul din această campanie singura specie determinată este morunul (*Huso huso*). Au fost studiate resturi provenind de la cel puțin patru indivizi, cu talii medii sau foarte mari.

Ştiuca (*Esox lucius*)

Această specie este reprezentată de cinci indivizi dintre care trei sunt de talie mică (218–312 mm LT, 0,06-0,2 kg). Ceilalţi aveau talii mari (733 mm LT şi 3 kg) şi foarte mari (912 mm LT şi 6 kg). Masa totală a ştiucilor determinate în acest lot este de 9,3 kg.

Crapul (*Cyprinus carpio*)

Au fost identificați cinci indivizi cu talii cuprinse între 459 şi 797 mm LT (1,4–7,1 kg). Toţi se încadrează în categoria reproducătorilor. Masa totala a crapilor din acest lot ajunge la 23,5 kg.

Somnul (*Silurus glanis*).

Au fost reconstituite dimensiunile pentru 15 indivizi (**FIG. 10**) cu talii cuprinse între 730 şi 2400 mm LT (2,5–91 kg). Aceştia se încadrează în categoria medie spre mare. Masa totală a indivizilor estimaţi se ridică la peste 297 kg.

[4] Popovici *et alii* 2014b.

Șalăul (*Sander lucioperca*)

În cazul șalăului au fost reconstituite dimensiunile pentru 3 indivizi. Doi au taliile de 700 mm LT (3,1 kg) şi unul de 815 mm LT (5 kg) încadrându-se în categoriile mare şi foarte mare.

Datele rezultate din studiul acestui eşantion confirmă rezultatele de până acum obţinute în SC/pP atribuite culturii Boian. Frecvența statistică scăzută a speciilor de talie mică şi a ciprinidelor, demonstrează că, foarte probabil, pescuitul era orientat preponderent către capturarea speciilor de talie mare precum crapul, somnul sau sturionii.

Reptile

Numai 15 resturi osteologice determinate aparțin broaștei țestoase. Ţestoasa de apă *Emys orbicularis* este prezentă cu 9 resturi izolate de la carapace şi plastron. Ţestoasa de stepă *Testudo graeca* este slab reprezentată cu resturi de la plastron şi doar un rest de la carapace.

Păsări

În eşantion au mai fost identificate trei fragmente aparţinând păsărilor.

	Taxon	*Unio tumidus*	*Unio pictorum*	*Unio crassus*	*Unio sp.*	*Anodonta sp.*	*Dreissena polymorpha*	*Viviparus sp.*	**Mollusca Total**	Sturioni	*Esox lucius*	*Cyprinus carpio*	Cyprinidae	*Silurus glanis*	*Sander lucioperca*	Pisces IND	**Pisces Total**	*Emys orbicularis*	*Testudo graeca*	***Reptilia Total***	**Aves**	**Total**
	20248	70	58	38	86	25	1	2	**280**	14	9	25	7	31	5	23	**114**	6		**6**	**2**	**402**
	20250	5	14	4	32	7			**62**	1		1		10			**12**				**1**	**75**
	20256	2	4						**6**		1			1			**2**					**8**
	20273	4	3	1	45	7	1		**61**	1	1	2		1			**5**					**66**
	20274	3	1	1	11	2			**18**					1		2	**3**					**21**
	20275	6	6	3	26	6			**47**	8		2		3		7	**20**		5	**5**		**72**
	20276	6		1	20	3		1	**31**	3		1		2			**6**					**37**
	20278	11	5	7	30	5			**58**	6		16		11		10	**43**					**101**
	20683	25	13	2	78	10			**128**	1				2			**3**					**131**
	20738	7	4	1	19	1			**32**				2	3	1		**6**	1		**1**		**39**
	20744	7	6	5	7	2			**27**			1	1	3	1	6	**12**	1	1	**2**		**41**
	20749													1			**1**					**1**
	20804				1				**1**													**1**
	20806	6	8	1	15	3			**33**	2		1		3		2	**8**					**41**
Context	**20810**	1			1				**2**													**2**
	20827		1		2				**3**													**3**
	20828	1	1		4	2			**8**									1		**1**		**9**
	20829		2						**2**													**2**
	20840	2	9	1	6	2			**20**			4	6	1			**11**					**31**
	20841	2	1		3				**6**													**6**
	20848		1		2				**3**													**3**
	20849	3	4	2	11	1			**21**	2		1		10			**13**					**34**
	20854	2	2	1	6				**11**					1			**1**					**12**
	20856	1			1				**2**													**2**
	20858				1				**1**			2				2	**4**					**5**
	20863	1			2				**3**													**3**
	20877	1							**1**													**1**
	20849-50		2	1	3				**6**													**6**
	20850-58	2			2				**4**			2		2			**4**					**8**
	Total	168	145	69	414	76	2	3	**877**	38	11	58	16	86	7	52	**268**	9	6	**15**	**3**	**1163**

FIG. 8. Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. Numărul resturilor faunistice identificate (moluşte, peşti, ţestoase şi păsări).

FIG. 8. Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. Le nombre de restes fauniques identifiés (mollusques, poissons, tortues et oiseaux).

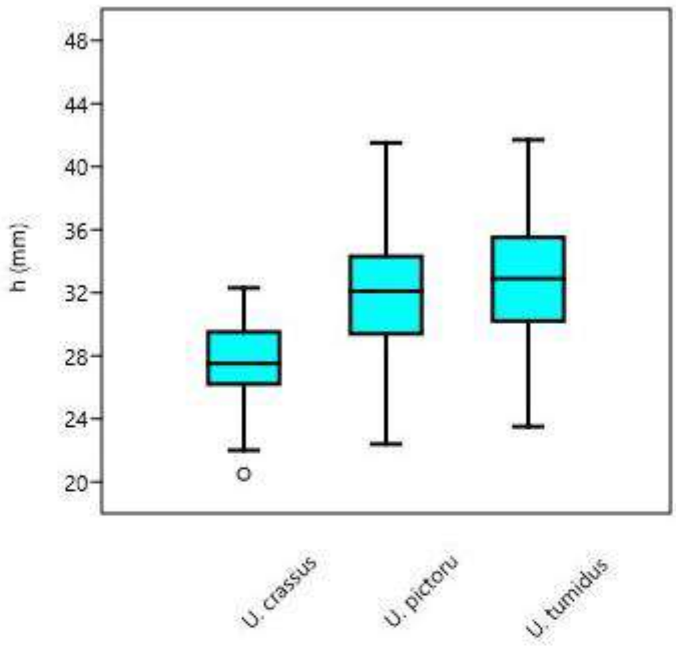

FIG. 9. Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. Variaţia înălţimii cochiliilor din genul Unio (*U. crassus*, n=63; *U. pictorum*, n=119; *U. tumidus*, n=158) prezente în eşantionul 2016.

FIG. 9. Hîrşova-*tell*. 2016. SC/pP. Variation de la hauteur des coquilles du genre Unio (*U. crassus*, n=63; *U. pictorum*, n=119; *U. tumidus*, n=158) présentes dans l'échantillon de 2016.

FIG. 10. Hîrșova-*tell*. 2016. SC/pP. Reconstituirea taliilor (lungime totală-LT) pentru indivizii (n=15) de somn (*Silurus glanis*).

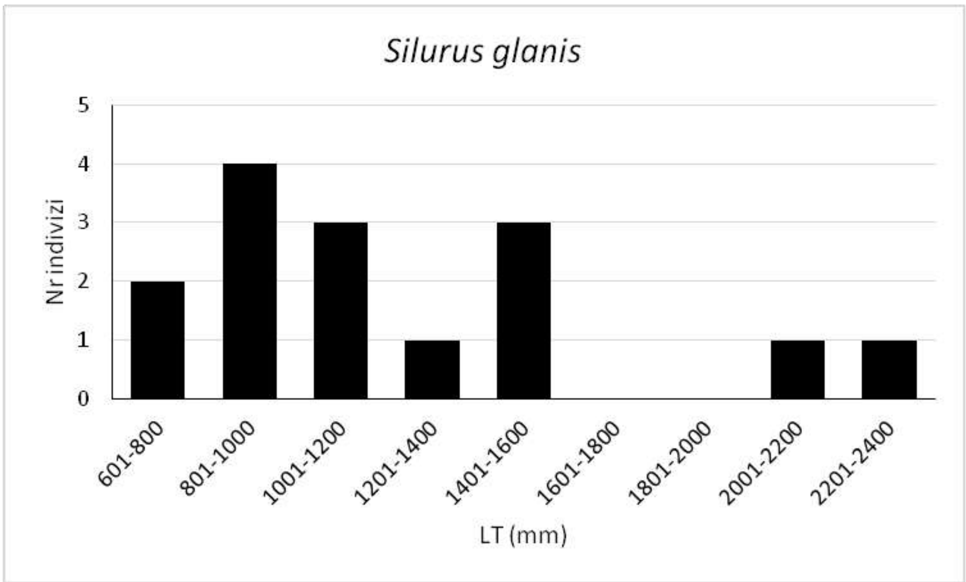

FIG. 10. Hîrșova-*tell*. 2016. SC/pP. Reconstitution des tailles (longueur totale-LT) pour les individus (n=15) de silure (*Silurus glanis*).

OBSERVAŢII PRELIMINARE

1. Stratigrafia

De la bun început se poate afirma că situaţia din SC/pP şi SC/pA reprezintă o secvenţă stratigrafică unică pentru această zonă. Precizăm, încă o dată, că suprafaţa cercetată este mică şi în consecinţă unele rezerve se impun. Dar, se poate afirma că în această parte a *tell*-ului constatăm o succesiune stratigrafică continuă de la secvenţele ocupaţionale Boian la cele Gumelniţa, primele având cca 3,50 m, dar oferind detalii suplimentare.

Analiza comparativă dintre profilul existent în S. I/2009, cu cel din S. I din SC/pA şi cu cel publicat de către D. Galbenu[5], sugerează o extensie stratigrafică comparabilă pentru zona sa centrală cu cea din SC/pP, dar cu o foarte probabilă înclinare de la vest spre est.

Vestigiile construcţiilor aparţinând comunităţilor Boian sunt suprapuse direct de cele atribuite comunităţilor gumelniţene. În acelaşi timp, datele existente elimină, cel puţin în SC/pP, existenţa unor perioade de abandon. Valoarea cronologică a depunerilor situate între diferitele construcţii este dificil de estimat în acest moment dar, oricum, nu puteau fi foarte mari dacă luăm în considerare extensia acestora. Totuşi, datorită faptului că în săpătură au fost evidențiate dovezi care certifică efectuarea unor

[5] Galbenu 1962, Fig. 1 unde stratigrafia atribuită depunerilor Boian pare a avea cca 3–4 m.

diferite operațiuni de nivelare (realizate, în marea majoritate a situaţiilor, prin îndepărtare de material), este posibil ca în aceste condiții, chiar dacă succesiunea stratigrafică nu demonstrează întreruperi de locuire, în realitate să fie posibil ca acestea să fi existat. Dacă această situaţie va fi confirmată şi de datele radiometrice, se poate crede că există aici posibilitatea studierii detaliate a evoluţiei eneoliticului pe malul Dunării, în Dobrogea, enunţată pentru prima dată de către D. Galbenu[6] şi care a suscitat mai multe luări de poziţie[7].

2. Complexele de locuire

Rezultatele cercetărilor din campaniile 2013 şi 2016 au reuşit să completeze semnificativ cunoştinţele generale privind construcţia şi utilizarea locuinţelor atribuite secvenţelor ocupaţionale Boian de la Hîrşova chiar dacă unele detalii constructive sunt diferite[8]. Din punctul de vedere al materialelor folosite şi al soluţiilor constructive, constatăm similitudini accentuate cu cele gumelniţene cercetate tot aici sau în alte aşezări. În cursul acestei campanii, 2016, au apărut în schimb şi particularităţi ce deocamdată nu ştim în ce măsură sunt numai excepţii sau, mai curând, secvenţe ale unei evoluţii ale cărei detalii începem abia acum să le întrevedem cu mai multă claritate.

3. Ceramica

O importanță deosebită o prezintă ceramica dar, deocamdată, studiul acesteia este în curs, astfel încât nu este posibilă o analiză detaliată în acest raport. Dar câteva precizări preliminare se impun. Acestea pot evidenția faptul că în cadrul ceramicii descoperite în secvenţele ocupaţionale din perioada de început a locuirii gumelnițene (din punct de vedere stratigrafic, în SC/pP), sunt vizibile elemente timpurii ale acesteia dar şi prezenţa unora ce pot fi considerate drept persistenţe culturale Boian. Între acestea, am aminti în primul rând existenţa „paharelor” modelate din pastă fină, cu buza uşor evazată, tăiată oblic la interior, pereţi subţiri şi uneori decorate cu fascicule orizontale de caneluri înguste, puţin adânci. În majoritatea cazurilor acestea prezintă pictură roşie „crudă” atât la exterior cât şi la interior. Frecvenţa acestei forme ceramice este redusă. Aceeaşi situaţie a fost observată şi la Borduşani în cazul locuirilor gumelniţene timpurii. La Hîrşova, alături de ele, apar aşa-numitele castroane cu umăr proeminent, cu umăr masiv, lat şi ele caracteristice pentru evoluţia timpurie a culturii Gumelniţa aici. Deci pentru moment, din punctul de vedere al ceramicii, se poate certifica existenţa unor forme timpurii ale ceramicii gumelniţene. Se poate remarca şi foarte scăzuta prezenţă a decorului grafitat. Este dificil de afirmat dacă aceasta este situaţia generală în cazul sitului sau dacă ea se datorează suprafeţei mici cercetate. Faptul că aceste observaţii sunt valabile şi pentru secvenţele ocupaţionale gumelniţene timpurii de la Borduşani – Popină[9], ne face să credem că este, mai curând, o situație generală.

În ceea ce priveşte nivelurile atribuite culturii Boian remarcăm şi faptul că frecvenţa ceramicii decorate prin incizie, excizie şi spaţii decorative încrustate cu pastă albă este semnificativă comparativ cu situaţia din US-urile posterioare. Vasele cu dimensiuni medii și mari, cu decor preponderent excizat, cu elemente decorative ce prezintă analogii cu cele ale secvențelor târzii ale culturii sunt mult mai frecvente. Semnificativă este şi frecvenţa în creştere, comparativ cu nivelurile anterioare, a ceramicii Hamangia, dar mai redusă decât a fost ea menționată în cazul săpăturilor conduse de către D. Galbenu. Desigur, studiul aprofundat al întregului lot ceramic credem că va putea trasa coordonate mai clare şi, mai ales, va potenţa semnificaţia sa. Este evident faptul că înregistrăm aici trecerea graduală spre formele culturale caracteristice pentru cultura Gumelniţa.

4. Gestiunea resurselor

Remarcăm, în acelaşi sens, modificări semnificative la nivelul strategiilor de exploatare a diverselor resurse şi ne referim aici în special la rezultatele studiilor de arheozoologie, IMDA şi utilajul litic. Acestea sugerează manifestarea unor modificări ce sunt mai evidente în comparaţie cu manifestarea comportamentelor privind construirea diverselor structuri, inclusiv locuinţele. Ultimile rapoarte publicate sunt elocvente în acest sens[10].

În atare situaţie se poate sublinia faptul că formele de manifestare ale unor norme (construirea locuinţelor, amplasarea spaţială a lor, utilizarea unor materiale), se conservă în mai mare măsură, fiind

[6] Galbenu 1962, 285–305; Galbenu 1966, 321–328; Comșa 1962, 79–81.
[7] Vezi Șimon 1979, 358–366; Hașotti 1997, 75; Voinea 2005, 23–25 etc.
[8] Vezi în acest sens şi Galbenu 1962.
[9] Popovici *et alii* 2014a.
[10] Popovici *et alii* 2014b.

mai conservatoare în timp ce altele (gestiunea resurselor, utilajul şi ceramica), comportă modificări şi ele vizibile şi în orice caz, mai rapide. În acest context, ceramica prin intermediul formelor, decorurilor şi mai ales a frecvenţei unora dintre acestea este expresivă, având o pondere privilegiată.

5. Formarea *tell*-ului

Un alt aspect se dovedeşte a fi extrem de important. Ne referim aici la procesul de formare a tell-ului de la Hîrşova. Informaţiile existente în istoriografia românească, la nord de Dunăre, referitoare la formarea tell-urilor sunt lacunare. La Hîrşova, datele obţinute până în prezent, referitoare la secvenţele ocupaţionale Boian, şi care prezintă similitudini până aproape de identitate cu cele Gumelniţa din punctul de vedere al construirii locuinţelor şi mai ales al succesiunii construirii acestora, a continuităţii de locuire, sprijină ipoteza conform căreia comunitatea / comunităţile Boian de aici prezintă multe caracteristici comune cu cele ale comunităţii Gumelniţa, ulterioare. Deci, la Hîrşova, cel puţin în cazul acestor secvenţe ocupaţionale Boian și mai ales dacă avem în vedere și amplitudinea stratigrafică, aşezarea avea, cert, caracteristicile unui tell.

Toate aceste observaţii, detaliate în viitor, vor putea contribui la mai buna înţelegere a unui proces ale cărui cauze rămân a fi descifrate încă. Existenţa tuturor acestor observaţii şi mai ales semnificaţiile lor vor putea fi verificate prin completa analiză a tuturor categoriilor de date. Dar, deja, existenţa lor, afirmă necesitatea cercetărilor pluridisciplinare care, credem noi, cu siguranţă vor putea contribui la evidenţierea mecanismelor fine ce au determinat această evoluţie de la formele de manifestare Boian la cele Gumelniţa. Altfel, lipsa acestora interzice înţelegerea şi permite doar concluzii ce pot fi cel mult incomplete.

Datele oferite de cercetările de teren de la Hîrşova se constituie astfel într-un veritabil suport pentru înţelegerea descifrării diferitelor comportamente ale comunităţilor gumelniţene şi ale celor Boian având ca suport, în principal, datele arheologice directe.

BIBLIOGRAFIE

Comşa 1962	E. Comşa, Quelques données nouvelles sur la phase de transition de la civilisation de Boian a celle de Gumelniţa, *Študijné Zvesti*, 17, Nitra, p. 73–86
Comşa 1972	E. Comşa, Date cu privire la răspândirea comunităţilor fazei de tranziţie de la cultura Boian la cultura Gumelniţa, pe teritoriul Dobrogei, *Pontica*, V, 1962, p. 39–44
Galbenu 1962	Doina Galbenu, Aşezarea neolitică de la Hîrşova, *SCIV*, XIII, 2, p. 285–304
Galbenu 1966	Doina Galbenu, Nouvelles données concernant le début de la civilisation de Gumelniţa de Dobrugea, SN, t. X, p. 321–328
Haşotti 1997	P. Haşotti, *Epoca neolitică în Dobrogea*, Constanţa, 1997
Popovici *et alii* 2014a	D. N. Popovici, Cătălina Cernea, I. Cernău, V. Parnic, Mădalina Dimache, R. Hovsepyan, A. Bălăşescu, V. Radu, C. Haită, Monica Mărgărit, Loredana Niţă, Şantierul arheologic Borduşani – Popină, jud. Ialomiţa (2012–2014), *CA*, XXI, p. 55–118
Popovici *et alii* 2014b	D. N. Popovici, B. Randoin, I. Cernău, Cătălina Cernea, Ana Ilie, C. Haită, A. Bălăşescu, V. Radu, Monica Mărgărit, Loredana Niţă, R. Hovsepyan, *Programul de colaborare româno-francez de la Hîrşova-tell, jud. Constanţa. Campania 2013*, *CA*, XXI, p. 25–54
Şimon 1979	M. Şimon, Cu privire la noțiunea de „faza Hârșova" a culturii Gumelnița, *SCIVA*, 30, 3, p. 358–365
Voinea 2005	Valentina M. Voinea, *Ceramica complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI. Fazele A1 și A2*, Constanța, 2005

LISTA ILUSTRAȚIEI

Pl. I. Hîrșova-*tell*, 2016. SC/pP: **1.** Profilul de nord a SC/pP; **2.** Detaliu pe profilul de nord, cu suprapunerea peretelui de vest al SL 113 cu cel al SL 112; **3.** Detaliu asupra micro-profilulului șanțului de fundație și peretele de nord, structuri comune celor două locuințe.
Pl. II. Hîrșova-*tell*, 2016. SC/pP. SL 113. **1.** Profilul de sud a SC/pP, structura de combustie C. 2084 şi laviţa joasă; Detalii ale fazei a II-a C. 2084 – vedere dinspre nord (**2**) şi dinspre vest (**3**).
Pl. III. Hîrșova-*tell*, 2016. SC/pP. SL 112. Organizarea spaţiului interior a SL 112: **1.** Gropile de implantare a parilor verticali; **2.** Platforma de lemn și şirurile de gropi de stâlpi.
Pl. IV. Hîrșova-*tell*. 2016. SC/pP. SL 112. **1–3.** Detalii ale gropilor de implantare a stâlpilor.
Pl. V. Hîrșova-*tell*, 2016. SC/pP. SL 112. **1–2.** Detalii asupra C. 2084, vatră cu gardină din blocuri de calcar, etapa a III a.; **3.** C. 2103, laviţa.
Pl. VI. Hîrșova-*tell*, 2016. SC/pP. SL 112. Resturi de podele aflate în loc (**1**) şi zonele de distrugere a nivelurilor interioare (**1–2**); **3.** Detaliu C. 2105.
Pl. VIII. Hîrșova-*tell*, 2016. SC/pP. SL 112. **1–2.** Distrugerea interiorului SL 112 și a SL 113

LISTE D'ILLUSTATION

Pl. I. Hîrșova-*tell*, 2016. SC/pP : **1.** La coupe nord du SC/pP ; **2.** Detail de la superposition de la parois oust du SL 113 sur celui de la SL 112 ; **3.** Detail de la tranchee de foundation et de la paroi nord des maisons 112 et 113.
Pl. II. Hîrșova-*tell*, 2016. SC/pP. SL 113: **1.** La coupe du sud du SC/pP, structure de combustion (C. 2084) et la banquette ; Les détails de la phase 2 : vue du nord (**2**) et du ouest (**3**).
Pl. III. Hîrșova-*tell*, 2016. SC/pP. SL 112. L'organisation de l'espace interieur : **1.** Les trou poteaux ; **2.** La platteforme et les alignements des trous poteaux.
Pl. IV. Hîrșova-*tell*. 2016. SC/pP. SL 112. **1–3.** Détails des trous poteaux.
Pl. V. Hîrșova-*tell*, 2016. SC/pP. SL 112 : **1–2.** Details du C. 2084, la structure de combustion (la III-eme etape) ; **3.** La banquette (C. 2103).
Pl. VI. Hîrșova-tell, 2016. SC/pP. SL 112. Platforme en place (1) et les zones des destructions des niveaux anterieures (**1–2**) ; 3. Detail du C. 2105.
Pl. VIII. Hîrșova-*tell*, 2016. SC/pP. SL 112. **1–2.** Destruction du l'espace intérieur des maisons 112 et 113

DRAGOMIR NICOLAE POPOVICI, CONSTANTIN HAITĂ, ADRIAN BĂLĂȘESCU, VALENTIN RADU
Muzeul Național de Istorie a României
BERNARD RANDOIN
Ministerul Culturii, Franța
ANA ILIE
Complexul Muzeal Național Curtea Domnească, Târgovişte
MONICA MĂRGĂRIT, LOREDANA NIȚU
Universitatea „Valahia", Târgovişte

1

2

3

Pl. I

1

2

3

Pl. II

1

2

Pl. III

1

2

3

Pl. IV

1

2

3

Pl. V

1

2

3

Pl. VI

1

2

Pl. VII

Cercetări Arheologice, XXIII, MNIR, 2016, p. 49–104

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE PREVENTIVE DIN AȘEZAREA ROMANĂ DE LA ȘIBOT, PUNCTUL „ÎN OBREJ" (JUD. ALBA) – CONSIDERAȚII PRELIMINARE[1]

ADELA BÂLTÂC, PAUL DAMIAN, VIRGIL APOSTOL, ALINA STREINU, ALEXANDRA DOLEA, IOANA PARASCHIV-GRIGORE, EUGEN PARASCHIV-GRIGORE, CORINA NICOLAE, BOGDAN VOICU

PREVENTIVE ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES ON THE ROMAN SETTLEMENT AT ȘIBOT-*ÎN OBREJ* (ALBA COUNTY). PRELIMINARY CONSIDERATIONS

Due to the construction of the Orăștie–Sibiu Motorway 1 (section 1 Orăștie–Sebeș) preventive archaeological excavations were made from March to October 2012 at Șibot-*În Obrej*. They identified a habitat from Roman times (**Pl. III, IX**), comprising both a residential area (settlement) and a funerary adjacent area (necropolis). Most of the site was occupied by the **settlement**, throughout these archeological excavations was possible to establish its Western, Eastern and Southern limits, while the Northern one is situated outside the motorway's perimeter. The settlement was crossed from East to West by a road (**Pl. XVII**), oriented NNE–SSW, passing, most likely North to the necropolis (similar direction with the National Route 7). Parts of a Roman road were investigated as well as two streets and 17 buildings lined along the road, but some of them also having direct street access. These buildings with various sizes and individual planning were investigated fully or partly because some were placed under the embankment of the National Route 7. All buildings were oriented according to the streets, NNW–SSE, all of them being rectangular, and divided into several rooms (**Pl. XII–XV**). The construction technique is similar for most buildings, namely river stones (rare shale, limestone and tiles) bound with mortar (for the main house) and clay (for the dependencies). Functioning floor levels were made of clay or, less commonly, with tiles. Some rooms had heating places, and the buildings were covered with various tiles. The buildings were provided with dependencies, best defined by the term courtyards, which were paved with gravel. Two complex buildings stand apart as having public use, one being the baths of the settlement, and the second a public space (*forum*?/*conciliabulum*?). On the entire surface of the settlement, three chronological moments were detected, but some features have only two, while other revealed several phases. In the **necropolis** the archeological excavations was possible to establish its eastern and western limits, partially the southern and the northern one. There were investigated 210 funerary complexes, of which 164 cremation tombs, the rite cannot be determined in 46 cases because of the poor conservation status. The orientation of tombs reveals no major differences, finding, with few exceptions, a predilection for a NE–SW axis (about 95% cases). In some situations were observed a series of exterior structures adjacent to the graves, namely three graves placed inside a circular enclosure (a so-called "ring" type structure), other 11 tombs situated inside a small rectangular enclosure and 7 graves covered by a funerary tumulus (mound). The small number of exterior arrangements is probably due to the poor state of conservation of the entire necropolis. The archaeological the material is still being processed so until its completion, preliminary dating of the settlement and necropolis falls into the 2nd century to the first half of the 3rd century AD.

KEYWORDS: settlement, necropolis, residential buildings, public spaces, Roman era, *Dacia*.
CUVINTE CHEIE: așezare, necropolă, locuințe, spații publice, epoca romană, *Dacia*.

INTRODUCERE

Posibilitatea existenței unui sit arheologic în punctul „În Obrej[2]", pe raza localității Șibot (jud. Alba) a fost semnalată pentru prima dată în literatura de specialitate în anul 2011[3]. Concomitent[4], în

[1] La cercetările arheologice din teren au mai participat Cătălina Neagu, Ionuț Bocan, Alexandru Rațiu, Mihai Vasile, Irina Ene, Emil Dumitrașcu, Marius Streinu, Andra Samson, Daniel Ene, Mihai Duca, Edmond Silviu Ene, Sebastian Dobrotă, Florentin Munteanu, Nicolae Stoica, Gică Băeștean.

[2] Toponimul *obrej*, *obrejă*, *obreje*, foarte des întâlnit în toponimia din România, pare a desemna la origine „colină, deal, ridicătură de pământ" (Iordan 1963, 33). Localnicii din Șibot, cu care am discutat, nu cunoșteau un toponim anume pentru punctul în cauză, însă acesta apare pe hărți topografice diverse și militare, fie sub forma „Obreje", fie sub forma „în Obrej". Deoarece toponimul *Obreje* pare a mai fi folosit și pentru alte zone de pe raza localității Șibot (Popa 2011, 624 și fig. 151) vom utiliza toponimul „În Obrej" pentru a nu se crea confuzii.

[3] Popa 2011, 362.

[4] Nu cunoaștem momentul exact din anul 2011 al apariției publicației citată anterior, dar faptul că în aceasta este folosită o fotografie aeriană dintr-un zbor datat 23.06.2011 (Popa 2011, 819, fig. 154), conduce la concluzia că lucrarea a apărut

toamna aceluiași an, în cadrul etapei de evaluare arheologică de teren a Programului Național de Cercetare „Autostrada”, efectuată de către o echipă de specialişti ai Muzeului Naţional de Istorie a României[5], au fost realizate și secțiunile de sondaj (**Pl. II/2**), care indicau o zonă de habitat rural din epoca romană[6], între km 9+650–10+150 ai lotului 1 din sectorul Orăştie–Sebeş (km 0–24+100), parte a Autostrăzii 1 (Orăştie–Sibiu). Deși pe raza satului Șibot erau menționate anterior[7], în literatura de specialitate (**Pl. I/2**), mai multe puncte cu potențial arheologic, situl din punctul „În Obrej” a fost identificat cu certitudine doar odată cu evaluarea de teren din toamna anului 2011. Trebuie menționat de la început faptul că evaluarea arheologică de teren[8] a reuşit să delimiteze spaţial (**Pl. II/2**), cu foarte mare finețe, zona de habitat (chiar dacă nu a reuşit să evidenţieze şi amploarea acestei locuiri). Atât etapa de evaluare de teren, cât și cercetarea arheologică preventivă a sitului au fost determinate de construirea autostrăzii pe acest segment[9]. Evaluarea arheologică (teoretică[10] şi de teren) a potenţialului arheologic al zonei menționate, respectiv diagnosticul arheologic intrusiv, s-au desfăşurat în perioada octombrie–decembrie 2011. Cercetarea arheologică preventivă s-a realizat în perioada lunilor martie–octombrie 2012 și a fost realizată în conformitate cu legislaţia în vigoare în domeniul protejării patrimoniului arheologic[11].

Caracterul cercetării arheologice a impus ca obiectiv principal al echipei de specialişti investigarea exhaustivă a tuturor vestigiilor identificate în zona suprapusă direct de lucrările direct de lucrările de construire a autostrăzii. Cercetările arheologice cu caracter preventiv, efectuate în primăvara–toamna 2012, de-a lungul a 31 de săptămâni, au confirmat prezenţa potenţialului arheologic semnalat anterior prin diagnosticul de teren[12], fiind identificate şi cercetate peste 300 de complexe arheologice, distribuite pe o suprafaţă de cca 28.000 mp din cei peste 39.000 mp investigaţi, între km 9+650 și 10+150 ai traseului autostrăzii. Astfel, cercetările arheologice au identificat (**Pl. III, IX/1**) o zonă de habitat rural din epoca romană, atât prin zona locuită, ***aşezarea*** (km 9+650–9+910), cât şi prin zona funerară aferentă acesteia, ***necropola*** (km 9+920–10+054). Situl se delimita între km 9+650–10+054, fiind traversat de Drumul Național 7, aproximativ pe direcția E–V, ceea ce a condiționat modul de abordare al cercetării. De asemenea, metoda de cercetare a avut în vedere starea de conservare a sitului. Scurgerea apelor pluviale, urmând panta naturală spre râul Mureş (de la S la N), aluviunile aduse de râul Cugir, poate chiar şi de Mureş, construirea DN7, cultivarea viţei-de-vie în zona necropolei, excavarea anterioară a dealului „Ţelinile Şibotului” (**Pl. IV/2, V/2**), practicarea agriculturii intensive, folosirea ca cimitir de animale a zonei așezării (**Pl. IV/1**), introducerea fibrei optice, a unei conducte de gaze (**Pl. IV/3**) şi diverse alte intervenții antropice necunoscute au dus la deteriorarea vestigiilor arheologice, încât unele dintre complexe au fost surprinse într-o stare de conservare precară.

spre sfârșitul anului 2011, ceea ce face cele două informații să fie practic accesibile simultan și independente una de cealaltă.

[5] Damian *et alii* 2012, 280.

[6] În raportul realizat atunci (Damian *et alii* 2012, 280), se preciza și posibilitatea existenței unui nivel databil în epoca La Tène, element neevidențiat în cercetările arheologice preventive ulterioare.

[7] Téglás 1902, 149; Tudor 1968, 135; Lipovan 1984, 459–465; RAA, 180–181; Ardevan 1993 (1996), 19; Popa 2002, 188; Popa 2011, 352–370. Pentru o localizare a acestor puncte, vezi Popa 2011, 693–695.

[8] Au fost trasate și investigate 27 de unități de cercetare (Pl. II/2), de dimensiuni variabile, atât la nord, cât și la sud de DN 7, conform cu *Raportul final de evaluare al potențialului arheologic pe traseul Autostrăzii Orăștie – Sibiu, Lot 1, Orăștie–Sebeș*, p. 13, din Arhiva MNIR, Secția Arheologie Preventivă.

[9] Firma *STRABAG S.R.L.* a solicitat Muzeului Național de Istorie a României în scopul cercetării și întocmirii documentațiilor necesare, în conformitate cu cerințele legale aplicabile; astfel, între cele două părţi s-a încheiat un contract de prestări servicii în vederea efectuării cercetărilor arheologice preventive pe traseul viitoarei autostrăzi 1 (Orăştie–Sibiu), lot 1 Orăştie–Sebeş (km 0→km 24+100).

[10] Evaluarea teoretică pe tronsonul amintit a fost efectuată, într-o perioadă anterioară (2010) evaluării din teren (2011), de către specialiștii Muzeului Civilizației Dacice și Romane, Deva și Muzeului Național al Unirii, Alba-Iulia.

[11] O.G. nr. 43/2000, cu modificările ulterioare și OMCC nr. 2392/2004, în baza *Autorizației de Diagnostic Arheologic nr. 206/2011* și a *Autorizațiilor de Cercetare Arheologică Preventivă nr. 35/2012, 144/2012, 226/2012* și *255/2012* eliberate de *Ministerului Culturii și Patrimoniului Național.*

[12] Situl nu a fost semnalat în etapa de evaluare teoretică.

DATE GEOGRAFICE

Localitatea Şibot, situată pe malul stâng al râului Mureş, la vest de râul Cugir, se învecinează la nord cu comuna Ceru-Băcăinţi, la sud cu satul Vinerea, la est cu comunele Săliştea şi Blandiana şi la vest cu satul Aurel Vlaicu[13] (**Pl. I/1**). De asemenea, este amplasată la 27 km de Alba Iulia (anticul *Apulum*), la 13 km de Cugir, la 12 km de Orăştie şi la 76 km de *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*. Din punct de vedere administrativ, Șibot este o comună din care fac parte localitățile Șibot, Balomiru de Câmp, Băcăinți și Sărăcsău.

Din punct de vedere geomorfologic[14], în zona sitului, depozitele sedimentare sunt reprezentate prin aluviunile de vârstă holocenă din lunca râului Mureş, constituite din nisipuri și pietrișuri, respectiv travertin. În zona situată la sud de localitatea Geoagiu, sunt întâlnite depozite de travertin. Depozitele pleistocene din alcătuirea teraselor inferioară, medie și superioară sunt alcătuite, de asemenea, din pietrișuri și nisipuri, cu vârste atribuite celor trei etape ale pleistocenului superior (de început, mediu şi final). Depozitele Neogenului sunt suprapuse discordant şi sunt reprezentate prin depozitele Tortonianului, alcătuite din marne, marne tufacee, tufuri și calcare, suprapuse la rândul lor, discordant, de depozite ale Sarmațianului – marne, marne nisipoase și marne argiloase. După cum rezultă din secțiunile geologice, albia râului Mureş este tăiată, în această zonă, în depozite ale Tortonianului și ale Burdigalianului (Sarmaţian inferior).

Punctul „În Obrej" este amplasat între satele Şibot şi Balomiru de Câmp, la cca 1,50 km est de localitatea Şibot, 0,50 km est de malul actual al râului Cugir şi la aproape 3 km sud de cursul actual al râului Mureş (**Pl. II/1**). Zona în care se află situl este mărginită la sud de dealul cunoscut sub numele de „Ţelinile Şibotului[15]", deal care se dezvoltă între râul Cugir şi pârâul Sărăţii şi care dispune de un platou vast, folosit încă şi în zilele noastre ca zonă de decolare pentru aeronave de capacitate mică. Acest deal pare să fi suferit multiple intervenţii antropice, printre care sunt de amintit terasarea pentru cultivarea viţei-de-vie, pe latura de nord-est, „tăierea" traseului DN7 (pe direcţia E–V), excavarea în terase (**Pl. IV/2, V/2**), în partea de nord-vest, a unei cantităţi uriaşe de sediment, folosit la construirea digurilor şi la regularizarea cursului râului Cugir. Astfel, la debutul cercetării noastre, zona de la sud de DN7 se prezenta, în partea estică, sub forma unei terase nu foarte înalte – 227 m altitudine (**Pl. V/1**), o pantă abruptă şi puternic erodată de apele pluviale, în zona de sud (**Pl. V/2**) şi o mică zonă plană (cca 80 × 200 m), între panta abruptă şi terasamentul DN7. La nord de DN7 întreaga zonă până la râul Mureș[16] era una plană și netedă (**Pl. V/3**), cu o pantă uşor descendentă, spre râul Mureş, deci de la S la N.

SCURT ISTORIC AL ZONEI

Prima menţiune documentară a localității Şibot datează din anul 1330, când apare sub numele de *Kunyrthu*, satul fiind apoi menţionat, sub diferite toponime (*Kenyer*, *Kunyrthu, Alkunir, Alkényer, Sibeth, Jebăt*[17]) în diverse documente pe parcursul Evului Mediu și a epocii premoderne[18]. Cel mai important moment al istoriei zonei este legat de *Bătălia de la Câmpul Pâinii*, din anul 1479, avându-l ca principal erou pe Paul Kinizsi (Pavel Chinezu), comitele de Timişoara. Această luptă se presupune

[13] http://www.primaria-sibot.ro/Sibot_cadrul-geografic-107.html

[14] Descriere geomorfologică a fost realizată de dl. dr. Constantin Haită, sedimentolog (MNIR). Referință bibliografică Dessila-Codarcea 1968, foaia Orăştie.

[15] Acest punct este cunoscut în literatura de specialitate și sub forma „În Țelini" sau „La Țelini", iar cercetările perieghetice au pus în evidență posibilitatea existenței aici a unor habitate aparținând culturii Coțofeni, epocii bronzului timpuriu și culturii Wietenberg; vezi Popa 2011, 694.

[16] La aproximativ 0,50 km nord de DN7 se află terasamentul liniei de cale ferată Vinţu de Jos–Deva, care modifică aspectul plan al peisajului antic.

[17] Despre etimologia numelui și evoluția așezării, vezi Popa 2011, 439, 454–457.

[18] Este de menţionat că pe traseul A1 Orăștie–Sibiu, tronsonul Orăștie–Sebeş, între km 8+650–8+950, în apropierea intersecţiei DN7 cu bifurcaţia spre oraşul Cugir, a fost identificată şi cercetată o aşezare medievală, databilă pe parcursul secolelor XII–XV. Pentru rezultatele preliminare vezi Samson *et alii* 2014, 327–362.

că a avut loc în zona hotarului estic al satului, unde culoarul Mureşului se îngustează şi se apropie de malul drept al Cugirului[19].

Perimetrul comunei Șibot, ca de altfel întreaga zonă a văii Mureșului în porțiunea Sebeş–Orăştie, este unul care cunoaște o locuire intensă în aproape toate epocile istorice, aici fiind repertoriate numeroase puncte de interes arheologic[20]. Câteva dintre punctele repertoriate anterior, dar și altele noi, au fost confirmate arheologic prin cercetări preventive prilejuite de necesitatea construirii lotului 1 al Autostrăzii Orăștie–Sebeş[21], în anul 2012.

În ceea ce privește epoca romană (**Pl. I/2**), pe raza comunei Șibot sunt semnalate în diverse lucrări de specialitate mai multe puncte de interes arheologic. Prima mențiune datează din anul 1866[22], din momentul construirii liniei ferate[23], ocazie cu care câteva artefacte databile în epoca romană sunt predate Gimnaziului Evanghelic din Sebeș[24]. La sfârșitul secolului al XIX-lea[25], materiale ceramice, tegulare (una cu ștampila *ASCLEPI*[26]), numismatice și resturi de clădiri[27] sunt reperate în sudul așezării de la Șibot *„în apropierea fostului oficiu poștal*[28]”, ceea ce i-a determinat pe mai mulți specialiști să identifice în această zonă o așezare de tip *vicus* sau o *villa*[29]. În anul 1979, minore investigații de teren[30] adaugă două noi puncte de interes pentru epoca romană: *„pe partea stîngă a liniei C.F.R. Șibot–Cugir*[31]” și punctul *Baltă „în spatele fermei zootehnice a C.A.P. Șibot*[32]”, în ambele puncte fiind menționate fragmente ceramice, materiale tegulare (una purtând ștampila *LEG XIII G*) și litice, un cuptor de ars material ceramic și alte artefacte din epoca romană. În anul 1985, în *„pășunea din hotarul sud-vestic al comunei*[33] sunt descoperiți doi „aurei” emişi de împăratul Nero, între anii 63–68 p. Chr.[34] Următoarea mențiune este din anul 1987, când la Șibot este semnalată o *villa*[35]. Noi puncte de interes de pe raza comunei Șibot, aflate în hotarele satelor Balomiru de Câmp, Șibot, Sărăcsău și Băcăinți, se adaugă în anul 2011 și se datorează cercetărilor de teren întreprinse de Cristian Popa[36]. Cu această ocazie, pe lângă noile informații oferite asupra punctelor deja cunoscute *Cânepiște*[37] și *Baltă*, sunt adăugate noi puncte cum sunt cele de la *Aușele*, *În Țelini* și, așa cum menționam la începutul rândurilor de față, *Obreje*[38]. Mai trebuie adăugat că informaţiile despre potenţialul arheologic din raza comunei Șibot au fost completate recent, cu ocazia cercetărilor arheologice preventive de pe traseul A1, Orăștie–Sibiu, tronsonul Orăștie–Sebeş, între km 11+250–11+600, pe raza satului Balomiru de Câmp, unde au fost cercetate vestigii din epocă romană, cel mai probabil fiind vorba despre o porţiune dintr-o *villa rustica*[39].

---

[19] Popa 2011, 587–608.

[20] Cum sunt aşezările preistorice de la Pianu de Jos, Tărtăria, Balomiru de Câmp, Cugir, Șibot, Vinerea, Blandiana, Sărăcăsău, vezi RAA fiecare *s.v.*; cu completările și corecturile pentru cele de pe valea Cugirului la Popa 2011, *passim*.

[21] Pentru siturile cercetate pe lotul 1, vezi Damian *et alii* 2013a, 228 (complexe aparținând mai multor culturi preistorice); Borș *et alii* 2014 (complexe aparținând mai multor culturi preistorice); Samson *et alii* 2014 (secolele XII–XV); Dumitrașcu, Rațiu, Dolea 2013 (epocă romană și medievală timpurie); Borș *et alii* 2013 (Hallstatt mijlociu); Simion *et alii* 2014 (cultura Coțofeni, epoca romană, post-romană și medievală timpurie); Damian *et alii* 2013b, 223–224 (complexe aparținând perioadei neolitice, epocii bronzului și așezare medievală); Bem 2015 (locuire eneolitică); Bem *et alii* 2013 (locuire Coțofeni și Wietenberg).

[22] RAA, 181, vezi și observația lui Cristian Popa față de această informație (Popa 2011, nota 2023).

[23] Linia ferată Orăștie–Sebeș trece prin zona de sud a localităților Șibot și Balomir.

[24] Popa 2011, 352.

[25] Popa 2011, 352.

[26] IDR III/3, nr. 277a.

[27] IDR III/3, p. 277.

[28] Téglás 1902, 149: „*a volt postaépület közelében*”. Fostul sediu al poştei este bine marcat pe hărțile iosefine în punctul de bifurcație cu drumul care merge spre localitatea Vinerea.

[29] Tudor 1968, 135; IDR III/3, p. 277; Lipovan 1984, p. 459; RAA, 181.

[30] Lipovan 1984, p. 459–465;

[31] Lipovan 1985, 459 și fig. 1, punctul 2, unde se face și mențiunea existenței unui drum de factură romană.

[32] Lipovan 1985, 459 și fig. 1, punctul 3.

[33] Suciu, Moga 1989, 168.

[34] Ardevan 1993, 19.

[35] Mărghitan 1987, 64. Autorul nu menționează detalii care să conducă la localizarea obiectivului în teren, deși din context reiese că au avut loc cercetări în teren: „*…în toate obiectivele similare investigate prin săpături…*”.

[36] Popa 2011, 353, 358.

[37] Aceste punct este de identificat cu cel amintit de Téglás și anume zona vechiului han de poștă, vezi *supra* nota 26.

[38] Popa 2011, 359–362.

[39] Dumitrașcu, Rațiu, Dolea 2013, 103–140.

METODOLOGIA DE CERCETARE

Dată fiind particularitatea cercetării, configuraţia actuală a terenului şi suprafaţa mare (**Pl. VI**) delimitată în cursul evaluării de teren ca având potenţial arheologic (500 × 70 m), cercetarea a demarat la sud de DN7, de la est la vest (deci de la km 10+150 descendent), pentru delimitarea cât mai exactă a sitului în acest perimetru (**Pl. VII**). Astfel, pe terasa dintre km 10+150–9+920 au fost efectuate, cu utilaje mecanice, 11 secţiuni de control stratigrafic (numerotate cu cifre în ordinea cercetării, S001–S011), perpendiculare pe traseul A1, amplasate la distanţe variabile între ele (între 20 m şi 40 m), cu dimensiuni cuprinse între 12–70 m lungime, 1,70–2,30 m lăţime şi 0,75–1,80 m adâncime. Ulterior, s-a decapat mecanic stratul vegetal între aceste secţiuni, rezultând suprafeţe (denumite în funcţie de secţiunile alăturate, Suprafaţa 1, 2 etc.) de 20–60 × 70 m (lăţimea autostrăzii). Complexele, identificate la decaparea mecanică şi prin metode clasice, au fost cercetate exclusiv manual. Prin cele 11 secţiuni şi 12 suprafeţe rezultate, s-a reuşit delimitarea unei necropole de incineraţie din epoca romană, fiind surprinse limitele de est şi vest ale acesteia (km 9+920–10+054). Limitele de sud (aceasta pare să depăşească limita sudică a A1) şi nord (zona nordică a terasei este puternic perturbată de un drum de ţară şi de construirea DN7) au fost identificate parţial. Cele 228 de complexe arheologice cercetate, purtând litera N (de la necropolă) în faţă, au primit sigle numerice crescătoare, în ordinea descoperirii; în funcţie de situaţia specifică din teren, unele complexe au fost suplimentar catalogate cu o siglă alfabetică la final (de exp. CPL N083a, N083b etc.). În perimetrul dintre panta şi poalele terasei şi la baza dealului „Ţelinele Şibotului”, km 9+920–9+800 sud DN7, au fost realizate o secţiune şi trei suprafeţe cu dimensiunile cuprinse între 45–90 m lungime, 1,50–5/60 m lăţime (configuraţia terenului şi perimetrul solicitat de beneficiar pentru cercetarea arheologică au impus forma şi dimensiunile acestor secţiuni şi suprafeţe). Acestea din urmă au fost numerotate în ordinea deschiderii, cu sigle numerice precedate de litera A (aşezare). Una dintre suprafeţe (Suprafaţa A0), prin lărgirea spre est, s-a intersectat cu Suprafaţa 006 (din necropolă), astfel s-a acoperit întreaga arie, delimitând la est aşezarea. În acest perimetru au fost identificate şi cercetate 14 complexe arheologice (precedate de litera A fiind înregistrate cu sigle numerice în ordinea descoperirii; în funcţie de situaţia specifică din teren, unele complexe au primit şi sigle alfabetice la final). În perimetrul de la nord de DN7 (km 9+930–9+650) au fost deschise cinci secţiuni, perpendiculare pe traseul A1, cu dimensiuni cuprinse între 17–73 m lungime, 1,50–1,70 m lăţime şi 0,80–1,80 m adâncime, aflate la distanţe variabile între ele (35–80 m). Ulterior, s-a trecut la decaparea mecanică a stratului vegetal între aceste secţiuni, rezultând suprafeţe, numerotate în continuarea celor de la sud de DN7 (respectiv Suprafeţele A3 şi A4). Complexele arheologice identificate în aceste suprafeţe au fost cercetate manual; în anumite locuri au fost practicate re-decapări mecanice. În vederea cercetării integrale a complexelor arheologice identificate, a fost decapată şi zona situată la sud de A1 până în DN7, zonă expropriată, rezultând o nouă suprafaţă (Suprafaţa A5) de 16/40 × 80 m. În perimetrul de la nord de DN7 au fost identificate şi cercetate 63 de complexe arheologice.

Principalele constrângeri existente cu privire la derularea cercetărilor arheologice preventive[40] (**Pl. VIII**) au fost actualizarea pe parcurs a proiectului tehnic de construire a autostrăzii (cum ar fi demararea construirii podului peste DN7) şi de condiţiile meteo.

DATE GENERALE PRIVIND STRATIGRAFIA SITULUI

Aşa cum se evidenţiază şi din cele prezentate mai sus, din punct de vedere geomorfologic situl suprapune două zone, o terasă (nu foarte înaltă, 227 m altitudine) şi o zonă plană, zone cu morfologie stratigrafică diferite, cea a aşezării și cea a necropolei. *In situ*, aceste unități sunt separate de traseul DN7.

[40] Programul de lucru a fost de 10 ore pe zi, șase zile pe săptămână, pe teren fiind prezenți, în medie, 5–6 arheologi pe zi, în situații speciale 10–12, iar forța de muncă în primele 2 luni a constat în 20 muncitori zilnic, ulterior o medie de 50–60 muncitori pe zi, în cazuri speciale și doar pentru perioade scurte de timp 70–100 muncitori pe zi.

Stratigrafia generală a zonei este prezentată într-o ordine inversă a depunerilor sedimentare, pornindu-se de la stratul superior către bază. Cu anumite excepţii generate de perturbările datorate permanentei intervenţii antropice şi de configuraţia geomorfologică specifică zonei, stratigrafia generală a sitului este următoarea:

Aşezare (Pl. X):

1. Sol vegetal (orizontul organic al solului actual), cu o grosime variabilă între 0,05–0,20 m, brun-cenuşiu, nisipos, omogenitate moderată; are în compoziţie pietre de mici dimensiuni, resturi organice, fragmente ceramice, artefacte din epoca romană, modernă sau contemporană;

2. Nivel de sedimente galben sau brun-negricios, cu grosime variabilă între 0,30–0,80/1,00 m (cu depunere mai consistentă spre nord), conţine concentraţii siltice (ridicate), rocă demineralizată, oxizi de fier, resturi organice, reprezentând niveluri de depuneri aluvionare, în straturi succesive[41];

3. Nivel brun-cenuşiu, cu grosimea cuprinsă între 0,15–0,30/0,82 m, care conţine fragmente ceramice şi tegulare, artefacte diverse din epoca romană, pietre de râu, şisturi şi calcare, reprezentând un strat de cultură cu până la trei momente ocupaționale;

4. Nivel de sedimente negru, lutos, compact, cu grosime surprinsă între 0,30–0,80/1,54 m, ce are în compoziţie pietre de mici dimensiuni, concreţiuni calcaroase, oxizi de fier, resturi vegetale specifice solului aluvionar — fără urme de intervenţie antropică.

Necropolă (Pl. XI):

1. Sol vegetal (orizontul organic al solului actual), cu o grosime variabilă între 0,05–0,20 m, brun-maroniu, nisipos, omogenitate moderată; are în compoziţie pietre de mici dimensiuni, resturi vegetale, fragmente ceramice, potcoave şi cuie din epocă modernă sau contemporană;

2. Nivel de sedimente, brun-negricios, de la cota de –0,20 m până la –0,30 m; textură nisipoasă, friabil, în compoziţie are resturi organice, pietricele, concentraţii de oxizi de fier, fragmente ceramice, atât moderne, cât şi din epoca romană (acestea din urmă poziţionate îndeosebi la baza stratului), cărbune milimetric şi pământ ars. Trebuie menţionat faptul că, în partea de sud şi vest a pantei, nivelul 2 are o grosime mai mică sau lipseşte, astfel, complexele apar imediat sub nivelul vegetal sau la adâncimi de până la 0,15 m;

3. Nivel de sedimente, galben-maroniu, de la cota de –0,30 m la –1,80 m; în acest caz, se observă variaţii de ordin cromatic de la galben deschis la galben-roşcat, este atât nisipos, cât şi argilos, compact, are în compoziţie concentraţii de oxizi de fier, fragmente ceramice din epoca romană (poziţionate la partea superioară a nivelului), cărbune milimetric, pământ ars;

4. Nivel de sedimente, galben, lutos, compact, ce are în compoziţie concreţiuni calcaroase – fără urme de intervenţie antropică.

SCURTĂ DESCRIERE A DESCOPERIRILOR

Amploarea cercetării, numărul mare de complexe arheologice, stadiul preliminar al prelucrării materialului (inclusiv al restaurării), ne determină să considerăm ca fiind preliminare datele pe care le-am obţinut până acum, de asemenea, să ne rezumăm doar la câteva exemple, pentru a contura o imagine de ansamblu.

Aşezare[42] **(Pl. III, IX/2)**

Cea mai mare parte a sitului, cum este şi firesc, era ocupată de zona efectiv locuită, respectiv între km 9+910 şi 9+650 (la sud şi nord de DN7). Cercetările arheologice de teren au pus în evidenţă limitele de est, sud şi vest ale aşezării. Limita de nord se află în afara traseului A1. Aşezarea era străbătută de la est la vest de un drum antic (orientat NNE–SSV), al cărui traseu trecea, cel mai

[41] Lucru confirmat pe teren și de dr. Constantin Haită, sedimentolog.

[42] Dată fiind perioada scurtă de la încheierea cercetării, a faptului că prelucrarea materialului este în curs de desfășurare, dar și din dorința de a oferi o imagine coerentă, majoritatea complexelor descrise în acest articol se încadrează în ultima fază de viețuire a așezării. Excepție fac cuptoarele de ars material ceramic, care se încadrează în alt orizont cronologic; acestea au constituit subiectul unui alt articol (Bâltâc, Streinu, Dolea 2017). Pentru o viziune complexă asupra așezării, aici a fost prezentat un singur cuptor din cele 14 cercetate.

probabil, prin partea de nord a necropolei, având, în cea mai mare parte, acelaşi traseu cu cel al DN7. Pe direcție perpendiculară acestui drum, se conservă cel puțin două străzi[43] (orientate NNV–SSE) care delimitau *insulae* în care s-au construit locuințe și dotări publice. Au fost identificate şi cercetate 17 clădiri cu dimensiuni şi configurație planimetrică distinctă și alte 55 de complexe conexe.

Complexul A007[44] („Edificiul nr. 3[45]”), **Pl. XV/1**.

Amplasament: km 9+890, la sud de DN7, Suprafaţa A0 şi Suprafaţa 6. Orientare: NNV–SSE.

Dimensiuni (conservate): 8,80 × 11,40 m. Suprafaţă estimată: 100 mp. S-au păstrat două ziduri dintr-o clădire cu plan patrulater. Cele două ziduri sunt conservate la nivelul ultimei asize a fundaţiei, pe alocuri se păstrează doar stratul de pietriș/prundiș folosit ca substrat al fundației. Zidul Z1 (orientare E–V): L_p = 11,50 m, l = 0,60 m, h_{max} = 0,25–0,30 m, lipsa pietrelor pe o lungime de 1,40 m indică o posibilă intrare pe această latură; Z2 (orientare N–S): L_p = 8,50 m, l = 0,60 m, h_{max} = 0,20 m. Inventar: fragmente dintr-o râşniţă din granit. Complexul se afla într-o stare de conservare foarte precară; clădirea, situată în extremitatea estică a așezării, se află la aproximativ 48–50 m de limita estică a necropolei. Aflat la baza zonei mai înalte, la sud de DN7, scurgerea apelor pluviale și lucrările de terasare din epoca modernă au condus la distrugerea aproape totală a acestui complex.

Complexul A009 („Edificiul nr. 1”), **Pl. XII**.

Amplasament: km 9+840, la sud de DN7, Suprafaţa A001–002, carourile 19–26, la cca 40 m vest de complexul A007. Orientare: NNV–SSE. Dimensiuni: 12,45 × 10 m. Suprafaţă estimată: 125 mp. Complexul s-a evidențiat la cota de –0,20 m față de nivelul actual de călcare.

Clădire, cu plan rectangular, delimitată de trei ziduri (identificate la nivelul fundațiilor) construite din piatră de râu, legată cu mortar, identificat pe alocuri (la colțul estic şi vestic). Z1 (orientare E–V, dimensiuni: L = 12,45 m, l = 0,60 m, ad_{max} = 0,30 m), cel mai bine conservat, se păstrează pe înălțimea a trei asize așezate pe un pat de umplutură din pietre de mici dimensiuni. Colțurile construcției erau realizate din cărămidă cu mortar; doar în colțul vestic se păstrează două cărămizi (0,40 × 0,28 × 0,05 m, respectiv 0,40 × 0,30 × 0,05 m), în colțul estic cărămida s-a dislocat, păstrându-se doar amprenta în mortarul de poză (0,30 × 0,20 m). Z2 (orientare: N–S, dimensiuni: Lp = 10 m, l = 0,50 m, ad_{max} = 0,20–0,30 m) se păstrează pe înălțimea a două asize; lipsa pietrelor pe o lungime de 3 m, precum și prezența în această zonă a unei amenajări din pietriș, pot indica o intrare pe această latură a construcției. Z3 (orientare N–S, dimensiuni: Lp = 8,60 m, l = 0,60 m, ad_{max} = 0,30 m) se păstrează pe înălțimea maximă a patru asize. Limita sudică a clădirii nu se mai conserva. În interiorul spațiului delimitat de cele trei ziduri, la 2 m sud de Z1, se conservă un aliniament compus din patru baze rectangulare (dimensiuni între 0,55/0,60 × 0,55/0,60 m) construite din piatră de râu legată cu pământ. Clădirea era acoperită cu țigle și olane, judecând după materialul tegular descoperit, mai ales în zona exterioară de vest și est a clădirii. În interiorul clădirii nu se păstra un nivel de călcare coerent, fiind descoperit doar nivelul de lut în care s-a implantat clădirea. De altfel, în interiorul clădirii au fost descoperite foarte puține piese arheologice. Cel mai probabil că zona din exteriorul clădirii era „pavată”, așa cum indică amenajările din pietriș, pietre de râu (de dimensiuni mici) și fragmente ceramice, foarte bine bătătorite, identificate la nord, vest și est de zidurile clădirii. Inventar arheologic: material ceramic (cupe, *dolia*, *mortaria*, oale, amfore, vase de uz comun etc.), obiecte din fier (cuie, piroane, unelte etc.), rar din bronz (ținte, plăcuţe etc.).

Observațiile de ordin stratigrafic indică două momente de ocupare a spațiului, cel descris fiind cel de-al doilea. Din primul moment a fost surprins un cuptor de ars material ceramic, dezafectat, iar apoi zona a fost reamenajată pentru a fi construit complexul descris mai sus.

---

[43] Plecând de la definiția dată de Isidorus (Etymologiarum sive Originum, XV, 1, 12: *Vicus autem dictus ab ipsis tantum habitationibus, vel quod vias habeat tantum sine muris*) considerăm că termenul de străzi nu este eronat folosit în cazul așezărilor rurale, chiar dacă acestea nu sunt construite după modelul urban (respectiv nu au sistem de canalizare și nici borduri).

[44] Abrevierile folosite în descrierile care urmează sunt: ad = adâncimea, diam = diametru, ext = exterioară, gr = grosime, h = înălţimea, int = interioară, L = lungimea, l = lăţimea, max = maximă, p = păstrată.

[45] Pentru o cât mai bună înregistrare a materialului arheologic, pe parcursul cercetărilor de teren s-a folosit şi o numerotare a clădirilor în funcţie de amplasamentul acestora, ordinea descoperirii şi situaţia specifică din teren (la sud de DN7 s-a folosit termenul de „Edificiu”, iar la nord de DN7 cel de „Clădire”), folosindu-se atât sigle numerice, cât şi alfabetice. Aceste denumiri convenţionale vor fi redate în paranteză pentru fiecare complex în parte.

Complexul A024 („Clădirea nr. 4”), **Pl. XV/2**.

Amplasament: km 9+800 (limita nordică a autostrăzii), la nord de DN7, Suprafaţa A3, cca 22 m nord de complexul A021 („Clădirea nr. 2”) şi complexul A022 („Clădirea nr. 3”), probabil aliniată străzii[46] nr. 1 (complexul A025). Orientare: NNV–SSE. Dimensiuni: 15,20 × 11,80 m. Suprafaţă estimată: 180 mp. Clădire cu plan patrulater, compartimentată în patru spaţii. Zidurile, conservate doar la nivelul ultimei asize a fundaţiei, sunt construite din piatră de râu legată cu pământ, pe alocuri se păstrează şi pietrişul/prundişul folosit ca prim strat al fundaţiei. La exterior, spre sud, se păstra substructura unui „pavaj” (compus din pietriş şi pietricele), care era dispus (chiar dacă pe alocuri distrus) între aceasta şi clădirile de la sud. Z1 (orientare E–V): L = 15,20 m, l = 0,50–0,60 m; Z2 (orientare E–V): L = 15 m, l = 0,50–0,55 m; Z3 (orientare N–S): L = 11,70 m, l = 0,40–0,46 m; Z4 (orientare N–S): L = 11,80 m, l = 0,46–0,60 m; Z5 (orientare N–S): L = 10,80 m (interior), l = 0,45–0,50 m; Z6 (orientare E–V): L = 4,80 m, l = 0,38–0,44 m; Z7 (orientare E–V): L = 8,20 m, l = 0,45 m. Inventar: obiecte de uz comun (ceramică variată, diverse obiecte din fier şi bronz).

Complexul A025 („Strada nr. 1”), **Pl. XVI/1–2**.

Amplasament: km 9+800, la nord de DN7, Suprafaţa A4, între complexul A022 („Clădirea nr. 3”) şi complexul A026 („Clădirea nr. 5”). Orientare: NNV–SSE. Dimensiuni păstrate: L_p = 44,80 m, l = 2,60 m. Strada era amplasată între două clădiri, traseul acesteia este de la sud la nord, urmând panta naturală. Nu s-a putut observa traseul integral al acesteia, deoarece spre sud acesta se afla sub terasamentul DN7, iar spre nord s-a conservat foarte puţin. Cel mai probabil că traseul ei pornea din drumul roman, identificat la vest şi a cărui direcţie spre sud putea intersecta traseul străzii. În faza a doua se practică o nivelare cu pământ a stratului de dărâmătură rezultat de la prăbuşirea clădirilor adiacente (mai ales material tegular), peste care se aplică piatră de râu. Această fază este mai slab conservată, fiind distrusă şi de apele pluviale, care urmau panta naturală spre nord (spre râul Mureş). Inventarul recoltat constă în fragmente tegulare şi ceramice, obiecte diverse din fier şi bronz. În urma sondajelor efectuate s-a constatat că această alee are două faze de construcţie.

Complexul A026 („Clădirea nr. 5”), **Pl. XIII**.

Amplasament: km 9+790, la nord de DN7, Suprafaţa A4, la cca 2,60 m vest de complexul A022 („Clădirea nr. 3”), aliniată străzii nr. 1 (complexul A025). Orientare: NNV–SSE. Dimensiuni: 40 × 12,60 m. Suprafaţă estimată: 504 mp. Clădire formată din două corpuri alăturate.

Corpul nr. 1 (12,60 × 22,68 m, definit de zidurile Z1–Z8, Z11) este compartimentat în cel puţin nouă spaţii, închiderea clădirii spre sud fiind situată sub terasamentul DN7. Zidurile sunt construite din piatră de râu, calcar şi şisturi locale (nefasonate) şi bolovani de mari dimensiuni, legate cu mortar, cel mai adesea primul nivel al fundaţiei constând dintr-un strat de prundiş (gr = 0,10–0,20 m). Materialul tegular şi şisturile semi-fasonate sunt folosite la prima asiză a elevaţiei. Nivelul corespunzător de funcţionare constă dintr-un strat de lut galben-maroniu bine bătătorit (gr = 0,50–0,60 m), pe alocuri întărit cu pietre sau materiale tegulare. Z1 (orientare N–S): L = 22,50 m, l = 0,60 m, h_{max} = 0,80 m; Z2 (orientare N–S): L = 22,50 m, l = 0,68 m, h_{max} = 0,52 m; Z3 (orientare E–V): L = 12,30 m, l = 0,65–0,70 m, h_{max} = 0,85 m; Z4 (orientare E–V): L = 10 m, l = 0,54–0,65 m, h_{max} = 0,73 m; Z5 (orientare E–V): L = 10,90 m, l = 0,50–0,60 m, h_{max} = 0,67 m; Z6 (orientare E–V): L = 11,50 m, l = 0,60–0,70 m, h_{max} = 0,77 m; Z7 (orientare N–S): L = 7 m, l = 0,50 m, h_{max} = 0,90 m; $Z7^{I}$ (orientare N–S): L = 1,60 m, l = 0,50 m, h_{max} = 0,77 m; $Z7^{II}$ (orientare N–S): L = 2,00 m, l = 0,42–0,54 m, h_{max} = 0,30 m; $Z7^{III}$ (orientare N–S): L = 1,50 m, l = 0,46–0,56 m, h_{max} = 0,26 m; Z8 (orientare N–S): L = 1,60 m, l = 0,50 m, h_{max} = 0,53 m; $Z8^{I}$ (orientare N–S): L = 2,50 m, l = 0,50 m, h_{max} = 0,20 m; $Z8^{II}$ (orientare N–S): L = 1,50 m, l = 0,50 m, h_{max} = 0,20 m; Z11 (orientare E–V): L = 1,70 m, l = 0,45 m, h_{max} = 0,38 m; $Z11^{I}$ (orientare E–V): L = 1,15 m, l = 0,50–0,56 m, h_{max} = 0,30 m; $Z11^{II}$ (orientare E–V): L = 1,30 m, l = 0,40–0,50 m, h_{max} = 0,39 m; $Z11^{III}$ (orientare E–V): L = 1,25 m, l = 0,50 m, h_{max} = 0,18 m.

Corpul nr. 2 (12,60 × 16,90 m, definit de zidurile $Z1^{I}$, $Z1^{II}$, $Z2^{I}$, Z9–10) este compartimentat în două spaţii. Zidurile sunt construite din piatră de râu legată cu pământ. Nivelul corespunzător de funcţionare constă dintr-un pavaj din pietriş bătătorit într-un strat de lut, mai bine conservat în spaţiul nr. 2. Cel mai probabil, acest corp reprezintă o curte/anexă. $Z1^{I}$ (orientare N–S): L = 5,50 m, l = 0,60

[46] Direcția străzii ar indica acest fapt, însă în această zonă este foarte distrusă, păstrându-se doar câteva pietricele.

m, h_p = 0,30 m; $Z1^{II}$ (orientare N–S): L = 9,60 m, l = 0,70 m, h_{max} = 0,60 m; $Z2^{I}$ = 16,90 m, l = 0,50 m, h_{maxp} = 0,60 m; Z9 (orientare E–V): L = 12,60 m, l = 0,80 m, h_{max} = 0,25 m; Z10 (orientare E–V): L = 4,70 m, l = 0,64–0,66 m, h_{max} = 0,40 m.

Pe latura de nord au fost identificate șase „baze”[47] probabil pentru stâlpi din material perisabil, precum și o cantitate apreciabilă de bucăți de lut (de culoare roșiatică), astfel încât este de presupus existența unei zone anexă acoperită în această parte a complexului.

Observaţiile *in situ* (mai ales de ordin stratigrafic) indică existenţa a două faze, însă acestea nu sunt sesizabile şi la nivel planimetric. Complexe conexe: A023 (groapă în zona zidurilor Z8–$Z8^{II}$ şi $Z7^{I}$–$Z7^{III}$); A015 (anexă?). Materialul recoltat constă din material de construcţie (tegular şi obiecte din fier), obiecte de uz comun (ceramică variată, opaiţe, obiecte din sticlă, diverse obiecte din fier, bronz şi os, o râşniţă), material numismatic.

Complexul A027 („Clădirea nr. 7”), **Pl. XIV**.

Amplasament: km 9+780, la nord de DN7, Suprafaţa A4, la cca 1 m vest de complexul A026 = „Clădirea nr. 5”). Orientare: NNV–SSE. Dimensiuni: 31 × 11,10 m. Suprafaţă estimată: 344 mp.

Clădire cu plan rectangular din care s-au putut cerceta trei încăperi şi o anexă, zona de sud fiind situată sub terasamentul DN7. Zidurile (Z1–Z6), păstrate la nivelul ultimelor asize ale fundaţiei, sunt construite din piatră de râu, rar fragmente tegulare, legate cu pământ. Acestea sunt ridicate pe un strat de distrugere, nivelat cu lut galben-maroniu sau un strat de balast. Anexa (6,50 × 2,20 m) este adosată pe latura de nord, iar zidurile (Z7–Z9) s-au conservat până la ultima asiză a fundaţiei. Celelalte componente ale clădirii spre nord sunt foarte slab conservate, de exemplu, latura de vest a curţii (?) se păstra doar prin stratul de prundiş de la nivelul fundaţiei. Observaţiile *in situ* indică existenţa a trei faze de utilizare a zonei, cea descrisă anterior fiind ultima. Z1 (orientare N–S): L = 13,10 m, l = 0,70 m, h_{max} = 0,36 m; Z2 (orientare N–S): $L_{vizibil}$ = 12,05 m, l = 0,68 m, h_{max} = 0,18–0,29 m; Z3 (orientare E–V): L = 11,10 m, l = 0,82 m, h_{max} = 0,23 m; Z4 (orientare E–V): L_p = 3,90 m, l = 0,63 m, h_{max} = 0,16 m; Z5 (orientare E–V): L = 5,10 m, l = 0,65 m, h_{max} = 0,15 m; Z6 (orientare N–S): L = 5,96 m, l = 0,64 m, h_{max} = 0,25 m; $Z6^{I}$ (orientare N–S): L = 1,17 m, l = 0,78 m, h_{max} = 0,12 m; Z7 (orientare E–V): L_p = 6,50 m, l = 0,63 m, h_{max} = 0,15 m; Z8 (orientare N–S): L_p = 2,05 m, l = 0,20 m, h_{max} = 0,12 m; Z9 (orientare N–S): L = 2,20 m, l = 0,69 m, h_{max} = 0,09 m. Complexe conexe: A027a (cuptor de ars material ceramic, cu picior median); A016 (amenajare din pietre). Inventar: material de construcție (tegular şi obiecte din fier), obiecte de uz comun (ceramică diversă, opaiţe, obiecte din sticlă, diverse obiecte din fier, bronz şi os), material numismatic.

Complexul A041 (drum), **Pl. XVII/1–2**.

Amplasament: km 9+760–9+650, la sud de ampriza autostrăzii până în DN7, Suprafaţa A5. Orientare: NNE–SSV. Dimensiuni dezvelite: L_{max} = 100 m (păstrat în diverse stadii de conservare), l = 12 m. Drumul brăzda așezarea de la est spre vest, din acesta pornește sigur strada nr. 2 (complexul A043), iar la nord de drum se aliniază complexul A031 („Clădirea nr. 6”), complexul A044 („Clădirea nr. 8a”), complexul A045 („Clădirea nr. 8b”), complexul A049 („zona 4”), complexul A046 („zona 1–3”), complexul A029. Au fost decelate două momente constructive, asemănătoare, şi anume straturi succesive de balast (pietriş şi nisip), bătătorit (gr = 0,20–0,40 m, faza 1; gr = 0,10–0,44 m, faza 2), „bombat” pe centru. Cele două faze se departajează printr-o nivelare cu pământ de culoare cenuşie (gr = 0,15–0,30 m). Trebuie menționat că o legătură dintre drum şi strada nr. 2 există numai în prima fază de funcționare a acestora. Inventar: material de construcție (tegular şi obiecte din fier), obiecte de uz comun (ceramică diversă, opaiţe, obiecte din sticlă, diverse obiecte din fier, bronz şi os), material numismatic.

[47] Este vorba despre amenajări de formă dreptunghiulară, de mici dimensiuni (0,20/0,30 × 0,20/0,40 m), care constau dintr-un „pat” din pietriș (gr = 0,10–0,30 m) și piatră de râu de dimensiuni mici și medii. Cel mai probabil că în centrul acestei amenajări putea fi un stâlp din lemn, iar pietrele puteau fi folosite la stabilizarea pământului din jurul acestuia.

Complexul A38 (cuptor[48]), **Pl. XVIII/1–2**.

Amplasament: km 9+770, la nord de DN7, Suprafața A4 (clădirea 6). Orientare: N–S. Dimensiuni: cuptor (dim = 1,40 m, h_{maxp} = 0,31 m, $gr_{pereți}$ = 0,04–0,12 m); picior: dim = 0,30 m, h_{max} = 0,32 m; gura alimentare: dim_{maxp} = 0,42 m, hp = 0,31 m. Cuptor de formă circulară în plan, cu picior central de susținere a solei și gura de alimentare orientată spre sud. Acesta a fost realizat prin tehnica „lutului cruțat", iar piciorul construit din fragmente tegulare și lut. Fiind dezafectat din Antichitate nu au fost surprinse elemente legate de solă. După dezafectare, a fost umplut cu material tegular, lut ars și rar fragmente ceramice.

Necropola[49] (**Pl. III, IX/1, XIX**)

Aşa cum am menţionat mai sus, în perimetrul km 9+920–10+054 a fost identificată necropola aşezării, fiind surprinse limitele de vest şi est, şi parţial cele de sud şi nord. În cele patru luni de cercetare de teren (martie–aprilie, iulie–august) au fost identificate şi cercetate 228 de complexe arheologice, dintre acestea 210 cu caracter funerar (morminte de incinerație), 164 fiind morminte de incinerație cu ardere pe loc, pentru celelalte 46, din cauza stării precare de conservare, nu s-a putut stabili cu certitudine varianta de rit. De asemenea, au fost identificate mai multe elemente de arhitectură funerară şi o incintă funerară. Inventarul mormintelor este constituit, preponderent, din material ceramic, obiecte din metal, obiecte din sticlă şi *varia* (os, silex).

Complexul N007 (mormânt de incineraţie, cu ardere pe loc), **Pl. XX**.

Amplasament: secţiunea S006. Orientare: NE–SV. Dimensiuni: L = 1,33 m; l = 1,00 m; ad = 0,28 m. Groapă de formă rectangulară, cu pereții foarte puțin evazați, secțiune albiată, partea inferioară a gropii neregulată. Groapa arsă; arsură discontinuă până la 0,03 m grosime. Fragmentele de os calcinat sunt dispuse în partea inferioară a gropii, compact, fără nicio operațiune de separare a acestora de resturile rugului (depunere uniformă de lemn ars, în amestec cu fragmente de os calcinat; grosimea acestui strat era până la 0,12 m). În partea de est, groapa mormântului era puternic perturbată de o intervenție antropică. Sedimentul de umplutură al gropii era de culoare galben-maroniu, friabil, conţine pigmenţi de cărbune şi pământ ars. Inventar arheologic: două oale (fragmentare), o cană miniaturală (fragmentară), un platou (fragmentar), două cupe (fragmentare) și un vas nedeterminabil ca formă (fragmente corp).

Complexul N021 (mormânt de incineraţie, cu ardere pe loc), **Pl. XXI, XXX/1**.

Amplasament: secţiunea S004. Orientare: NE–SV. Dimensiuni: L_p = 1,26 m; l_p = 0,46 m; ad_p = 0,30 m. Dimensiuni cameră: L_{ext} = 1,26 m; l_{ext} = 0,46 m; L_{int} = 0,94 m; l_{int} = 0,30 m. Dimensiuni cărămizi laturi: 0,40 × 0,14 × 0,05 m. Dimensiuni cărămizi partea inferioară: 0,40 × 0,26 × 0,05 m. Groapa mormântului era sub forma unei camere rectangulare din cărămidă, cu pereţii drepţi. Se păstra doar etajul inferior. Groapa arsă; arsură discontinuă până la 0,03 m grosime. Fragmentele de os calcinat sunt dispuse în partea inferioară a camerei din cărămidă, compact, fără nicio operaţiune de separare a acestora de resturile rugului. În partea centrală, groapa mormântului era puternic perturbată, de o intervenție antropică. Sedimentul de umplutură al gropii era de culoare cenușie, friabil, conţine pigmenţi de cărbune şi pământ ars. Inventar arheologic: două cupe (fragmentare), fragmente din corp care provin de la trei vase nedeterminabile ca formă, un obiect (belciug?) din bronz. Dintre cărămizile care formau camera, 27 au ștampila *LS*.

Complexul N041 (mormânt de incineraţie, cu ardere pe loc), **Pl. XXII**.

Amplasament: secțiunea S 005. Orientare: NE–SV. Dimensiuni: L_p = 1,34 m; l_p = 0,60 m; ad_p = 0,32 m. Dimensiuni cameră: L_{ext} = 1,34 m; l_{ext} = 0,52 m. L_{int} = 1,20 m; l_{int} = 0,48 m. Dimensiuni cărămizi laturi: 0,40 × 0,28 × 0,06 m. Dimensiuni cărămizi partea inferioară: 0,48 × 0,40 × 0,06 m. Groapă de formă rectangulară, sub forma unei camere de cărămidă. Se păstra doar etajul inferior. Cărămizile de pe laturi sunt aşezate în poziţie verticală. Groapa arsă; arsură discontinuă pâna la 0,03 m

[48] Cuptoarele din așezare sunt subiectul unui alt articol (Bâltâc, Streinu, Dolea 2017).
[49] La prelucrarea materialului din necropolă au participat Adela Bâltâc, Cătălina Neagu și Ionuț Bocan.

grosime. Fragmentele de os calcinat sunt dispuse în partea inferioară a camerei din cărămidă, compact, fără nicio operaţiune de separare a acestora de resturile rugului (depunere uniformă de cărbune de lemn, în amestec cu fragmente de os calcinat). În partea centrală, groapa mormântului este puternic perturbată, de o intervenție antropică. Sedimentul de umplutură al gropii era de culoare galben-maroniu, friabil, conţine pigmenţi de cărbune şi pământ ars. Inventar arheologic: un platou (fragmentar), un vas nedeterminabil ca formă (fragmente corp), un opaiț, 6 piroane din fier.

Complexul N086c (mormânt de incineraţie, cu ardere pe loc), **Pl. XXIII, XXX/2–3**.

Amplasament: secțiunea S005. Orientare: NE–SV. Dimensiuni: L = 1,80 m; l = 1,04 m; ad = 0,42 m. Groapă de formă rectangulară, cu pereții puțin evazați, secțiune trapezoidală, partea inferioară a gropii neregulată. Groapa arsă; arsură discontinuă până la 0,04 m grosime. Zona limitrofă prezintă urme de ardere. Fragmentele de os calcinat sunt dispuse în partea inferioară a gropii, compact, fără nicio operaţiune de separare a acestora de resturile rugului (depunere uniformă de lemn ars, în amestec cu fragmente de os calcinat; grosimea acestui strat era până la 0,10 m). În partea centrală și estică, groapa mormântului este puternic perturbată de o intervenție antropică. Sedimentul de umplutură al gropii era de culoare galben-maroniu, friabil, conţine pigmenţi de cărbune şi pământ ars. Inventar arheologic: două farfurii (fragmentare), un bol (fragmentar), fragmente din corp care provin de la două vase nedeterminabile ca formă, un piron (fragmentar) din fier, un fragment silex.

Complexul N133 (mormânt de incineraţie, cu ardere pe loc), **Pl. XXIV, XXXI/4**.

Amplasament: secțiunea S 005. Orientare: NE–SV. Dimensiuni: L_p = 1,56 m; l_p = 0,74 m; ad_p = 0,28 m. Dimensiuni cameră: L_{pext} = 1,46 m; l_{ext} = 0,74 m; L_{pint} = 1,30 m; l_{int} = 0,42 m. Dimensiuni cărămizi latura de est: 0,40 × 0,40 × 0,06 m. Dimensiuni cărămizi partea inferioară: 0,48 × 0,40 × 0,06 m. Mormânt prevăzut cu treaptă, etajul inferior amenajat sub forma unei camere rectangulare din cărămidă. Se păstra doar etajul inferior. Groapa arsă, arsură discontinuă până la 0,03 m grosime. Fragmentele de os calcinat sunt dispuse în partea inferioară a camerei din cărămidă, compact, fără nicio operaţiune de separare a acestora de resturile rugului (sporadic oase calcinate şi fragmente milimetrice de cărbune). În partea centrală, groapa mormântului era puternic perturbată de o intervenție antropică. Sedimentul de umplutură al gropii era de culoare galben-maroniu, friabil, conţine şi fragmente milimetrice de cărbune şi pământ ars. Inventar arheologic: un vas nedeterminabil ca formă (fragment corp) și un opaiț (fragmentar).

Complexul N135 (mormânt de incineraţie, cu ardere pe loc), **Pl. XXV, XXXI/1**.

Amplasament: secțiunea S 006. Orientare: NE–SV. Dimensiuni: L = 2,00 m; l = 1,10 m; ad = 0,40 m. Groapă de formă rectangulară, cu pereţii puțin evazați, secțiune albiată, partea inferioară a gropii neregulată. Groapa arsă; arsură discontinuă până la 0,04 m grosime. Fragmentele de os calcinat sunt dispuse în partea inferioară a gropii, compact, fără nicio operaţiune de separare a acestora de resturile rugului (depunere uniformă de lemn ars, în amestec cu fragmente de os calcinat; grosimea acestui strat era până la 0,28 m). În partea de vest, groapa mormântului era puternic perturbată de o intervenție antropică. Sedimentul de umplutură al gropii era de culoare galben-maroniu, friabil, conține și fragmente milimetrice de cărbune şi pământ ars. Inventar arheologic: o cupă (fragmentară), un vas nedeterminabil ca formă (fragmente corp), două piroane (fragmentare) și un obiect neidentificabil din fier.

Complexul N141 (mormânt de incineraţie, cu ardere pe loc), **Pl. XXVI**.

Amplasament: secțiunea S 006. Orientare: NE–SV. Dimensiuni: L_p = 1,60 m; l_p = 0,78 m; ad_p = 0,40 m. Groapă de formă rectangulară, cu pereţii puţin evazaţi, secţiune trapezoidală, partea inferioară a gropii neregulată. Groapa arsă; arsură discontinuă până la 0,03 m grosime. Fragmentele de os calcinat sunt dispuse în partea inferioară a gropii, compact, fără nicio operaţiune de separare a acestora de resturile rugului (depunere uniformă de lemn ars, în amestec cu fragmente de os calcinat; grosimea acestui strat era până la 0,10 m). În partea de est, groapa mormântului era puternic perturbată de o intervenție antropică. Sedimentul de umplutură al gropii era de culoare galben-maroniu, friabil, conţine şi fragmente milimetrice de cărbune şi pământ ars. Inventar arheologic: amforă? (fragment perete), platou? (fragment bază), opaiț (ansă).

Complexul N153 (mormânt de incineraţie, cu ardere pe loc), **Pl. XXVII**.

Amplasament: secțiunea S 006. Orientare: NE–SV. Dimensiuni: L = 1,50 m; l = 1,20 m; ad = 0,46 m. Groapă de formă rectangulară, cu pereţii uşor evazaţi, secţiune trapezoidală, partea inferioară a gropii neregulată. Groapa arsă; arsură discontinuă de până la 0,04 m grosime. Fragmentele de os calcinat sunt dispuse în partea inferioară a gropii, compact, fără nicio operaţiune de separare a acestora de resturile rugului (depunere uniformă de lemn ars, în amestec cu fragmente de os calcinat; grosimea maximă a acestui strat era de 0,12 m). Sedimentul de umplutură al gropii era de culoare galben-maroniu, friabil, conţine şi fragmente milimetrice de cărbune şi pământ ars. Inventar arheologic: o cupă (fragmentară), fragmente din corp care provin de la două vase nedeterminabile ca formă, un *turibulum* (fragmentar), un opaiţ, două piroane și două cuie (fragmentare) din fier și o monedă bronz.

Complexul N157 (mormânt de incineraţie, cu ardere pe loc), **Pl. XXVIII, XXXI/2–3**.

Amplasament: secțiunea S 006. Orientare: N–S. Dimensiuni: L = 2,34 m; l = 1,46 m; ad = 1,06 m. Dimensiuni treaptă: L_p = 1,68 m; l_p = 1,00 m; ad = 0,62 m. Dimensiuni cameră: L_{pext} = 1,68 m; l_{pext} = 1,02 m. L_{pint} = 1,16 m; l_{int} = 0,70 m. Dimensiuni cărămizi: laturile lungi 0,40 × 0,14 × 0,06 m; laturile scurte 0,30 × 0,30 × 0,06 m. Mormânt cu treaptă, partea inferioară era construită sub forma unei camere rectangulare de cărămidă, puternic perturbată de o intervenţie antropică. Groapa arsă; arsură discontinuă de până la 0,03 m. Zona limitrofă prezintă urme de ardere. Fragmentele de os calcinat sunt dispuse în partea inferioară a camerei din cărămidă, compact, fără nicio operaţiune de separare a acestora de resturile rugului (sporadic oase calcinate şi fragmente milimetrice de cărbune). În partea centrală, groapa mormântului era puternic perturbată de o intervenţie antropică. Sedimentul de umplutură al gropii era de culoare galben-maroniu, friabil, conţine fragmente milimetrice de cărbune şi pământ ars. Inventar arheologic: o amforă (un fragment toartă și unul din corp), o cupă (fragmentară), un capac (fragmentar), un vas nedeterminabil ca formă (fragment corp), un *turibulum* (fragment buză), un piron din fier (fragmentar), obiecte silex.

Complexul N183 (mormânt de incineraţie, cu ardere pe loc), **Pl. XXIX, XXX/4**.

Amplasament: secțiunea S 006. Orientare: NE–SV. Dimensiuni: L = 1,44 m; l = 0,56 m; ad = 0,34 m. Groapă de formă rectangulară, cu pereţii puțin evazaţi, secţiune trapezoidală, partea inferioară a gropii neregulată. Groapa arsă; arsură discontinuă până la 0,03 m grosime. Fragmentele de os calcinat sunt dispuse în partea inferioară a gropii, compact, fără nicio operaţiune de separare a acestora de resturile rugului (sporadic oase calcinate şi pigmenţi de cărbune). În partea centrală, groapa mormântului era puternic perturbată de o intervenţie antropică. Sedimentul de umplutură al gropii era de culoare galben-maroniu, friabil, conţine fragmente milimetrice de cărbune şi pământ ars. Mormântul are amenajare exterioară de tipul „ring" din pietre de râu, cu dimensiuni medii, având un diametru de 2,40 m. Inventar arheologic: o cupă/bol? (fragment), fragmente din corp care provin de la 10 vase nedeterminabile ca formă, un piron (fragmentar) din fier, trei ținte din fier.

CONCLUZII PRELIMINARE

Cercetările arheologice preventive din perioada 16 martie–20 octombrie 2012, pe traseul autostrăzii A1, Orăştie–Sibiu, lot Orăştie–Sebeş, în raza comunei Şibot, punctul „În Obrej", km 9+650–10+150, au condus la investigarea unei aşezări romane şi a necropolei aferente acesteia. Situl, în ansamblul său, a fost perturbat de intervenții antropice de tot felul de-a lungul vremii (terasări, excavări, construirea DN7 etc.), cât şi a unor evenimente naturale (alunecări de teren, inundaţii etc.). Au fost cercetate peste 300 complexe arheologice, cuprinzând atât complexele cu caracter funerar, cât și cele specifice unei locuiri, databile pe parcursul întregii stăpâniri romane în Dacia.

Cum era de aşteptat, cea mai mare parte a sitului este ocupată de zona de locuit, cercetările arheologice punând în evidență limitele de vest, est și sud ale așezării, iar cea de nord, aflată în afara perimetrului autostrăzii, nu putea fi foarte departe deoarece intervenții contemporane au identificat cursul vechi al râului Cugir, la distanțe de la 5 la 10 m vest de vestigiile arheologice identificate. Așezarea era străbătută, de la est la vest, de un drum, orientat NNE–SSV, care trecea, cel mai

probabil, la nord de necropolă (traseu similar cu DN7). Din acest drum principal porneau pe direcție perpendiculară cel puțin două străzi secundare care deserveau clădirile aliniate la acestea. Au fost investigate integral sau parțial 17 clădiri, unele dintre acestea fiind amplasate sub terasamentul drumului actual DN7. Clădirile cu plan regulat, orientate similar rețelei de circulație, sunt compartimentate în mai multe încăperi (de la două la nouă, două la cele parțial investigate, dar în general cca cinci sau șase încăperi). Tehnica de construcție este asemănătoare la majoritatea clădirilor, piatră de râu (rar șisturi, calcare și material tegular) legate cu mortar de var-nisip (la locuințe) și cu lut (la dependințe). Nivelurile de funcționare sunt realizate din podea de lut sau, mai rar, din material tegular. Unele încăperi erau prevăzute cu instalații de încălzit, iar clădirile erau acoperite cu țigle și olane. Clădirile au și dependințe, definite cel mai bine prin termenul de curți, care sunt pavate cu pietriș și piatră de râu. Se individualizează două complexe prin caracterul public al funcțiunii, unul reprezentând probabil un spațiu public (*forum*?/*conciliabulum*?), iar cel de-al doilea fiind baia așezării. Pe întreaga suprafață a așezării au fost sesizate trei momente cronologice, inegal reprezentate în cadrul complexelor delimitate. Materialul arheologic se află în curs de prelucrare și va aduce nuanțări pentru fiecare dintre aceste faze. Până atunci, pe baza analizei materialului ceramic provenit din cuptoare[50], complexe care din punct de vedere stratigrafic se plasează în primul orizont cronologic, se poate postula o datare a acestui orizont după cucerirea Daciei – al treilea sfert al secolului al II-lea. Pentru întreaga așezare se pot oferi date de ordin general, care se încadrează în secolul al II-lea–prima jumătate a secolului al III-lea.

Analiza preliminară a complexelor funerare relevă faptul că dintre cele 210 morminte, 164 sunt morminte de incinerație, pentru 46 nu se poate specifica ritul din cauza stării de conservare precară. Cele 164 sunt morminte cu gropi rectangulare, trapezoidale sau albiate în secțiune, iar dintre acestea 46 sunt morminte de incinerație prevăzute cu treaptă. Dintre aceste din urmă complexe, 28 sunt construite sub forma unei camere rectangulare de cărămidă; 18 sunt gropi arse cu treaptă. Orientarea gropilor mormintelor nu prezintă diferențe majore, constatându-se, cu mici excepții, o preferință pentru axa NE–SV (aproximativ 95% din cazuri). Se înregistrează, în unele cazuri, ușoare deviații spre est sau spre vest de la această axă, însă acestea nu sunt majore. În unele cazuri s-au constatat și amenajări exterioare ale complexelor, și anume trei morminte au amenajare de tipul „ring”, de formă circulară, o amenajare rectangulară de mici dimensiuni pentru unul dintre complexe, 11 morminte amenajate în interiorul unei incinte funerare și șapte morminte amenajate în interiorul unui tumul. Numărul redus de amenajări exterioare este, probabil, datorat stării precare de conservare a întregii necropole. În concluzie, pe baza materialului studiat, putem vorbi, în stadiul actual al cercetării, de o funcționare a necropolei pe parcursul secolului al II-lea și în prima jumătate a secolului al III-lea.

BIBLIOGRAFIE

Ardevan 1993	R. Ardevan, *La monnaie d'or dans la Dacie romaine*, Studii și cercetări numismatice, X, 1993 (apare 1996), p. 15–26
Bâltâc, Streinu, Dolea 2017	Adela Bâltâc, Alina Streinu, Alexandra Dolea, The Pottery Kilns at Șibot-În Obrej (Alba County), în Viorica Rusu-Bolindeț, C.-A. Roman, M. Gui, Silvia Mustață, D. Petruț (eds.), *Art and craftsmanship, Pottery workshops from the Roman provinces Dacia and Lower Moesia. Proceedings of the National Conference held at Cluj-Napoca in 23rd–25th of June 2016*, Bibliotheca Musei Napocensis, L, 2017 (sub tipar)
Bem 2015	C. Bem, *Sistemul de fortificare al stațiunii eneolitice de la Pianu de Jos Podei (Alba, România). Între simbolism și rațiuni defensive*, București, 2015
Bem *et alii* 2013	C. Bem, Mădălina Dimache, E. Ene, T. Hila, Fl. Munteanu, V. Opriș, M. Tudoran, B. Voicu, Pianu de Jos, com. Pianu, jud. Alba, Punct: Sibișeni dealul Liștii (autostrada Orăștie–Sibiu, lot 1, sit 11, km 21+500–21+800, *CCA*, 2013, p. 225–226
Borș *et alii* 2013	Corina Borș, Luciana Irimuș, Vl. Rumega, S. Dobrotă, C. Rișcuța, Un nou sit de tip Basarabi. Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice

[50] Vezi Bâltâc, Streinu, Dolea 2017.

	preventive la Tărtăria-Podu Tărtăriei vest (campania 2012), *CA*, XX, 2013, p. 9–102
Borș *et alii* 2014	Corina Borș, Luciana Rumega-Irimuș, Vl. Rumega-Irimuș, S. Dobrotă, C. Rișcuța, C. Țuțuianu, Un nou sit de la sfârșitul epocii bronzului pe Valea Mureșului Mijlociu. Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive de la Aurel Vlaicu-Obreza, *CA*, XXI, 2014, p. 151–210
Damian *et alii* 2012	P. Damian, I. Bocan, Em. Dumitrașcu, D. Ene, S. Ene, M. Streinu, Autostrada Orăştie–Sibiu, Lot 1 (Orăştie –Sebeș), km 00+000–24+110, jud. Hunedoara, Alba, *CCA*, 2012, p. 280
Damian *et alii* 2013a	P. Damian, Corina Borș, C. Cristescu, M. Duca, Em. Dumitrașcu, Fl. Munteanu, N. Stoica, M. Streinu, C. Țuțuianu, Romos, com. Romos, jud. Hunedoara. Punct: Sârba/Valea Vaideilor (Autostrada Orăștie-Sibiu, lot 1, sit 11, km 3+750–4+100), *CCA*, 2013, p. 228
Damian *et alii* 2013b	P. Damian, I. Bocan, D. Vleja, Mădălina Voicu, C. Cristescu, C. Țuțuianu, Pianu de Jos, com. Pianu, jud. Alba, Punct: Lunca Pîrîului (Autostrada Orăștie-Sibiu, lot 1, sit 11, km 20+550–20+870), *CCA*, 2013, p. 223–224
Dessila-Codarcea 1968	Marcela Dessila-Codarcea (redactor coordonator), *Harta geologică a României*, scara 1:200.000, Comitetul de stat al geologiei, Institutul geologic, 1968
Dumitrașcu, Rațiu, Dolea 2013	Em. Dumitrașcu, Al. Rațiu, Alexandra Dolea, Cercetări arheologice preventive la Balomiru de Câmp (jud. Alba), *CA*, XX, 2013, p. 103–140
IDR III/3	I.I. Russu, Inscripțiile Daciei Romane, III: Dacia Superior, 3: Zona centrală, București, 1984
Iordan 1963	I. Iordan, *Toponimia Romînească*, Bucureşti, 1963
Lipovan 1984	I. Lipovan, Descoperiri arheologice la Șibot (jud. Alba), *AMN*, XXI, 1984, p. 459–465
Mărghitan 1987	L. Mărghitan, Aspecte ale desfăşurării procesului de romanizare în mediul rural al provinciei Dacia, *Ziridava*, Muzeul județean Arad, XV–XVI, 1987, p. 59–65
Popa 2002	D. Popa, *Villae, vici, pagi. Aşezări rurale din Dacia romană intracarpatică*, Bucureşti, 2002
Popa 2011	C. I. Popa, *Valea Cugirului din preistorie până în zorii epocii moderne*, Cluj-Napoca, 2011
RAA	*Repertoriul arheologic al județului Alba*, redactori: V. Moga, H. Ciugudean, Alba Iulia, 1995
Samson *et alii* 2014	Andra Samson, M. Vasile, Irina Ene, E. Ene, M. Streinu, Cristina Bodo, G. Băeștean, Situl arheologic medieval de la Șibot-*Cânepişte*, jud. Alba. Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive, *CA*, XXI, 2014, p. 327–362
Simion *et alii* 2014	Mihaela Simion, D. Vleja, R. Petcu, A. Heroiu, Florela Vasilescu, N. Stoica, Contribuții la cunoașterea epocii romane pe valea Mureșului mijlociu. Cercetări arheologice preventive în situl de la Tărtăria II, com. Săliște, jud. Alba, *CA*, XXI, 2014, p. 211–258
Suciu, Moga 1989	Viorica Suciu, V. Moga, O importantă descoperire monetară din secolul I e.n. la Șibot (jud. Alba), *Apulum*, XXV, 1989, p. 161–169
Téglás 1902	*Hunyadvármegye. Földjének története az őskortól a Honfoglalásig*, G. Kuun Géza, Z. Torma, G. Téglás, Budapesta, 1902
Tudor 1968	D. Tudor, *Oraşe, tîrguri şi sate în Dacia romană*, Bucureşti, 1968

LISTA ILUSTRAȚIEI

Pl. I. 1. Localitatea Șibot (jud. Alba), vedere satelitară (©GoogleEarth); **2.** Localizarea punctelor cu vestigii arheologice din epoca romană pe raza comunei Șibot, vedere satelitară (©GoogleEarth).

Pl. II. 1. Localizarea punctului „În Obrej”, ortofotoplan (2009); **2.** Plan general cu secțiunile efectuate în etapa de evaluare (octombrie–decembrie 2011) în punctul „În Obrej”.

Pl. III. Situl arheologic „În Obrej”, vedere aeriană.

Pl. IV. Intervenții antropice anterioare anului 2011: **1.** Folosirea zonei ca cimitir de animale; **2.** Regularizarea cursului Cugir și excavarea pantei nordice a dealului „În Țelini”; **3.** Introducerea conductei de gaze.

Pl. V. Punctul „În Obrej” la începutul anului 2012: **1.** Zona necropolei, vedere dinspre vest (dinspre aşezare); **2.** Panta nordică a dealului „În Ţelini”, vedere dinspre nord-est; **3.** Zona aşezării, vedere dinspre est (dinspre necropolă).
Pl. VI. Delimitarea sitului „În Obrej” pe ortofotoplan în culoarul autostrăzii.
Pl. VII. Planul general al secţiunilor efectuate în zona sitului delimitat.
Pl. VIII. Aspecte de lucru: **1.** Aşezare; **2.** Necropolă.
Pl. IX. Situl arheologic Şibot, punctul „În Obrej” (Virgil Apostol): **1.** Plan general; **2.** Detaliu aşezare
Pl. X. Aşezare, suprafaţa A4, profil vest (secţiune longitudinală pe lăţimea autostrăzii).
Pl. XI. Necropolă, suprafaţa S 004, profilul de est.
Pl. XII. Aşezare, sud DN7, Complexul A009 („Edificiul nr. 1”), plan general.
Pl. XIII. Aşezare, nord DN7, Complexul A025 („Clădirea nr. 5”), plan general.
Pl. XIV. Aşezare, nord DN7, Complexul A027 („Clădirea nr. 7”), plan general.
Pl. XV. 1. Aşezare, nord DN7: **1.** Complexul A007 („Edificiul nr. 3”), vedere dinspre sud-est; **2.** Complexul A024 („Clădirea nr. 4”), vedere dinspre vest.
Pl. XVI. Aşezare, nord DN7, complexul A025 („Strada nr. 1”): **1.** Faza a II-a, vedere dinspre sud; **2.** Cele două faze, vedere dinspre nord.
Pl. XVII. Aşezare, nord DN7, complexul A041 (drum): **1.** Vedere dinspre est; **2.** Vedere dinspre vest.
Pl. XVIII. Aşezare, nord DN7, complexul A038 (cuptor) **1.** Plan şi profil; **2.** Imagine, vedere dinspre nord.
Pl. XIX. Situl arheologic Şibot, punctul „În Obrej” (Virgil Apostol): Necropola, pan general.
Pl. XX. Necropolă, complexul N007 (plan, profil şi inventar).
Pl. XXI. Necropolă, complexul N021 (plan, profil şi inventar).
Pl. XXII. Necropolă, complexul N041(plan, profil şi inventar).
Pl. XXIII. Necropolă, complexul N086c (plan, profil şi inventar).
Pl. XXIV. Necropolă, complexul N133 (plan, profil şi inventar).
Pl. XXV. Necropolă, complexul N135 (plan, profil şi inventar).
Pl. XXVI. Necropolă, complexul N141 (plan, profil şi inventar).
Pl. XXVII. Necropolă, complexul N153 (plan, profil şi inventar).
Pl. XXVIII. Necropolă, complexul N157 (plan, profil şi inventar).
Pl. XXIX. Necropolă, complexul N183 (plan, profil şi inventar).
Pl. XXX. Necropolă, imagini: **1.** Complexul N021; **2.** Complexul N096c; **3.** Complexul N096c (profil); **4.** Complexul N183.
Pl. XXXI. Necropolă, imagini: **1.** Complexul N135; **2.** Complexul N157; **3.** Complexul N157 (profil); **4.** Complexul N133.
Pl. XXXII. Aşezare: ceramică (imagini).
Pl. XXXIII. Aşezare: ceramică, opaiţe şi figurine din teracotă (imagini).
Pl. XXXIV. Aşezare: oale (desene).
Pl. XXXV. Aşezare: farfurii, platouri, castroane. (desene).
Pl. XXXVI. Aşezare: cupe (desene).
Pl. XXXVII. Aşezare: capace (desene).
Pl. XXXVIII. Aşezare: *mortarium* şi *turibulum* (desene)
Pl. XXXIX. Aşezare: obiecte din bronz, fier: **1.** Imagini; **2.** Desene.
Pl. XL. Materiale de construcţie: **1**. Aşezare (imagini); **2.** Necropolă (desene).

LIST OF ILLUSTRATION

Pl. I. 1. The Şibot commune (Alba County), satellite image (© GoogleEarth); **2.** Location of the archaeological sites with vestiges remains from the Roman times in the territory of Şibot commune, satellite image (© GoogleEarth).
Pl. II. 1. Location of the site Şibot-În Obrej, orthophoto layout (2009); **2**. General Plan of the trenches made in the survey stage (October–December 2011) in the site *În Obrej*.
Pl. III. Archaeological site Şibot-În Obrej, aerial view.
Pl. IV. Human interventions before 2011: **1**. Using of the area as a cemetery for animals; **2**. Regularization of the Cugir River and excavation on the northern slope of the hill “*În Ţelini*”; **3.** Insertion of the gas pipeline.
Pl. V. The site Şibot-În Obrej in early 2012: **1**. The necropolis area, view from the west (from the settlement); **2.** Northern slope of the hill “În Ţelini”, view from the northeast; **3**. Settlement area, view from the east (from the necropolis).
Pl. VI. The delimitation of the site Şibot-În Obrej, within the highway’s outline (orthophoto).
Pl. VII. The general outline of trenches made in the area of the delineated site.
Pl. VIII. Excavation aspects: **1**. Settlement; **2**. Necropolis.

Pl. IX. Archaeological site Șibot-În Obrej (Virgil Apostol): **1.** General plan; **2.** Settlement (detail)
Pl. X. Settlement, A4 surface, western cross-section (longitudinal section made over the highway's width).
Pl. XI. Necropolis, S 004 surface, eastern cross-section.
Pl. XII. Settlement, south of National Route 7, A009 Complex ("Edifice no. 1"), general plan.
Pl. XIII. Settlement, north of National Route 7, A025 Complex ("Building no. 5"), general plan.
Pl. XIV. Settlement, north of National Route 7, A027 Complex ("Building no. 7"), general plan.
Pl. XV. 1. Settlement, north of National Route 7, A007 Complex ("Building no. 3"), view from south-east; **2.** Settlement, north of National Route 7, A024 Complex ("Building no. 4"), view from the west.
Pl. XVI. Settlement, north of National Route 7, A025 Complex ("Street no. 1"): **1.** Phase II, view from the south; **2.** Phases I and II, view from the north.
Pl. XVII. Settlement, north of National Route 7, complex A041 (road): **1.** View from the east; **2**. View from the west.
Pl. XVIII. Settlement, north of National Route 7, complex A38 (kiln) **1**. Plan and cross-section; 2. Photo view from the north.
Pl. XIX. Situl arheologic Șibot-În Obrej (Virgil Apostol): Necropola, pan general.
Pl. XX. Necropolis, complex N007 (plan, cross-section and inventory).
Pl. XXI. Necropolis, complex N021 (plan, cross-section and inventory).
Pl. XXII. Necropolis, complex N041 (plan, cross-section and inventory).
Pl. XXIII. Necropolis, complex N086c (plan, cross-section and inventory).
Pl. XXIV. Necropolis, complex N133 (plan, cross-section and inventory).
Pl. XXV. Necropolis, complex N135 (plan, cross-section and inventory).
Pl. XXVI. Necropolis, complex N141 (plan, cross-section and inventory).
Pl. XXVII. Necropolis, complex N153 (plan, cross-section and inventory).
Pl. XXVIII. Necropolis, complex N157 (plan, cross-section and inventory).
Pl. XXIX. Necropolis, complex N183 (plan, cross-section and inventory).
Pl. XXX. Necropolis, photo: **1.** Complex N021; **2.** Complex N096c; **3.** Complex N096c (cross-section) **4.** Complex N183.
Pl. XXXI. Necropolis, photo: **1.** Complex N135; **2.** Complex N157; **3.** Complex N157 (cross-section) **4**. Complex N133.
Pl. XXXII. Settlement: pottery from the settlement (photos).
Pl. XXXIII. Settlement: pottery, clay lamps and terracotta figurines (photos).
Pl. XXXIV. Settlement: coarse ware vessels (drawings).
Pl. XXXV. Settlement: plates, cooking pans and bowls (drawings).
Pl. XXXVI. Settlement: cups (drawings).
Pl. XXXVII. Settlement: lids (drawings).
Pl. XXXVIII. Settlement: *mortarium* and *turibulum* (drawings).
Pl. XXXIX. Settlement: bronze and iron objects: **1.** Photos; **2.** Drawings.
Pl. XL. Construction material: **1**. Settlement (photos); **2.** Necropolis (drawings).

Desen piese/Objects' drawings: Georgiana Ducman, Alina Streinu, Alexandra Dolea.
Foto piese/Objects' photos: George Nica, Corina Nicolae.
Restaurare piese/Objects' restauration: Ileana Zahariade (ceramică/pottery), Sergiu Popescu (metale/metals).

ADELA BÂLTÂC, PAUL DAMIAN, EUGEN PARASCHIV-GRIGORE, CORINA NICOLAE, BOGDAN VOICU,
Muzeul Național de Istorie a României,
adela.baltac@gmail.com; pauldamian@gmail.com; para_eugen@yahoo.com; bogdan_liviu_voicu@hotmail.com
VIRGIL APOSTOL,
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", București, apostol_virgil@yahoo.com
ALINA STREINU,
Muzeul Municipiului București, musatalina@yahoo.com
ALEXANDRA DOLEA,
Österreichisches Archäologisches Institut, alexandra.dolea@oeai.at
IOANA PARASCHIV-GRIGORE,
Compania Națională de Administrare a Infrastructurii Rutiere, ioana.gri@gmail.com

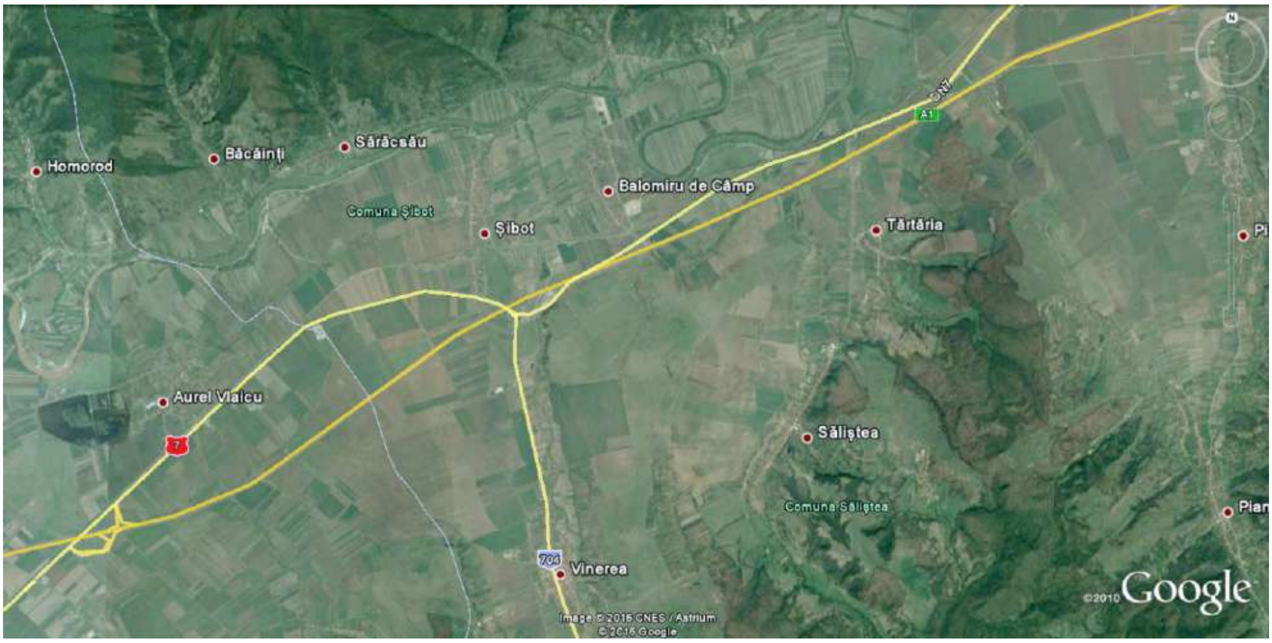
Homorod
Băcăinţi
Sărăcsău
Balomiru de Câmp
Comuna Şibot
Şibot
Tărtăria
Aurel Vlaicu
Săliştea
Comuna Săliştea
Vinerea
704
A1
©2010 Google
1

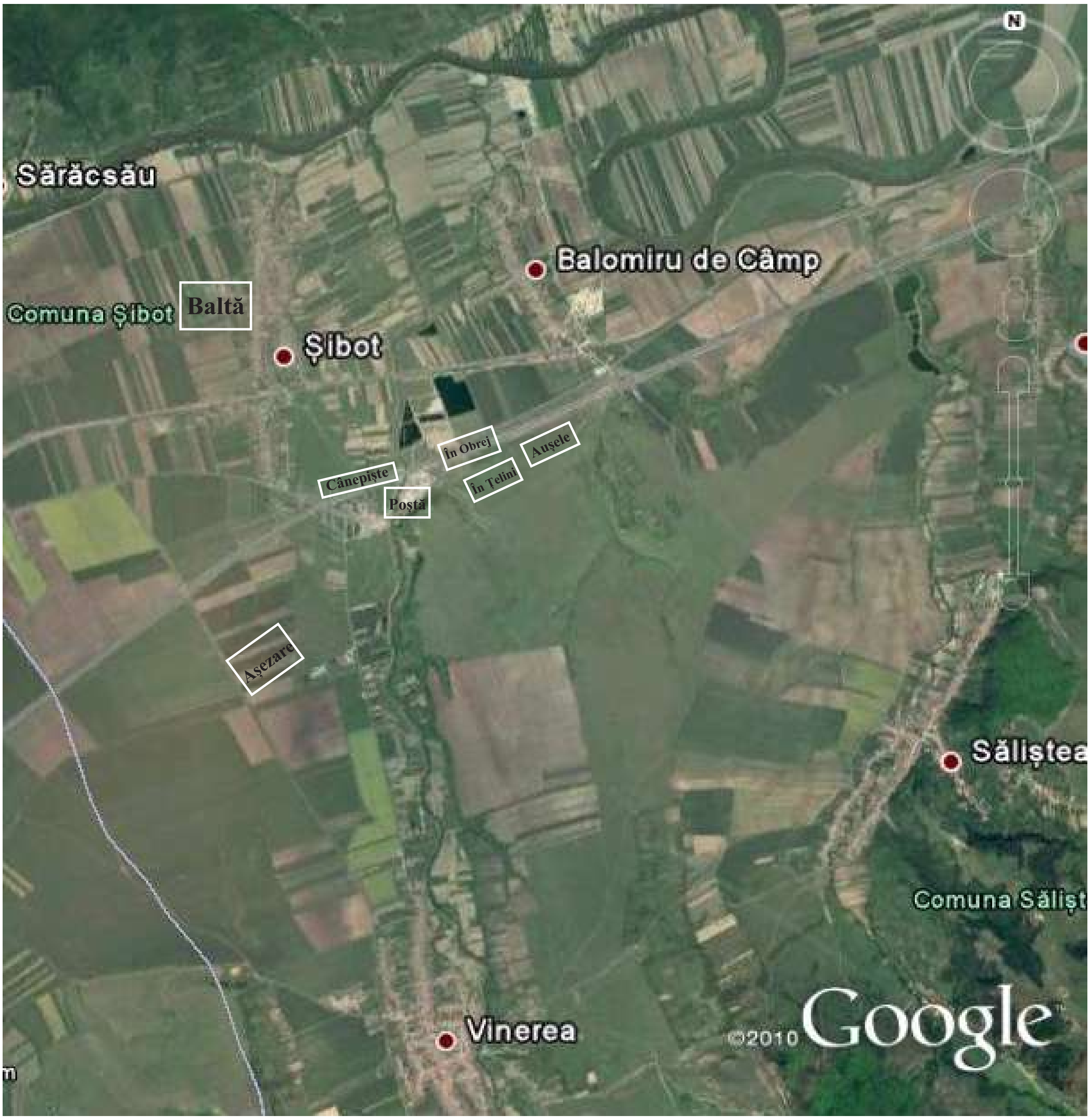
Sărăcsău
Balomiru de Câmp
Baltă
Comuna Şibot
Şibot
În Obrej
Auşele
Cânepişte
În Ţelini
Poştă
Aşezare
Sălişte
Comuna Sălişt
Vinerea
©2010 Google
2

Pl. I

N
În Obrej
Aușele
În Țelini
Poșta medievală

1

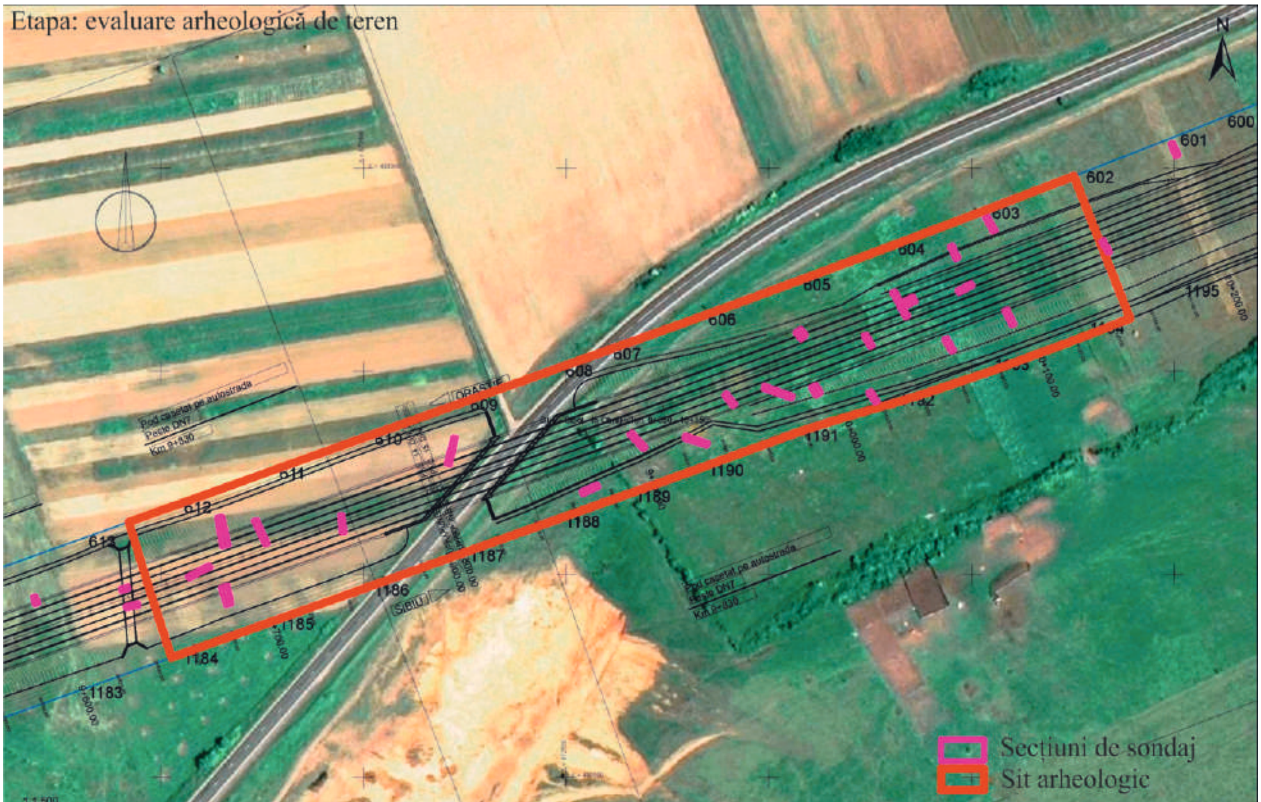
Etapa: evaluare arheologică de teren
N
Secțiuni de sondaj
Sit arheologic

2

Pl. II

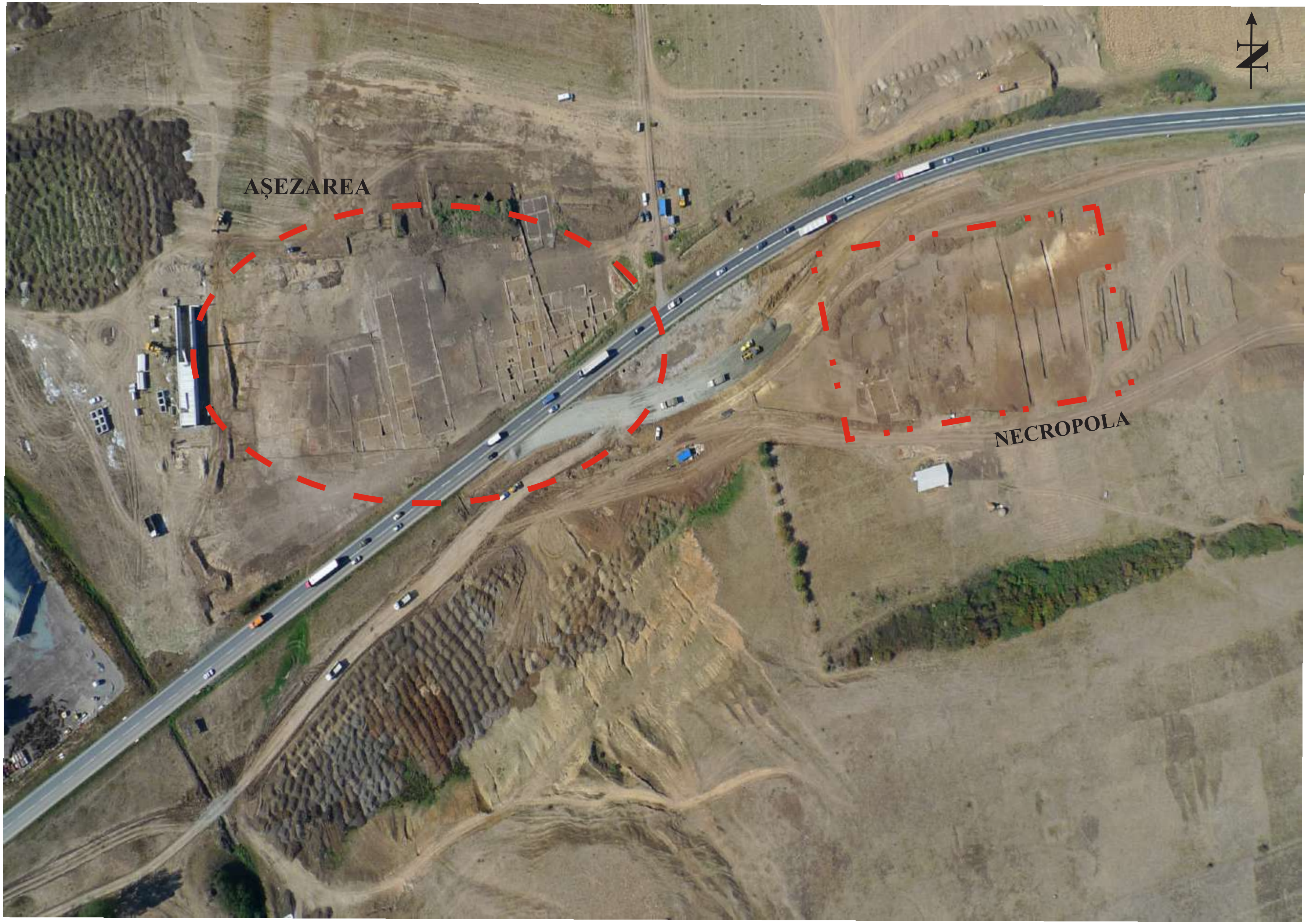

Pl. III

1

2

3

Pl. IV

1

2

3

Pl. V

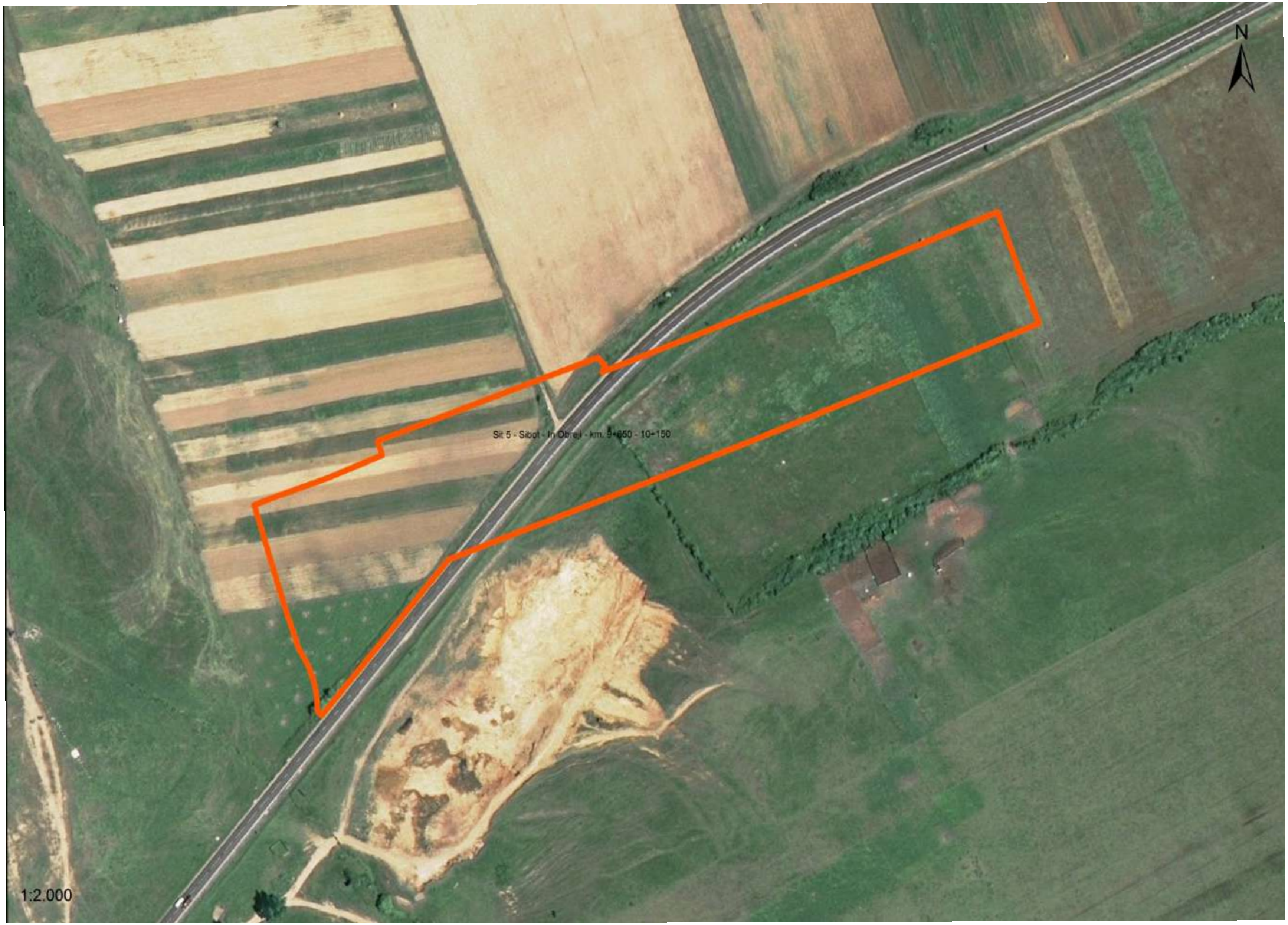

Pl. VI

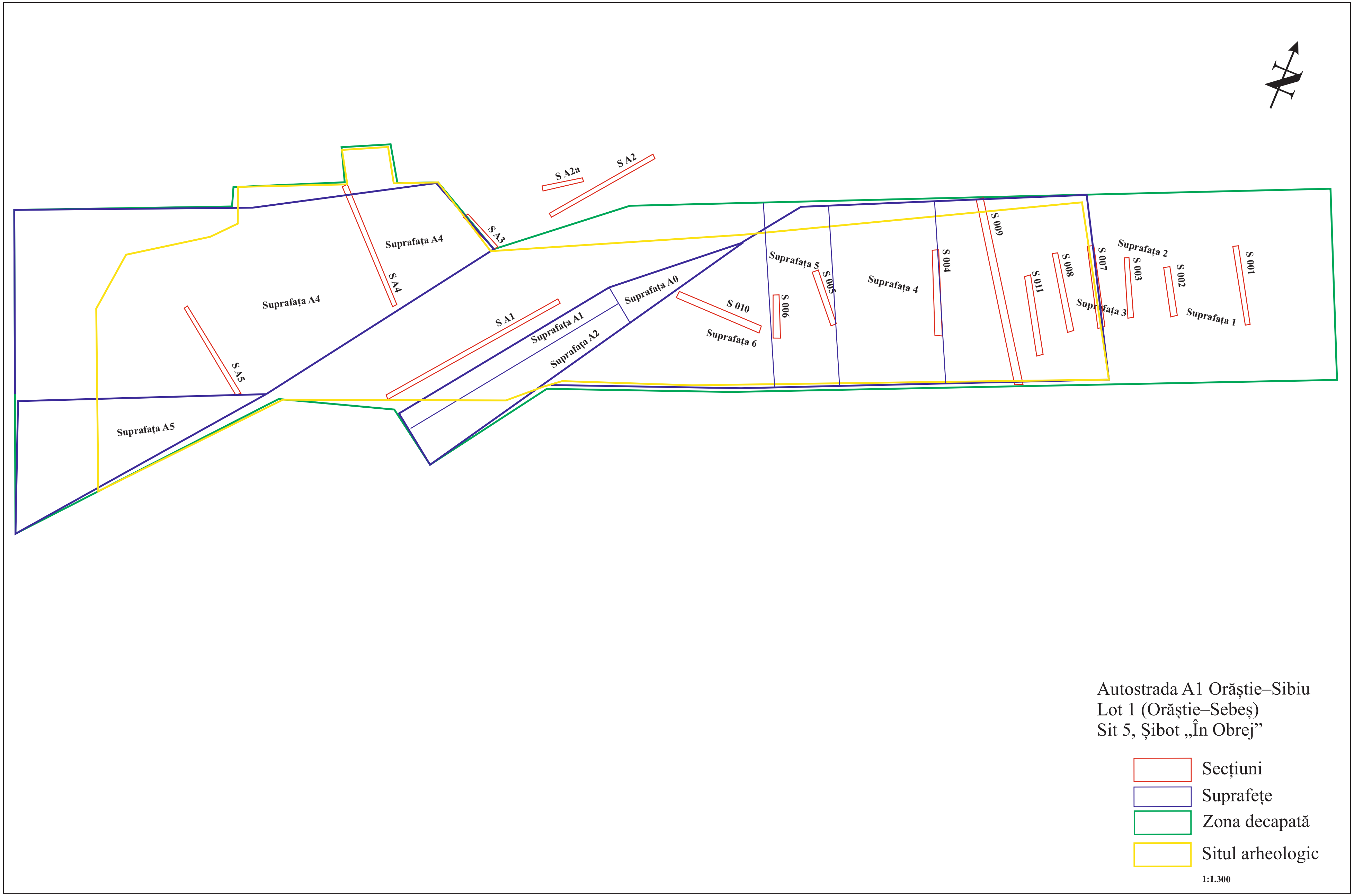
Autostrada A1 Orăștie–Sibiu
Lot 1 (Orăștie–Sebeș)
Sit 5, Șibot „În Obrej”
Secțiuni
Suprafețe
Zona decapată
Situl arheologic
1:1.300
Suprafața 1
Suprafața 2
Suprafața 3
Suprafața 4
Suprafața 5
Suprafața 6
Suprafața A0
Suprafața A1
Suprafața A2
Suprafața A4
Suprafața A4
Suprafața A5
S 001
S 002
S 003
S 004
S 005
S 006
S 007
S 008
S 009
S 010
S 011
S A1
S A2
S A2a
S A3
S A4
S A5

Pl. VII

1

2

Pl. VIII

A0 24
0
100 m
DN 7
A 41 (drum roman)
A 039
A 037
A 010
A 009
A 007
N 034
N 016
1

A 028
A 031
A 029
A 046
A 040
A 042
A 033
A 044
A 012
A 021
A 022
A 025 (stradă 1)
A 026
A 027
DN 7
A 049
A 045
A 043 (stradă 2)
0
10m
20 m
2

Pl. IX

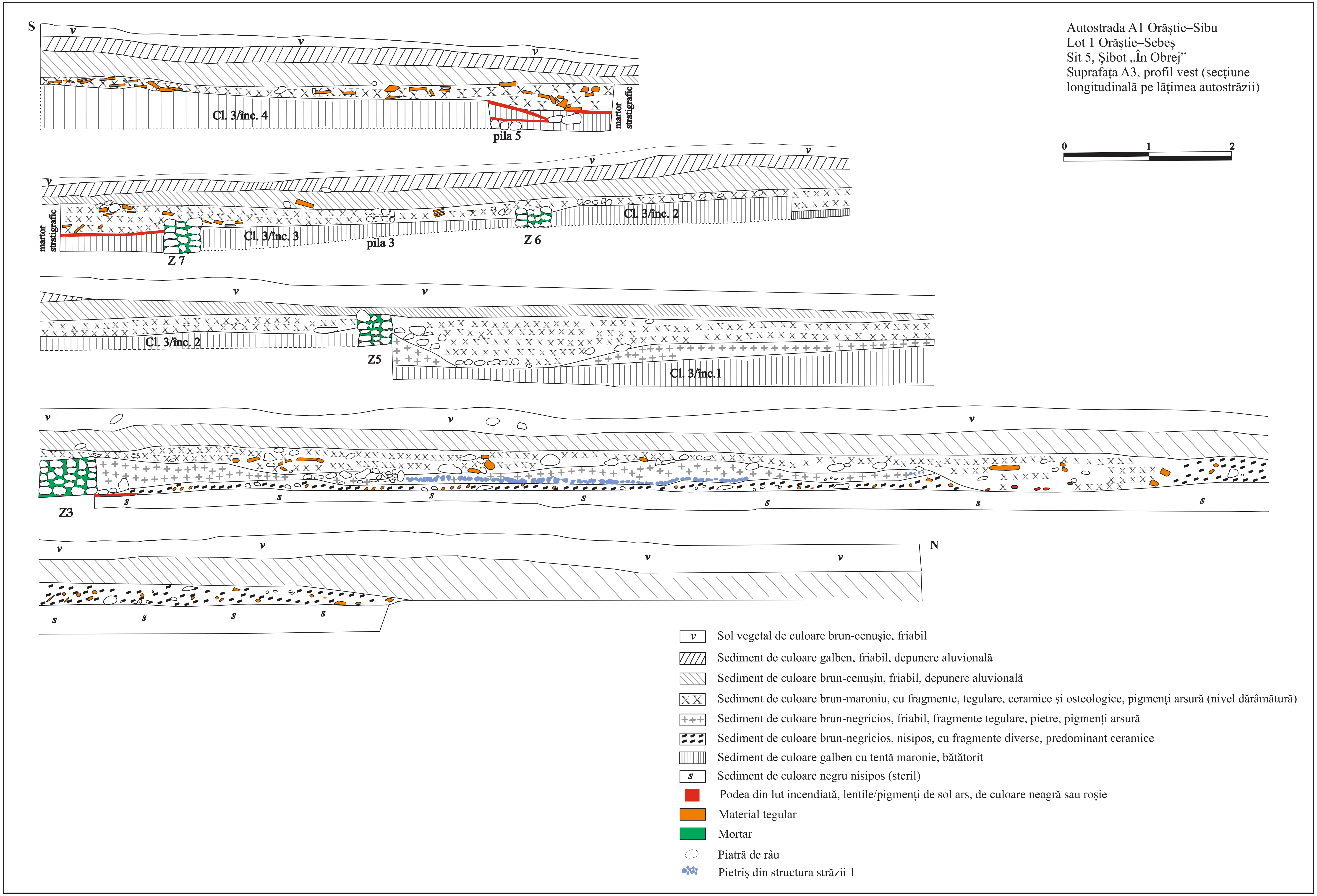
Autostrada A1 Orăştie–Sibu
Lot 1 Orăştie–Sebeş
Sit 5, Şibot „În Obrej”
Suprafaţa A3, profil vest (secţiune longitudinală pe lăţimea autostrăzii)
0
1
2
S
N
Cl. 3/înc. 4
pila 5
martor stratigrafic
Cl. 3/înc. 3
Cl. 3/înc. 2
pila 3
Z 7
Z 6
Z5
Cl. 3/înc.1
Z3
Sol vegetal de culoare brun-cenuşie, friabil
Sediment de culoare galben, friabil, depunere aluvională
Sediment de culoare brun-cenuşiu, friabil, depunere aluvională
Sediment de culoare brun-maroniu, cu fragmente, tegulare, ceramice şi osteologice, pigmenţi arsură (nivel dărâmătură)
Sediment de culoare brun-negricios, friabil, fragmente tegulare, pietre, pigmenţi arsură
Sediment de culoare brun-negricios, nisipos, cu fragmente diverse, predominant ceramice
Sediment de culoare galben cu tentă maronie, bătătorit
Sediment de culoare negru nisipos (steril)
Podea din lut incendiată, lentile/pigmenţi de sol ars, de culoare neagră sau roşie
Material tegular
Mortar
Piatră de râu
Pietriş din structura străzii 1

Pl. X

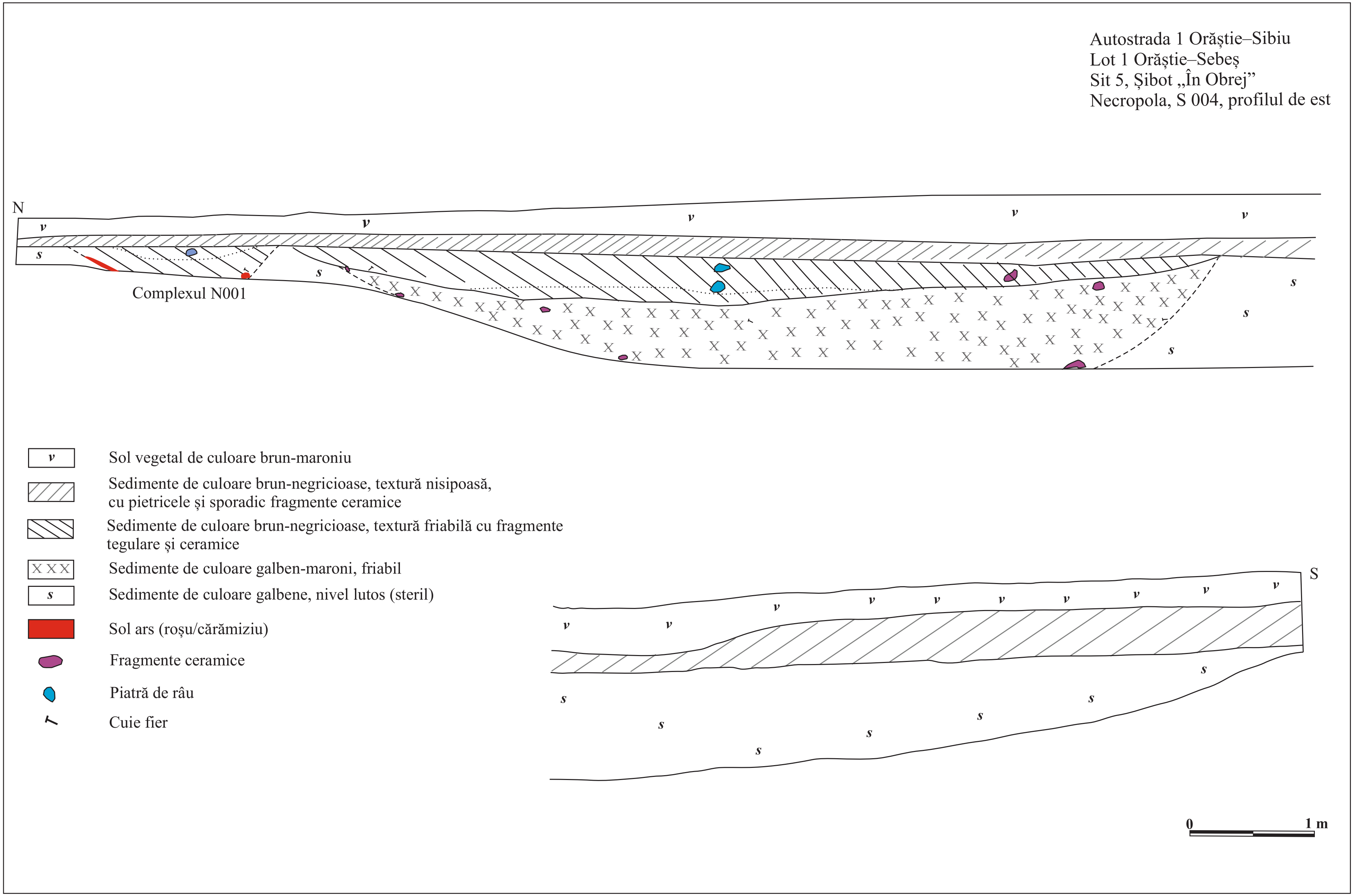
Autostrada 1 Orăștie–Sibiu
Lot 1 Orăștie–Sebeș
Sit 5, Șibot „În Obrej”
Necropola, S 004, profilul de est
N
S
Complexul N001
Sol vegetal de culoare brun-maroniu
Sedimente de culoare brun-negricioase, textură nisipoasă, cu pietricele și sporadic fragmente ceramice
Sedimente de culoare brun-negricioase, textură friabilă cu fragmente tegulare și ceramice
Sedimente de culoare galben-maroni, friabil
Sedimente de culoare galbene, nivel lutos (steril)
Sol ars (roșu/cărămiziu)
Fragmente ceramice
Piatră de râu
Cuie fier
0
1 m

Pl. XI

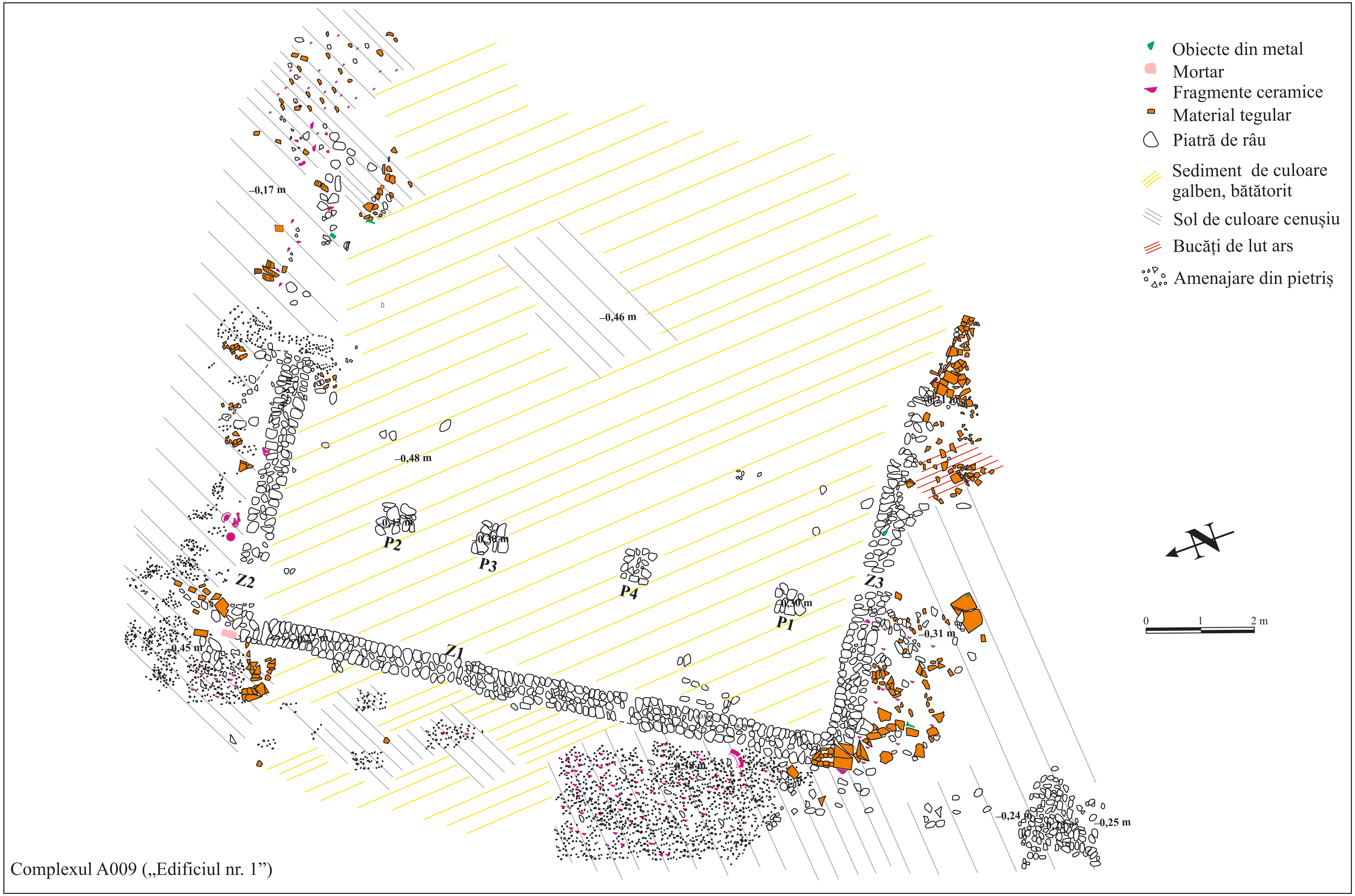
Obiecte din metal
Mortar
Fragmente ceramice
Material tegular
Piatră de râu
Sediment de culoare galben, bătătorit
Sol de culoare cenușiu
Bucăți de lut ars
Amenajare din pietriș
N
0
1
2 m
–0,17 m
–0,46 m
–0,48 m
–0,45 m
–0,31 m
–0,24 m
–0,25 m
P1
P2
P3
P4
Z1
Z2
Z3
Complexul A009 („Edificiul nr. 1")

Pl. XII

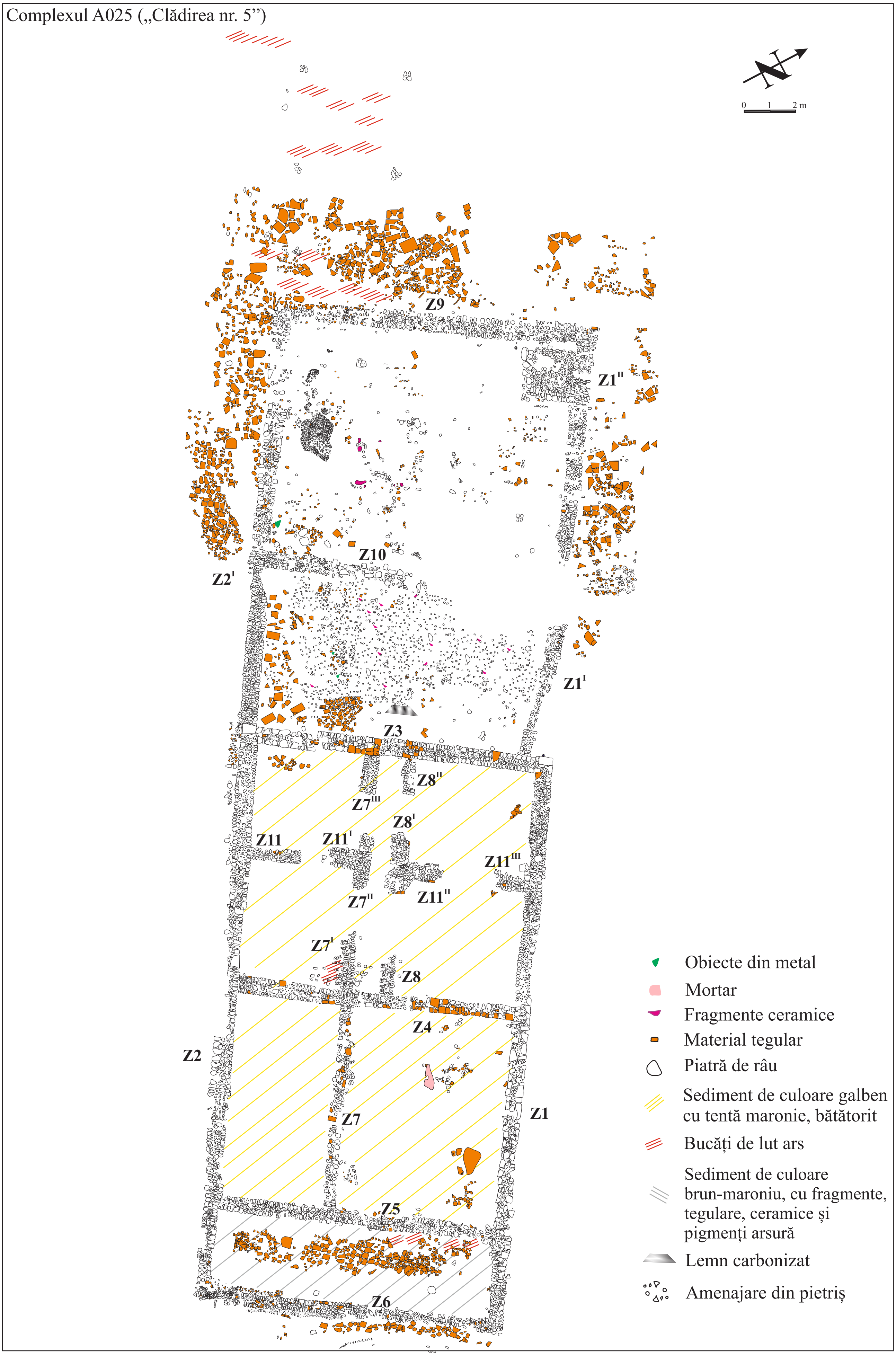

Complexul A025 („Clădirea nr. 5")
N
0 1 2 m
Z9
Z1^II
Z10
Z2^I
Z1^I
Z3
Z8^II
Z7^III
Z8^I
Z11
Z11^I
Z11^III
Z7^II
Z11^II
Z7^I
Z8
Z4
Z2
Z7
Z1
Z5
Z6
Obiecte din metal
Mortar
Fragmente ceramice
Material tegular
Piatră de râu
Sediment de culoare galben cu tentă maronie, bătătorit
Bucăți de lut ars
Sediment de culoare brun-maroniu, cu fragmente, tegulare, ceramice și pigmenți arsură
Lemn carbonizat
Amenajare din pietriș

Pl. XIII

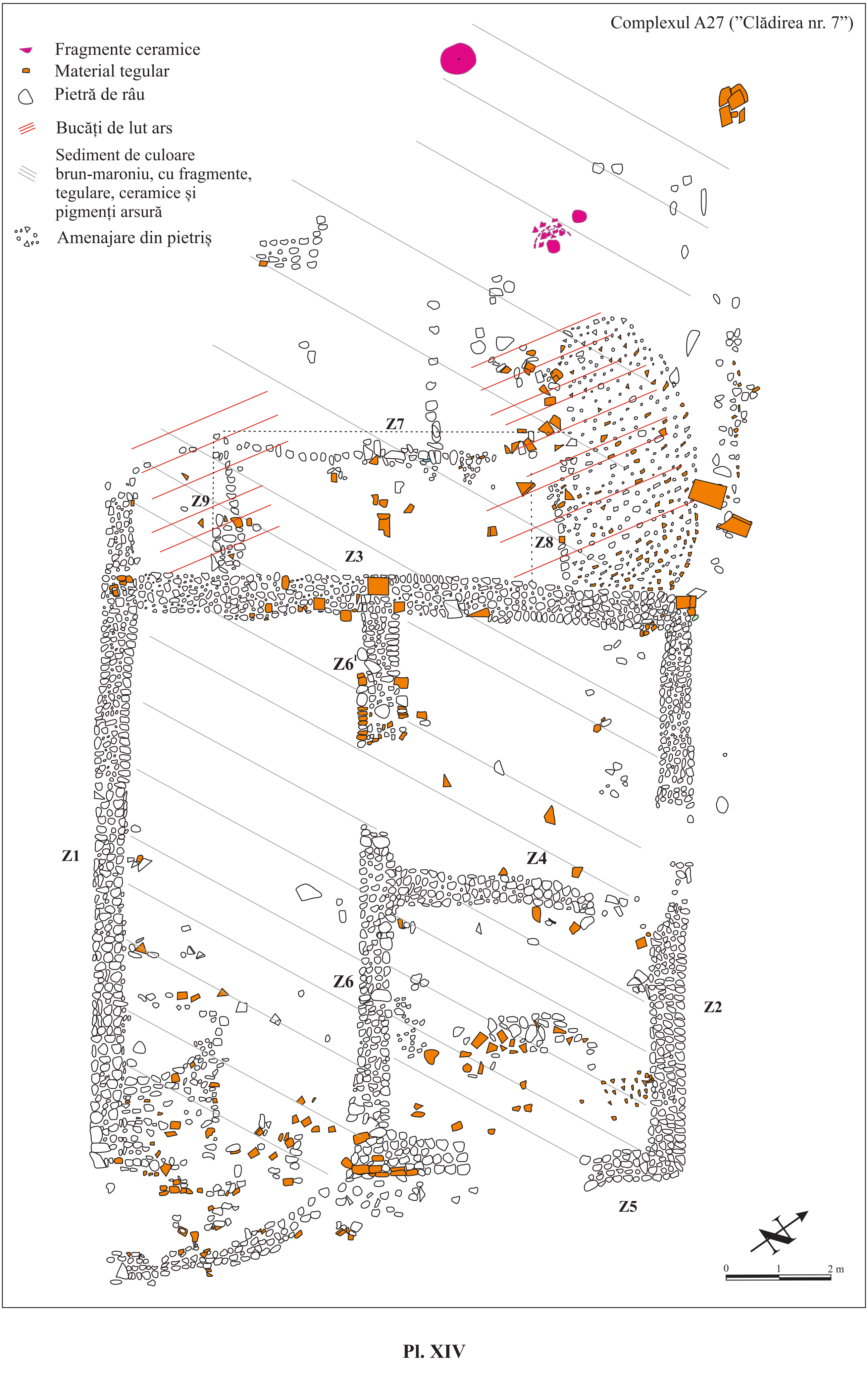
Complexul A27 (”Clădirea nr. 7”)
Fragmente ceramice
Material tegular
Pietră de râu
Bucăți de lut ars
Sediment de culoare brun-maroniu, cu fragmente, tegulare, ceramice și pigmenți arsură
Amenajare din pietriș
Z7
Z9
Z8
Z3
Z6'
Z1
Z4
Z6
Z2
Z5
0
1
2 m

Pl. XIV

1

2

Pl. XV

1

2

Pl. XVI

1

2

Pl. XVII

Complexul A038 (cuptor)

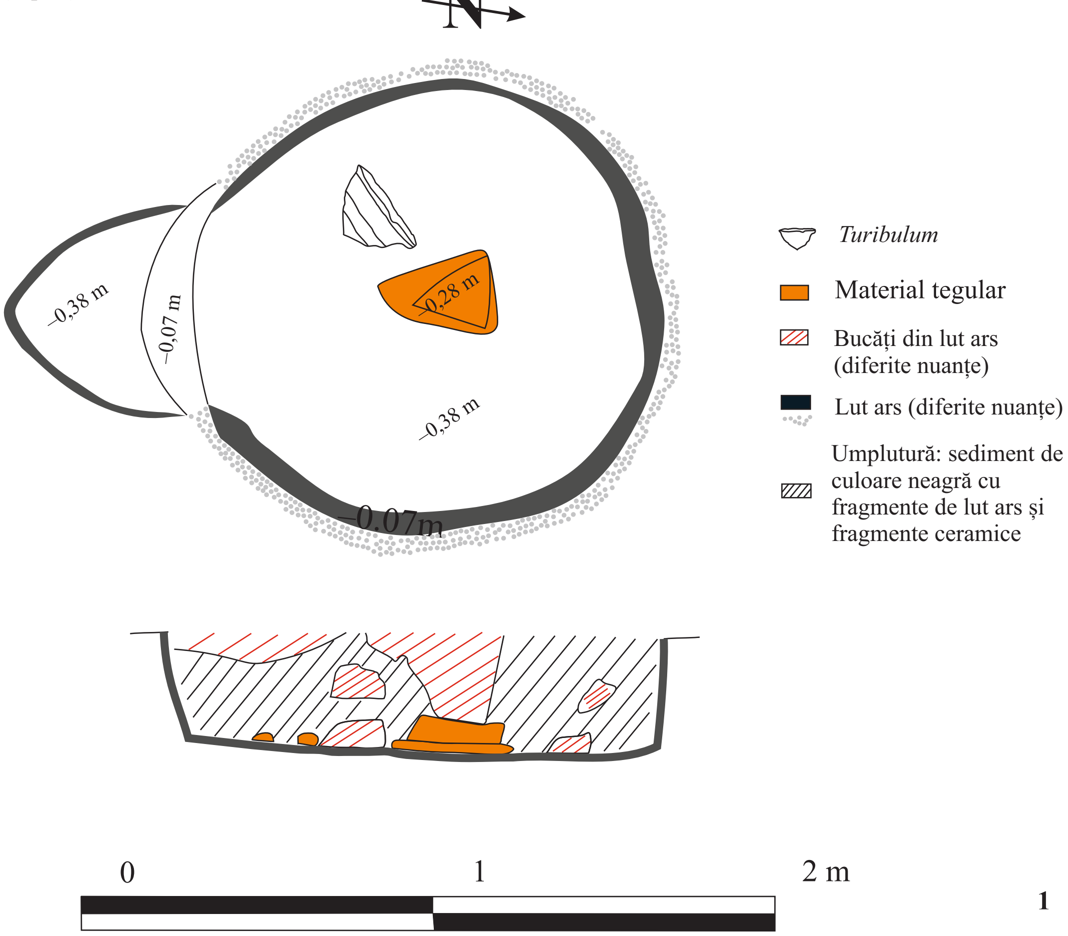

1

2

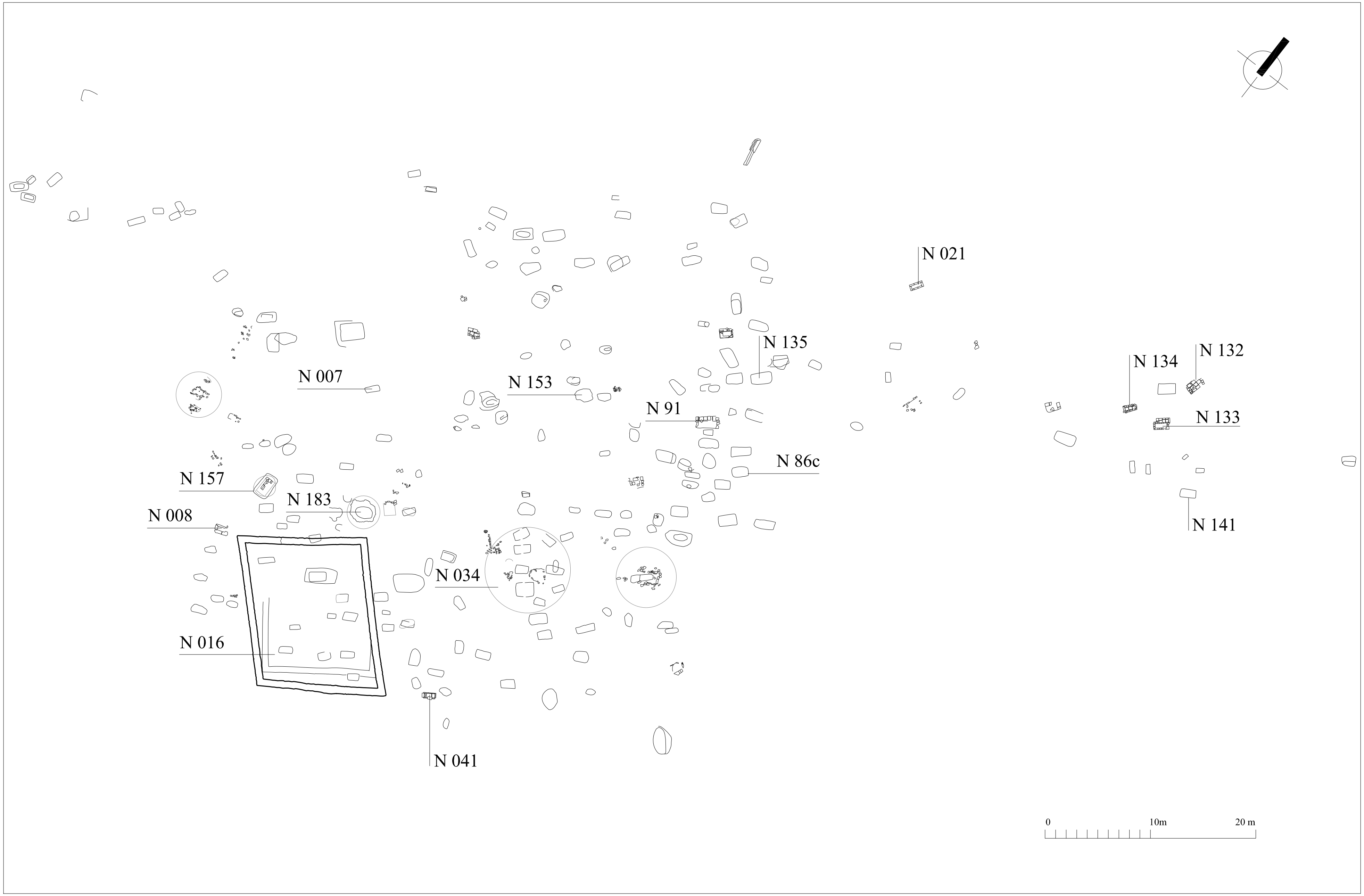
N 021
N 135
N 134
N 132
N 007
N 153
N 91
N 133
N 86c
N 157
N 183
N 008
N 141
N 034
N 016
N 041
0
10m
20 m

Pl. XIX

Complexul N007

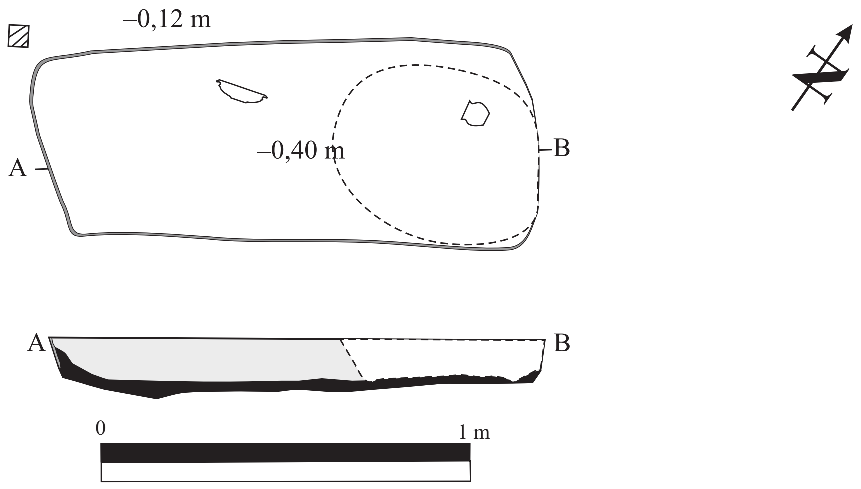

Conturul gropii mormântului

Sol ars (roșu/cărămiziu)

Nivel de reziduuri ale cremației

Sedimentul (galben-maroniu) de umplutură al gropii mormântului

Conturul gropii de intervenție antropică

Cupă

Platou

Vas nedeterminabil ca formă

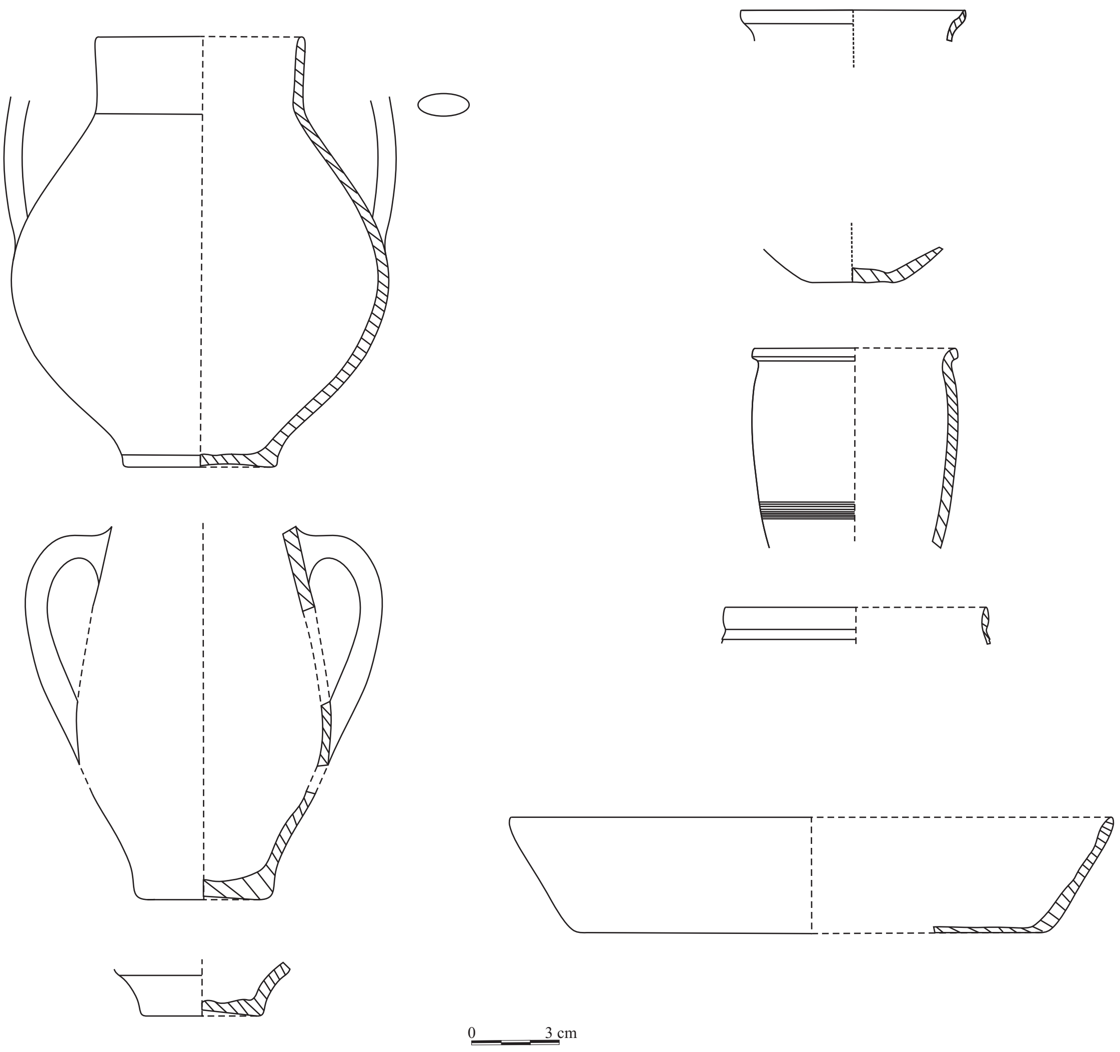

Complexul N021

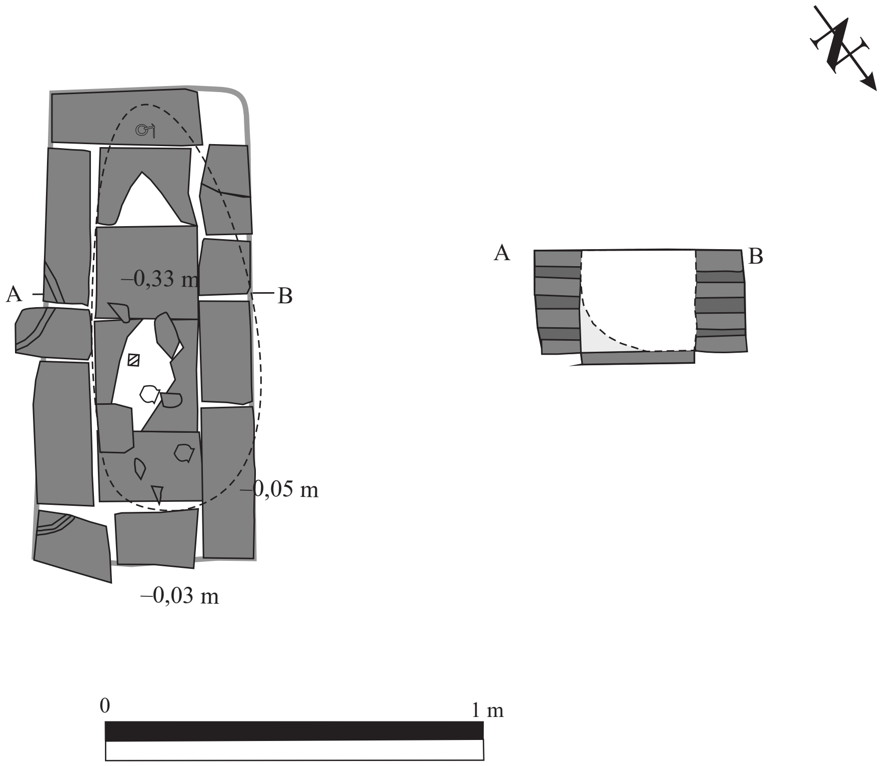

Camera rectangulară din cărămidă (etajul inferior)

Conturul gropii mormântului (sol ars – roșu/cărămiziu)

Sedimentul (galben-maroniu) de umplutură al gropii mormântului

Conturul gropii de intervenţie antropică

Cărămidă

Cupă

Vas nedeterminabil ca formă

Obiect din bronz

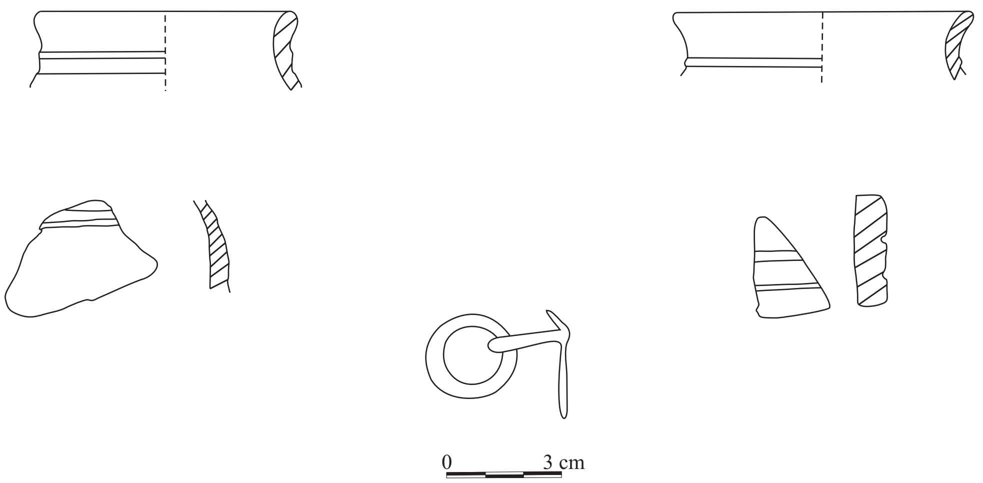

Complexul N041

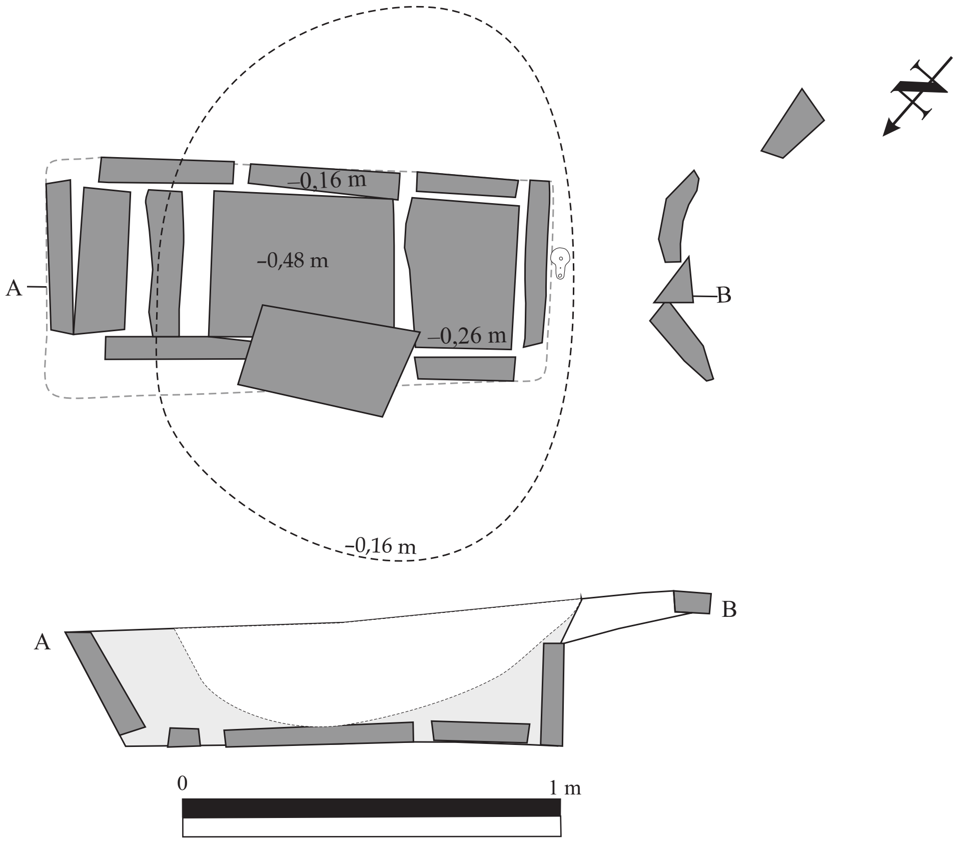

Camera rectangulară din cărămidă (etajul inferior)

Conturul gropilor mormântului

Sedimentul (galben-maroniu) de umplutură al gropii

Conturul gropii de intervenţie antropică

Cărămidă

Opaiţ

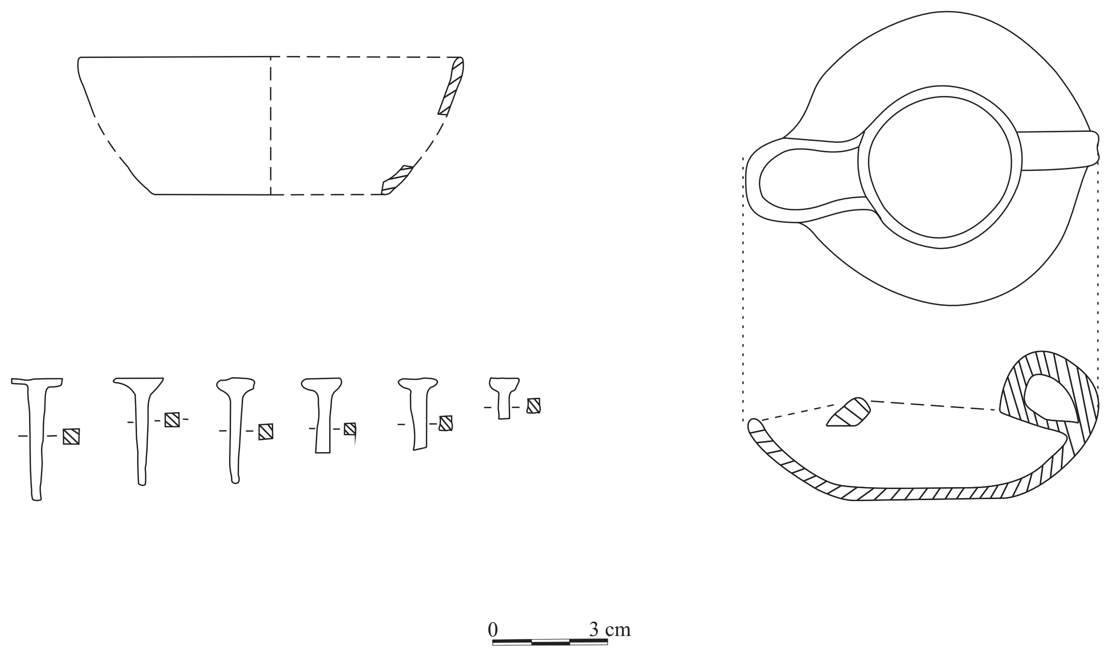

Complexul N086c

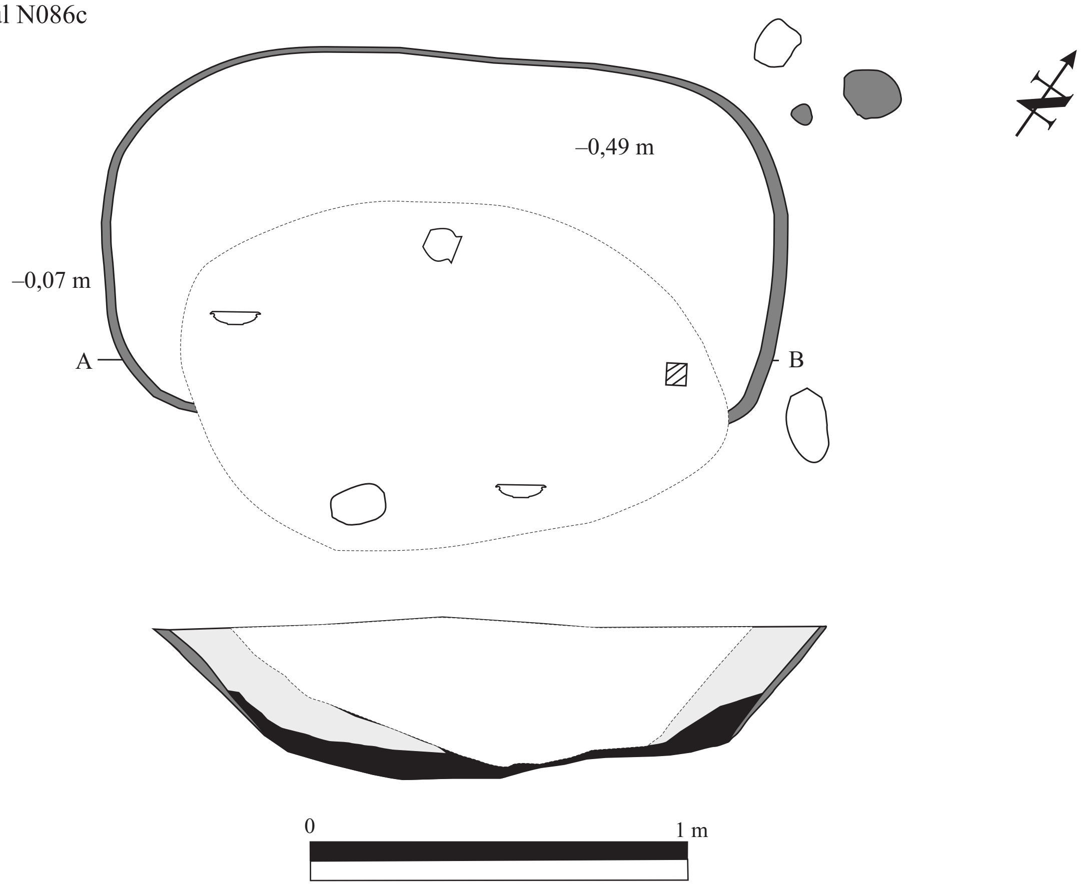

Conturul gropi mormântului

Sol ars (roșu/cărămiziu)

Nivel de reziduuri ale cremației

Sedimentul (galben-maroniu) de umplutură al gropii mormântului

Conturul gropii de intervenție antropică

Piatră de râu

Cupă

Farfurie

Vas nedeterminabil ca formă

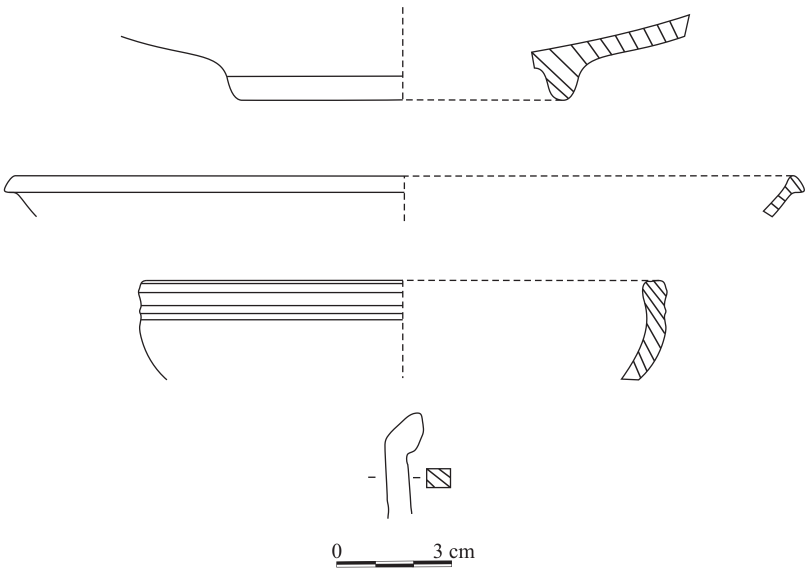

Pl. XXIII

Complex N133

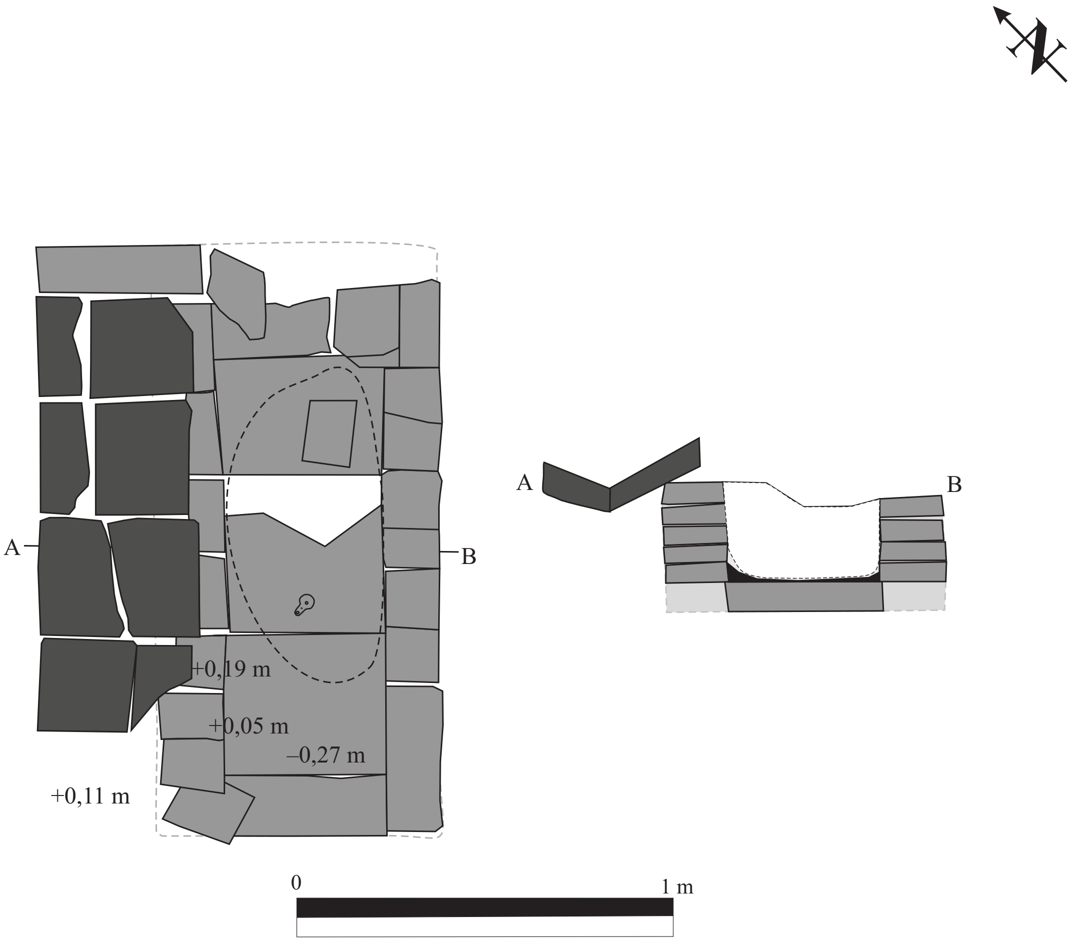

Camera rectangulară din cărămidă
(etajul inferior și cărămizi din treaptă, pe latura de nord-vest)

Conturul gropii mormântului

Nivel de reziduuri ale cremației

Sedimentul (galben-maroniu) de umplutură al gropii mormântului

Sediment lutos (galben)

Conturul gropii de intervenție antropică

Cărămidă

Opaiț

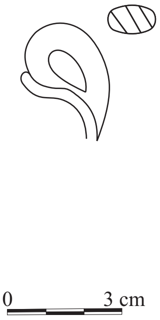

Pl. XXIV

Complexul N135

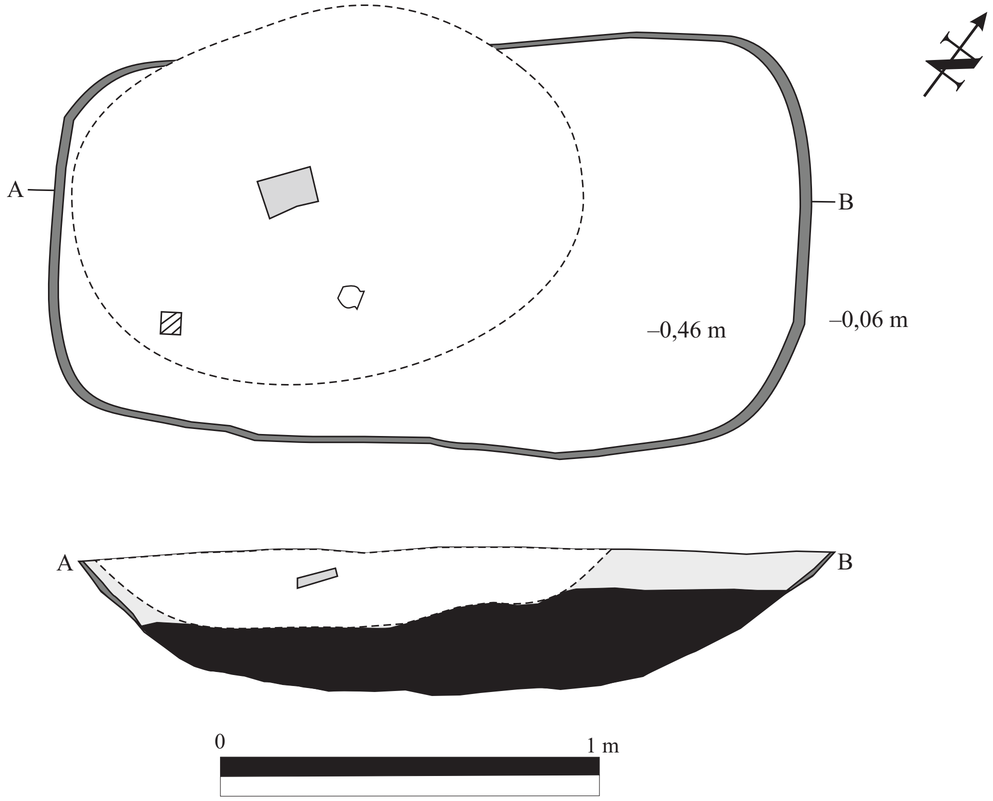

Conturul gropii mormântului

Sol ars (roşu/cărămiziu)

Nivel de reziduuri ale cremaţiei

Sedimentul (galben-maroniu) de umplutură al gropii mormântului

Conturul gropii de intervenţie

Cupă

Vas nedeterminabil ca formă

Cărămidă

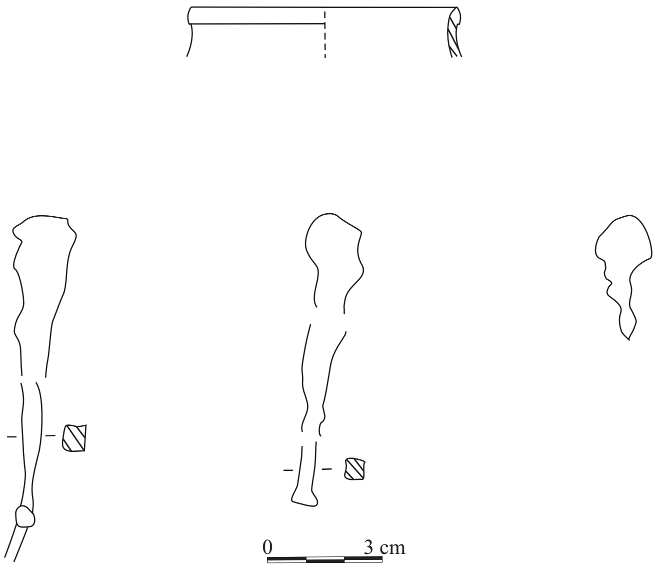

Pl. XXV

Complexul N141

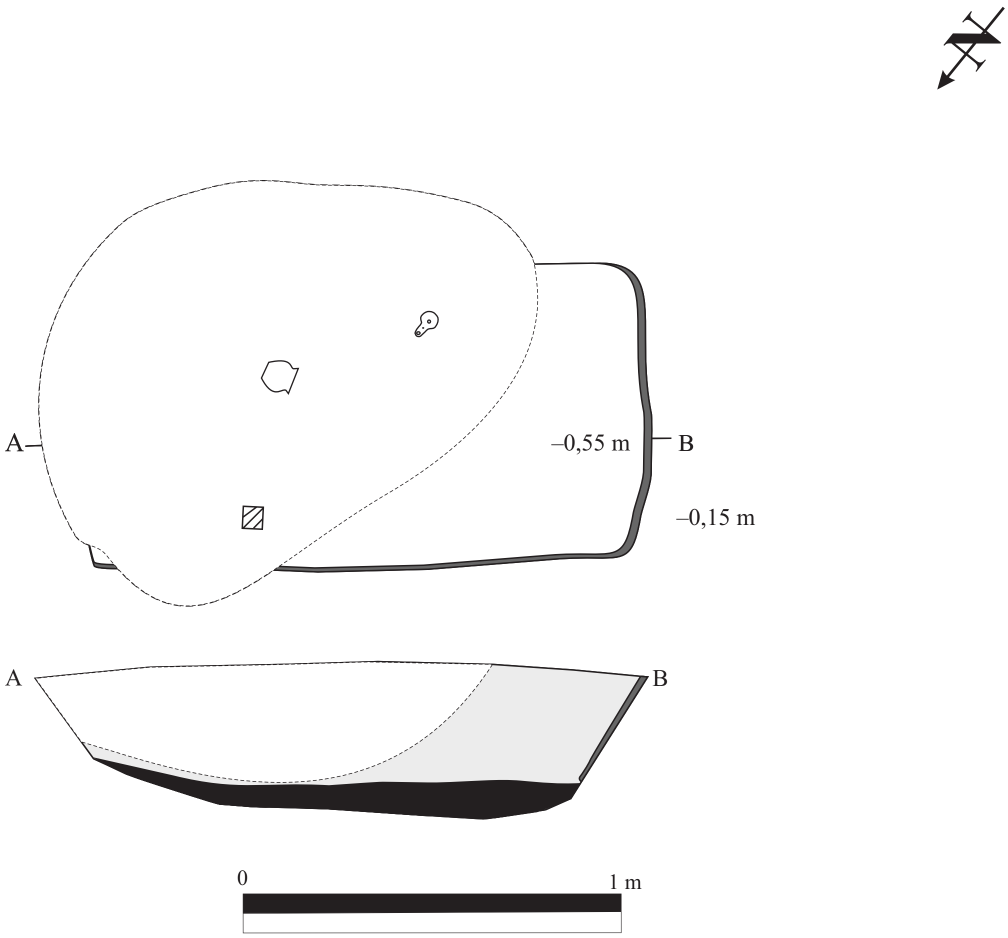

Conturul gropii mormântului

Sol ars (roșu/cărămiziu)

Nivel de reziduuri ale cremaţiei

Sedimentul (galben-maroniu) de umplutură al gropii mormântului

Conturul gropii de intervenţie antropică

Cupă

Opaiţ

Fragment ceramic

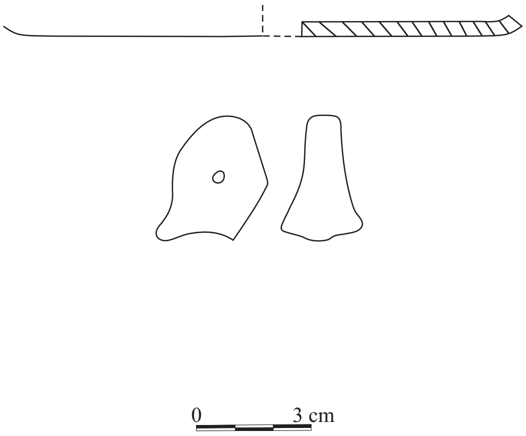

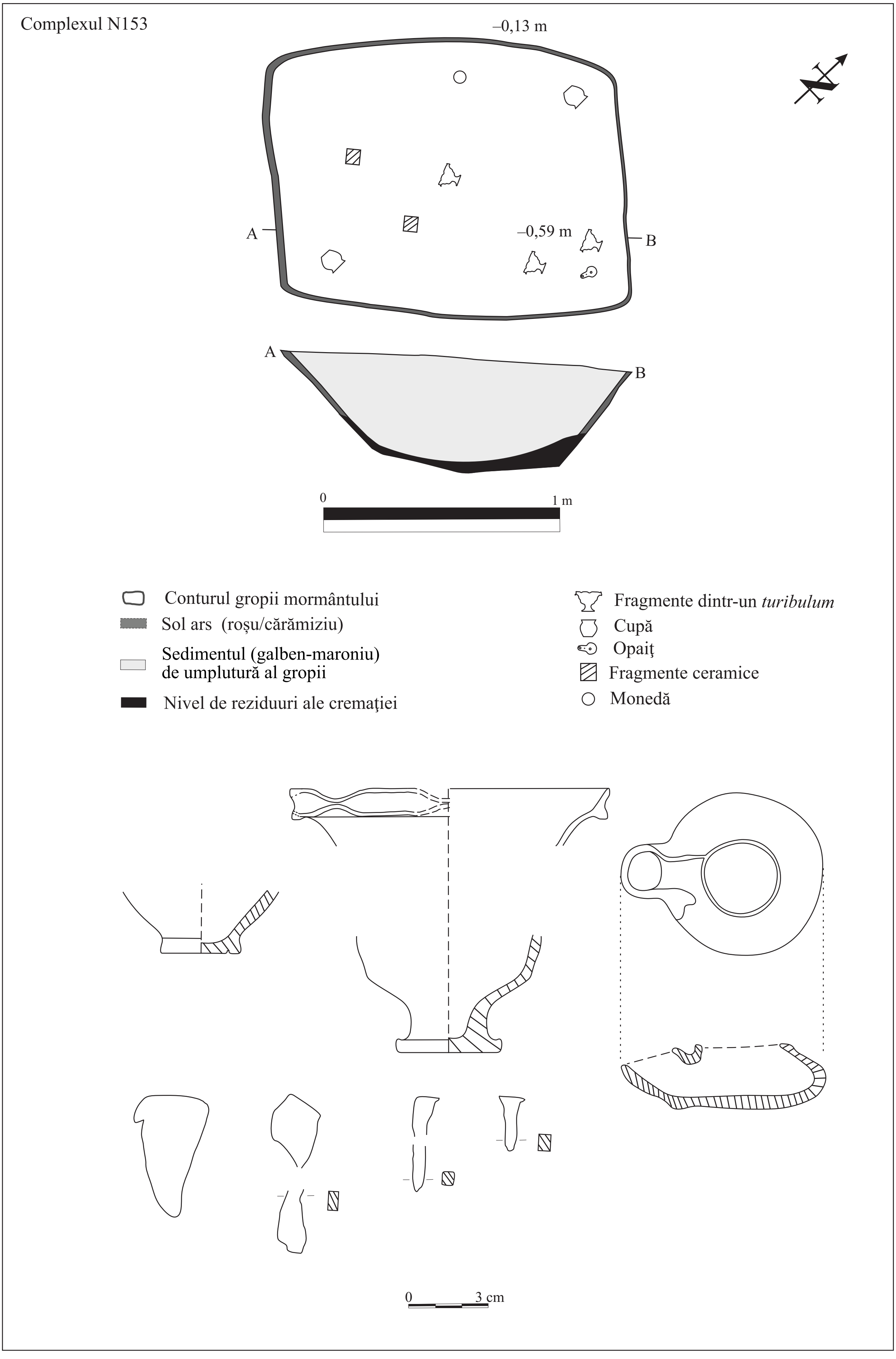
Complexul N153
–0,13 m
A
B
–0,59 m
A
B
0
1 m
Conturul gropii mormântului
Sol ars (roșu/cărămiziu)
Sedimentul (galben-maroniu)
de umplutură al gropii
Nivel de reziduuri ale cremaţiei
Fragmente dintr-un turibulum
Cupă
Opaiţ
Fragmente ceramice
Monedă
0
3 cm

Pl. XXVII

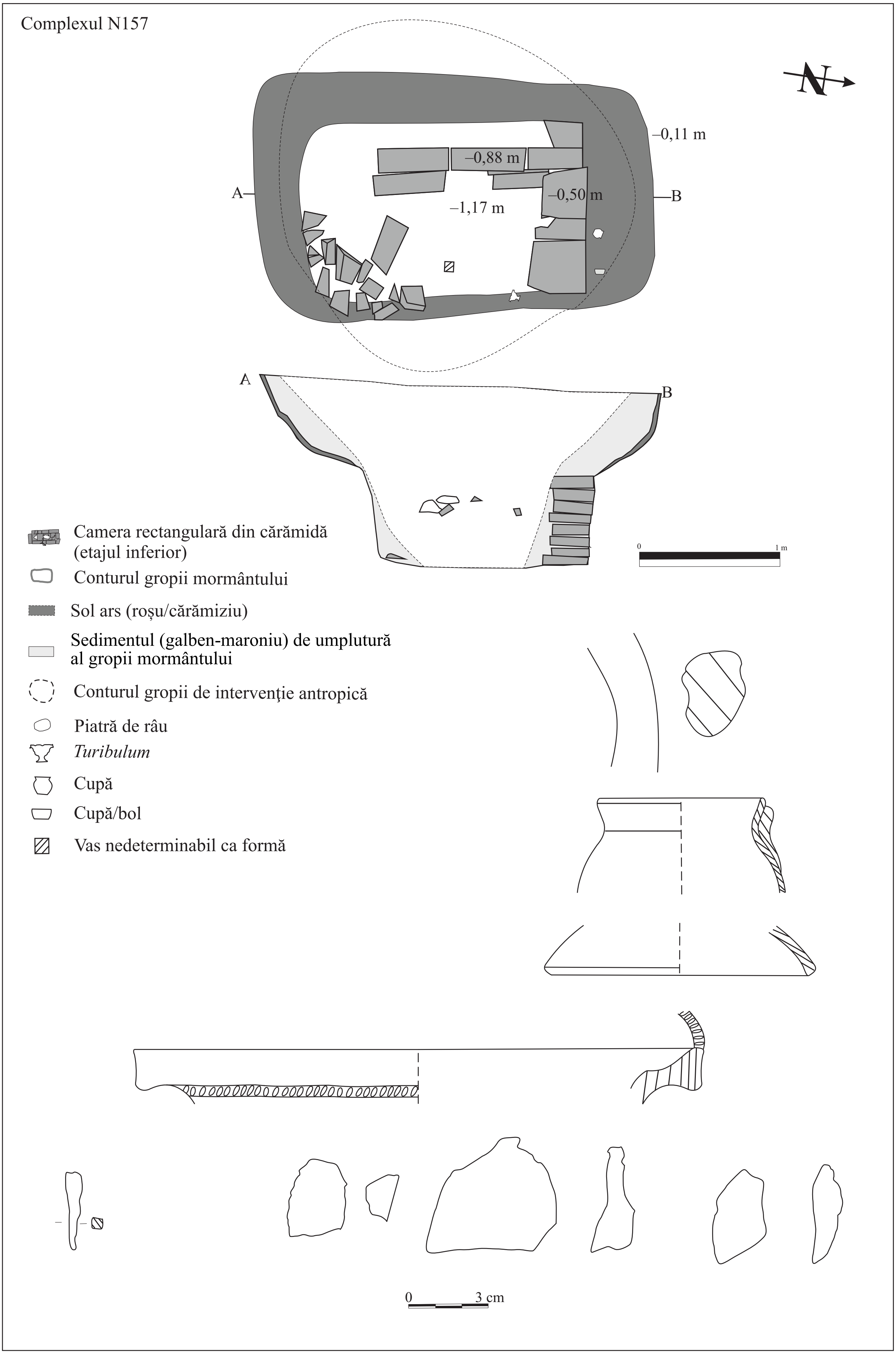

Complexul N157
N
–0,11 m
–0,88 m
–0,50 m
–1,17 m
A
B
A
B
0
1 m
Camera rectangulară din cărămidă (etajul inferior)
Conturul gropii mormântului
Sol ars (roșu/cărămiziu)
Sedimentul (galben-maroniu) de umplutură al gropii mormântului
Conturul gropii de intervenţie antropică
Piatră de râu
Turibulum
Cupă
Cupă/bol
Vas nedeterminabil ca formă
0
3 cm

Pl. XXVIII

Complexul N183

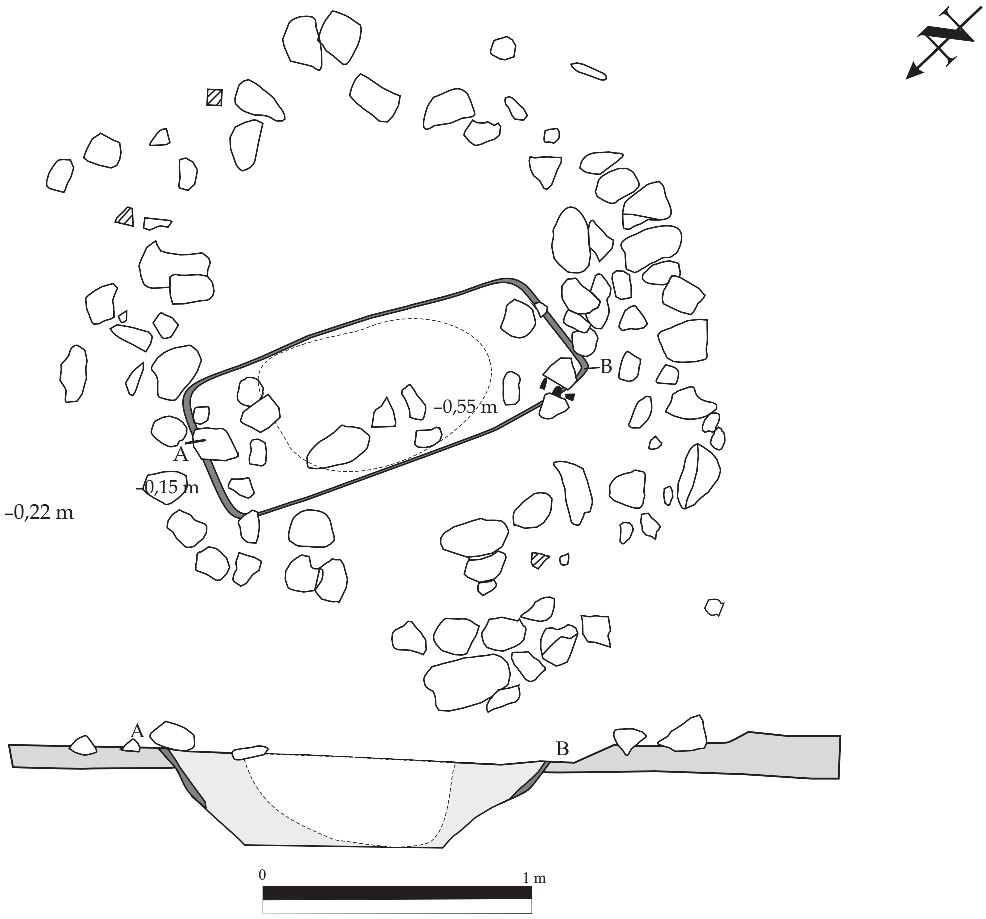

Conturul gropii mormântului

Sol ars (roșu/cărămiziu)

Sedimentul (galben-maroniu) de umplutură al gropii mormântului

Amenajare circulară din piatră de râu de tipul „ring"

Sediment brun-negricios

Conturul gropii de intervenţie antropică

Cupă/bol?

Fragmente ceramice

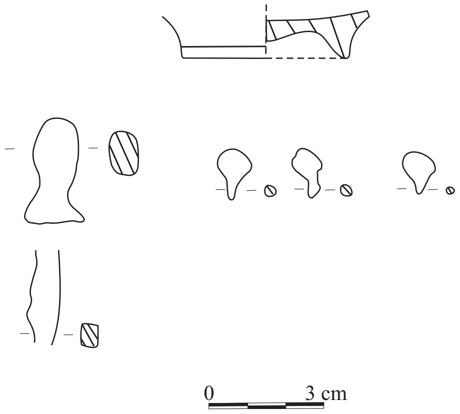

Pl. XXIX

1

2

3

4

Pl. XXX

1

2

3

4

Pl. XXXI

Pl. XXXII

Pl. XXXIII

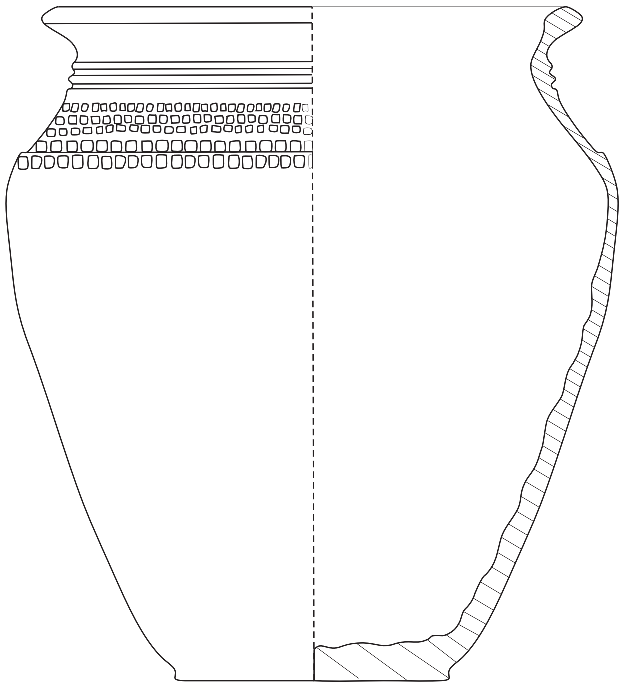
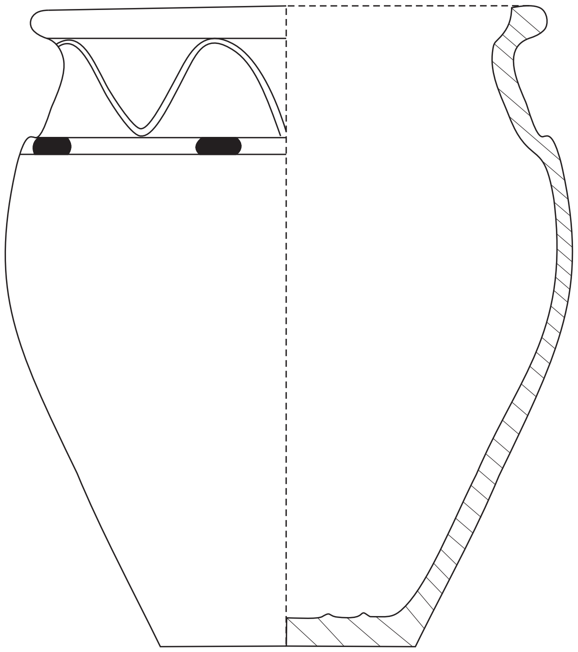
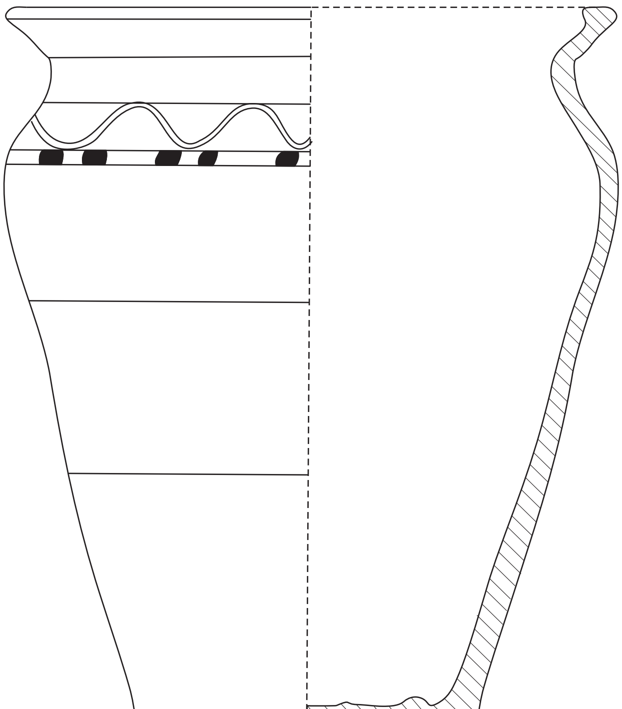
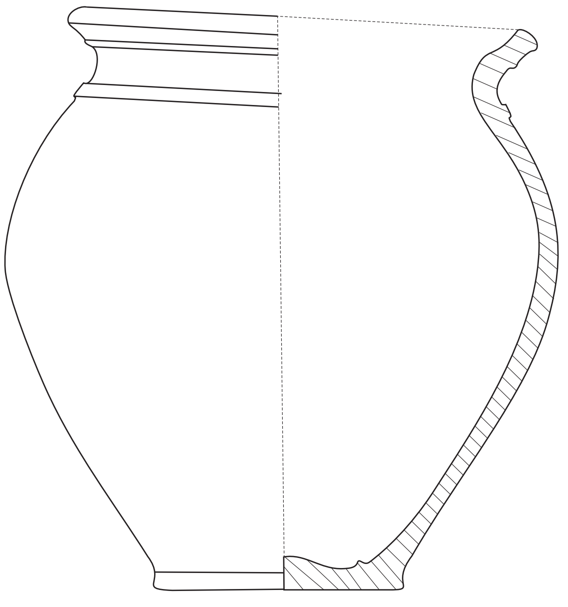

0 3 cm

Pl. XXXIV

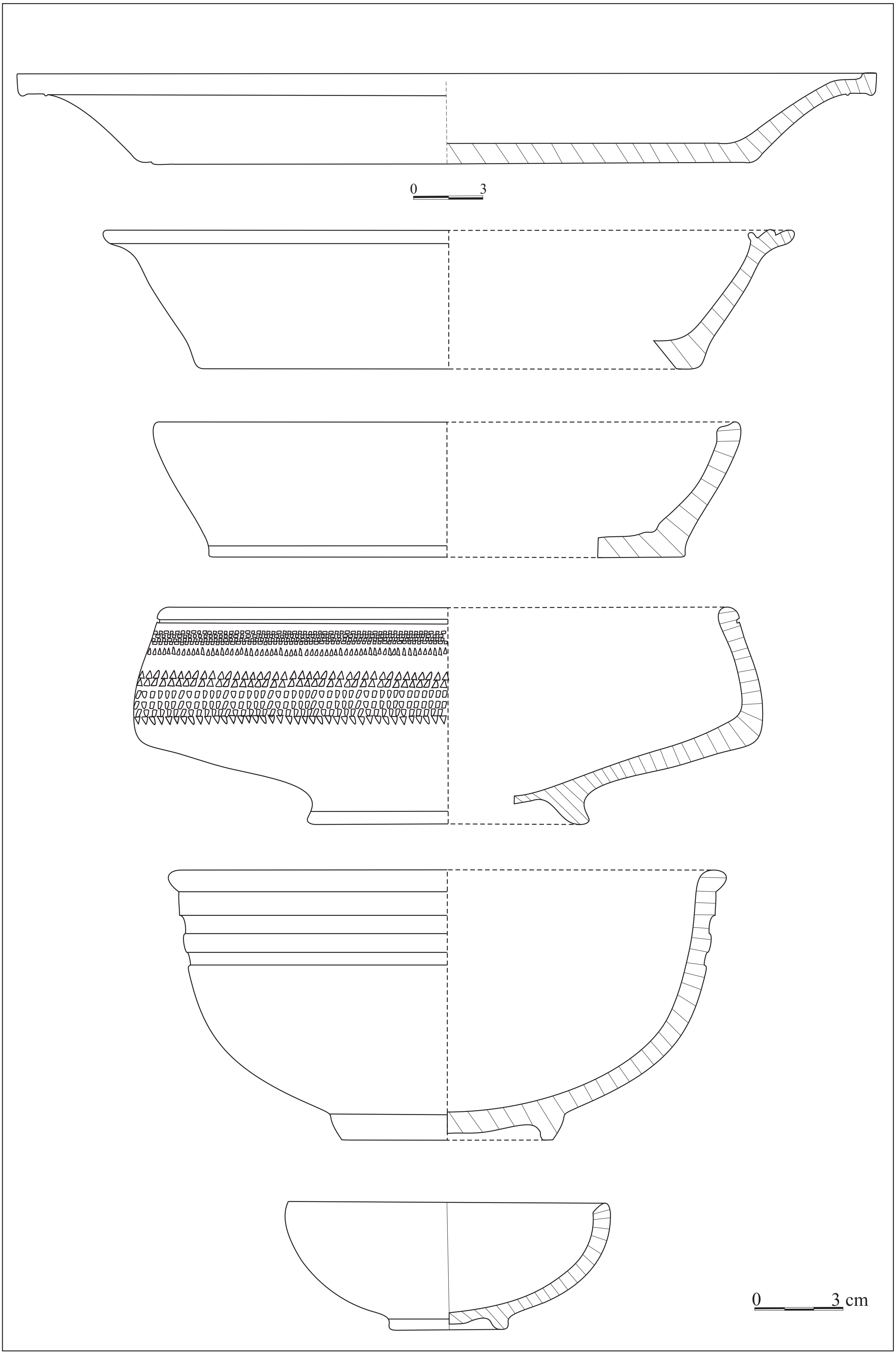

Pl. XXXV

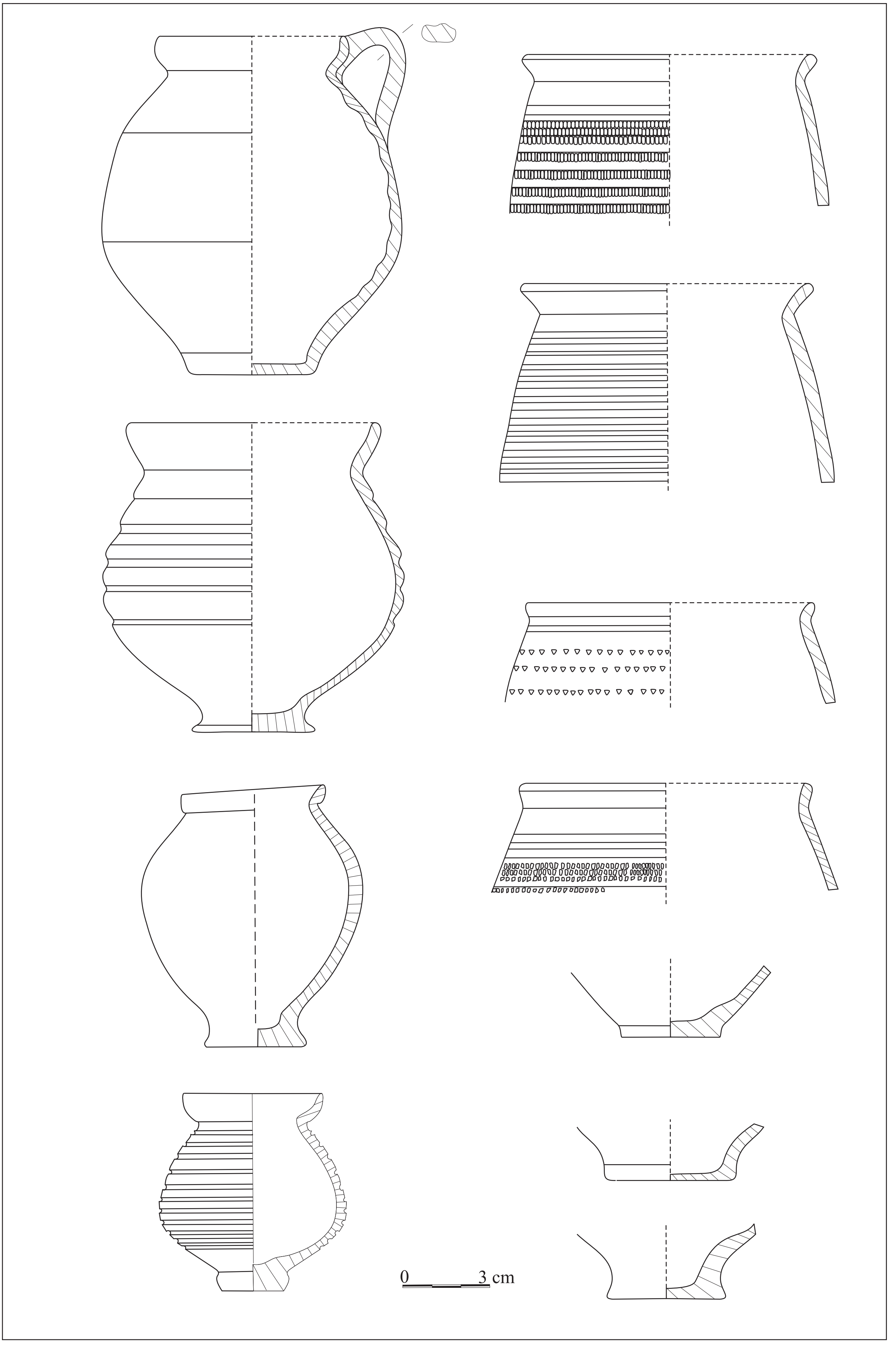

Pl. XXXVI

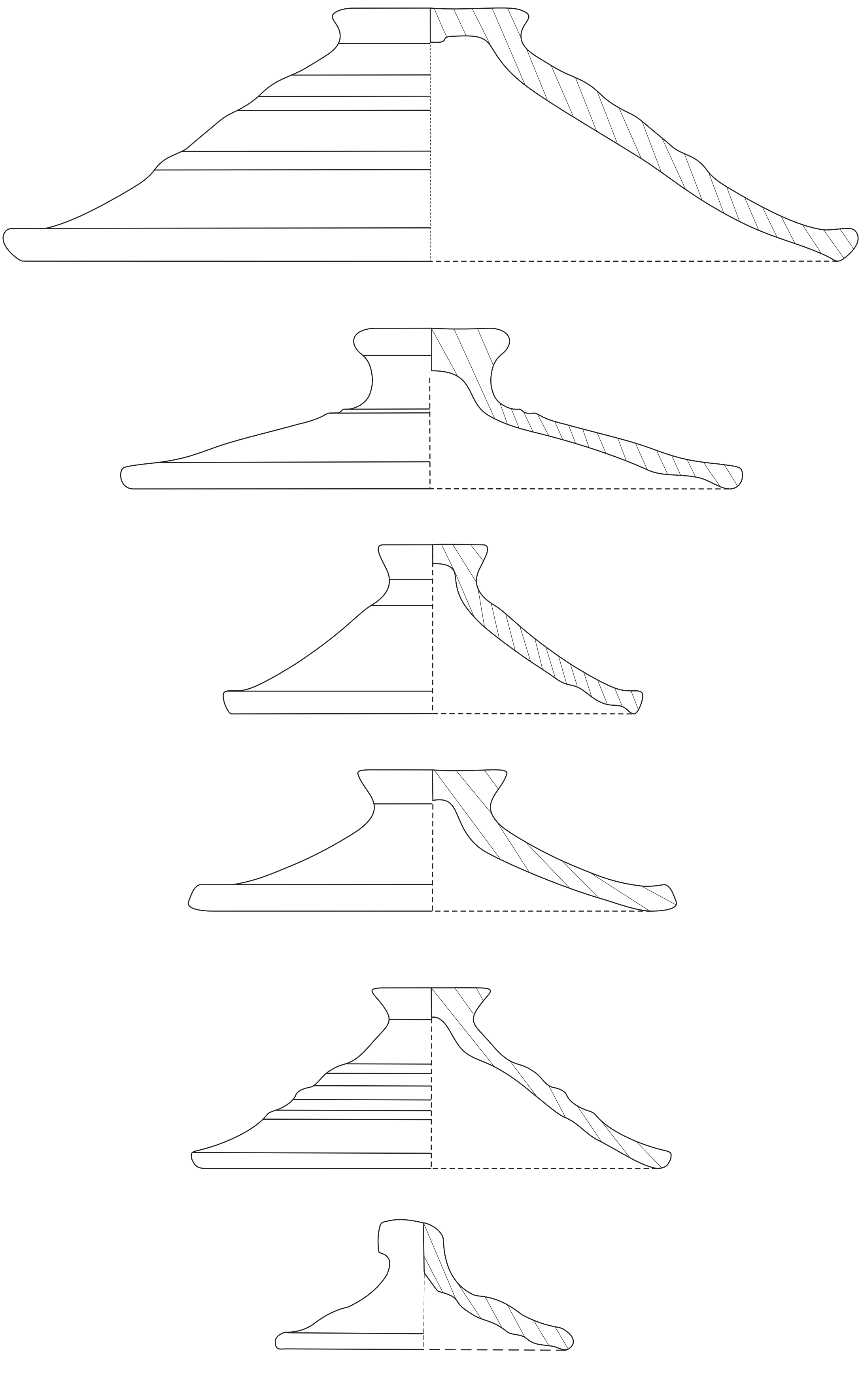

Pl. XXXVII

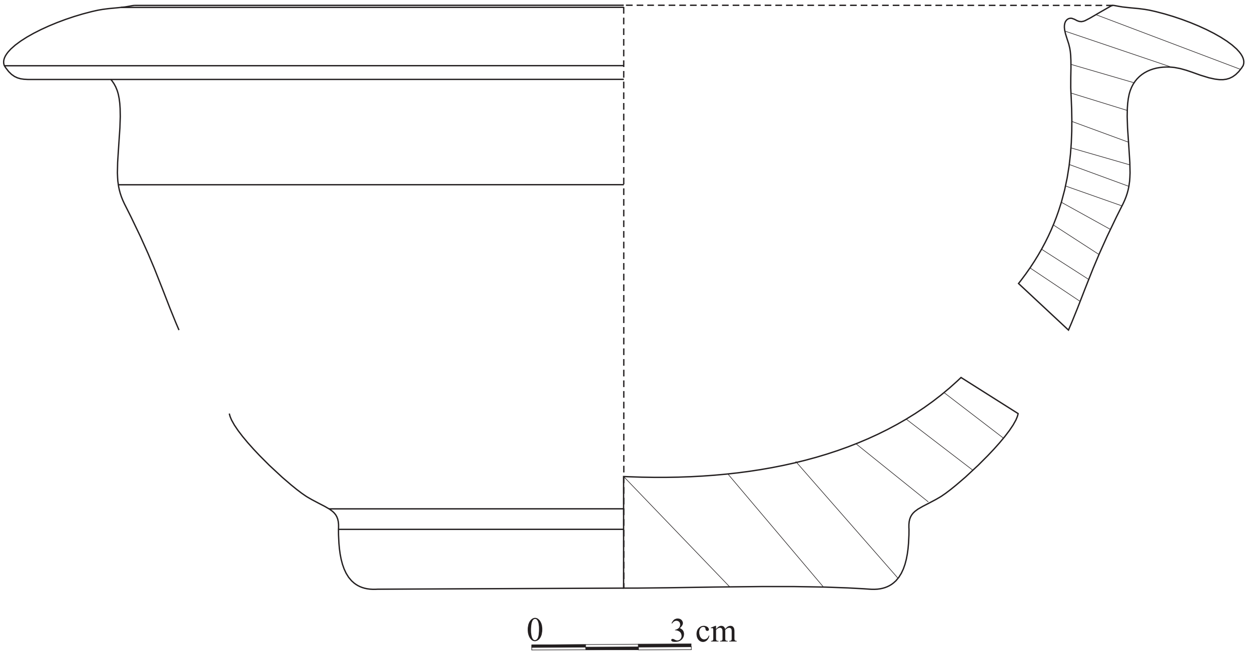

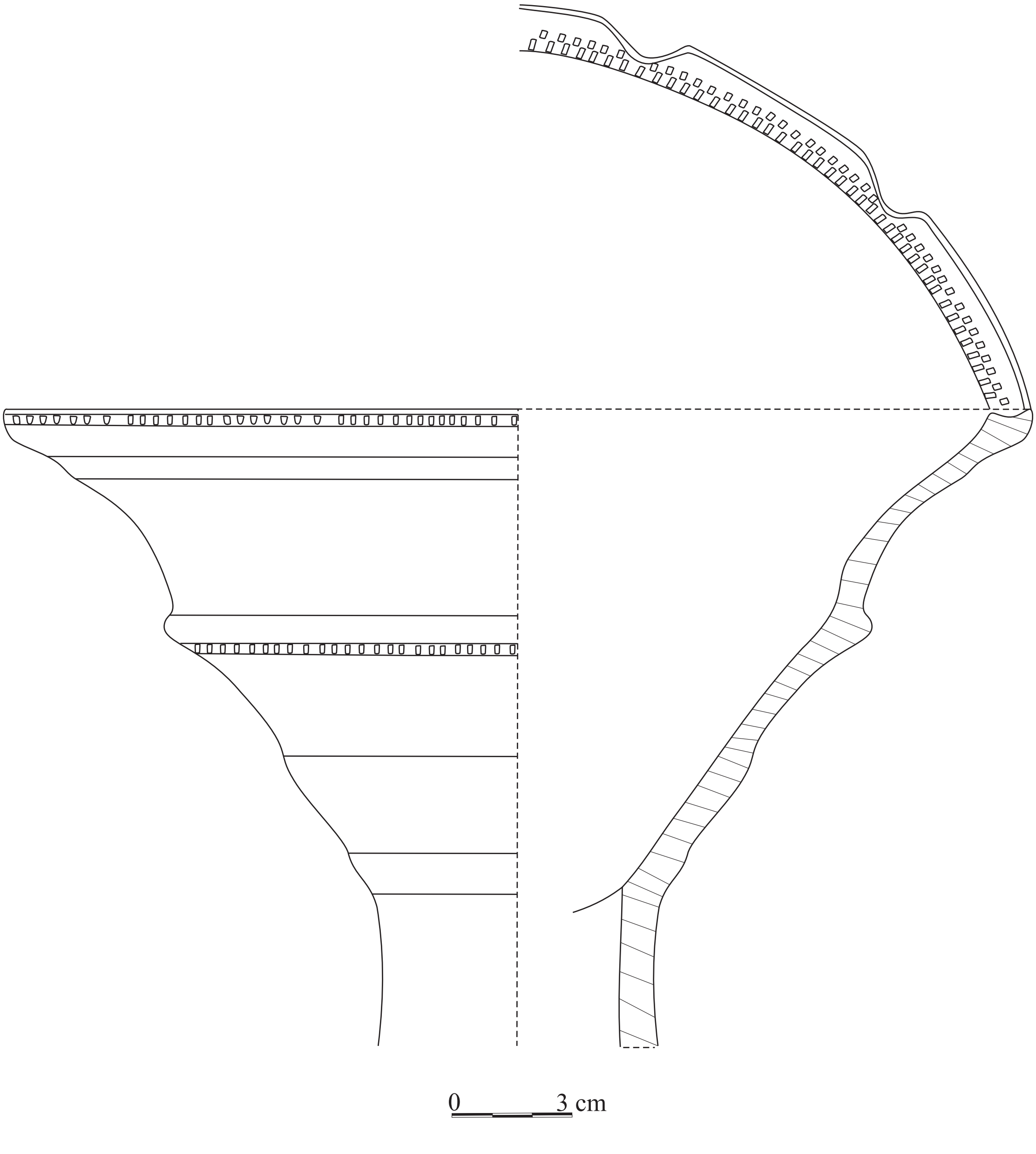

Pl. XXXVIII

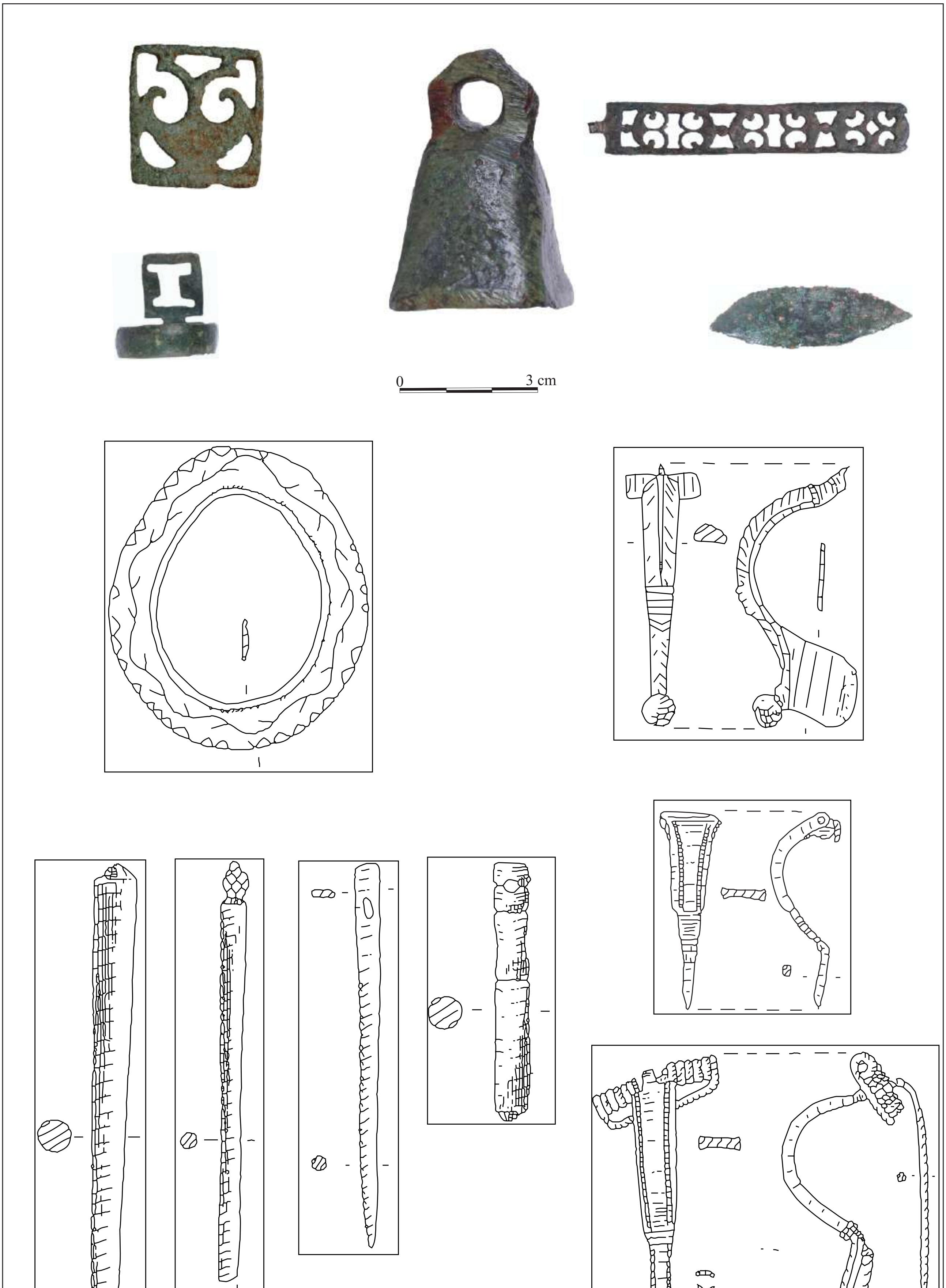

Pl. XXXIX

Pl. XL

Cercetări Arheologice, XXIII, MNIR, 2016, p. 107–125

NEW ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES AT THE ROMAN FORT FROM BĂNEASA (TELEORMAN COUNTY)

EUGEN S. TEODOR

NOI CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN CASTRUL DE LA BĂNEASA (JUD. TELEORMAN)

În cadrul proiectului de cercetare *Limes Transalutanus* s-au realizat evaluări ale stării de conservare pentru siturile studiate. Castrul mare de la Băneasa – care este cea mai mare fortificație romană de pe această frontieră – nu a ieșit prea bine din acea analiză, rezultând că partea centrală a laturii de vest este deja pierdută în râpa dinspre Călmățui, iar colțurile adiacente sunt în pericol iminent. Deși în cadrul proiectului nu erau prevăzute săpături arheologice, cu excepția unor scurte sondaje mecanice pe „troian", aceste constatări m-au determinat să fac o săpătură scurtă, informativă, la colțul de sud-vest al castrului, cel care părea cel mai afectat de eroziune.

Săpătura de diagnostic a intersectat atât săpătura lui Gheorghe Cantacuzino (din 1943), cât și o săpătură mai nouă, cu autor necunoscut. Acestea au afectat aproape o treime din suprafața deschisă (11 mp), restul servind concluziilor care sunt detaliate în raport.

Săpătura a demonstrat că diagnosticul fusese corect. Nu doar că valul de apărare este complet pierdut, dar chiar și „nivelul de călcare antic", pe care se construise palisada, a fost afectat de combinația dintre arăturile sistematice şi înclinația naturală a platoului. Din fosta palisadă s-a mai găsit doar o groapă (parțială) de stâlp, arsă până la bază.

Față de situația dramatică a curtinei, cea constatată imediat la interior este mult mai bună. Aici au putut fi distinse, sub arătură, două niveluri distincte din epoca romană. Cel vechi a adăpostit o baracă, și ea arsă, deși mult mai puțin sever decât palisada, nivel datat cu monedă de la începutul veacului al III-lea. Nivelul mai recent sugerează, prin analiza de inventar, că arealul studiat își schimbă utilitatea, devenind zonă industrială (producție ceramică și de fier reciclat).

Analiza de inventar pentru nivelurile romane au produs câteva surprize notabile, între care cvasi-absența materialului tegular sau a celui metalic, cât și prepoderența relativă a ceramicii considerate, până recent, a aparține culturii Chilia-Militari.

O altă surpriză a fost existența unui nivel preistoric consistent (probabil din perioada timpurie a epocii fierului), atât ca depunere antropică (de peste 0,5 m), cât și ca pondere a ceramicii recoltate (spre 40%).

Având în vedere rezultatele interesante din zona de interior a castrului, s-a hotărât extinderea cercetării în alte zone ale castrului mare, în vederea unui diagnostic de ansamblu mai temeinic, alături de extinderea cercetării geofizice, urmărind a pregăti situl pentru un proiect de cercetare sistematică, pe termen nedefinit. Decizia are legătură şi cu includerea castrului pe Lista Tentativă UNESCO, aflată în lucru la Comisia de *Limes*, cât şi cu perspectiva nevoii unui viitor proiect de exploatare turistică și muzeală, care să beneficieze de necesarul suport ştiinţific.

CUVINTE CHEIE: *Limes Transalutanus*, castru, magnetometrie, topografie, săpătură test, ceramică Chilia-Militari.

KEYWORD: *Limes Transalutanus*, Roman fort, magnetometry, field survey, test digging, Chilia-Militari pottery.

APPROACHING A FORT

This is the largest measurable fort of the so-called *Limes Transalutanus*, a new frontier line built at the threshold of the second and third century[1], connecting the Danube, immediately downstream the Olt River's mouth, the Bran Pass, in Southern Carpathians, and the bent of the Upper Olt, near the fort Comalău, summing about 320 km[2]. Possibly larger forts on this frontier could have

[1] Petolescu 2010, 185–186, is resuming the unfinished debate about the early stage of this construction. See also Teodor 2015, 203–204 with note 66.

[2] Tocilescu 1900, 123, gave the "standard" distance of 235 km for the length of this *limes*.

had been Flămânda and Purcăreni; the former was destroyed by “carefully” planners in 1970s, which used the monument for making a dam against Danube’s floods[3]. The later was swept away by the rivers Doamnei and Târgului, at their confluence, long time ago[4]. It have been preserved in modern era only one side, the western, having on the *agger* 126 m, but all the others are damaged by the stream; the longest is the southern one, measuring 100 m on the embankment, but 150 m on the ditch, its other side being thus at least 138 m on the stone curtain. For comparison, Băneasa fort is known as having 126 × 130 m, as rendered by the only archaeologist digging there so far[5], but a bit greater, as we shall see.

In the past two years I have led a research project known, in short, as *Limes Transalutanus*[6], acting between Danube and Argeș River (157 km long). The project is not dedicated especially to forts, being committed in all the items making a *limes*, as the border embankment, the road, the watchtowers, the civilian settlements, the main effort being driven to a detailed topographical assessment. In the same time, assessing the diagnostic of the conservation status was part of our action. This way the large fort from Băneasa came into our attention in July 2015, when snapshots taken from an airplane showed a precarious situation at the western side; is was simply missing[7].

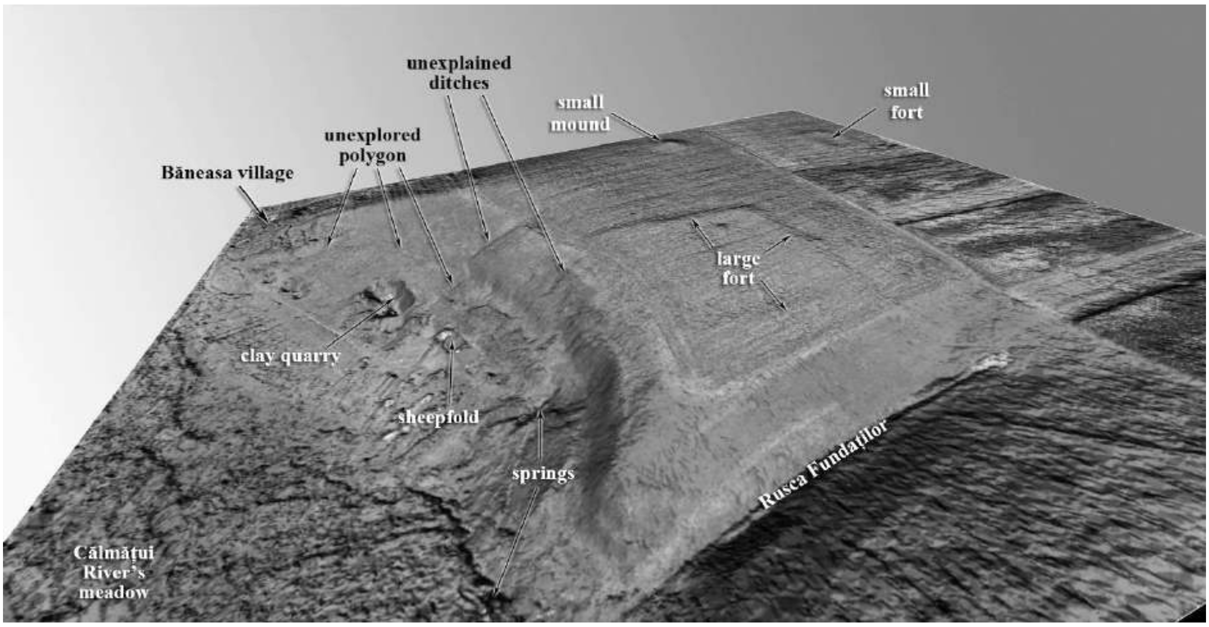

FIGURE 1: Băneasa. Virtual reality made of high definition orthophotos (0.1 m) and terrain model (0.2 m). View from south-west.

In the summer 2016 we made some steps forward in order to understand better the state of conservation. First of all, we made a new drone mission, centred on the large fort, in ideal conditions, with a field completely clean (FIG. 1). Secondly, have been made some magnetometry for areas considered the main clues, respectively a rectangle of 200 × 40 m, aligned to the edge of the terrace, to figure out the status of the western side of the fort; later, in autumn, has been covered another

[3] Bogdan-Cătăniciu 1997, 42. The original size is mentioned both by Polonic’s sketch (Tocilescu 1900, 122, fig. 65) and *Planul Director de Tragere* (military map) no. 3636, from 1945, being around 7 hectares, far too much for a fortification of *Limes Transalutanus*, but matching the usual sizes of the vexillations’ camps from the Trajan’s war (for instance Jigoru Mare has the same dimension). After this brutal intervention, which swept up the layers of the fort, the archaeological investigation cannot be useful anymore, as Bogdan-Cătăniciu’s attempt has proved. We cannot know how much of this surface was reused in the third century.

[4] Tocilescu 1900, 129, fig. 72.

[5] Cantacuzino 1945, 452 with fig. 3 and 454.

[6] See yet the full name and the partnership on www.limes-transalutanus.ro.

[7] Teodor 2016a, 103, fig. 4.

surface, of 80 × 40 m, at the north-eastern corner[8]. Giving the fact that our works are oriented by a GPS from GNSS class, with virtual no error[9], we are now able to change the general figures of the fort, at 139 × 139 m (FIG. 2).

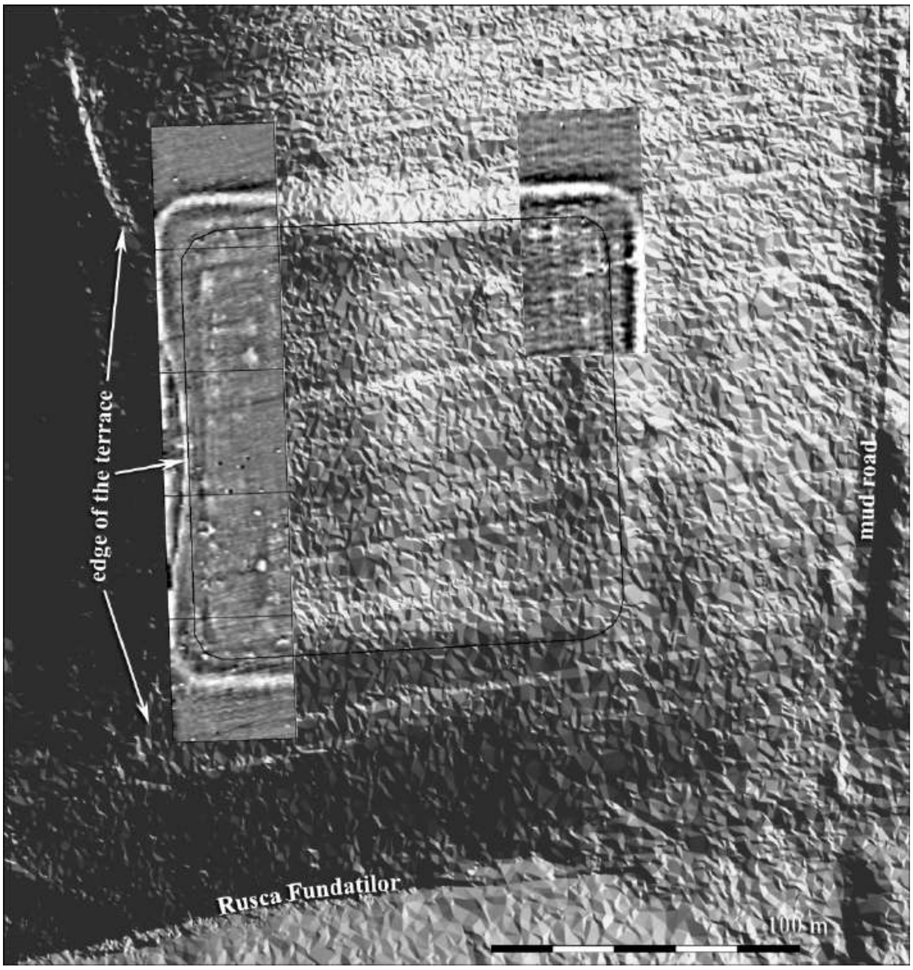

FIGURE 2: The large fort from Băneasa viewed as terrain model overlapped by magnetometry.

The magnetometric work, although far from complete, deserves some commentaries. First of all, the image from the Figure 2 is a negative depiction, in which the most magnetic soil is whitish. What we see as being white is mainly the ditch, very likely filled with burned matter. We can see one ditch running around the fort, but we also remember that Tocilescu has suggested the existence of two ditches along the northern and eastern sides, a fact making sense, as the western and southern sides are naturally protected by steep slopes[10]. The fact that magnetometry did not show the second ditch doesn't mean it is not there, because if it was not filled with burned matter there is nothing much to see. The existence of a second ditch north and east of the fort is also suggested by the terrain model, showing a hollow outside of the white line of the (magnetometric) ditch.

Half of the ditch from the western side is already beyond the edge of the terrace. From the embankment of the palisade one can see only parts near the rounded corner. In the inner part of the fort, a single continuous line is visible, marking the external wall of the buildings (barracks).

The analysis performed on the terrain model (resolution 0.2 m) showed great discrepancies of conservation between the north-eastern corner (best preserved) and the opposite, south-western. If in the first case the embankment of the palisade (*agger*) is clearly visible in the field, in the second case it cannot be detected, not even on a detailed terrain model (FIG. 3). The only thing to help us

[8] All geophysical works were made by Dan Ștefan, partner in the project.
[9] Stonex S7–G, with expected errors of 1 cm on X, Y and 2 cm on Z.
[10] Tocilescu 1900, 131, fig. 74.

understand the locations along the topographic section is the magnetometry (included at the FIG. 3). The reason for such a different picture is the erosion, which is favoured by two facts: first of all, a general tilt of the field, from north-east to south-west, loosing 6.6 m in height in 280 m long, or 1.35º, progressively increasing to the edge of the terrace (where is >2º); secondly, the effect of the systematic ploughing, which accelerates the erosion, driving the minced soil downslope.

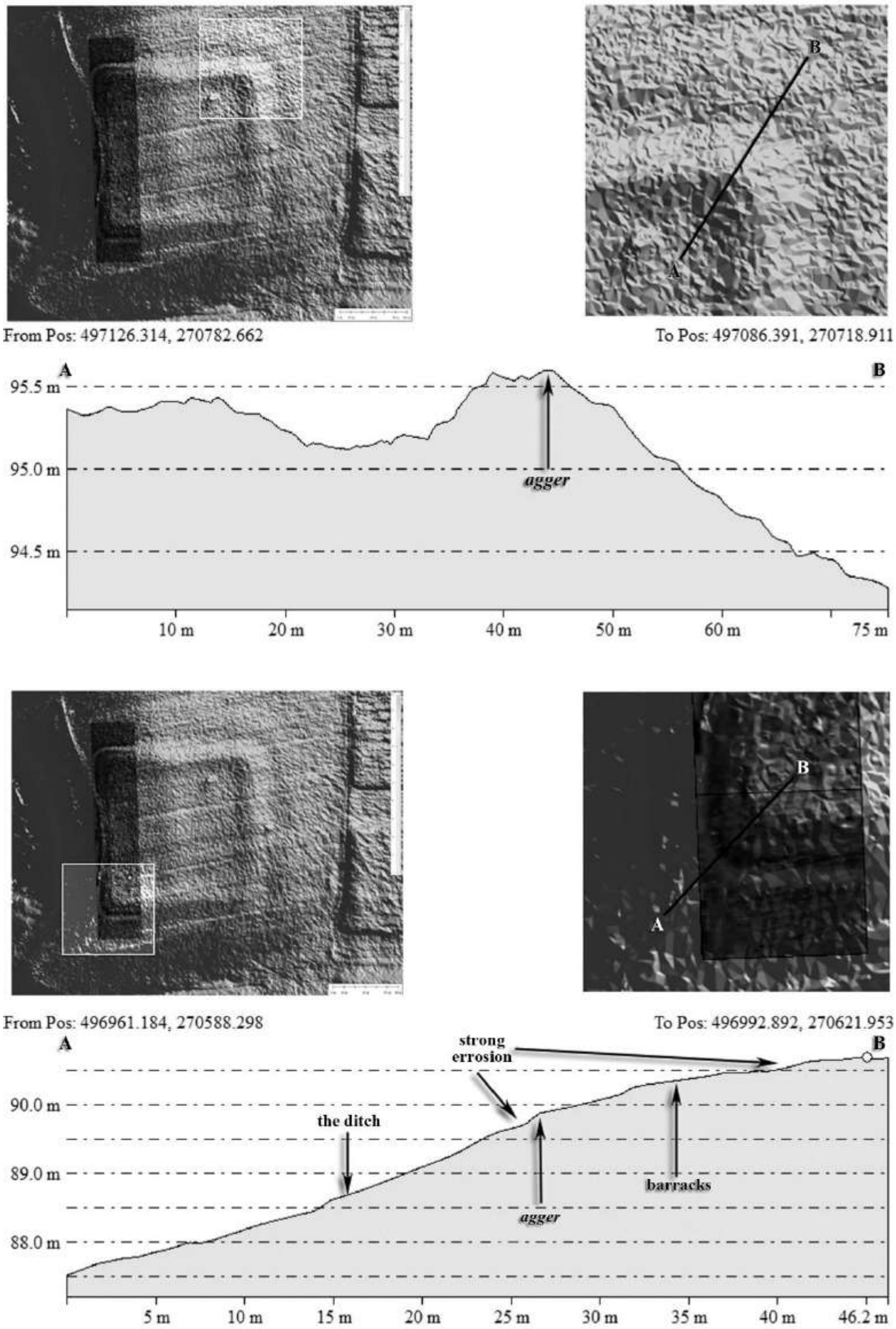

FIGURE 3: Topographical sections on high resolution terrain model overlapped by magnetometry, comparing the conservation status of the corners northeast and southwest.

Another issue which needs a discussion is the middle embankment, dividing the area in two relatively equal parts. The middle wall appears both on the plans published by Tocilescu and Cantacuzino, and in both cases it is making unequal parts, the left one being smaller[11]. On the model presented at the FIG. 2 the middle wall is also visible, although stretched by ploughing, laying – with its top – 63 m apart from the western wall, and 76 m afar from the eastern wall. The profile of the median wall – 0.3 m in height but stretched 40 m! – is symmetrical, giving no hint about his exact function; we have to expect then geophysics to tell more. A thing is still clear from the aerial picture: it is different of the large curtain walls, being less burned (if any).

Far more important that the errors in measurement are the gates suggested by the plan published by Tocilescu. An opening in the eastern embankment, 6 m wide, is located at 89 m from the north-eastern corner, and 54 m from the south-eastern corner. Other two openings are located roughly centred on both northern and southern sides, just near the "median" wall. No gate is depicted on the western side, but the steep slope from that part is a good reason. The state of conservation was much better when Tocilescu made its observations, in the last decade of the 19th century: the embankment from the western side is rendered as having more than one meter in height, at the edge of the terrace! Only half a century later, when Cantacuzino performed his diggings, the embankment was already lost, as we shall see further.

To conclude this short review of some old data, Tocilescu has suggested that *porta praetoria* has been oriented southward, which is a bit odd, the enemy being located – "by the book" – eastward. If the south was yet more important, then we have to take note of the long and wide ravine named "Rusca Fundaţilor" (see again FIG. 2), which can support a road descending the high terrace in the foodplain of the Călmăţui River. This road should drive to the Olt River, where the former border of the empire lied in most of the second century. The most likely target of this road was not Slăveni (40 km), but the area near the mouth of the Olt River, in front of the Roman forts from Islaz, from the opposite bank of the river. The distance from Băneasa to the bank of the "Small Olt" (named Sâi) is 18 km, a standard one for one marching day. The missing link is to be found probably in the villages Olteanca or Segarcea.

A second and obvious conclusion is that this is an endangered site, which lost 25 m in one century, and the process is far from over, due to the present day ploughing, deeper than ever[12].

THE TEST DIGGING

The above conclusions became obvious to me in early August 2016. Although a digging was not planned and a shortage of founds was predictable[13], I have decided to make a test digging in the most endangered area, at the south-western corner of the fort. It happened between 5 and 15 September 2016.

Looking to the plan published by Cantacuzino I found a 20 × 1.5 m trench on the same area, oriented more or less perpendicular on the rounded corner[14]. In order to avoid digging too much in the old trench, I made a plan containing four surfaces of 3 × 3 m, closing a square plan with 7 m on side, oriented to the cardinal directions, and named accordingly: North, West, South, and East.

The Surface North (noted currently S.N) was firstly done, the old trench being immediately located (FIG. 4). Odd enough, parallel with the trench Cantacuzino was discovered another, with the same orientation, about one meter wide (but shrinking to the base). In order to make things clearer, I opened the Section West (S.W) and a new one, not planned, named S.1, in the opposite direction, both measuring 3 × 2 m. It came out that the "one meter trench" is also an archaeological digging, not

[11] Tocilescu 1900, 131, fig. 74; Cantacuzino 1945, 452, fig. 3. Due to the technical means available (for archaeologists!) in those times, there are inconsistences between the figures inscribed and the measured lengths. This is not really relevant today.

[12] For now I got a "truce" with the administrator of the land, which is planning to grow clover, a plantation which needs only one (superficial) plough for about the next six years. Being a quasi-permanent plantation, it could help diminishing the erosion near the edge of the terrace.

[13] I asked and received a small – but useful – help from the History National Museum Budget.

[14] Cantacuzino 1945, 451–452 with the fig. 3.

known (reported). Not only that the stratigraphy has pinpointed the idea, but also the granularity of the burned adobe – a matter with a high occurrence in the area. If the burned adobe from the old Cantacuzino trench had, in average, the size of an orange, in the so-called "one meter trench" the same matter did not exceed the size of a nut. Obviously, we are dealing with a relatively recent digging, with the upper layer (containing burned adobe) crumbled by the plough. This is another proof of the archaeological site's decay.

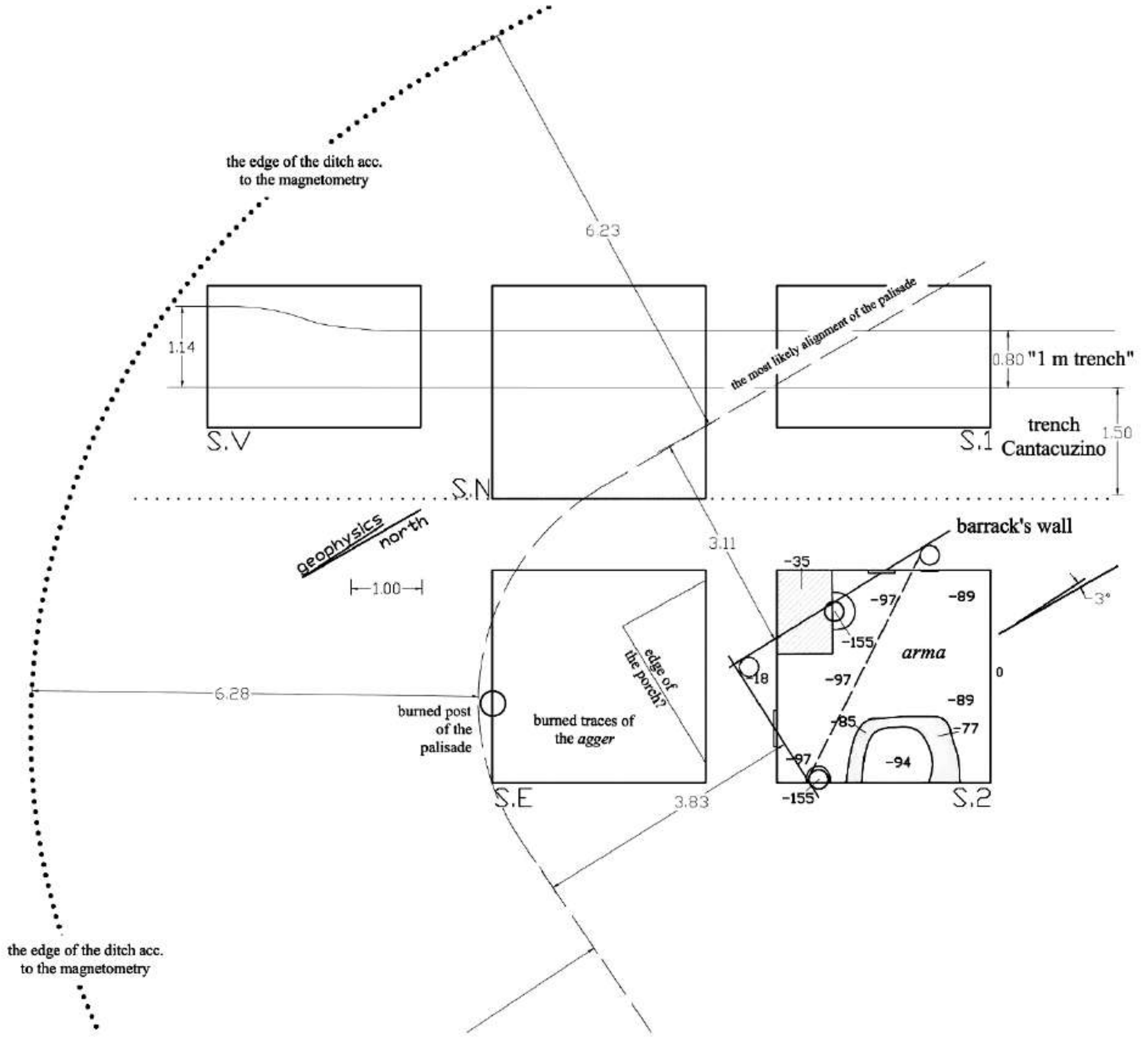

FIGURE 4: Băneasa, the large fort, plan of the test-diggings from September, 2016.

Those three surfaces from the north-western side of the test-digging area (W, N, 1) did not bring very much of new information, other than the stratigraphy from the north-western sections, but the comparison with Cantacuzino's research is instructive (FIG. 5). Although the correspondence of the two sets of depiction cannot be yet established (the north-eastern limit of the older digging is not known), some things are yet clear. First of all, the curvature of the field, as depicted by Cantacuzino, is lost, as another result of the erosion; the slope is now almost flat. It was not always flat, as shown by the shape of the natural layer, as seen in the drawing from the bottom. Secondly, the height of the layer containing lots of burned adobe is shrinking, at less than half compared with the situation recorded 70 years ago.

The most astonishing difference between the first and the later depiction of the same spot of the site is the thick layer containing artefacts belonging to the Prehistory, previously not reported.

That layer is 0.5 m thick and, of course, delivered lots of handmade pottery, difficult to confuse with Roman Age artefacts.

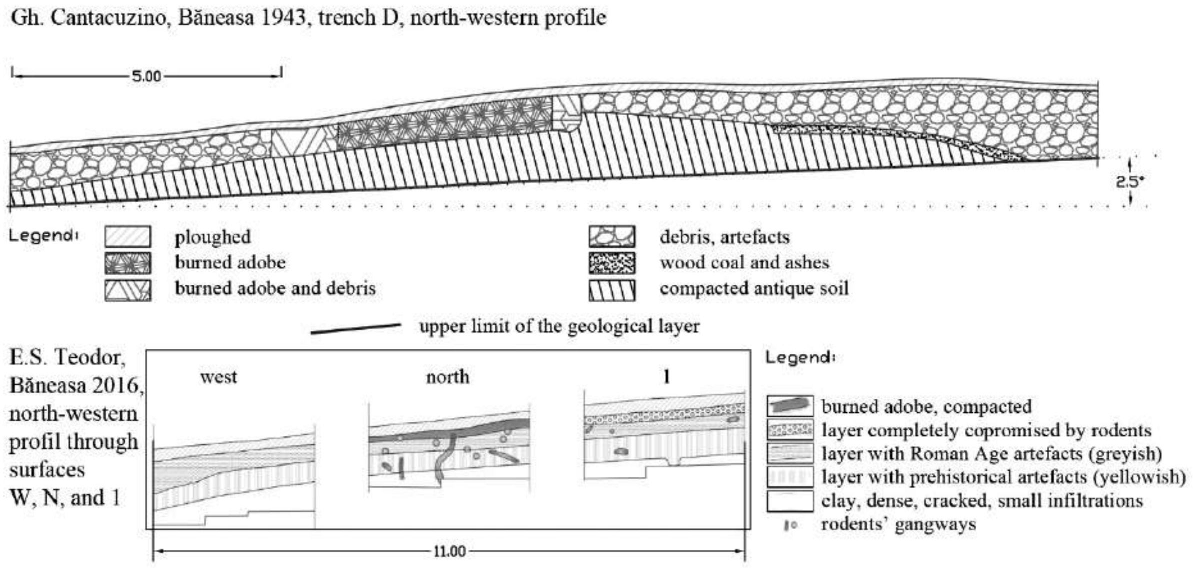

FIGURE 5: Compared stratigraphic sections at the south-western corner of the fort, diggings from 1943 and 2016.

The remaining other two surfaces under research, East and 2, both large of 3 × 3 m, were the only left to make a proper digging. Surface East is yet located in an area extremely affected by the erosion. No part of it conserved the foot level of the Roman Age, originally located at least one meter above; as a consequence, almost all artefacts were found in secondary position. Near the north-eastern side of the surface, and just beneath the ploughed layer, has been revealed a strongly burned level, making a 90° turn, shadowing the corner of the neighboured barrack. That's why it could be the porch of the barrack, if not just crumbled ruins of it.

FIGURE 6: Stratigraphic section in Surface E, profile of southwest. Large pit post of the palisade.

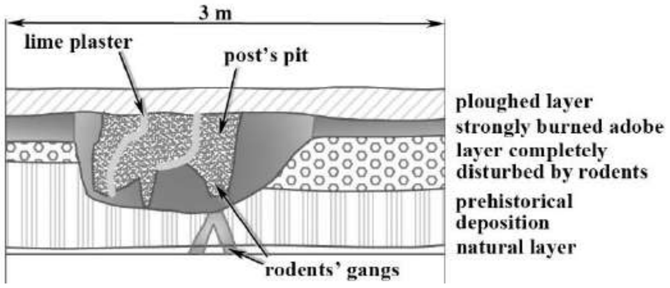

The middle of the S.E was covered with other burned adobe lumps, probably rolled by the plough. The only thing still in its original position is a large post, incredible burned, most likely being part of the palisade structure (FIG. 6), located on the south-western section. The insertion pit is as large as 0.94 m, but the diameter of the post seems no greater than 0.36 m, fact suggested by the thick layer of lime plaster which originally enveloped the log. The pit was largely hollowed by rodents, extremely active in the area, but mainly in that pit, filled with burned adobe of small sizes, easier to be dug. The fire was extremely strong, descending into the pit down to the bottom, today 0.52 m in deep, but at least 1.50 m in antiquity. Around the pit the earth turned red for at least 0.2 m, an unprecedented fact in my career in archaeology.

The last surface investigated, named S.2, gave from far the most relevant data (see again FIG. 4, next FIG. 7). Closely after clearing the ploughed layer, came out a layer containing small fragments

of charcoal, ashes and pottery sherds, especially in the western half. There have been located three postholes: on the south-eastern section, near the western corner (cut in half, as in the plan from the FIG. 4) and beyond the north-western section (with traces on the upper stratigraphy). Near two of them the stratigraphy showed adobe walls collapsed to the northwest, indicating a building. The outer faces (the bottom in stratigraphy) have had clear marks of lime plaster. Both holes available to dig proved deep, ending 1.45 m below the present day surface, and 0.75 m below the construction level. The holes have different diameters (from 0.35 to 0.5 m), but probably the posts were even, around 0.3 m. In both cases the post has been removed (for reuse?), from the bottom of the holes being recovered pottery sherds, burned adobe and charcoal.

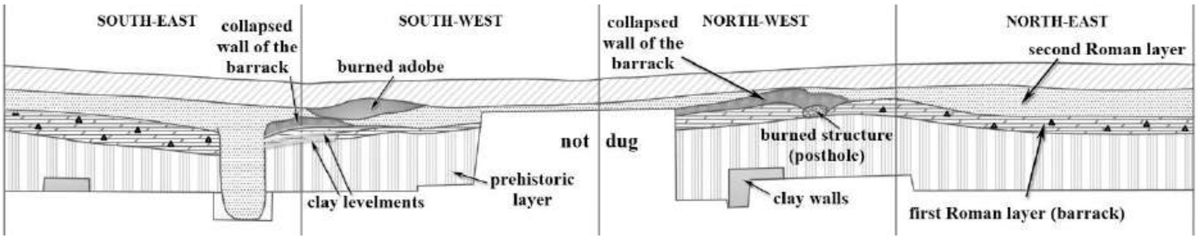

FIGURE 7: Stratigraphic sections in the Surface 2, inside the barrack.

The floor of the barrack has been fitted with a thin layer of clay, conserved here and there, being repaired once. The floor is not flat, as expected, but tilts, with differences of level up to 0.25 m. The reason is plain: the building was not set on solid ground, but on a thick deposit of the Prehistory, measuring as much as 0.6 m.

The filling layer of the barrack has an average thickness around 0.25 m. Its composition (mainly charcoal and ashes) suggests a roof made of light materials, like reed (abundant in the meadow). No tiles have been recovered from this layer. The logs from the roof structure seem removed, no part of large woods being preserved. Recovery of the posts of the walls, as well as the absence of the roof structure, suggest that the site was not abandoned after the fire, the rubbles being removed. Anyway, no other construction was been made here.

The layer which tops the barrack's remains was considered, in the digging time, as an "abandon" layer. Too disturbed by rodents to be really analysed, it seemed to be, at the time, homogenous, with artefacts probably rolled on the slope. The archaeological inventory analysis, performed post digging, showed a completely different thing: from this layer are coming potsherds brand new, when not obviously refuses. In the same place was found a piece of molten iron, laminated, weighing 30 g, with one side covered in sand, from the furnace's wall. These hints offered by the artefacts' analysis have to be added to previously mentioned observations, as the removal of the barrack's posts.

We can recall now the so-called median embankment of the fort. The working hypothesis is that after the fire which has struck the entire curtain of the large fort, it was rebuilt, but the western side was withdrawn 63 meters. Obviously, the remaining garrison was much smaller. The part left outside the new curtain became an industrial area, as pottery making or iron melting (most likely recycling).

The magnetometry was essential for understanding the layout of the barrack, giving the small size of the digging inside it (about 8 m^2). The first guess was to connect the two fragments of the barrack's walls (as shown by the dashed line at the FIG. 4), but the magnetometry was suggesting that the barrack is aligned almost north, driving to a new design, as hypothetical as it is. The digging was probably located at the very end of the barrack, made in *arma*, the front room, in order to have the exit directly on the battlements; the distance from the outer wall of the barrack to the palisade is between 3 and 4 m. Of course, in such a tiny space there was no room for a tower, not necessary, in fact, because the corner of the fort is adjacent with steep slopes, averaging 20° heading Călmățui (with a maximum of 45°) and 11° heading Rusca Fundaților (with a maximum of 23°).

Knowing the previous research conducted by Gheorghe Cantacuzino, I was not expecting surprises like the Prehistory, a cultural layer developed on a constant height of 0,5–0,6 m, a living at least as consistent as the Roman one. In the same surface where the barrack was studied, S.2, I found also some clay fittings at the bottom of my digging. Near the south-eastern section it was a closed space, with roughly round plan, covering about 0.8 m^2, made of clean, light yellowish clay, with paraments widths of 0.2–0.35 m, found on a maximum height of 0.17 m. Although its plan is looking like a hearth, I found no trace of fire, the purpose being rather connected with keeping safe something (grains?). At the opposite side of the surface, at the north-western section, I found the traces of a short wall, made from the same material, 0.55 m in width and 0.38 m in height. Obviously, the prehistoric constructions run outside the limits of the test-digging area. Comparing the bottom depths from S.1 and S.2, they are similar, as –1.13 m in the first case, and –1.27 in the second, suggesting that those fittings were done more or less at the surface of the soil, with a superficial foundation, at the very beginning of the prehistoric settlement.

THE POTTERY

As the digging was short, the inventory is far from outstanding. I would stress, from the beginning, the missing artefacts, as would be the absence of the building nails, an astonishing fact for an archaeologist with eight campaigns in another Roman fort from *Dacia Malvensis*, as Răcari (Dolj County)[15]. Metallic artefacts are very scars, as I found only half of an iron belt buckle. Another notable absence is made by tiles and bricks, except some splits about 1/10 from the original size, surely of secondary use.

The main corpus of inventory is made of pottery. Being this the first campaign on this site, a thorough examination seemed to me important. It have been collected 346 pottery sherds and classified 321. Nevertheless, the statistic is made up following the weight criterion:

TABLE 1: Classified pottery (weight from total)

Category	Share
Prehistory from total	39.49%
Roman imports in all Roman Age pottery	23.62%
Roman type pottery in all local production	38.33%
Roman type pottery in all Roman Age pottery	29.00%
Chilia-Militari type in all Roman Age pottery	45.29%
Chilia-Militari type in all local production	61.67%
Medieval or modern	00.41%

An important clue about the local pottery is the presence of relatively abundant mica flakes in the ceramic paste. This is simply excluding any sherd on which the mica is absent, from the list of the local products. Of course, this makes easier the identification of local fabric[16], but do not solve the entire puzzle. For instance, there are amphorae having mica in composition, but those cannot be local products. One can easily guess that, similarly to amphorae, could be any other imported artefacts, but we cannot really discriminate them[17]. This type of ceramic paste is, more or less, specific for all the sites of *Limes Transalutanus*, south of the Argeș River; this is why the concept of "local manufacture" has a loose meaning, as "not brought from far".

I will discuss further mainly the Roman Age pottery. I used two separate sets of fabric classification. The first is generic, working with terms like "fine" and "coarse", "red" (oxidised

[15] Teodor 2009; Teodor, Nicolae 2013.

[16] Not without risks, as much of the pottery made on *Novae* contain mica (sometimes abundant) in the paste (Tomas 2003, 121–126).

[17] Of course, a complex archaeometric examination of these classes, made on intuition, is mandatory for the near future.

pottery) and “grey” (reducing firing). Such a classification is not only easier to follow, but it addresses a certain issue: what is the *appearance* of the artefact. Many products of the age use thin coats of finer clay (or slip), in order to improve the look of the surface. Certainly, current classifications cannot describe both the surface and the core of the pot, or they can, paying the price of intricate descriptions and minced statistics.

TABLE 2: Generic classes of fabrication (Roman Age)

Generic class	Share[18]
fine, red	5.78%
sandy but fine, red	16.18%
half fine, red	16.76%
half coarse, red	9.25%
fine, grey	12.14%
half fine, grey	21.39%
half coarse, grey	16.18%
coarse, grey	0.58%
kaolin	1.73%

A second set of fabric’s classification was made looking at the sherd’s section and describing the elements visible with the naked eye, accounting only the composition of the paste, not the colour. It have resulted 31 types, but many of them are just variants of some main types, with variables given by the presence/absence of a certain element, or the variation over frequency. A detailed description of those 31 types would exceed a general report about the digging, postponing them for a study oriented on pottery. What I will do yet here is describing the frequency of the top 5 types, as being representative for Băneasa:

1. sandy but fine, grains up to 1 mm, mica flakes discreet, hollows up to 1 mm (19 sherds grey, 12 sherds red, 3 imports);
2. fairly fine, sandy, silica up to 2 mm, mica flakes, all abundant (20 sherds grey, 3 red, 1 import);
3. sandy but fine, lots of mica, especially on the faces, opaque minerals up to 1 mm (14 red, 3 grey, 1 import);
4. half coarse, silica up to 3 mm, plenty of mica flakes (mainly on the faces), very fine (12 grey sherds, 2 red);
5. fairly fine paste, lots of mica, silica only accidentally (12 grey sheds, 6 red).

There are at least two outcomes for the most frequent paste types enumeration: first, that the general quality of the preparation is good, demi-coarse types being rare, and coarse types very rare; second is that the procedure followed – a bear-eye identification of the paste compounds, with the usual knowledge of an archaeologist – cannot separate pottery certainly made on place by that certainly imported. Both petrography and origin expertise based on the chemically composition are required for a definite classification.

Turning back to data contained in Table 2, most of the “red” items are imports or locally made “Roman” wares, and the “grey” items are mostly considered as Chilia-Militari pottery type.

Within the last, red kitchen ware occurs[19], but there is no way to make a distinction between that and the “Roman” type (the reason of the brackets will become soon clear).

[18] This report is excluding the sherds secondary burned up to the point of making their original colour uncertain. This is why the sum of the “red” (or “grey”) classes does not fit data from the Table 1.

[19] Bichir 1984, 37–38. Note that about 35% from the wheel made pottery is sandy and red, or what the author named “ceramică zgrunțuroasă de aspect provincial roman” (sandy ware, Roman provincial like). See also Teodor, Bădescu, Haită 2015, 96, Table 3.

The grey ware, having its roots in La Tène Age, for wheel made pottery, is a common place for Dacians, *Getae* and later *Carpi*[20].

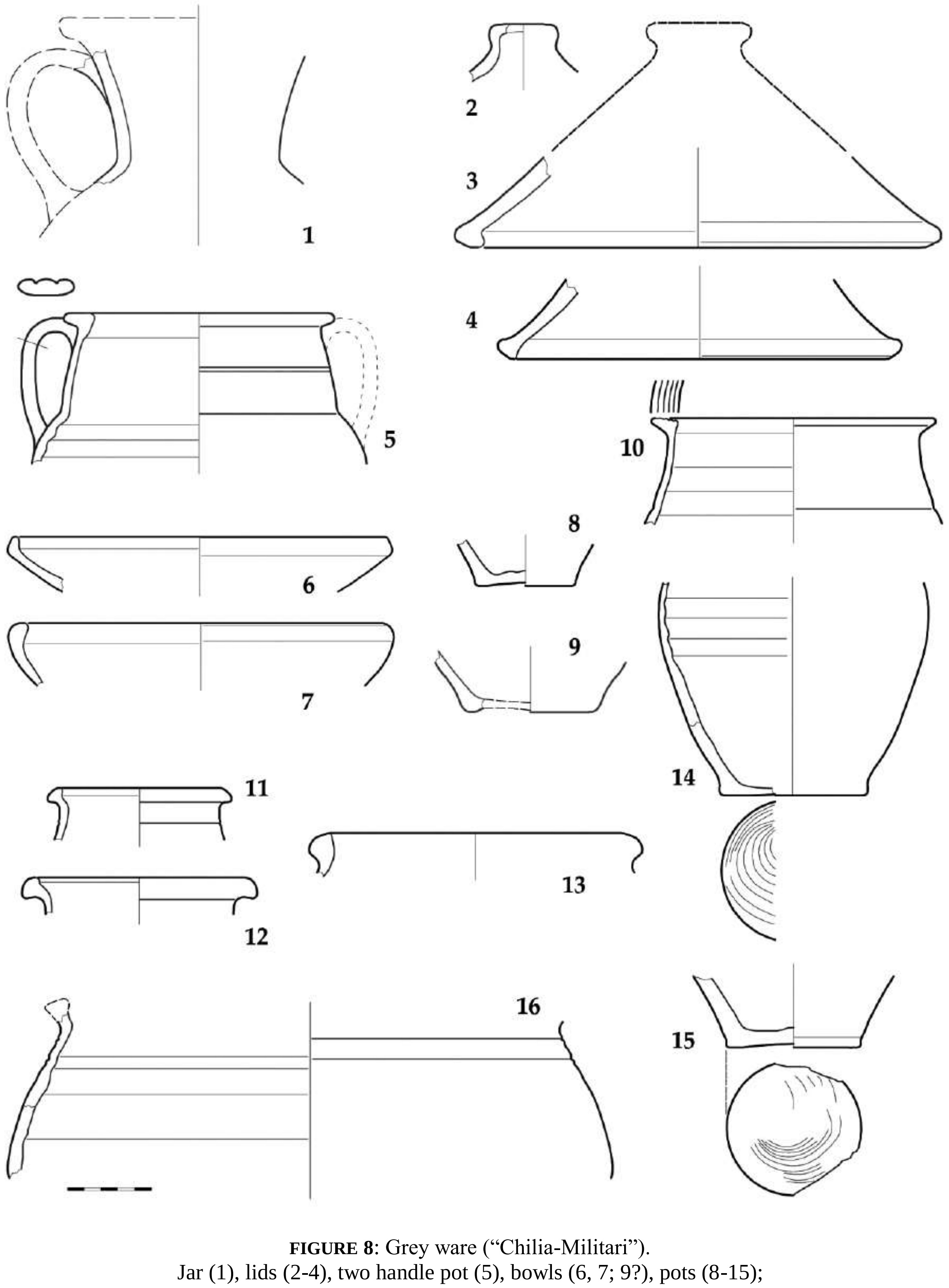

FIGURE 8: Grey ware ("Chilia-Militari").
Jar (1), lids (2-4), two handle pot (5), bowls (6, 7; 9?), pots (8-15);
fine, sandy (1, 5, 9, 10), half fine (2, 6, 7, 11-13, 15), relatively coarse (3, 4, 14).

[20] We are speaking yet about different shades of grey. Within the La Tène tradition wheel made pottery is usually bright grey. Chilia-Military pottery is basically dark-grey, although lighter shades occur. One has to add that the grey pottery of Principate Age is common for every Roman province with a La Tène history (i.e. Celtic, or with Celtic influence, as in Dacia), as Gallia or Britannia (see, for instance, Davies, Tomber 1994, 74–119).

Reviewing the data published by Gheorghe Popilian, I found out that grey flagons (or jugs)[21] one can find in Oltenia, but fewer than 4%[22]. In order to have clear facts, lets say that fine grey ware is *absent* at *Novae*, before the late fourth century[23], the closest great Roman site from the other bank of the Danube. We can already conclude that this kind of pottery, found not only in "classic" Chilia-Militari settlements, but also inside the Roman forts, is a distinctive hallmark of the Roman culture east of Olt River. This is why I made the distinction between the conventional "Roman" red pottery, usual anywhere, and Chilia-Militari type, which is – in my advice – a local species of Roman pottery, or, simpler, a local type of Roman provincial pottery.

Yes. No doubt Roman culture! Although (dark) grey, Chilia-Militari shapes are of Roman type, a fact striking obvious on drawings (FIG. 8, especially no. 5, which is almost black!)[24]. Anyway, some facts could attract attention, as the dimension of the jar from the FIG. 8/1, having a neck diameter of 10 cm, unusual in a fully Roman environment, but present in Chilia-Militari sites[25]. Another "too big" item is the lid from fig. 8/3, with a rim diameter of 29 cm, raising the question of the use: to cover kitchen pots, or storage pots?[26] Large pots are rather sparse in Roman Oltenia[27].

At least interesting is the triangular section rim from fig. 8/10, decorated with four grooves on the top of the flat rim. We can count in Oltenia a few rim triangular sections[28], also some decorated flat rims[29], but an exact analogy I was not able to find in southern Romania.

Also interesting but less documented fact is the pot with string marks on flat bottoms, as those in fig. 8/14, 15, resulted from detaching the pot from the wheel. This is a technological detail archaeologists do not pay attention, thus it seems special[30].

The locally made Roman pottery is the lowest represented category, so far, at the large fort from Băneasa. At the FIG. 9 one can see fragments of two large jars (1–2)[31], without a good matching in Roman Oltenia, three lid´s buttons (4–6), a small cup (7), the rest being pots, of which only 9 and 12 are kitchenware. Number 10 is a refusal, a strip of clay connecting accidentally the shoulder and the external rim; the flaw was possible to be corrected, after burning, but probably the product has had

---

[21] We have a problem denominating some of the archaeological pottery shapes, and the flagon vs. jug is one of them. Preparing for a paper (Teodor, Bădescu, Haită 2015) I made a research about how British archaeologists use words to name shapes. This way I come to read a relatively new ceramic monograph in which a liquid recipient with a narrow neck is called "flagon" (Davies, Tomber 1994, e.g. 30–31 with fig. 22/52–59), a term used myself in the mentioned study. The same think is yet sometimes named a "jug", for instance in Opaiț 2004 (164–165, Plates 45–46), Tomas 2003 (including in the title), but the Internet provides lots of examples, as Ebay (http://www.ebay.co.uk/itm/Original-ancient-Roman-ceramic-vessel-artifact-Jug-Vase-pottery-Kylix-guttus-2AD-/302193191077), Wikipedia (article using both, see https://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_Roman_pottery), BBC (http://www.bbc.co.uk/ahistoryoftheworld/objects/MF3CNWBERti4tRwPGxeIYQ), and, no more, no less than British Museum, with a long list of artefacts from their public database; in one case, interestingly, there are used both names (jug and flagon) for a single artefact (no. 1982,0729.58). In order to avoid misunderstandings one should define the terms in each paper.

[22] Teodor, Bădescu, Haită 2015, 106.

[23] Agnieszka Tomas – personal communication. See also Tomas 2003, esp. 132.

[24] Popilian 1976, two handles pots, type 3, cat. 399–404 (esp. 403). Note that all analogies from Oltenia are made of fine, oxidised paste, but our artefact is fine, but sandy and almost black.

[25] Teodor, Bădescu, Haită 2015, 107 with fig. 4; see also the concluding comments from the pages 127–128.

[26] The sherd has strongly secondary burn, preventing observations related to boiling traces. Note that the largest lid known from Oltenia (Popilian 1976, 220, cat. 936), has a diameter of 22 cm, being… grey and found fort's *horreum* from Drobeta.

[27] Popilian 1976, plates XXXIII–XXXVI (cat. 315–369), while the storage pots are quite rare, only two in Popilian's illustration, see Plate LXI, no. 746–747, both of them having the rim diameter of 29 cm, *idem*, page 208; in his general commentaries Popilian (1976, 114) have said that fragments of storage pots are encountered both in urban and rural environments, without giving a relative quantification.

[28] Popilian 1976, Plates XXXV/349, XXXVI/356.

[29] Popilian 1976, Plate XXXVI/358 (handless pot), XXXIX/395, 399, 400, 401, 404 (all pots with two handles, but all with other morphology).

[30] I've seen similar marks on third century pots from the fort Răcari (Dolj county), but that lot of artefacts it is not published. This detail can be seen on post-Roman pottery, as long as the fast wheel stayed in use (late sixth century, for instance Dolinescu-Ferche 1984, 133, fig. 9/5, 12).

[31] The problem is the size. I couldn't find anything similar in the control lot from Oltenia (Popilian 1976, pl. LX, no. 410-416). All of them have neck diameter at most 10 cm, which is small compared with the reconstructed shape from my, Fig. 9/1 (which, in fact, could be taller, with a narrower neck). Another fact is the proportion between flagons (with narrow and long neck) and the jars (with larger, but shorter necks), in Oltenia the former being about ten times many than the last. The hazard of discovery brought at Băneasa, so far, four fragmentary jars but no flagons.

other problems and it was rebutted. The shape of the rim does not fit the needs for cooking, nor for pouring, thus maybe it was intended for storing (although the rim diameter is only 12 cm). Considering the flat rim decorated with parallel grooves, it worth mention that in Oltenia such an issue encounter mainly on two handles pots[32], handles which I could not see on a presence of only 18% from the circumference.

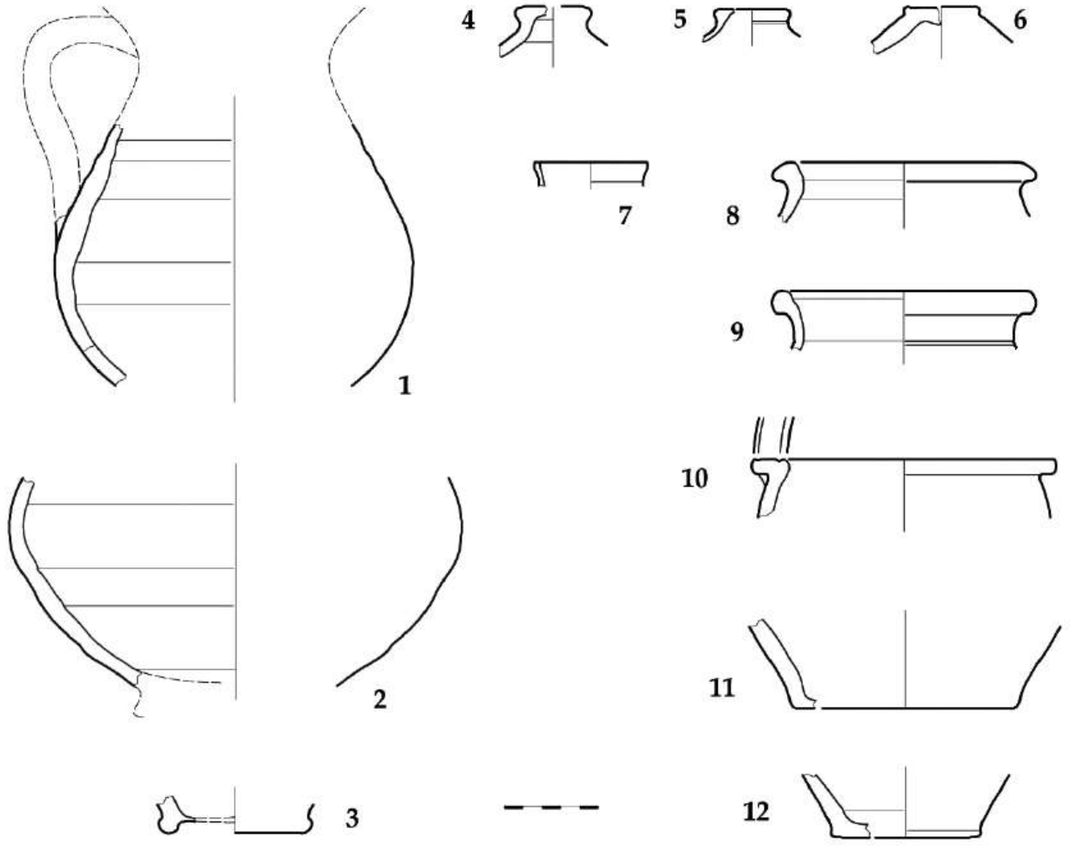

FIGURE 9: Locally made Roman pottery.
Jars (1, 2; 3?), lids (4-6), cup (7), pots (8, 9, 11, 12),
two handles pot (?), refusal (10);
fine (possibly import, 3), fine, sandy (1, 2, 4, 5, 10),
half fine (6-8, 11), relatively coarse (9, 12).

Many of the sherds considered as imports are parts of amphorae (FIG. 10/1–7). They are very fragmented and difficult to be ascribed to certain classes, but my best guesses are as follows: Pontic type 4 Paraschiv for fig. 10/1[33]; second type from Oltenia for fig. 10/2[34]; Pontic Type 3A Paraschiv for the long and straight handles from the fig. 10/3 and 4[35]; Pontic Type 3B Paraschiv for the fig. 10/5, falling

[32] Popilian 1976, Plate XXXIX, no. 395, 396, 399, 401, 404.

[33] Paraschiv 2006, Plate 3, no. 22, see also page 45, cat. 22, discovery in *Tomis*, dated for the second and third century, having the same shade of colour but coarser than the item from Băneasa.

[34] Popilian 1976, 171: brick red paste, yellowish slip, found in Grojdibod, which is strictly correct for Băneasa item, which has well preserved slip, but only outside, see Plate XV/195, where the item is classified in the second type.

[35] Paraschiv 2006, Plates 1/7, 2/8, 9–11, see commentaries (pages 19–21) and the catalogue (page 43). The type is very frequent in *Moesia Inferior*, but very early (first to second century AD), which does not fit the presumptive chronology for the large fort from Băneasa. It could be yet the variant B of the same type, which has “the same shape, but the body is shorter and larger” (Paraschiv 2006, 21), although the published drawings (Paraschiv 2006, cat. 12–17, plates 2–3) do not fit the shape of the handles as well variant B is dated for the second and third centuries, having a good frequency in *Novae*.

thus in the same category with the previous two, with the mention it was not found in the same place; the next two, being just small parts from the neck and rim (FIG. 10/6–7), are difficult to be classified, nevertheless, amphorae shrinking towards the rim are not many, thus I would try Kapitän 2[36].

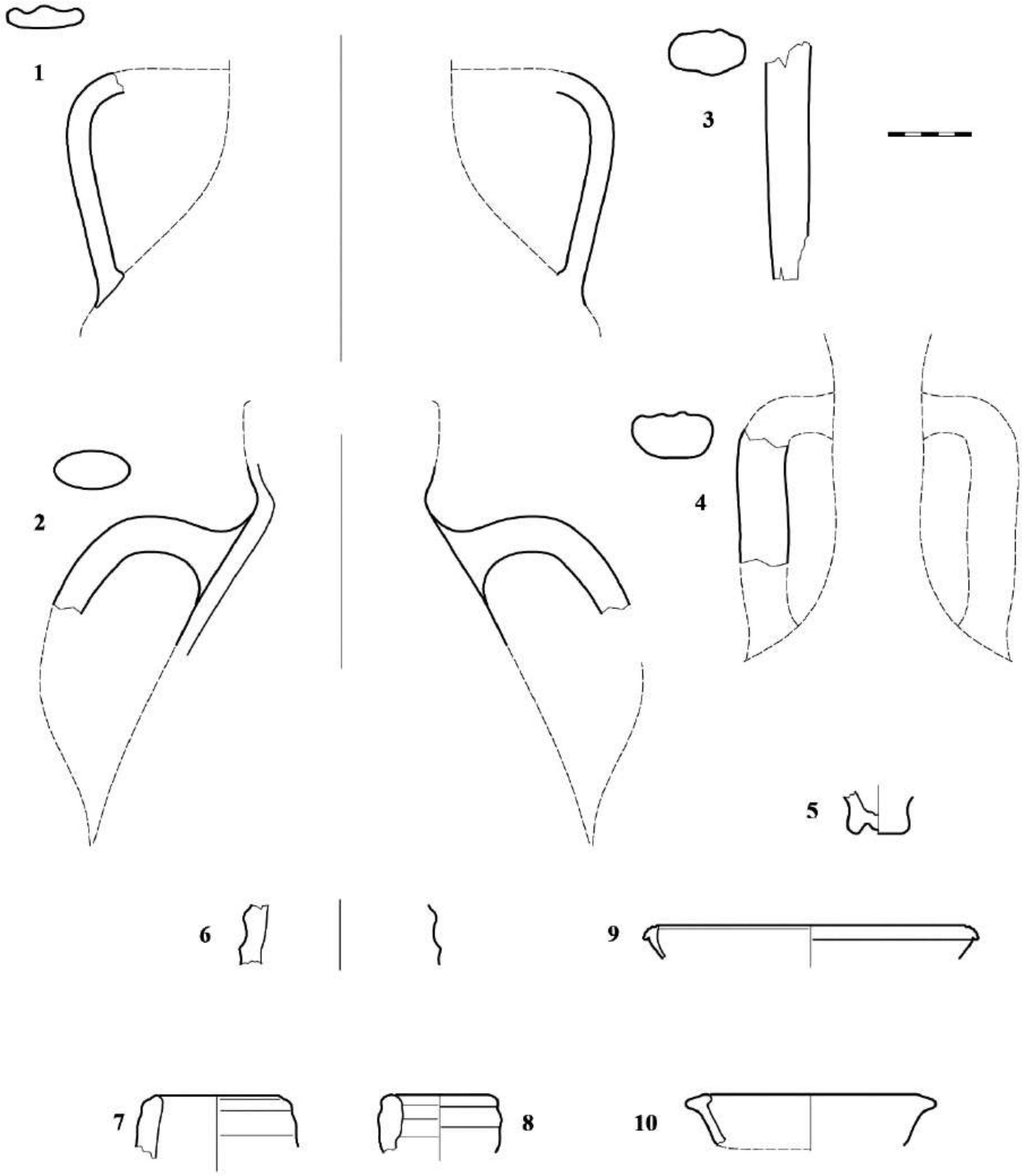

FIGURE 10: Roman imports. Amphorae (1–7), flagon (8), bowl (9), plate (10); yellowish-red (1, 7), brick-red (2–4, 6), pale yellow (5), whitish-grey (8), dark red (9), whitish (10); fine paste (2, 7, 9), fine but sandy (1, 5, 10), mostly fine (3, 4, 8), half coarse (6).

Our artefacts (seemingly a pair from the same object) could also fall in the type Kapitän 2 (http://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/), probably of eastern Mediterranean origin.

[36] Amphora Project (http://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005). Interesting to note, Kapitän 2 has long, straight handles, like those in Fig. 10/3, 4, and hollow base, as 10/5), the typical dimension for the rim's diameter (7 cm) being met, although they certainly do not belong from the same object, having different fabrics.

The interesting thing about the sherds from amphorae is that all except one (FIG. 10/5) were found in the same place, in Surface E, immediately west of the barrack, in the ploughed layer or close. This is weird, because we should imagine a small deposit of edibles in the side of the barrack, which is unlikely (being an insecure place); more probably, the storage containers were kept in the barrack, at some height above the floor. We remember that the wall of the barrack has crumbled westward, dragging out all its content. Unfortunately, that area is strongly affected by the agricultural works and erosion, the artefacts being repeatedly broken and rolled downhill. From the same location were also recovered the fragments of a flagon and a bowl. The only piece found on the barrack's floor (from the drawn objects) is the dish, made of a whitish paste, containing kaolin, but not very clean or bright. This object comes, very likely, from an area of southern Dobruja (Rom. Dobrogea), where kaolin based clays are available[37].

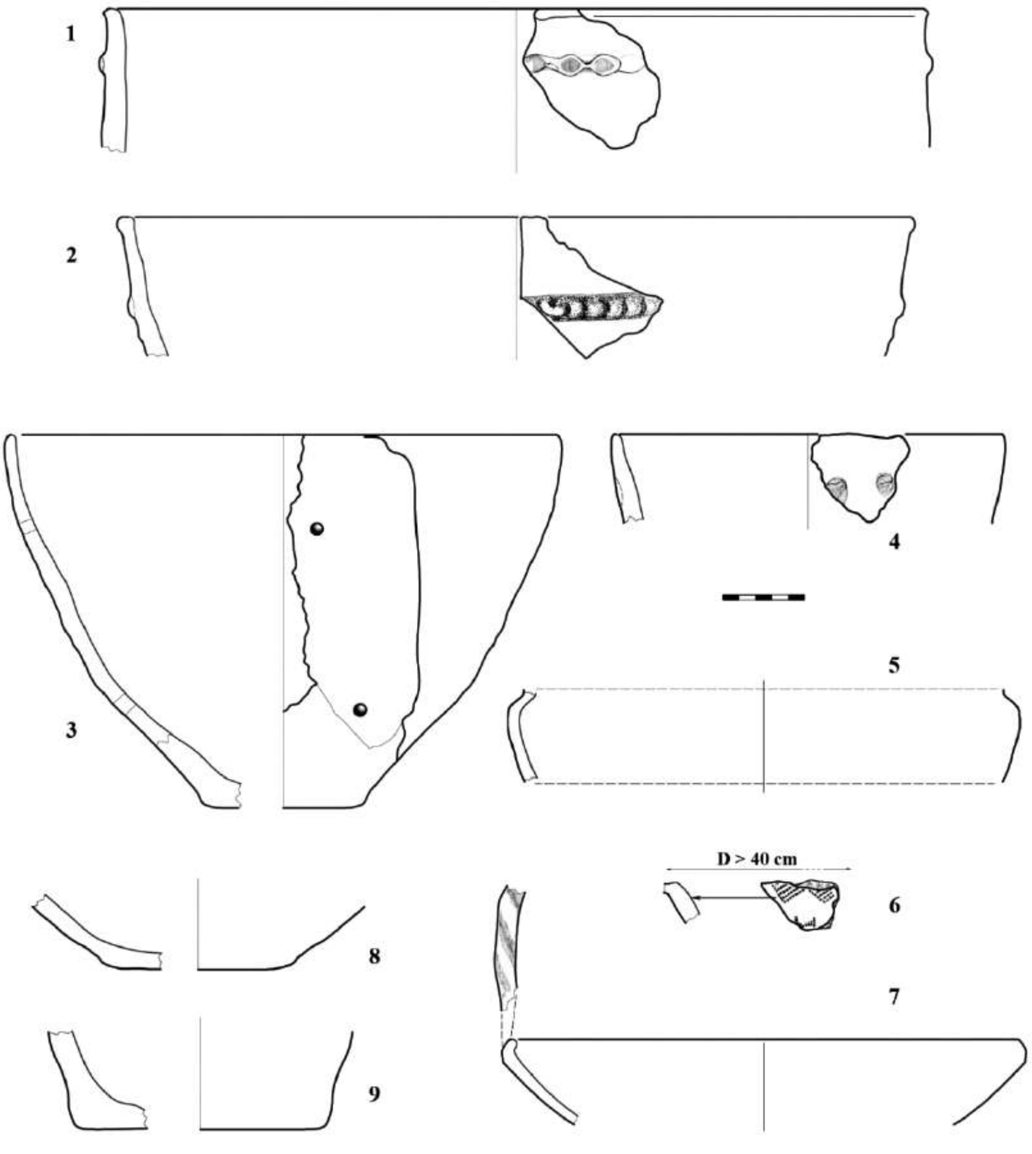

FIGURE 11: Prehistoric pottery. Very large open forms (1, 2), large open forms (3, 4), large pot (5), large bowls (6, 7), bottoms (8, 9); mostly fine (3, 6, 7); half coarse (1, 2, 4, 5, 8), coarse (9); reddish yellow (1, 5), yellowish (2-4), brick red (6), yellowish grey (7), grey (8).

[37] Personal communication Dr. Valentina Cetean, researcher at the National Geological Institute. There are also several kaolin made dishes known from Oltenia, classified by G. Popilian within the types 3 (made exclusively from this kind of paste!) and 5, but there is no morphological match (Popilian 1976, 214, cat. 843–847 and 857, with plates LXIX and LXX).

About the Prehistoric pottery I will restrain myself to some descriptive facts, not being trained in the matter. The ceramic paste contains almost always crushed sherds, visible with the naked eye, most likely herbs, and, surprisingly, very few mica flakes[38]. The burning is oxidized, of good quality, although incomplete (with darker, greyish core), the pottery being consistent and very hard. The modelling is right, but not very carefully. All the measured sherds bespeak about generally great dimensions. The most recurrent shape is an open recipient, large or very large. The last category has a strip of clay bonded horizontally in the upper part, decorated with fingerprints, having diameters around 50 cm; the former could be decorated with fingerprints in the same area, but directly on the body. I was able to reconstruct, from disparate fragments, only one shape (FIG. 11/3), which have some holes through the body, but the reason is not obvious at all; it has only one hole in its upper third (being preserved only less than one fifth from the circumference of the rim), but two on all the lower body (for which it is preserved most of the circumference)[39]. Only one pot – also large – has a constitution of a "closed" morphology (FIG. 11/5). Another type of decoration is made by straight prints made on the rim, diagonally (FIG. 11/7), with a large, round section object. Probably the most expressive decoration occurs on the object depicted at the FIG. 11/6, with a geometric decoration made from small punches, with a square like tip. Unfortunately, the fragment is small, although it comes from a very large recipient as well.

Although not properly "pottery", I have to mention here that were found fragments of a large tray, made of well burned clay, consistent, of the same composition as the coarse pottery, including vegetal remains and crushed sherds. The tray was thick (around 5 cm), with the edge bent upwards at 40°. Though no obvious traces of secondary burning were found, its use could be as a portable device above a hearth, in order to dry seeds[40].

Relaying on two pot sherds (Fig. 11/6-7) I would preliminary date the prehistoric site in the early stages of the Iron Age. Future diggings surely will provide more specific data. It is to add immediately that in the area from the southern part of Teleorman County there are plenty of large mounds, most of them ploughed. Future diggings surely will provide more specific data. Speaking of Prehistory, it is to add immediately that in the area from the southern part of Teleorman County there are plenty of large mounds, most of them ploughed. Two of them are quite close to the digging place. Only 180 m north-northeast of the large fort lays a "small" mound, heaving 32 m in diameter and 1.8 m preserved in height (although ploughed). A second *tumulus*, much larger, is located 600 m northeast from the fort, near the intersection of the National Road with a local road heading the village Băneasa; this one, although chopped several times, on at least two sides, still has a diameter of 67 m, and a height of 6 m. This mound, located only about 40 m behind the embankment named "Troian" – a former palisade marking the limit of the Empire – is suspected of being used by Romans as an observation post (if not a proper turret)[41]. None of them are recorded in the national database for archaeological sites[42].

SOME CONCLUDING REMARKS

The test digging at the south-western corner of the large fort from Băneasa has confirmed the erosion disturbing effects. The embankment of the palisade – *agger* – still higher than one meter in the late 19th century is now completely flat, following the general tilt of the field (2°) towards southwest. Only the deepest pole of the palisade structure could be found, completely burned, to the bottom. Fortunately, the inner part of the fort, including the marginal barrack from the area, are much better preserved, showing a two layer evolution (one before the great fire, one after). Surprisingly, on

[38] They can be seen in almost each case. Nevertheless, the Prehistoric ceramic paste has in average less mica than the "local" Roman Age pottery. I do not have a good explanation for that.
[39] I cannot exclude the so called "reparation holes", but no convincing proof is available, not having a pair of holes.
[40] Fragments were discarded in the so called "one meter trench", thus their original stratigraphy is not known. Looking at the composition of the clay, it is probably prehistoric.
[41] Teodor 2016b, 80–83, figs. 16–19.
[42] Repertoriul Arheologic Național, at http://ran.cimec.ro/

the same spot was discovered also a prehistoric settlement, developing an anthropic layer of over half a meter.

The barrack had at least two sub phases, revealed by traces of levelling and sheets of clay. The barrack burned up also, but far from the intensity of the palisade, although the distance is small (around 4 m). The burned layer of the barrack is made up from lots of small pieces of coal (burned thin woods) and ashes from a vegetal roof. All posts and the heavy structure of the roof have been recovered and reused. In the coming period the place has been converted in an industrial area, of military use, as pottery production or scrap metal melting.

FIGURE 12: Denarius minted by Septimius Severus in 208 (TR P XVI).

The chronology is suggested by a unique artefact, but excellent located: a *denarius* on the barrack´s floor, issued by Septimius Severus in 208 (FIG. 12)[43]. The coin is circulated for a while, but it is in a good shape, my estimation being that it was used for a span of time between 10 and 20 years. More or less, it was lost around the year 223, probably when the fire raged.

The Roman Age pottery is relatively well balanced in three classes: the grey ware of the so called Chilia-Militari culture (yet prevalent), the reddish, locally made Roman ware[44], and imports, mainly connected with food logistics. The ratio recorded in this small digging (45.29% for Chilia-Militari type, see Table 1) is not necessarily relevant; on the contrary, a systematic field survey on a wider area (260 x 40 m), from the western side of the fort, delivered different figures, Chilia-Militari pottery dropping down to 32.3%. This is still very much, considering that no archaeologist working on *Limes Transalutanus* ever mentioned it[45]. The situation is pretty much the same for all investigated sites of this Roman frontier, south of the Argeș River, with statistics indicating a strong presence of the local population (or, at least, potters…), between one third and one fourth[46].

The extension of the prehistoric settlement will be tested by the future diggings. The systematic survey showed (a small amount) of such pottery all over the western part of the large fort, as well as a flint split. In the test digging the anthropic layer is substantial (up to 0.6 m) and not due to erosion and rolled over artefacts. In the northern corner of the Surface 1 were discovered five large sherds from the pot drawn at the FIG. 11/3, laying horizontally at the depth of 0.85 m, thus on a certain

[43] Cleaned and determined by Dr. Mihai Dima, for which I am grateful. See also a catalogue for Severus Alexander: http://www.wildwinds.com/coins/ric/septimius_severus/i.html.

[44] We do not have a straightforward method to accurate make the difference between Chilia-Militari and "Roman" local pottery production, as no comparative study has been done so far. For more detailed commentaries of this issue see Teodor, Bădescu, Ștefan 2017, last four paragraphs.

[45] Maybe with exceptions noted hastily, as Cantacuzino (1945, 456) did, mentioning a grey bowl found in a layer with ashes (in trench B, made at the northern curtain), probably a barrack.

[46] See Teodor 2016c, section 4; Teodor, Bădescu, Ștefan 2017.

foot level, which is in the *upper* part of the prehistoric level. I am supposing now that the settlement is restricted for areas close to the edge of the terrace, due the proximity of the fresh water, at least three springs being today active at the half way between the terrace and the meadow, in a range around 50 m from the fort precinct. This is another good reason for Romans to do a fort in this location, despite the relatively poor visibility eastward.[47]

There is a tricky issue I am not able to explain today: the middle embankment and the second phase of the fortress. As I said before, that embankment is not burned, which means that the great fire was put to the palisade (mainly) at the end of the first phase, and not in 245–47. Future diggings, at the eastern precinct, might explain exactly how the precinct was remade. The outcome is that one might expect also two phases of construction for the long embankment of the frontier, as long time ago stated[48]. The two mechanical diggings made so far (also in 2016) did not provide yet any clue of that kind[49].

The small fort from Băneasa, located 226 m northeast from the large fort[50], stretching 60 × 48 m (between battlements)[51], oriented north-south, does not have advanced research so far. The only useful observations, so far, would be that it was not burned, and that the density of artefacts on its surface is far lower (several times!) than on the large fort. My best guess, at this stage, is that the forts were not strictly coeval, the smaller could be probably dated in the early second century. Giving a clear answer in the matter is important, clarifying the route of the Roman army in the Dacian Wars.

BIBLIOGRAPHY

Bichir 1984	Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, București, 1984
Bogdan-Cătăniciu 1977	Ioana Bogdan-Cătăniciu, Nouvelles recherches sur le limes du sud-est de la Dacie, in J. Fitz (ed.), *Limes: Akten des XI. Internationalen Limeskongresses (Székesfehérvár, 30.8.-6.9.1976)*, Budapest, 1977
Bogdan-Cătăniciu 1997	Ioana Bogdan-Cătăniciu, *Muntenia în sistemul defensiv roman (sec. I–III p. Chr.)*, Alexandria, 1997
Cantacuzino 1945	Gh. Cantacuzino, Le grand cap romain situé de la commune Băneasa (dép. de Teleorman), *Dacia*, IX–X, 1941–1944 (1945), p. 441–472
Davies, Tomber 1994	B. Davies, R.S. Tomber, *A dated corpus of early Roman pottery from the City of London*, Museum of London & Council for British Arhcaeology, 1994
Dolinescu-Ferche 1984	Suzana Dolinescu-Ferche, La culture Ipotești-Cândești. La situation en Valachie (V^{e}–VIIe), *Dacia, N.S.*, 28, 1984, p. 111–147
Opaiț 2004	A. Opaiț, *Local and imported ceramics in the Roman province of Scythia (4th–6th centuries AD): aspects of economic life in privonce of Scythia*, Oxford: Archaeopress, 2004
Paraschiv 2006	D. Paraschiv, *Amfore romane și romano-bizantine în zona Dunării de Jos* (sec. I–VII p. Chr.), Iași, 2006
Petolescu 2010	C. C. Petolescu, *Dacia. Un mileniu de istorie*, Bucureşti, 2010
Popilian 1976	Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976
Teodor 2009	E. S. Teodor, Roman fort from Răcari (Dolj County, Romania) and its four stages. Plannimetry, stratigraphy and chronology, in Field researches 2003–2006, *Proceedings of the 20th Congress of the Roman Frontiers*, 4–11 Sept. 2006, Léon, Spain, 2009, vol. 2, p. 1524–1539
Teodor 2015	E. S. Teodor, *The Invisible Giant: Limes Transalutanus. An Overview south of Argeş River*, Târgovişte, 2015

[47] Similar situations can be acknowledged for the forts located in Putineiu or Urlueni. They were close to a major stream of the area (Călmățui for Putineiu and Cotmeana for Urlueni), which is good for herds, but people and horses need fresh water.
[48] Bogdan-Cătăniciu 1977, 338–344; Bogdan-Cătăniciu 1997, 88–89.
[49] Teodor (forthcoming).
[50] And 124 m afar the national route Turnu Măgurele – Roșiorii de Vede.
[51] Estimation following data provided by the terrain model obtained from the drone, thanks to my mates from the research project.

Teodor 2016a	E. S. Teodor, Studiul identificării așezărilor civile pe frontiera transalutană, in E.S. Teodor (ed.), *Arheologia peisajului și frontierele romane*, Târgoviște, 2016, p. 97–122
Teodor 2016b	E. S. Teodor, De pază pe Limes Transalutanus. Despre turnurile de pe segmentul sudic, in E.S. Teodor (ed.), *Arheologia peisajului și frontierele romane*, Târgoviște, 2016, p. 67–96
Teodor 2016c	E. S. Teodor, *Tehnologia de cercetare a obiectivelor liniare* (Interim report of the research project for 2016), http://www.limes-transalutanus.ro/rapoarte/raport_etapa3.html
Teodor (forthcoming)	E. S. Teodor, Raport de diagnostic arheologic pentru județul Teleorman, *CCA* 2017 (secțiunea de diagnostic)
Teodor, Nicolae 2013	E. S. Teodor, Corina Nicolae, Civilians in the Fort. Răcari Case, *Acta Musei Napocensis*, 2013, 50/I, p. 157–180
Teodor, Bădescu, Haită 2015	E.S. Teodor, A. Bădescu, C. Haită, One Hundred Sherds. Chilia-Militari Culture Reloaded. Alexandria Pottery Case, *Journal of Ancient History and Archaeology*, 2 (4), 2015, p. 90–135
Teodor, Bădescu, Ştefan 2017	E.S. Teodor, A. Bădescu, D. Ştefan, Systematic field survey on Limes Transalutanus. Săpata Case, *Journal of Ancient History and Archaeology*, 4, 2 (forthcoming)
Tocilescu 1900	Grigore G. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie. Communications faites à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de Paris, 1892–1899*, Bucarest: Imprimerie du Corps Didactique, 1900
Tomas 2003	Agnieszka Tomas, Jugs from Novae. A Study on finds from 1960–99, *Novensia*, 14, 2003, p. 119–184

LISTA ILUSTRAȚIEI

FIGURA 1: Băneasa. Realitate virtuală de mare rezoluție (0,1 m pentru ortofotografie și 0,2 m pentru modelul teren). Vedere de la sud-vest.
FIGURA 2: Castrul mare de la Băneasa, vedere model teren suprapus de magnetometrie.
FIGURA 3: Secțiuni topografice pe model teren de mare rezoluție suprapus de rezultatele magnetometriei, comparație a stării de conservare a colțurilor de nord-est și sud-vest.
FIGURA 4: Castrul mare de la Băneasa, planul săpăturii-test din septembrie 2016.
FIGURA 5: Stratigrafia comparată a săpăturilor din 1943 și 2016, la colțul de sud-vest al castrului.
FIGURA 6: Profilul secțiunii E, malul de sud-vest. Groapa arsă a palisadei.
FIGURA 7: Secțiunea 2, profil stratigrafic complet, în zona barăcii romane.
FIGURA 8: Ceramică cenușie („Chilia-Militari"). Cană (1), capace (2–4), oală cu două anse (5), castroane (6, 7; 9?), oale (8–15); fabricație fină, nisipoasă (1, 5, 9, 10), semi-fină (2, 6, 7, 11–13, 15), relative grosiară (3, 4, 14).
FIGURA 9: Ceramică romană produsă local. Căni (1, 2, 3?), capace (4–6), cupe (7), oale (8, 9, 11, 12), oală cu două toarte (?), rebut (10); pasta fină (posibil import, 3), fină, nisipoasă (1, 2, 4, 5, 10), semi-fină (6–8, 11), relativ grosieră (9, 12).
FIGURA 10: Importuri romane. Amfore (1–7), urcior (8), castron (9), platou (10); roşu-gălbui (1, 7), roşu-cărămiziu (2–4, 6), galben pal (5), gri-albicios (8), roşu închis (9), albicios (10); pasta fină (2, 7, 9), fină dar nisipoasă (1, 5, 10), relativ fină (3, 4, 8), relative grosieră (6).
FIGURA 11: Ceramică preistorică. Forme deschise, de foarte mari dimensiuni (1, 2), forme deschise, de mari dimensiuni (3, 4), vas bitronconic mare (5), castroane mari (6, 7), baze de vas (8, 9); fabricație relativ fină (3, 6, 7); semi-grosieră (1, 2, 4, 5, 8), grosieră (9); gălbui-roșiatic (1, 5), gălbui (2–4), roșu-cărămiziu (6), cenușiu-gălbui (7), cenușiu (8).
FIGURA 12: Denar emis de Septimius Severus în anul 208 (TR P XVI).

EUGEN S. TEODOR
Muzeul Național de Istorie a României,
esteo60@yahoo.co.uk

Cercetări Arheologice, XXIII, MNIR, 2016, p. 127–136

UN FORT ROMAN DESCOPERIT ÎN ZONA GALAȚI

OVIDIU ȚENTEA

A ROMAN FORTLET DISCOVERED IN THE GALAȚI AREA

The present study refers to the discovery of a new Roman fortlet situated in the proximity of the Barboși fort, which functioned inside the area bordered by Valul Traian – Tulucești.

The fortlet was identified during the multi-disciplinary research campaigns from 2008 and 2010 (oblique aerial photography, satellite photography, and field-walking). Clues concerning the dating of the fortlet were obtained by studying the amphorae fragments discovered on site during the field-walking. The typological information provided by the amphorae fragments allows us to formulate the hypothesis for a broad 2nd c. dating for this fortlet.

The location of the fortlet, as well as the other archaeological discoveries within the Valul Traian – Tulucești area, took into consideration the various tasks that the Roman soldiers were supposed to perform. In this case it is our opinion that the fortlet had a strategic military purpose.

KEYWORDS: Roman Period, Danube, frontiers, Galați, fortlet.
CUVINTE CHEIE: Perioadă romană, Dunăre, frontiere, Galați, fort.

Acest studiu semnalează descoperirea unui nou fort roman din vecinătatea fortificației romane de la Barboși, care a funcționat în interiorul zonei delimitate de Valul Traian–Tulucești.

Am ales să folosim denumirea *fort* în pofida utilizării sale relativ restrânse. În general, fortificațiile de acest fel sunt de dimensiuni mici și au rol de avanpost al unor trupe de infanterie. Caracteristica definitorie a acestora este funcționarea lor în subordinea comandamentului amplasat în altă fortificație. Aceste forturi erau ocupate de o subunitate (*vexillatio*) a trupei care avea ca responsabilitate supravegherea teritoriului în centrul căruia era amplasat castrul (garnizoana trupei)[1]. Acestor mici fortificații le este specifică lipsa clădirii comandamentului, fapt care vine să sublinieze absența unui comandament propriu.

Fortificația a fost identificată în cursul cercetărilor pluridisciplinare desfășurate în anii 2008 și 2010, în acest areal. Identificarea sa a fost efectuată prin fotografiile aeriene oblice efectuate de către Ioana A. Oltean și William S. Hanson în cursul lunii iulie 2008 (**Pl. II/2–3**). Ulterior, aceste date au fost coroborate cu cele satelitare, verificate în decursul mai multor perioade de timp (**Pl. III/1–3**). Dimensiunile, calculate cu aproximaţie pe interiorul şanţului de apărare, sunt 27 m (N–S) × 22 m (E–V). *Fossa* are o întrerupere de aproximativ 6 m pe latura sudică, loc care corespunde cu poarta de acces (**Pl. III/1**).

În cursul unei periegheze efectuate în acest areal, în cursul anului 2010 am putut colecta un număr semnificativ de fragmente de amfore distribuite la suprafața solului exact în zona acestei fortificații. Repere privind datarea acesteia, au putut fi obținute prin fragmentele de amfore care păstrează informații pentru atribuirea tipologică, pe baza căreia putem avansa ipoteza datării pe durata secolului al II-lea p. Chr. (**Pl. III/3–4**)[2].

Amprentele analizate în urma interpretărilor fotografiilor satelitare, a celor oblice (2008), respectiv a celor efectuate din dronă (2016), descriu contururile sistemului de fortificație, fără a putea oferi indicii asupra elementelor constructive din interior. Cel mai bine se conturează amprenta închisă la culoare, caracteristică unui sol mai umed, care corespunde unei *fossa*. În interior, solul este mai

[1] Pentru discuția tipologiei fortificațiilor romane: Vegetius, *Epitoma rei militaris*, 3.8; Campbell 2009, 4, 23.

[2] Am putut lua în calcul două fragmente dintr-o bază, respectiv dintr-un mâner. Acestea pot fi încadrate cu un mare grad de probabilitate în variantele B–C ale amforelor „cu pastă fină”, care pot fi datate pe durata secolului al II-lea p. Chr. Acest tip a fost definit prin cumularea unor caracteristici ale formei și ale pastei, amfore cu gâtul lung și pastă fină: *narrow-necked light-clay amphorae* (Šelov 1986, 395–400; Vnukov 2004, 407–415).

deschis la culoare, fără a se distinge o dungă distinctă, mai deschisă la culoare, care să o dubleze în interior, ceea ce ar fi corespuns în mod logic valului sau unei palisade. De asemenea, din datele pe care le deținem în acest moment, nu se pot distinge structuri care să poată indica elemente de compartimentare internă. În mod neobișnuit conturul de culoare mai deschisă este dispus în exteriorul șanțurilor. Ar fi fost de presupus să fie amenajarea spațiului cuprins între două șanțuri, însă nu se poate observa nicio componentă distinctă care să indice prezența unui al doilea șanț spre exterior, cum este cazul de la Nersingen[3], folosit ca analogie (**Pl. IV/3–4**). Un element de sprijin îl oferă fortul roman din cartierul „Dunărea". Acesta avea o singură *fossa*, în exteriorul căreia, autorul cercetărilor mai vechi observa la acea dată că „se află o dungă mai proeminentă de culoare deschisă"[4] (**Pl. III/4**). Acest fort era de formă aproximativ pătrată, având latura de aproximativ 40 metri[5], ceea ce indică o suprafaţă internă de 0,16 ha. Pe latura sudică a acestei fortificaţii a fost semnalată o întrerupere a şanţului, care potrivit autorului cercetărilor din acea perioadă ar fi semnalat o poartă[6]. Şi în cazul nostru se poate observa că poarta de acces se afla pe latura sudică, fapt vizibil în mod particular pe una dintre imaginile satelitare (**Pl. III/1**). Orientarea acestor două forturi este similară, accesul făcându-se paralel cu malul drept al râului Siret[7].

Astfel de mici forturi romane au fost semnalate în interiorul arealului delimitat de Valul Traian–Tulucești atât prin cercetări arheologice[8], cât și prin reconstituiri rezultate prin analiza comparată a unor fotografii aeriene și hărți de arhivă[9].

Fortificațiile de mici dimensiuni, *fortlet*, alături de castre (legionare – *fortress* și cele auxiliare – *forts*), reprezintă marea majoritate a construcțiilor uzuale realizate și folosite de către armata romană în perioada Principatului. De obicei, aceste mici fortificații erau construite din glii (*caespites*) și lemn. Cele care au rămas mai mult timp în folosință au fost reconstruite în piatră. În cazul de față, care poate fi încadrat în categoria celor mai mici fortificații, este evident faptul că dimensiunile reduse ale acestor fortificații implică anumite constrângeri privitoare la organizarea spațiului interior. De obicei acestea se limitează la două barăci, fără alte clădiri. Rămâne deschisă însă discuția cât de mică trebuie să fie o fortificație pentru a fi clasificată ca *fort* sau *fortlet*. Linia de demarcație a fost stabilită convențional în jurul suprafeței de 0,2 hectare[10]. Reprezentarea acestora pare să fi fost făcută și pe Columna lui Traian în contextul prezentării frontierei dunărene din zona Porţilor de Fier (**Pl. I/1**)[11].

În cazul în care nu se cunosc suficiente elemente din interiorul fortificației, clasificarea funcțională a acestora este greu de realizat. Distincția dintre *fortlet* și *small fort* a fost făcută prin lipsa clădirilor administrative din interiorul primei[12]. Acest spațiu corespunde posibilităților de campare pentru un grup relativ mic de soldați, care putea staționa în anumite zone unde ar fi putut fi probleme privind siguranța lor. În discuţiile privitoare la garnizoana fortului de la Barburh Mill s-a argumentat ideea că în cele două barăci ale sale putea staționa o formațiune de tip *centuria*[13].

Vom aminti câteva analogii ale unor mici fortificaţii de acest tip construite în sudul Scoţiei, în timpul ocupaţiei lui Antoninus Pius.

Barburgh Mill (cca 29,50 × 28,50 m; suprafața 840 mp). Barăcile erau protejate de un *murus caespiticius* şi un singur şanţ[14]. Săpăturile arheologice au identificat în interior două barăci (cca 23, respectiv 24,50 × 7,40 m), șanțul în forma literei „*V"* (3,70 × 1,40/1,80 m), valul are o bază de 6 metri.

[3] Mackensen 1987, 18–19.
[4] Brudiu 1980, 314, 315 fig. 1.
[5] Țentea, Cleșiu 2006, fig. 11.2.
[6] Aspectul acesteia în plan este trapezoidal, latura mare fiind de aproximativ 6 metri – Brudiu 1980, 314–315. În cursul cercetărilor noastre de dată mai recentă, nu am putut identifica elemente semnificative pe latura sudică a acestei fortificaţii. Acestea s-au deteriorat în urma amenajărilor mecanice care au fost efectuate între timp în arealul respectiv.
[7] Ţentea 2016, 12–19.
[8] Țentea, Cleșiu 2006, 42–45.
[9] Ţentea, Oltean 2009, 1515–1524.
[10] Mackensen 1987, 69, 203; Jilek, Breeze 2007, 203 Table 19.1 și urm.
[11] Gudea 2001, nr. 11a–c, 12a–j.
[12] Symonds 2009, 955–956; Symonds 2015.
[13] Breeze 1974, 147 sqq; Breeze 1993, 505–510. Opinia generală pare a fi aceea că soldații care staționau în aceste forturi erau asigurați din efective furnizate prin rotație din garnizoana de bază. Date de la *Dura Europos* indică faptul că soldații staționau frecvent în mai multe avanposturi și chiar pe durata mai multor ani (Breeze 1993, 506–508).
[14] Breeze 1983, 45 fig. 33, 34.

Singura poartă este amplasată pe mijlocul laturii nord-estice, având o deschidere de 5,20 m[15] (**Pl. IV/1**).

Milton (cca 39,60 × 22,80 m; suprafața 902 mp). În interior sunt semnalate două barăci (cu dimensiuni de cca 27 × 6,40 m)[16] (**Pl. IV/2**).

Durisdeer (cca 32 × 18,30 m; suprafața 585 mp). În interior au fost identificate două barăci (fiecare cu o lungime de aproximativ 24 m)[17] (**Pl. IV/5**).

Analogii foarte bune pot fi amintite în Germania[18]. Dintre acestea vom menționa Nersingen (22,20 × 25,20 m; suprafața 780 mp)[19] (**Pl. IV/3–4**) și Degerfeld[20].

Arealul situat în interiorul valului Traian–Tulucești[21] pare să fi fost supravegheat printr-o rețea de fortificații de mici dimensiuni – *fortlets*, controlate de trupa care staționa în castru. Unul dintre acestea a fost cercetat în proximitatea confluenței Siretului cu Dunărea[22]. Alte cel puțin două fortificații de acest tip au fost semnalate pe baza interpretării datelor prelucrate din fotografiile aeriene efectuate în cursul celui de-al Doilea Război Mondial[23] (**Pl. I/2**). Garnizoanele erau distribuite de obicei în castre amplasate la distanțe măsurabile într-o zi de marș. Amplasarea acestor forturi ținea de diferitele roluri pe care soldații trebuiau să le îndeplinească: supravegherea unei poziții strategice (drum, strâmtoare, vale, vad) sau să asigure desfășurarea în bune condiții a unor servicii (stație de poștă, vamă).

În cazul de faţă suntem de părere că acest fort pare să fi avut un rol strategic militar.

BIBLIOGRAFIE

Breeze 1974 — D. J. Breeze, The Roman fortlet at Barburgh Mill, Dumfriesshire, *Britannia* 5, 1974, p. 130–162

Breeze 1983 — D. J. Breeze, *Roman forts in Britain*, Aylesbury, 1983

Breeze 1993 — D. J. Breeze, The garrisoning of Roman fortlets, în D. J. Breeze, B. Dobson (eds.), *Roman Officers and Frontiers. Mavors Roman Army Researches*, 10, 1993, Stuttgart, p. 505–510

Breeze 1994 — D. J. Breeze, *Roman forts in Britain*, Shire, 1994

Brudiu 1980 — M. Brudiu, Săpăturile de salvare din *castellum* de pământ (sec. II–III e.n.), Materiale şi cercetări arheologice (a XIV-a Sesiune anuală de rapoarte), Tulcea, 1980, p. 314–320

Burnham *et alii* 1994 — B. C. Burnham, L. J. F. Keppie, A. S. Esmonde Cleary, M. W. C. Hassall, R. S. O. Tomlin, Roman Britain in 1993, *Britannia* 25, 1994, p. 245–291, 293–314

Campbell 2009 — D. B. Campbell, *Roman Auxiliary Forts 27 BC–AD 378*, Oxford, 2009

Gudea 2001 — N. Gudea, Die Nordgrenze der römischen Provinz Obermoesien. Materialien zu ihrer Geschichte (86–275 n. Chr.), *Sonderdruck aus Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 48, 2001, p. 1–118

Jilek, Breeze 2007 — Sonja Jilek, D. J. Breeze, The Detritus of Life: the Contribution of Small Finds to Understanding Smaller Military Installations, în R. Hingley, S. Willis (eds.), *Roman Finds: Context and Theory. Proceedings of a conference held at the University of Durham*, Southampton, 2007, p. 199–213

[15] Breeze 1974, 133, 152 table V, pentru un studiu comparativ al fortificațiilor tip *fortlet* de pe teritoriul Scoției; Breeze 1994, 44, figs. 33/34.

[16] Breeze 1974, 152 table. V; datare: epoca flaviană–Traian.

[17] Breeze 1974,152 table. V; Burnham *et alii* 1994, 259.

[18] Fleer 2004, 75–92.

[19] Mackensen 1987. Foarte relevante sunt și analizele comparative, dintre care o citez pe cea referitoare la barăcile din interiorul acestor fortificații: Mackensen 1987, 42 Abb. 15.

[20] Jorns, Meier-Arendt 1967, 14.

[21] Pentru o prezentare sintetică a principalelor descoperiri funerare din acest areal, vezi Țentea, Rațiu 2015, pl. X. cadran II, pl. XII.

[22] Vezi *supra* nota 8.

[23] Ţentea, Oltean 2009, 1521, fig. 4.

Fleer 2004 — Ch. Fleer, Typisierung und Funktion der Kleinbauten am Limes, în E. Schallmayer (Hrsg.), *Limes Imperii Romani. Beiträge zum Fachkolloquium „Weltkulturerbe Limes" November 2001 in Lich-Arnsburg* (= Saalburg-Schriften. 6), Bad Homburg v. d. H., 2004, p. 75–92

Jorns, Meier-Arendt 1967 — W. Jorns, W. Meier-Arendt: Das Kleinkastell Degerfeld in Butzbach, Kr. Friedberg (Hessen), *Saalburg Jahrbuch* 24, 1967, p. 12–32

Mackensen 1987 — M. Mackensen, *Frühkaiserzeitliche Kleinkastelle bei Nersingen und Burlafingen an der oberen Donau*, München, 1987

Šelov 1986 — D. B. Šelov, Les amphores d'argile claire des premiers siècles de notre ère en Mer Noire, în J.-Y. Empereur, Y. Garlan (éd.), *Recherches sur les amphores grecques. Actes du colloque international (Athènes, 10–12 Septembre 1984)*, Athènes, Bulletin de Correspondance Hellénique. Supplément 13, 1986, p. 395–400

Symonds 2009 — M. F. A. Symonds, Fortlets and their adaptation for artificial frontiers, în Á. Morrillo, A. Morillo, N. Hanel, E. Martín, Madrid, Polifemo (eds), *Limes XX: Estudios sobre la Frontera Romana. Roman Frontier Studies, vol. II, Anejo de Gladius 13, León, Spain, September 2006*, Madrid, 2009, p. 955–963

Symonds 2015 — M. F. A. Symonds, The curious incidence of fortlets in the Pennines, în D. J. Breeze, R. H. Jones, Ioana A. Oltean (eds.), *Understanding Roman frontiers: papers offered to Professor Bill Hanson on the occasion of his retirement*, Edinburgh, 2015, p. 82–100

Ţentea 2016 — O. Ţentea, On the alleged 'Roman road from Lower Moldavia', *The Journal of Ancient History and Archaeology*, 3.1, 2016, p. 12–19

Țentea, Cleșiu 2006 — O. Țentea, S. Cleșiu, Fortificaţia şi necropola romană de la Galați, cartierul „Dunărea" – raport arheologic, *CA*, XIII, 2006, p. 39–88

Țentea, Oltean 2009 — O. Țentea, Ioana A. Oltean, The Lower Danube Roman Limes at Galaţi (Romania). Recent results from excavation and aerial photographic interpretation, în Á. Morrillo, A. Morillo, N. Hanel, E. Martín, Madrid, Polifemo (eds), *Limes XX: Estudios sobre la Frontera Romana, Roman Frontier Studies, vol. III, Anejos de Gladius 13, León, Spain, September 2006*, Madrid 2009, p. 1515–1524

Țentea, Rațiu 2015 — O. Țentea, Al. Rațiu, Repertoriul peisajului funerar din zona confluenței Siretului cu Dunărea – studiu preliminar, CA, XXII, 2015, p. 189–270

Vnukov 2004 — S. Yu. Vnukov, Pan-roman amphora types produced in the Black Sea Region, in J. Eiring, J. Lund (eds.), *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean, Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26–29, 2002* (Monographs of the Danish Institute at Athens 5), Athens, 2004, p. 407–415

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Pl. I. 1. Columna lui Traian (MNIR scena 1–2). Scenă reprezentând mici fortificații amplasate în vecinătatea Dunării (Foto: Andrei Cîmpeanu); **2.** Localizarea fortului roman de la Galați (după Țentea, Oltean 2009, 1521 fig. 4).

Pl. II. 1–2. Fotografii aeriene oblice ale fortului roman de la Galați (Ioana A. Oltean, W. S. Hanson, iulie 2008, STRATEG. Strategii defensive şi politici transfrontaliere. Integrarea spaţiului Dunării de Jos în civilizaţia romană. Pr. 4 Parteneriate, Contract CNMP 91-010, 2007 – 2010 – www.strateg.org.ro); **3.** Fortul roman – imagine din dronă (octombrie 2016 – Daniel Costea).

Pl. III. 1–2. Fortul roman – imagini satelitare (Google Earth – 15.08.2013; Google Earth – 16.05.2014); **3–4.** Fragmente de amfore descoperite în cursul perieghezelor efectuate în anul 2010 (bază, mâner); **5.** Galați – cartier Dunărea (Brudiu 1980, 315 fig. 1).

Pl. IV. 1. Barburgh Mill (Breeze 1974, 134); **2.** Martinhoe (Symonds 2009, 959); **3–4.** Nersingen (Mackensen 1987, 10 Taf.1, 43 Abb. 16); **5.** Durisdeer Rig - http://www.heritagepaths.co.uk/pathdetails.php?path=205.

LIST OF ILLUSTRATION

Pl. I. 1. Trajan's Column (MNIR scene 1–2). Scene depicting small fortifications located closed to Danube (Photo: Andrei Cîmpeanu); **2.** The location of the roman fortlet at Galați (*apud* Țentea, Oltean 2009, 1521 fig. 4).
Pl. II. 1–2. Aerial oblique photos of the Roman fortlet at Galați (Ioana A. Oltean, W. S. Hanson, July 2008, STRATEG. Defensive strategies and cross border policies. Integration of the Lower Danube area in the Roman civilization. CNMP 91-010, 2007 – 2010 – www.strateg.org.ro); **3.** The Roman fortlet - image made by drone (October 2016 – Daniel Costea).
Pl. III. 1–2. The Roman fortlet –satellite images: (Google Earth – 15.08.2013; Google Earth – 16.05.2014); **3–4.** Fragments of amphorae discovered during field-walking's in 2010 (base, handle); **5.** Galați – Dunărea quartier (Brudiu 1980, 315 fig. 1).
Pl. IV. 1. Barburgh Mill (Breeze 1974, 134); **2.** Martinhoe (Symonds 2009, 959); **3–4.** Nersingen (Mackensen 1987, 10 Taf.1, 43 Abb. 16); **5.** Durisdeer Rig - http://www.heritagepaths.co.uk/pathdetails.php?path=205.

OVIDIU ȚENTEA
Muzeul Național de Istorie a României
ovidiu.tentea@gmail.com

1

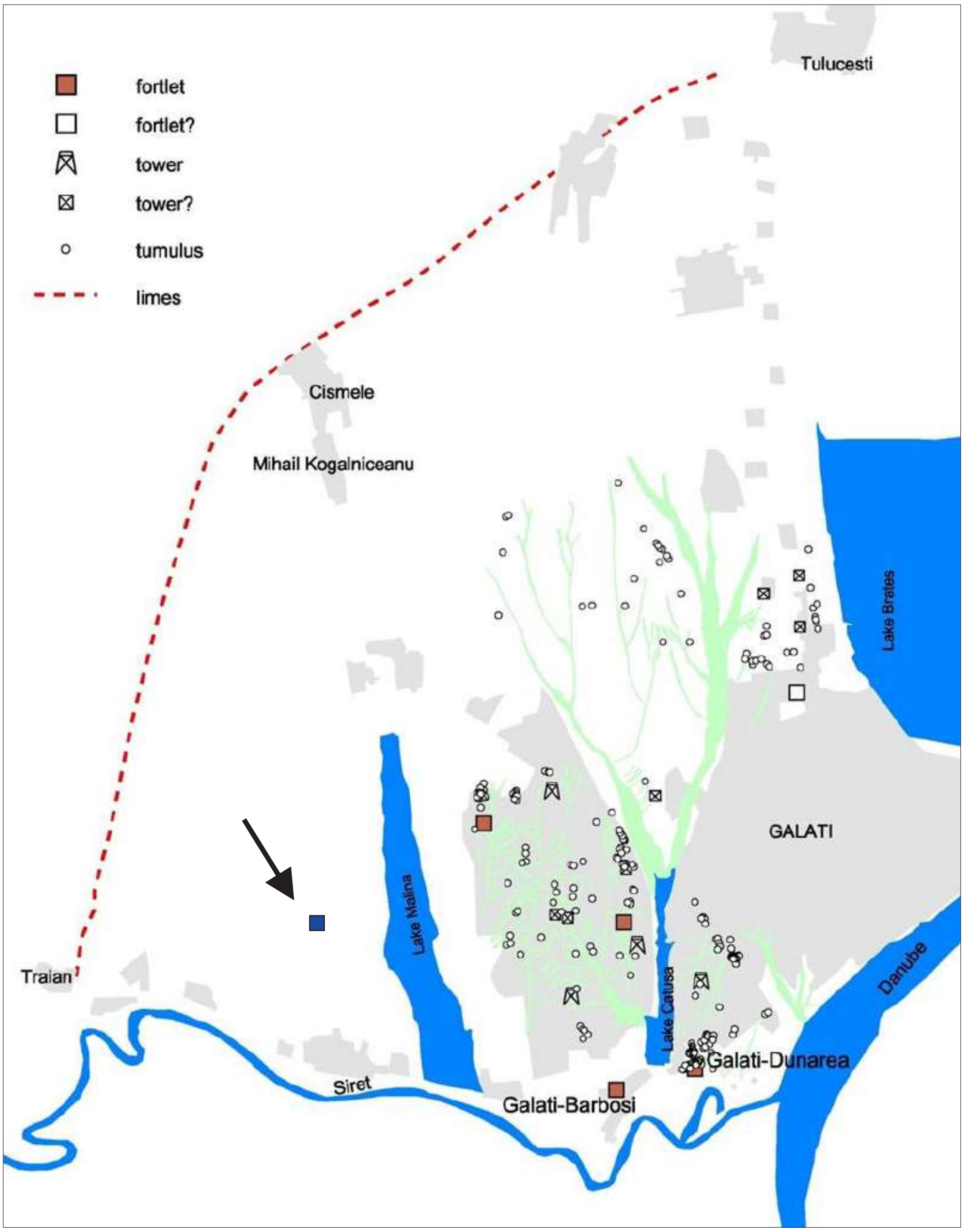
fortlet
fortlet?
tower
tower?
tumulus
limes
Tulucesti
Cismele
Mihail Kogalniceanu
Lake Brates
GALATI
Lake Malina
Lake Catusa
Danube
Traian
Siret
Galati-Barbosi
Galati-Dunarea

2

Pl. I

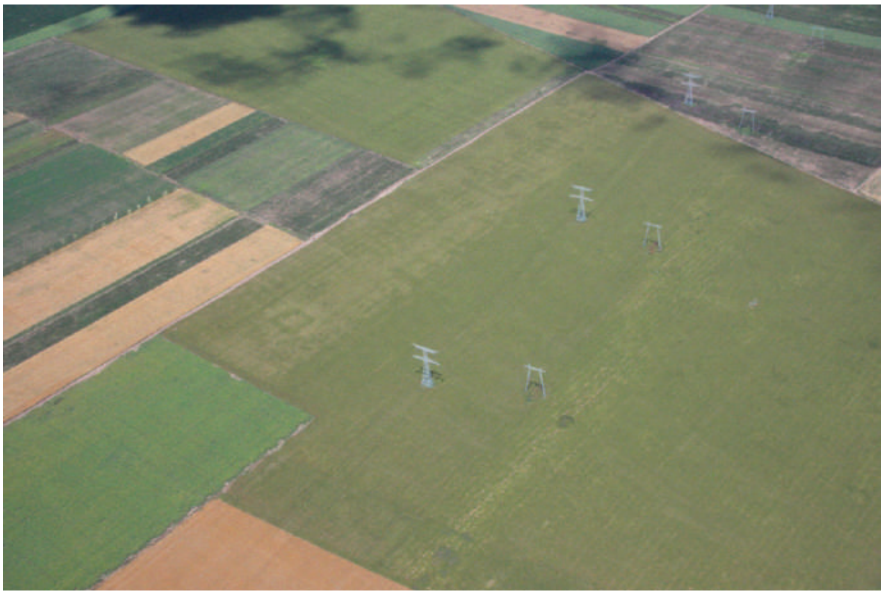

1

2

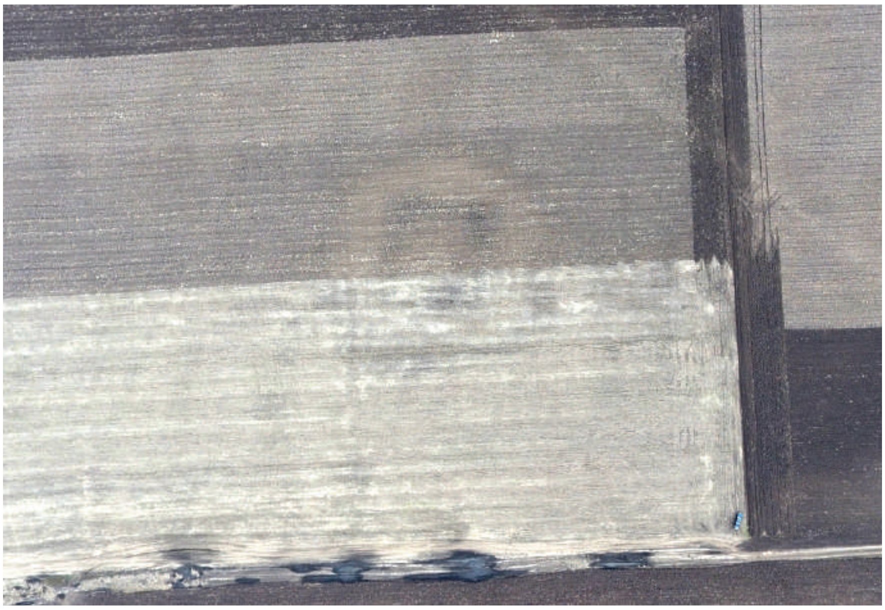

3

Pl. II

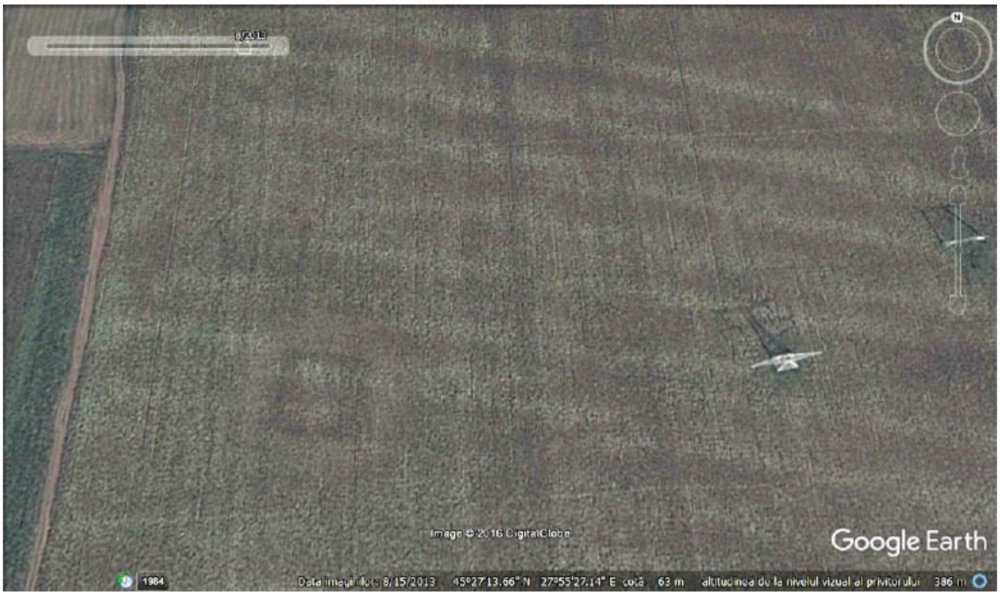
Image © 2016 DigitalGlobe
Google Earth
1984
Data imaginilor: 8/15/2013 45°27'13.66" N 27°55'27.14" E cotă 63 m altitudinea de la nivelul vizual al privitorului 386 m

1

5/2014
1984
2016
Image © 2016 DigitalGlobe
Google Earth
1984
Data imaginilor: 5/16/2014 45°27'13.72" N 27°55'27.14" E cotă 63 m altitudinea de la nivelul vizual al privitorului 307 m

2

0
3 cm

3

0
3 cm

4

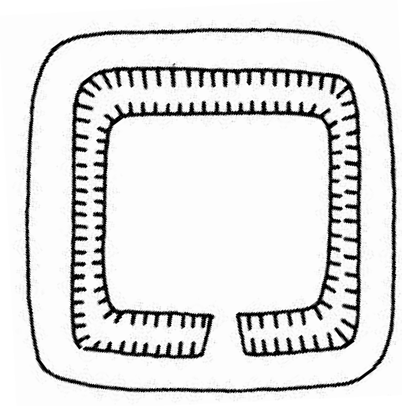

5

Pl. III

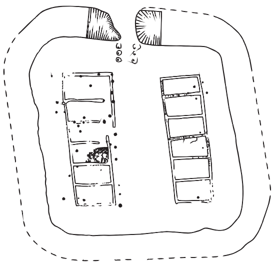

1

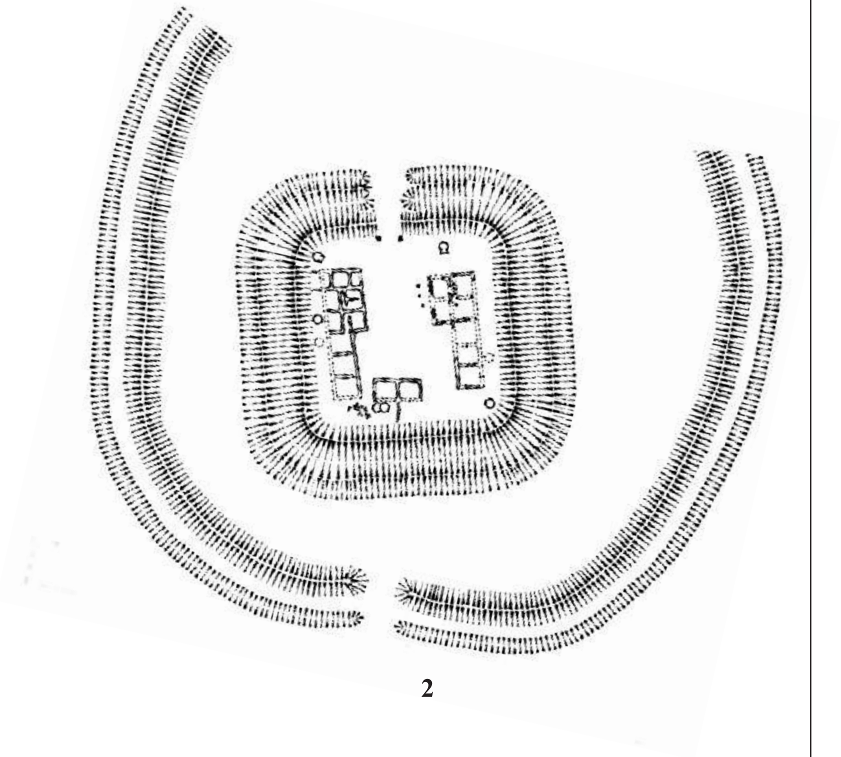

2

3

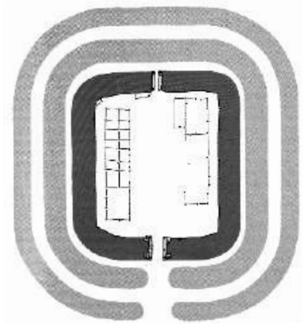

4

5

Pl. IV

VENUS PUDICA ON A BONE DISTAFF FROM *CAPIDAVA**

ALEXANDRU RAȚIU

REPREZENTAREA ZEIȚEI VENUS PUDICA PE O FURCĂ DIN OS DESCOPERITĂ LA CAPIDAVA

Nota de față face referire la o descoperire recentă (campania 2016) de la *Capidava* din sectorul VII al șantierului arheologic, în cadrul cercetării obiectivului denumit în bibliografia sitului *Capidava* drept *Principia* din faza târzie. Cercetarea la edificiul cu absidă de la *Capidava* a început în anii ’50 când s-au cercetat o parte din bordeiele medio-bizantine ce suprapun clădirea. În anul 2013 cercetările au fost reluate, urmând ca an de an să se deschidă noi unități de săpătură, conform unui caroiaj prestabilit de 4 × 4 m, care numără 26 carouri în total. În cadrul campaniei din anul 2016, cercetând nivelul romano-bizantin din secolul al VI-lea p. Chr., ultimul nivel de locuire antică al edificiului, pe podeaua din lut bătătorit s-a descoperit o furcă de tors cu inel, confecționată din os. Furca a fost descoperită pe podea la cca un metru distanță de zidul de nord-est al edificiului, în apropierea colțului de est al clădirii. Pe baza analizei descoperirilor din cadrul aceluiași context arheologic piesa se datează în secolul al VI-lea p. Chr.

Furca este formată dintr-o tijă ce are sculptate în partea superioară o reprezentare stilizată a zeiței *Venus* în ipostaza *Pudica*, iar în partea inferioară un inel folosit pentru a fixa furca pe degetul celei care o folosea. Dimensiunile sale generale sunt de 21,50 cm în lungime și 0,70–1,02 cm în grosime, cu statueta zeiței având 5,37 cm lungime și 1,37 cm lățime. Furca se păstrează integral, starea de conservare fiind foarte bună, și are urme de uzură rezultată în urma folosirii pe inel și partea inferioară a tijei.

Analogiile pentru această piesă au fost descoperite în general în necropole din epoca romană, toate variind ca datare între secolele I–IV p. Chr. Piesa de la *Capidava*, având în vedere contextul de descoperire se datează în secolul al VI-lea p. Chr.

CUVINTE CHEIE: Furcă de tors, *Venus Pudica*, prelucrarea osului, artă provincial romană, *Capidava*.
KEYWORDS: Distaff, *Venus Pudica*, bone carving, Roman provincial art, *Capidava*.

INTRODUCTION

The present article refers to a recent find (during the campaign of 2016) from *Capidava*, roman and early-byzantine fort on the Danube *limes* (provinces of *Moesia Inferior/Scythia Minor*), as part of the research of the ‘Edifice with Apse*’* (in the bibliography of *Capidava* it was also referred to as the ‘late *Principia’*). We opted for an individual publication of this artefact due to its novelty, so that it can be introduced without delay to the specialized literature and thus make it available to researchers dedicated to this subject.

ARCHAEOLOGICAL CONTEXT AND DATING

The research of the ‘Edifice with Apse’ from *Capidava* started in the 1950s when several early medieval hovels, that were overlapping the building, were excavated. The edifice is situated near the south corner of the fort (**Pl. I/1**), in the vicinity of the great *Granary*, the largest building discovered so for inside the fort. In 2013 the research was resumed and continued year on year[1]. As part of the 2016

*Acknowledgments: First of all, I wish to thank professor Ioan C. Opriș for the advices and the bibliographical suggestions; also, many thanks to Georgiana Ducman for the drawing of the distaff; last but not least to dr. Corneliu Beldiman who analysed the artefact, and provided me with precious information about the process of bone carving.

[1] Opriș, Rațiu, Duca 2014, 35–36; Opriș *et alii* 2016, 48–49.

campaign, while excavating the 6th century Romano-Byzantine level, the last ancient occupational level of the building, a finger-distaff was found on the battered clay floor. The distaff was found on the floor approximately one meter away from the north-eastern precinct wall of the edifice close to its eastern corner (**Pl. I/2**). On the same floor, several other discoveries were made such as a lamp of the Danubian type, specific to the 6th century and several fragments of African Red Slip Ware plates datable in the same period. Furthermore, the context of the distaff can be easily datable based on additional artefacts found in other rooms of the building, but within the same stratigraphic sequence such as several ceramic lamps, from the same Danubian type, as well as amphorae dating from the 6th century[2].

THE *CAPIDAVA VENUS* FINGER-DISTAFF

The bone distaff from *Capidava* consists of a flat shaft decorated on the upper end with a feminine figure, supposedly the goddess *Venus*, and a circular ring on its lower end (**Pl. II–III**). The „statuette” of *Venus* holds her falling gown with her left hand while she covers her left breast with her right hand. It is a special type of depiction of *Venus*, in which the goddess shyly covers her nakedness (the so-called *Venus Pudica* pose[3], from lat. ‘*Pudica’* = ‘modest’). The shaft bears no decoration. At the lower end the ring is decorated with vegetation motifs near the shaft and two small buttons at the lower extremity.

The distaff was made from a carved cow radius, carefully sculpted and filed into the current shape. The preservation state is intact, has no missing parts and the only alteration of the piece are the traces of usage present on the lower part of the shaft and the ring[4].

The dimensions of the distaff are: 21.50cm in length and between 0.70–1.02cm in width; the goddess statuette has a height of 5.37cm and a width of 1.37cm; the ring is 2.50cm in diameter with a width of 0.5cm.

The distaff is, together with a spindle, the most important instrument for the production of yarn in antiquity. The washed and plucked raw wool is first put in the form of a coarse knot on the distaff. Then it is spun into a fine thread by the use of a spindle (**Pl. VII/1-2**). The distaffs differ in shape and size, some of them are longer, the waist distaffs for example, and others are smaller and are hand-held, a subcategory being the finger-distaff[5].

Finger-distaffs are a special form of ancient spinning tools, having a ring at the lower end of the rod, which the spinner strides over the ring finger. Their upper end often carries a figurative decor. This type of utensil is usually made from wood, glass, bronze, bone or ivory[6].

SYMBOLISM OF VENUS FINGER-DISTAFFS

In a study of women burials from Roman *Pannonia* is stated that the distaff and/or spindle are always found in graves of adult women[7]. Not surprisingly, all the distaffs found in burials are unused[8], which is valid for most of the artefacts found in graves: they were all purchased for the burial purpose. In my opinion the presence of a spindle and/or distaff in a grave, or depicted on a gravestone for that matter, has clearly to do with the burial ritual and have a symbolic value, as well as other objects present in the grave.

However, the finger-distaff discovered at *Capidava* is used, which information changes the discussion altogether.

---

[2] Opriș, Rațiu, Duca 2014, 35–36, 275, fig. 14.
[3] Buell 2016, 21; Havelock 2007, 69–70.
[4] A more complete analysis of the object itself was made by Dr. Corneliu Beldiman, and will be published soon.
[5] Bíró 1994, 49–50; Cremer 1996, 136–138.
[6] Pasztókai-Szeöke 2011, 126.
[7] Pasztókai-Szeöke 2011, 126.
[8] Vass 2013, 61.

Some experts argue that the distaffs present in graves are a symbol of marriage and emphasize the faithfulness, respectability and industriousness of the deceased wife[9]. However, this conclusion is partially true as based on a survey[10] made on a group of fifteen funerary *stelae* from Pannonia on which spindles and distaffs are present, only in one case the woman was properly and legally married according to Roman laws. Therefore, one can argue that probably the institution of marriage was not the primary characteristic that these objects were trying to emphasize but rather the attributes of virtuousness and faithfulness of Roman women.

The ring distaffs are more often discovered throughout the eastern part of the Roman Empire, from *Pannonia*, the Lower Danube and beyond. The *Venus* distaffs are somewhat rarer, but even within this category there are different subcategories. There are three different poses in which the allegedly goddess *Venus* is depicted[11]: naked lady with a child in her arms, half-naked girl in the *Venus Pudica* pose and naked girl standing and holding a *fascia pectoralis* over her breasts.

Venus embodies feminine beauty and eroticism and is also the ancestral mother of the Roman people, as *Venus Genetrix*[12]. It often appears as hand jewellery or in some cases on hand utensils and is frequently related with fertility and sexual health.

The *Venus Pudica* pose was introduced by Praxiteles in the 4th c. B.C. with his creation, Aphrodite of *Cnidos*, and was reproduced by various artist ever since, throughout history[13]. The image of the beautiful naked woman barely covering her nakedness has become a symbol of feminity, sexuality, frailty of the fairer sex etc. Taking into account the different opinions on the subject I incline to concur with the scepticism of Judith Pasztókai-Szeöke[14] for the identity of the depicted figure.

PARALLELS AND SIMILAR OBJECTS[15]

Until now, we know only of one close analogy for our distaff in the province of *Scythia Minor*, namely the piece discovered at *Dinogetia* (**Pl. IV/3**) and published by Gh. Ștefan in 1940[16]. Even though the archaeological context of the discovery is not clearly mentioned, the piece from *Dinogetia* is a remarkable analogy, being found inside the fort and most probably in a Late Roman or even Early-Byzantine context. Another close parallel is the distaff discovered at *Porolissum*[17], in *Dacia*, which even though fragmentary, bears a close resemblance to the *Capidava* distaff (**Pl. IV/4**). The representation of *Venus* on distaffs is encountered more often in the oriental provinces, but there are also western examples. The earliest dated distaff, 1st c. A.D., was discovered in the necropolis from *Viminacium*[18], province of *Moesia Superior* (**Pl. V/1**). Another two early dated discoveries come from the German provinces, from *Lauriacum*[19] and Haselbach[20], both dated in the 2nd c. A.D (**Pl. V/2-3**). Other such distaffs, but without a certain discovery place, are part of the collections of the Nemzeti Múzeum in Budapest[21], and by comparison they were dated in the 2nd or 3rd c. A.D (**Pl. V/4-5**).

[9] Cremer 1996, 138–139; Pasztókai-Szeöke 2011, 132.

[10] Pasztókai-Szeöke 2011, 129–130.

[11] Typology adopted from: Pasztókai-Szeöke 2011, 132.

[12] Kouser 2010, 290–291.

[13] Buell 2016, 4; Havelock 2007, 69. For more information and discussions about the Knidos Aphrodite, see Corso 1997.

[14] Pasztókai-Szeöke 2011, 132–133.

[15] Most of the parallels were carefully documented and researched by Vass Lorand and published in Vass 2013. Therefore, a more elaborate discussion, for the Hungarian speakers, is available there.

[16] Ștefan 1937–1940, 414, 417, fig. 22.

[17] Vass 2013, tab.4.

[18] Spasić-Djurić 2002, 101, fig. 82.

[19] Kloiber 1962, 77-78, Abb. XXIX/2–2a.

[20] Farka 1975, 105, Abb. 5/3

[21] Bíró 1994, 49 – 50, 92, 120, pl. XXXVI/385 (the author renders it a decorative pin), pl. LXXXVII/853.

Other parallels, dated late in the 4th c., were found closer in *Bosporus*[22] (**Pl. V/7**), *Salona*[23] (**Pl. VI/1-4**), but also in Egypt, at *Madytos*[24] (**Pl. VI/5**), or in *Asia Minor*, at *Ephesus*[25] (**Pl. V/6-7**) and other unidentified places[26]. There are a few other examples not mentioned here, but the image is clear: the area of diffusion for this type of instrument, and this type of décor, is wide. There is a predilection of discoveries in the Eastern part of the Empire, but I believe that it is only the state of research and not the historical reality.

Most of the mentioned distaffs are found in graves, with the singular exception from *Dinogetia*, and are without marks of usage, practically brand new. They were put there to emphasize the good and feminine qualities of the the departed. Some researchers are of the opinion that all the *Venus* distaffs are only symbolic and not for usage, or that they are merely wedding gifts[27]. As for the distaff from *Capidava*, we propose another theory altogether. The artefact has serious marks of usage, naturally, on the handheld parts: the shaft and the ring. The goddess on top of the shaft has no usage marks, which is only natural because only the unspun wool was fastened there. Moreover, from the same context several spindle whirls were found[28], attesting that the distaff was in fact used for spinning wool.

REPRESENTATION OF RING-DISTAFFS ON SCULPTURAL MONUMENTS

The ring-distaffs are represented on several funerary monuments, some of them discovered in Asia Minor. The headstone of *Apphe* and *Nicandros*[29], from Iznik (Turkey), dated in the 3rd c. A.D., depicts in its upper registry the usual day-to-day utensils of a woman, among which a ring-distaff. The same situation is encountered with another headstone dedicated to a woman named *Ia*[30] (**Pl. VIII/1**), again from Iznik, but dated in the 2nd c. A.D., on which the ring-distaff is represented together with the spindle. As mentioned earlier, in Pannonia there are fifteen headstones depicting distaffs and spindles (**Pl. VIII/2, 4**). All of them are dated in the first two centuries A.D. and are similar to their Asian parallels.

The depiction of the distaff and spindle on the headstones of women is evidence for the symbolic value of these objects. Their role is to emphasize and project onto posterity that the departed was a virtuous matron and a faithful wife.

CONCLUSIONS AND INTERPRETATIONS

The symbolism behind the carefully carved distaffs is deeper than the usual house chores for which they were intended. In ancient times spinning was one of the domestic duties of women. In Roman society spinning took a new and more important symbolism. Spinning utensils characterize a Roman woman as a virtuous and industrious, a real mistress of the house. From the second millennium BC, up to Late Antiquity, spindle and distaff are regarded as statute symbols of the distinguished and modest wife. One of the later dated (6th c. A.D.) representations of women spinning is in Vienna Genesis[31] (**Pl. VII/3**), and depicts the allegory of the good and the bad wife; the bad wife tries to take other women's husbands while the good wife is spinning (with a hand distaff no less!) and raises her children.

---

22 Fedoseev, Csevelev 1999, 178, fig. 4.
23 Ivcevic 1999-2000, 478, fig. 1–4.
24 Cremer 1996, 137, Abb. 3–4.
25 Schintlmeister 2013, 35, no. 56–57, 128, abb. 56–57;
26 Vass 2013, tab. 2/1–2.
27 Vass 2013, 69.
28 The spindle whirls are from clay, have a biconical shape, and are currently in processing. They will be illustrated in a future study.
29 Adak, Șahin 2005, 151, no. 19.
30 Adak, Șahin 2005, 151, no. 14.
31 Pasztókai-Szeöke 2011, 134, fig 8.

The distaff discovered at *Capidava* is the latest of this type and also the only one found in a clear housing context and it was clearly used according with its original function. The small statuette carved on top of the object may or may not be a late representation of *Venus Pudica*; it may well be a syncretic symbol of fertility combining older beliefs with Roman tradition.

The novelty in this discovery, the real find, is not the artefact *per se*, but the endurance of an early Roman, even republican, set of values transposed in a housing complex from the 6th c. on the outskirts of the Empire. Making wool with a beautifully carved bone distaff and a spindle in the comfort of one's own home represents the genuine image of Roman living in a time when the grasp on civilisation is thin and the Dark Ages are only a few decades away.

BIBLIOGRAPHY

Adak, Şahin 2005	M. Adak, N. E. A. Şahin, Katalog der Inschriften im Museum von Adapazari, *Gephyra*, Journal fort he Ancient History and Cultures oft he Eastern Mediterranean, Akdeniz University, 2, 2005, p. 133–172
Bíró 1994	Maria Bíró, *The bone objects of the Roman Collection. Catalogi Musei Nationalis Hungarici II*, Budapest, 1994
Buell 2016	Krista Buell, *Aphrodite of Knidos. Trendsetter: Depictions of the Female Nude and Sexuality in Ancient Greek Sculpture*, University Honors Theses, Paper 252, 2016
Corso 1997	A. Corso, The Cnidian Aphrodite, in I. Jenkins, G.B. Waywell (eds.), *Sculptors and Sculpture of Caria and the Dodecanense*, British Museum Press, London, 1997, p. 91–98
Cremer 1996	Marielouise Cremer, Venuskunkeln aus Kleinasien, *Archäologischer Anzeiger*, Berlin, 1996, p. 135–144
Farka 1975	Christa Farka, Römerzeitliche Gräber aus Haselbach in Niederösterreich, *Römisches Österreich. Jahresschrift der Österreichischen Gesellschaft für Archäologie*, Wien, 3, 1975, p. 73–109
Fedoseev, Csevelev 1999	N.F. Fedoseev, O.D. Chevelev, Прялки с кольцом из Пантикапея (A Spinning-Wheel with a Ring from Pantikapaion), *Археология и история Боспора*, Том 3, 1999, p. 173–184
Havelock 2007	Christine Mitchell Havelock, *The Aphrodite of Knidos and Her Successors: A Historical Review of the Female Nude in Greek Art*, University of Michigan Press, 2007
Ivcevic 1999-2000	Sanja Ivcevic, Kostane preslice s prikazom Afrodite iz Arheoloskog Muzeja Split, *Opuscula Archaeologica*, Zagreb, 23–24, 1999-2000, p. 473–480
Kloiber 1962	E. Kloiber, Die Gräberfelder von Lauriacum, Das Espelmayerfeld, Forschungen in Lauriacum 8, Linz, 1962
Kouser 2010	Rachel Krouser, Creating the Past: The Venus de Milo and the Hellenistic Reception of Classical Greece, in American Journal of Archaeology, 109, 2005, p. 227–250
Opriş *et alii* 2016	I.C. Opriş *et alii*, Capidava 2015 – proiect de cercetare arheologică preventivă în vederea restaurării, consolidării, protecţiei, conservării şi punerii în valoare a sitului arheologic Capidava, *CCA* 2016 (http://www.cimec.ro/Arheologie.html), p. 131–158, 439–510
Opriş, Raţiu, Duca 2014	I. C. Opriş, Al. Raţiu, M. Duca, Capidava 2013 – sectoarele III, VI, VII intra-muros. Clădirea C2/2011, via principalis, S 1/ 2004, *CCA* 2014 (http://patrimoniu.gov.ro), p. 34–36, fig. 1–14, p. 270–275
Pasztókai-Szeöke 2011	Judit Pasztókai-Szeöke, "The mother shrinks, the child grows. What is it?" The evidence of spinning implements in funerary context from the Roman province of Pannonia, in C. Alfaro Giner, M. J. Martínez García, J. Ortiz García (Eds.), *Mujer y vestimenta aspectos de la identidad femenina en la antigüedad*, Valencia, 2011, p. 125–140
Schintlmeister 2013	Luise Schintlmeister, *Aphrodite in Ephesos*, Mag. Phil. Dissertation, Diplomstudium Klassische Archäologie, Universität Wien, 2013
Spasić-Djurić 2002	Dragna Spasić-Djurić, *Viminacium. The capital of the Roman province of Upper Moesia*, Požarevac, 2002

Ștefan 1937–1940 Gh. Ștefan, Dinogetia I, *Dacia*, VII–VIII, 1937–1940, p. 401–425

Vass 2013 L. Vass, Egy Porolissumról (Mojgrád/Moigrad, Szilágy megye) származó Venus-ábrázolású csontguzsaly / A bone distaff depicting Venus from Porolissum (Moigrad, Sălaj County, Romania), Bajusz I., Benkő E., Emődi T., Kovács A., László A. (eds.), *Dolgozatok Az Erdélyi Múzeum Érem- És Régiségtárából Új Sorozat VI–VII (XVI–XVII)*, 2013, p. 59–70

LIST OF PLATES

Pl. I. 1. Plan of *Capidava* – enclosed in the rectangle is the Edifice with Apse (plan: A. Sion); **2.** Plan of the Edifice with Apse with the indication of the discovery spot for the distaff (plan: A. Rațiu).
Pl. II. Detailed photographs of the *Capidava* Venus Distaff. (foto: A. Rațiu).
Pl. III. Drawing of the Venus Distaff from *Capidava* (drawing by Georgiana Ducman).
Pl. IV. 1. Capitoline Venus (Musei Capitolini di Roma, http://en.museicapitolini.org); **2.** Venus from Scupi (foto: https://www.academia.edu/23401308); **3.** Dinogetia (Ștefan 1937–1940, fig. 22.); **4.** Porolissum (Vass 2011, tab. 4).
Pl. V. 1. *Viminacium* (Spasić-Djurić 2002, fig. 82.); **2.** *Lauriacum* (Kloiber 1962, Abb. XXIX/2–2a.); **3.** Haselbach (Farka 1975, Abb. 5/3); **4–5.** Nemzeti Múzeum in Budapest – unknown place of discovery (Bíró 1994, pl. XXXVI/385, pl. LXXXVII/853); **6.** Tordas (Vass 2013, tab. 2/5); **7.** *Bosporus* (Fedoseev, Csevelev 1999, fig. 4).
Pl. VI. 1–4. *Salona* (Ivcevic 1999–2000, fig. 1–4); **5.** *Madytos* (Cremer 1996, Abb. 3–4); **6–7.** *Ephesus* (Schintlmeister 2013, Abb. 56–57).
Pl. VII. 1. Example for using the hand-distaff; **2.** Scene from the *Prometheus* sarcophagus depicting *Nona*, one of the three *Parcae* (Fates), spinning the thread of life with a hand-distaff – 2nd c. A.D. (foto: http://giuseppe-peluso.blogspot.ro/2015/02/il-sarcofago-di-prometeo.html); **3.** Allegory o the good and bad wife as depicted in Vienna Genesis: the good wife is using a hand-spindle (Pasztókai-Szeöke 2011, fig 8).
Pl. VIII. 1. The distaff and spindle on the headstone of *Ia* from Iznic – Turkey (Adak, Șahin 2005, no. 14); **2.** Tombstone of Veriuga from the ancient *Intercisa* (Pásztókai-Szeőke 2011, fig. 3); **3.** Fragmentary tombstone from the ancient *Aquincum* (Pásztókai-Szeőke 2011, fig. 4); **4.** Tombstone of *Petronius Rufus* and *Iulia Urbana* from Walbersdorf (Pasztókai-Szeöke 2011, fig 2).

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Pl. I. 1. Planul cetății *Capidava* – delimitat cu un dreptunghi este Edificiul cu absidă (plan: Anișoara Sion); **2.** Planul Edificiului cu absidă cu indicarea locului de descoperire a furcii (plan: A. Rațiu).
Pl. II. Fotografii detaliate ale furcii cu reprezentarea zeiței Venus de la *Capidava* (foto: A. Rațiu).
Pl. III. Desene ale furcii cu reprezentarea zeiței Venus de la *Capidava* (desen: Georgiana Ducman).
Pl. IV. 1. Venus Capitolina (Musei Capitolini di Roma, http://en.museicapitolini.org); **2.** Venus din *Scupi* (foto: https://www.academia.edu/23401308); **3.** *Dinogetia* (Ștefan 1937–1940, fig. 22.); **4.** *Porolissum* (Vass 2011, tab. 4).
Pl. V. 1. *Viminacium* (Spasić-Djurić 2002, fig. 82.); **2.** *Lauriacum* (Kloiber 1962, Abb. XXIX/2–2a.); **3.** Haselbach (Farka 1975, Abb. 5/3); **4–5.** Nemzeti Múzeum in Budapest– loc de descoperire necunoscut (Bíró 1994, pl. XXXVI/385, pl. LXXXVII/853); **6.** Tordas (Vass 2013, tab. 2/5); **7.** *Bosporus* (Fedoseev, Csevelev 1999, fig. 4).
Pl. VI. 1–4. *Salona* (Ivcevic 1999-2000, fig. 1-4); **5.** *Madytos* (Cremer 1996, Abb. 3–4); **6–7.** *Ephesus* (Schintlmeister 2013, Abb. 56–57).
Pl. VII. 1. Exemple pentru folosirea furcii de mână; **2.** Scenă de pe sarcofagul *Prometheus* întruchipând-o pe *Nona*, una dintre cele trei *Parce* (ursitoare), torcând firul vieții cu o furcă de mână – 2nd c. A.D. (foto: http://giuseppe-peluso.blogspot.ro/2015/02/il-sarcofago-di-prometeo.html); **3.** Alegoria soției bune și a celei rele ilustrată în manuscrisul Vienna Genesis: soția cea bună stă acasă și toarce folosind o furcă scurtă, de mână (Pasztókai-Szeöke 2011, fig 8).
Pl. VIII. 1. Furca și fusul reprezentate pe stela funerară a lui *Ia* de la Iznic – Turcia (Adak, Șahin 2005, no. 14); **2.** Stela funerară a lui *Veriuga* de la *Intercisa* (Pásztókai-Szeőke 2011, fig. 3); **3.** Stelă funerară fragmentară de la *Aquincum* (Pásztókai-Szeőke 2011, fig. 4); **4.** Stela funerară a lui *Petronius Rufus* și *Iulia Urbana* de la Walbersdorf (Pasztókai-Szeöke 2011, fig 2).

ALEXANDRU RAȚIU
Muzeul Național de Istorie a României
sandu_ratiu@yahoo.com

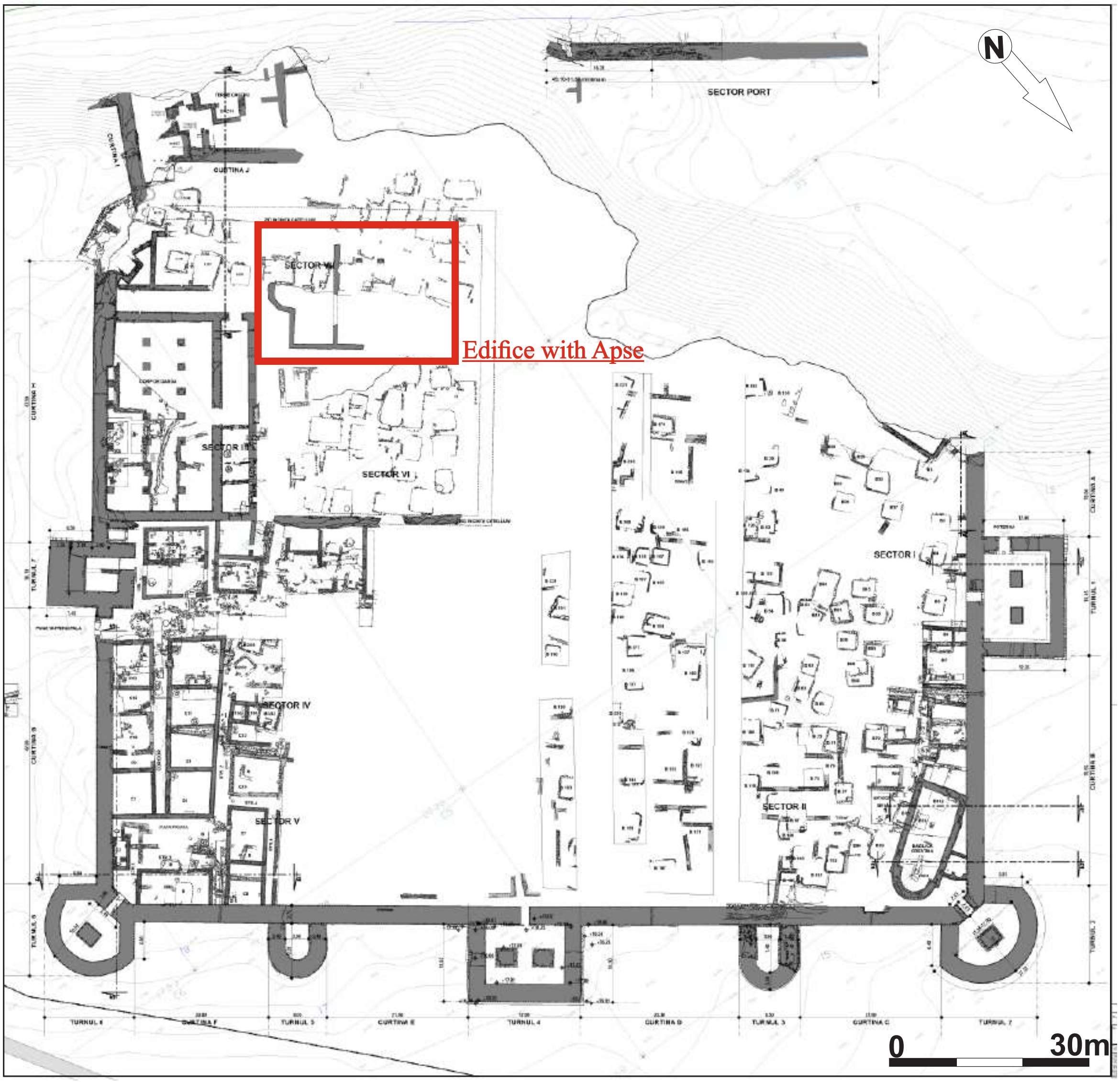

SECTOR PORT
N
SECTOR VII
Edifice with Apse
SECTOR III
SECTOR VI
SECTOR IV
SECTOR V
SECTOR I
SECTOR II
0
30m

1

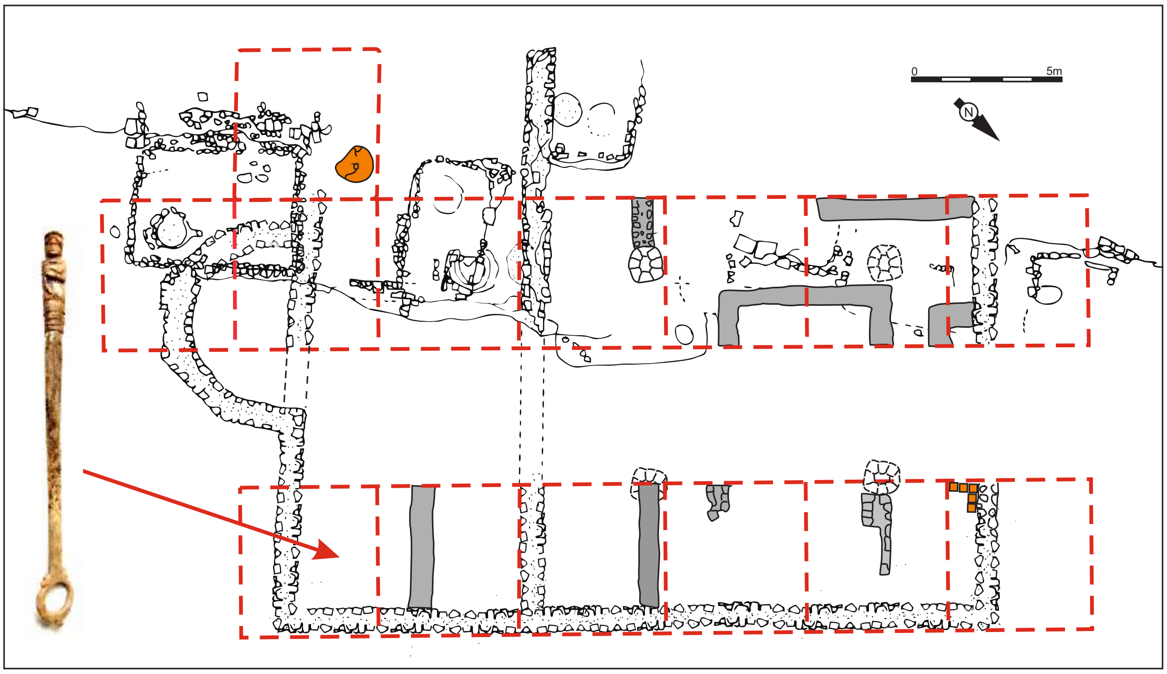

0
5m
N

2

Pl. I

Pl. II

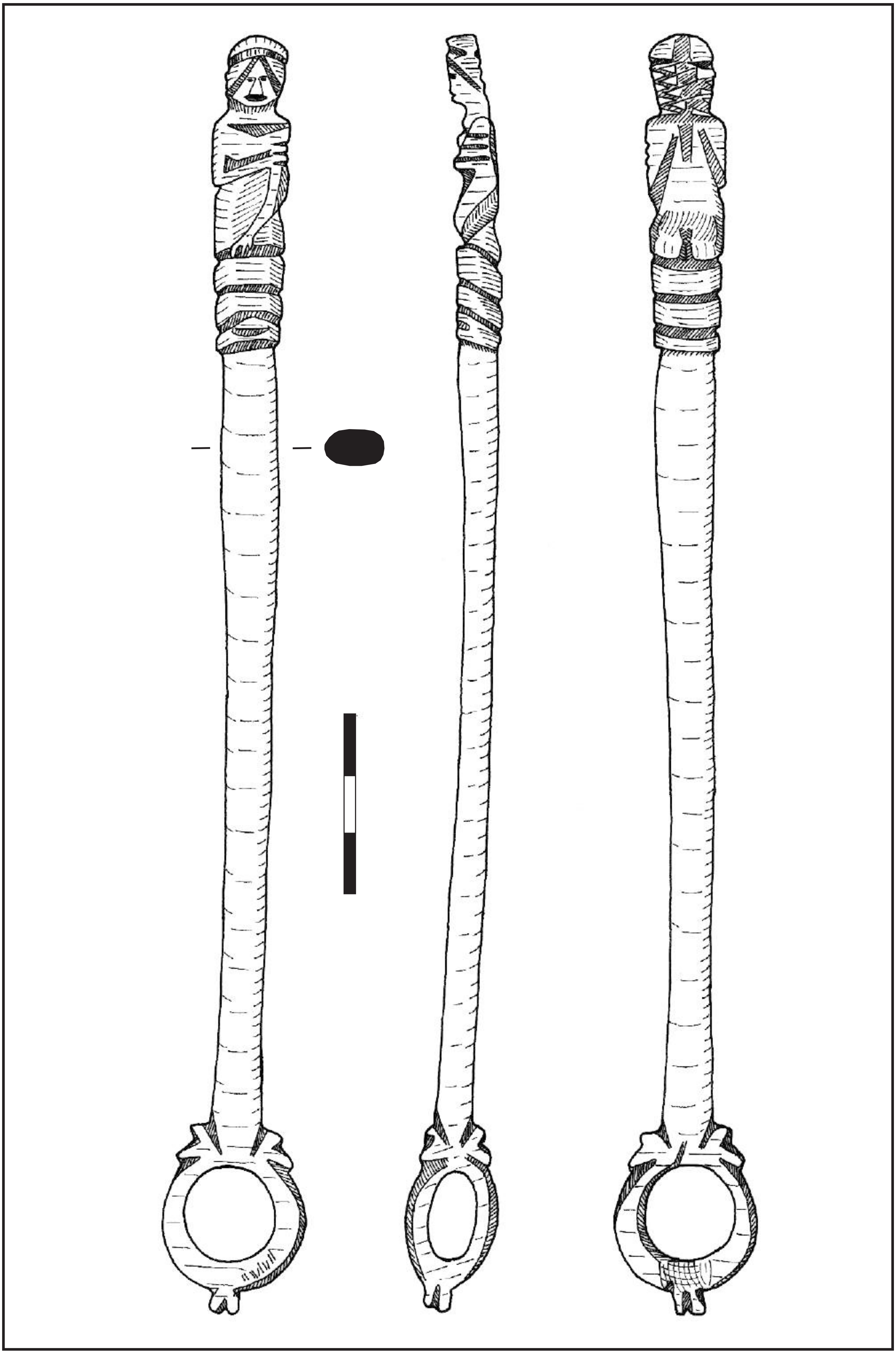

Pl. III

1

2

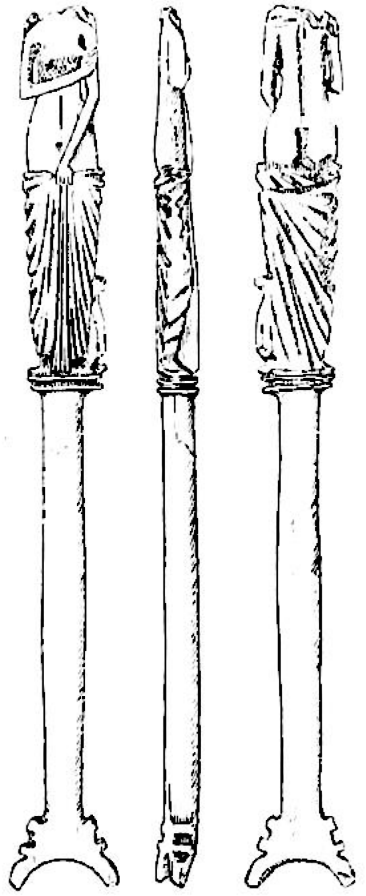

3

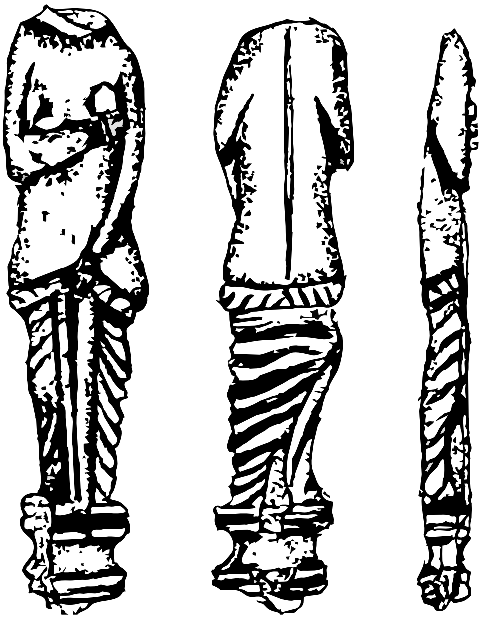

4

Pl. IV

1

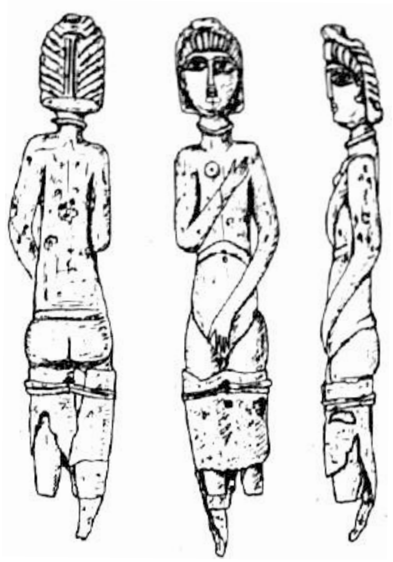

2

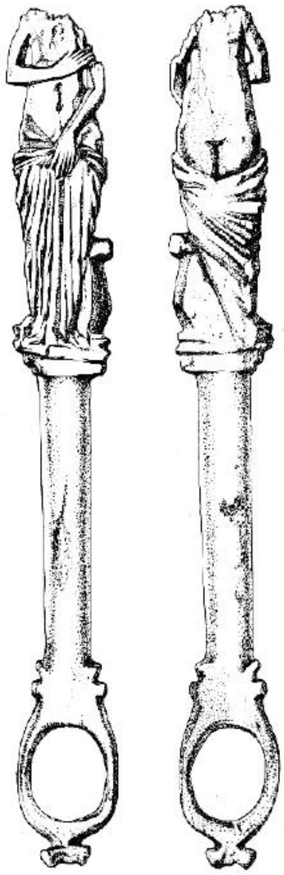

3

4

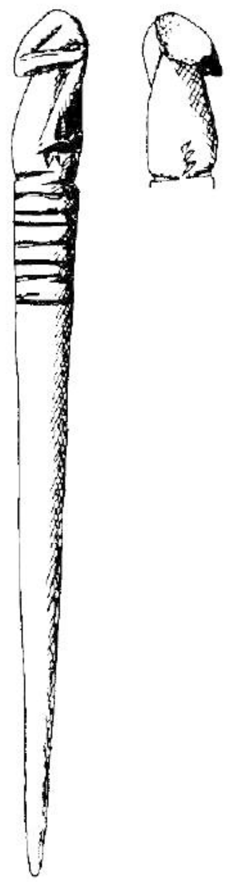

5

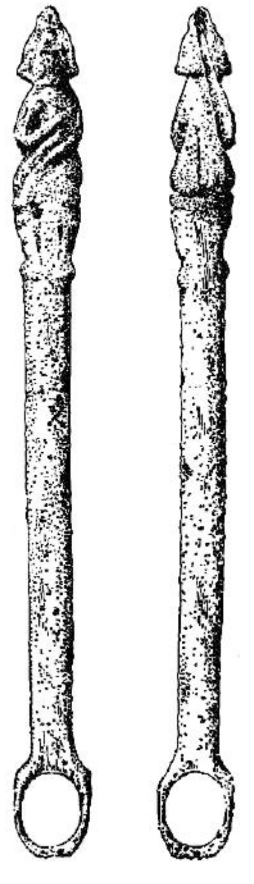

6

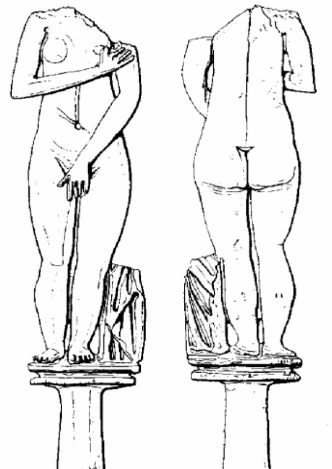

7

Pl. V

1

2

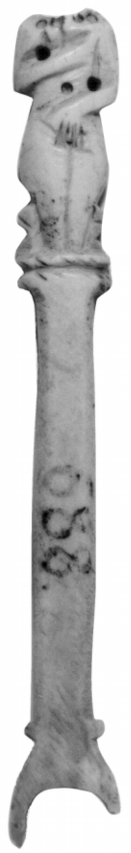

3

4

5

6

7

Pl. VI

1

2

3

1

2

3

4

O SCENĂ DE DANS RITUAL, DE NUNTĂ, REDATĂ PE CAHLE MEDIEVALE DESCOPERITE LA CURTEA DOMNEASCĂ DIN ARGEŞ (SECOLUL AL XV-LEA)

MARIA-VENERA RĂDULESCU

A CEREMONIAL DANCE OF A WEDDING, DEPICTED ON MEDIEVAL STOVE TILES DISCOVERED AT THE PRINCELY COURT OF ARGEȘ (15TH CENTURY)

The archaeological research, discovered between 1920–1922 at the Princely Court of Argeş, led by Virgiliu Drăghiceanu, revealed, among other medieval artifacts, several ceramics fragments, used for stoves decoration of the Princely Palace. The study presents three fragments of plate tile, unglazed, on which is represented a pair of dancers, accompanied by a bagpiper. In the center of the composition there is a depiction of a cross, the Christian symbol, which suggests that the slow dance scene is taking place under the divine blessing, in connection with the wedding ceremony. The iconography of these tiles provides an important document on the Princely Court life and Christian rituals at the end of the fifteenth century.

KEYWORD: Princely Court, stove tiles, dance scene, wedding, bagpipe.
CUVINTE CHEIE: Curte domnească, cahle, scenă de dans, nuntă, cimpoi.

Cercetarea ansamblului voievodal de la Curtea de Argeș – prima capitală a Țării Românești – a intrat în atenția Comisiunii Monumentelor Istorice încă din primele decenii ale secolului al XX-lea. În vara anului 1920, începeau aici săpăturile arheologice având ca obiectiv Biserica Domnească „Sf. Nicolae"[1], palatele voievodale din incinta Curții Domnești a primilor Basarabi, precum și ruinele bisericii „Sîn Nicoară", aflată în apropiere. Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, editat în anul 1923, comunica spectaculoasele rezultate ale cercetărilor[2]. În volumul amintit, conducătorul investigațiilor arheologice, Virgiliu Drăghiceanu, prezenta capitolele „*Curtea Domnească din Argeș. Note istorice și arheologice*"[3] și „*Jurnalul săpăturilor din Curtea Domnească a Argeșului*"[4]. Am selectat din acest vast material doar informațiile privind descoperirea cahlelor de sobă. Săpăturile desfășurate în incinta Curții Domnești au început la 9 octombrie 1920 și au luat sfârșit la 1 aprilie 1922[5]. În jurnalul săpăturilor se menționează doar că, în colțul de nord-vest al beciului casei domnești, de pe latura de sud a incintei, au fost descoperite teracote de sobă[6]. Una dintre planșele ce însoțește lucrarea redă imaginea fotografică a 16 fragmente de teracote[7]. Conform decorului, piesele au o încadrare cronologică destul de largă, între secolele XV–XVII. Nu știm dacă au fost găsite toate în același loc sau răspândite pe întreaga suprafață a Curții Domnești. Autorul, deși interesat de iconografia unora dintre cahlele descoperite, se rătăcește în comentarii eronate referitoare la ornamentația și încadrarea lor cronologică[8].

Reluarea săpăturilor arheologice, în anul 1967, sub egida Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" din București, a pus în lumină o serie de noi date privind cronologia principalelor construcții din incinta Curții Domnești. Conducătorul cercetărilor, arheologul Nicolae Constantinescu, a descoperit, în interiorul Bisericii Domnești, fundațiile unei biserici mai vechi, din secolul al XIII-lea (circa 1200)[9]. S-au stabilit, totodată, fazele de construcție, cronologia și planimetria principalelor componente ale ansamblului arhitectural. S-a delimitat incinta 1, în care sunt incluse cele două palate

[1] Lucrările de restaurare la Biserica domnească au demarat în anul 1911, vezi: Cerchez 1923, 77–100.
[2] BCMI 1923.
[3] Drăghiceanu 1923a, 9–76.
[4] Drăghiceanu 1923b, 134–150.
[5] Drăghiceanu 1923b, 148–149, fig. 150–155, 159–160, 162,165.
[6] Drăghiceanu 1923b, 148.
[7] BCMI 1923, Fig. 305.
[8] Drăghiceanu 1923a, 70–71, fig. 78, 81, 82.
[9] Constantinescu 1970, 5–31; Constantinescu 1971, 14–23.

domnești, situate pe latura de sud (secolul al XIV-lea, circa 1340) și respectiv pe cea de nord (secolul al XVI-lea, circa 1517), s-au stabilit fazele de construcție ale turnului de pe latura de est a incintei 1, s-a cercetat incinta 2, aflată la nord-est de prima, în perimetrul ei aflându-se azi Biserica domnească, precum și așa numita „chilie”. În sfârșit, s-a delimitat incinta A, aflată în jurul Bisericii Domnești, incintă contemporană cu etapa de funcționare a bisericii 1, din secolul al XIII-lea[10] (**Pl. I**).

Primul palat domnesc de la Argeş[11] a fost înzestrat, chiar din jurul anului 1340, cu sobe alcătuite din cahle-oală, cahle-pahar și discuri, toate fixate cu lut pe suportul din cărămidă al instalației de încălzit[12]. Cahlele erau produse de meșterii olari locali. În secolele XV și XVI, deși Argeșul nu mai era capitala Ţării Românești, aceasta mutându-se la Târgovişte, la începutul secolului al XV-lea, iar mai apoi la București, la jumătatea secolului al XVI-lea, voievozii români își păstrează această reședință, pe care o vizitează uneori. De la Curtea de Argeş emit documente Mihail I (1418–1420), în anul 1418[13], Dan al II-lea (1420–1421; 1421–1423; 1423–1424; 1426–1427; 1427–1431), în anii 1428[14], 1429[15], 1430[16], 1431[17], Vlad Dracul (1436–1442; 1443–1447), în anul 1439[18], Basarab al II-lea (1442–1443), în anul 1443[19], Basarab cel Tânăr-Ţepeluş (1477–1481; 1481–1482), în anul 1478[20], Vlad cel Tânăr (1510–1512), în anul 1510[21], Neagoe Basarab (1512–1521), în anii 1514[22], 1515[23], 1517[24], 1518[25] și Radu Paisie (1535–1545), în anul 1542[26]. Acestea sunt doar câteva exemple.

În timpul domniei lui Neagoe Basarab au fost efectuate amenajări la vechiul palat, din secolul al XIV-lea, de pe latura de sud, iar pe latura de nord a incintei, acesta a construit o nouă casă voievodală[27] (**Pl. VI/1–2**).

În interiorul acestor ziduri, scoase la lumină de către arheologi, pulsa cândva o viață de curte pe care ne străduim să o schițăm, din puținele mărturii rămase.

În depozitul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București se păstrează câteva fragmente de cahle descoperite în timpul cercetărilor arheologice efectuate la Curtea Domnească din Argeş, în perioada anilor 1920–1922. Încadrarea lor cronologică nu se poate face decât prin interpretarea stilistică a decorului, deoarece lipsesc orice alte date legate de contextul arheologic. Am selectat din acest material trei fragmente ceramice, nesmălțuite (a. 8,6 × 6,8 cm; b. 12,7 × 9,4 cm; c. 16 × 7,8 cm), care provin de la două (sau trei ?) exemplare de cahle-placă, de formă rectangulară[28] (**Pl. II/1–3**; **Pl. IV/1–3**). Dimensiunile unei plăci, prin reconstituire grafică, puteau fi de cca 22 × 17 cm. Pe revers se păstrează rama de montare la sobă (*rumpa*), lată de 2 cm. La executarea cahlelor s-a folosit pastă de lut în amestec cu nisip fin; arderea este oxidantă, incompletă. Motivul decorativ a fost imprimat cu ajutorul unui tipar de lemn.

Piesele ne-au atras atenția prin caracteristicile iconografiei. Compoziția, încadrată într-un chenar *dinți de fierăstrău*, figurează o pereche de dansatori și un cimpoier. În fundal este redată o cruce, simbol creștin ce sugerează că scena festivă are o conotație religioasă[29] (**Pl. III**).

În partea stângă a compoziției este figurat un personaj feminin, văzut frontal. Silueta este elegantă, zveltă. Mâna dreaptă se sprijină în zona taliei, iar cea stângă este adusă la spate. Picioarele

[10] Constantinescu 1984, Fig. 4.
[11] Constantinescu 1984, 54–60, Fig. 6.
[12] Constantinescu 1984, 137–139, Fig. 65/1–6.
[13] DRH.B/I, nr. 41.
[14] DRH.B/I, nr. 60.
[15] DRH.B/I, nr. 65, 66.
[16] DRH.B/I, nr. 68.
[17] DRH.B/I, nr. 69.
[18] DRH.B/I, nr. 89.
[19] DRH.B/I, nr. 96.
[20] DRH.B/I, nr. 160.
[21] DIR.B/I, nr. 51.
[22] DIR.B/I, nr. 99, 102.
[23] DIR.B/I, nr. 110.
[24] DIR.B/I, nr. 126, 127, 128, 129, 130.
[25] DIR.B/I, nr. 138.
[26] DRH.B/IV, nr. 117, 118, 119.
[27] Constantinescu 1984, 67–71, Fig. 7.
[28] Colecţia Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, Bucureşti, nr. inv. I 5882. Mulţumim conducerii Institutului şi doamnei dr. Oana Damian care ne-a facilitat studierea pieselor.
[29] Desenele au fost realizate de doamna Simona Movilă Mateescu.

schițează pași spre stânga. Părul este ridicat și strâns în creștetul capului, gâtul degajat. Pe cap poartă o bonetă înaltă, în formă de cornet. Veşmântul este format dintr-o rochie *surcote*, lungă până la genunchi, mulată pe bust, cu mâneci lungi și strâmte, strânsă în talie, iar spre poale cu falduri dese. Încălţămintea constă din pantofi cu vârful ascuțit şi cu toc relativ înalt. Nu sunt redate accesorii vestimentare sau bijuterii. Alăturat, este figurat personajul masculin, mai înalt, păstrat parţial pe fragmentele de cahlă. Acesta ține de mână personajul feminin, cu care dansează. Paşii dansatorilor sunt orientați în aceeași direcție. Dintre piesele de costum ale cavalerului se observă o tunică scurtă, strânsă pe trup, ciorapii-pantalon, mulați pe picioare, încălțămintea cu vârf ascuțit și toc mic, denumiți *poulaines* sau *crackoves*[30] (**Pl. II/1–2; Pl. IV/1–2**). Este redată o scenă de dans lent, maiestuos, decent. Atitudinea dansatorilor este solemnă.

În partea dreaptă a compoziției este figurat cântărețul la cimpoi (**Pl. II/3**; **Pl. IV/3**). Personajul are părul scurtat până la ureche și fața rasă. Pe cap poartă un fes înalt, țuguiat. Veșmântul este mulat pe bust și cade în pliuri dese, spre poale. Sub brațul stâng susține burduful cimpoiului[31], decorat cu ciucuri. Instrumentul la care cântă are tubul lung cu deschiderea pâlniată. Cimpoiul este un instrument de suflat străvechi cunoscut de mai multe popoare europene. Părțile sale componente sunt: suflagiu, caraba, bâzoiul și burduful. Aerul necesar producerii sunetului este suflat de către executant, prin țeavă (suflagiu), în burduful prins sub brațul acestuia. Prin presiunea brațului, aerul adunat în burduf este condus spre fluierele cimpoiului: caraba un fluier labial, cu cinci până la opt orificii, pe care se cântă melodia, și bâzoiul, segmentul mai gros, care emite isonul pe fundamentală sau cvintă. Pe cahla de la Argeș sunt redate destul de corect elementele componente ale acestui instrument. Cimpoierii făceau parte dintre instrumentiștii nelipsiți la petrecerile de la Curţile voievodale și boierești. Prezența lor la astfel de evenimente impunea și o costumație adecvată, specifică.

În registrul superior al cahlei, în centrul compoziției, este redată o cruce, simbol creştin ce marchează, în cazul de față, desfăşurarea evenimentului festiv sub binecuvântarea divină, în interiorul unui locaș de cult, poate chiar în Biserica Domnească „Sfântul Nicolae”, din preajmă. Compoziția redă o scenă de dans ritual care se execută în biserică, în timpul unei cununii religioase, în timp ce se cântă *Isaie, dănţuieşte*[32].

Detaliile de costum ale personajelor, cu influenţe evidente din moda nobiliară burgundă, încadrează piesa în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Luând în considerare locul descoperirii, Curtea Domnească, presupunem că scena a dorit să imortalizeze o nuntă domnească de la sfârșitul secolului al XV-lea sau din primele decenii ale secolului următor. Nu putem ști care dintre voievozii munteni a ținut să-și imortalizeze, în ceramică, fericitul eveniment. Cahlele de la Curtea de Argeş constituie un document important de redare a ritualului de nuntă, ritual păstrat până în zilele noastre. Sunt singurele piese cu această iconografie descoperite până acum, pe teritoriul României.

În Ţara Românească, o scenă de dans a mai fost figurată pe cahlele traforate de la sfârșitul secolului al XIV-lea, descoperite la Curtea Domnească din Târgoviște[33]. Dansul, sau jocul popular, avea loc, în acel caz, cu ocazia petrecerilor organizate după turniruri[34].

În secolul al XVI-lea, voievodul Neagoe Basarab îl sfătuia pe fiul său Teodosie să aibă o atitudine rezervată față de feluritele jocuri care veniseră din alte țări: „*Și iarăși se cade domnului să aibă la masa sa multe feliuri de tobe și de vioare și de surle de veselie ... Iar voi, dacă auziți răsunându-vă glasuri ca acestea, nu să cade să vă ducă mintea spre dânsele, sau către jocurile cele de multe feliuri care să fac și vin pentru numele vostru dentr-alte țări, că omul cela ce [își] duce tot gândul spre cântece și spre jocuri ca acestea, acela n-are minte de-ajunsu*”[35]. Voievodul îi recomanda fiului său o atitudine demnă de un suveran, iar jocurile să le lase doar pentru înveselirea oștilor: „*Pentru aceia te învăț și eu, fătul mieu, de ț-e voia să fii unsul lui Dumnezeu, ți se cade [ca] toate*

[30] Nanu 2007, 84.
[31] Burduful este confecționat, de obicei, din piele de capră.
[32] În timpul acestui dans ritual este invocat prorocul Isaia care a prorocit naşterea Mântuitorului din Fecioara Maria. Dansul arată astfel că scopul căsătoriei este naşterea de prunci, care trebuiesc crescuţi după legile vieţii morale.
[33] Constantinescu, Ionescu 1980, fig. 8/2, 4; Pl. I/5.
[34] Rădulescu 2000, 94, fig. 2.
[35] Învățăturile 1970, 258.

scopotele și jocurile să le lași jos. Că așa să cade domnului să-și veselească oștile; iar mintea să nu ți-o pleci către dânsele, dacă ți-e voia să fii desăvârșit și întreg”[36].

Pe teritoriul Moldovei, scenele de dans sunt destul de frecvent redate pe cahlele din secolele XV–XVII, descoperite în cetăți, case și Curți domnești, reședințe boierești, locuințe de orășeni, mănăstiri[37]. Au fost identificate câteva variante, cu două sau trei personaje, figurate fie într-un dans lent, fie într-un dans vioi[38]. Ne oprim doar asupra uneia dintre compoziții, aceea care redă o pereche de dansatori sugerând un dans lent, poate o pavană[39], și un cântăreț la cimpoi. Instrumentul are burduful mic și țeava în formă de lulea. Între dansatori, ca fundal, este redat un lujer cu frunze și flori de crin (**Pl. II/4**). Piese cu acest decor, databile la sfârșitul secolului al XV-lea, au fost descoperite la Curțile Domnești de la Hârlău[40], Cotnari[41], Iași[42], Vaslui[43], Bacău[44], la cetățile de la Suceava[45], Soroca[46], Neamț[47], în mediul urban, la Suceava[48], la Curtea boierească de la Şipote[49] (jud. Iaşi), dar și la mănăstirile Bistrița[50] și Probota[51]. Compoziția acestor cahle prezintă unele elemente diferite față de decorul cahlelor argeșene: costumația personajului feminin, figurarea mișcării de dans, redarea fundalului, a instrumentului de suflat, a ambianței. Tot din Moldova, o scenă de dans și cântărețul la cimpoi, însă într-o altă realizare compozițională, se întâlnește pe teracote de la sfârșitul secolului al XV-lea, descoperite la Borniş–Obârșia, com. Dragomirești (jud. Neamț), acolo unde își avea curtea boierul Toader Urdiugaş[52] (**Pl. II/5–6**). De la aceeași sobă au fost recuperate și cahle decorate cu imaginea *Sfântul Ladislau ecvestru*[53].

Un personaj izolat, un înger cimpoier, este redat pe o cahlă smălțuită (culoare galben-muștar), din secolul al XVI-lea, descoperită la Bistrița[54] (jud. Bistrița-Năsăud).

Descoperirile arheologice argumentează faptul că cimpoiul este un instrument cunoscut, folosit și redat pe cahlele din secolele XV și XVI, în toate cele trei principate.

*
* *

Personajele figurate într-o scenă de dans pe cahlele descoperite la Curtea de Argeș, desigur o domniță și un cavaler, posibil chiar un voievod sau un fiu al acestuia, poartă piese de costum asemănătoare cu moda nobilimii din vestul și centrul european, caracteristice stilului gotic, în cel de al XV-lea secol[55]. Maeștri picturii universale: Pisanello, Masaccio, Uccello, Domenico Veneziano, Benozzo Gozzoli, Antonello da Messina, Vitore Carpaccio, Domenico Ghirlandajo, Piero della Francesca, Jean Fouquet, Jan van Eyck, Rogier van der Weyden, Petrus Christus, Hans Memling ş. a.[56], ne oferă nenumărate exemple ale modei acelei epoci. Vestimentația în stil gotic s-a răspândit pe un spațiu geografic mai larg, vehiculată prin intermediul negustorilor de mărfuri de lux. Astfel, ea pătrunde, sporadic, și în Principatele Române. Referitor la stilul gotic în vestimentația europeană, criticul de artă Adina Nanu făcea următoarele observații: „*Idealul de frumusețe umană sugera*

[36] Învățăturile 1970, 259.
[37] Batariuc, Hău 1996, 75–84.
[38] Batariuc, Hău 1996, 75–84.
[39] Batariuc, Hău 1996, 76; Reyna 1964, p. 11, 16.
[40] Nicolescu 1964, 332, fig. 37.
[41] Slătineanu 1938, 107, 113, fig. 14.
[42] Andronic, Neamţu, Dinu 1967, 241, fig. 47/5.
[43] Popescu 1981, 55, fig. 11.
[44] Artimon 1987, 11, fig. 11/6, 7.
[45] Romstorfer 1913, pl. V.
[46] Cebotarenco 1984, 32, fig. 8; Bârnea, Batariuc 1994, 286, fig. 4/1.
[47] Batariuc 1986–1987, 151, nota 44.
[48] Gassauer 1935, 151, 162, fig. 35.
[49] Nicolescu, Jipescu 1957, 146.
[50] Bătrâna, Bătrâna 1975, 76, fig. 4 (sus).
[51] Nicolescu, Jipescu 1956, 296, fig. 10–11.
[52] Popovici 1998, fig. 2/1–8.
[53] Popovici 1998, fig. 3, 4.
[54] Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 172994.
[55] Costume du moyen âge 1847, 63, 68, 97, 141.
[56] Istoria ilustrată 1968, 38–103.

spiritualizarea prin efilarea siluetei, integrată prin verticalitate stilului gotic (...). Strâns pe trup, costumul subția silueta, dematerializând-o, fără a o masca însă, ca în epoca precedentă, în stilurile bizantin și romanic, ci dimpotrivă, făcând-o vizibilă. Vârsta preferată era foarte tânără, aproape de adolescență (...). Prin repartizarea centrelor de interes în compoziția imaginii, privitorului îi erau arătate în primul rând zonele cele mai subțiri ale trupului: gâtul, talia, încheieturile mâinilor și picioarelor, iar cele late erau ascunse sub falduri (umerii bărbatului sub mâneci bufante, bazinul femeii sub pliurile fustei)”[57]. Referitor la coafura feminină autoarea remarca: „*Pe cap, părul, altădată vizibil la tinerele fete era ridicat și strâns în creștet, înălțând silueta și degajând, totodată, gâtul subțire, și era învelit cu bonete de formele cele mai variate, de la scufițe la pălării pe sârmă în formă de cornet, șa sau coarne, cu văluri fluturânde*”[58]. Aceste caracteristici ale stilului gotic în vestimentație le găsim în compoziția teracotelor argeșene.

Lucrarea lui David Aubert, *Nunta lui Renaut de Montauban cu Clarice* (**Pl. V**), operă executată între anii 1462–1470[59], ilustrează un subiect asemănător cu cel figurat pe cahlele de la Curtea de Argeş. Observăm, la personajul feminin (mireasa), redarea bonetei înalte, în formă de cornet, rochia mulată pe bust, cu mâneci strâmte, și falduri bogate, spre poale, iar la personajul masculin (mirele), tunica, ciorapii-pantalon și încălțăminte cu vârful ascuțit, la fel ca în scena redată pe cahlele prezentate mai sus. În partea dreaptă a fiecăreia dintre aceste două compoziții sunt redați instrumentiștii care întrețin atmosfera.

Realizarea plastică a teracotelor de la Curtea de Argeş prezintă, desigur, unele stângăcii, ușor de înțeles având în vedere nivelul de pregătire artistică a meșterului argeșean. Fizionomiile personajelor nu sunt redate, iar membrele superioare sunt lipsite de volum. Totuși, trebuie să remarcăm o justă proporție a trupurilor și o sugestivă redare a mișcării. Este păcat că nu s-a păstrat decât parțial personajul masculin. Ar fi fost important să știm ce purta acesta pe cap (poate o coroană?). Costumele personajelor sunt confecționate cu grijă, desigur din materiale scumpe, mătăsuri și catifele, procurate pe calea importurilor. Mularea pe corp a veșmântului feminin era facilitată de croiala în *bie* a materialului[60]. Piesele de costum erau confecționate de meșteri specializați în arta croitoriei sau a încălțămintei.

Curtea Domnească din Argeș s-a dovedit a fi încă din secolul al XIV-lea un centru al eleganței cavalerești, al civilizației. Știm astăzi cum arăta arhitectura și pictura în frescă a bisericii domnești, cunoaștem planul și dimensiunile celor două palate domnești (a. 32 × 11,80 m; b. 21 × 11 m)[61], precum și materialele de construcție ale acestora[62]. Costumul domnesc în cel de al XIV-lea secolul a fost ilustrat în frescă, la Biserica domnească, și adus la lumină, în același locaș de cult, prin descoperirea fastuosului mormânt voievodal[63]. Înaltul nivel de civilizație este constatat, de asemenea, prin splendidele bijuterii din aur cu pietre prețioase, găsite în mormintele voievodale[64]. Strălucirea vieții de Curte se menține și în secolele XV și XVI, chiar dacă voievozii ajungeau aici mai rar. Confortul interioarelor din palatele domnești era asigurat prin mobile, covoare, diverse țesături, obiecte de metal, ceramică autohtonă sau de import. Soba, pe lângă utilitatea de a asigura căldura încăperilor, în anotimpul friguros, era o piesă decorativă de interior, iar iconografia teracotelor crea o ambianță intimă. Compoziția figurată pe cahlele argeșene înscrie un aspect inedit în repertoriului iconografic al cahlelor medievale din țară și anume dansul ritual, de nuntă. Este o trimitere la un episod din viața de Curte, cu caracter personificat. Cum arăta soba unde aceste piese au fost montate este greu de imaginat. Presupunem, totuși, că, pe fiecare dintre cele două suprafețe vizibile ale instalației de încălzit era montată câte o cahlă cu acest decor. Având în vedere caracterul imaginii, credem că ar fi fost inutilă și poate deranjantă repetarea aceleiași compoziții pe mai multe plăci de teracotă. Soba era compusă, desigur, și din alte tipuri de cahle. Cercetările arheologice efectuate în

[57] Nanu 2007, 81.
[58] Nanu 2007, 84.
[59] Paris, Bibliothèque de l'Arsenal, Ms. 5073, fol. 140 verso; Nanu 2007, 86.
[60] Nanu 2007, 82.
[61] Constantinescu 1984, 34–36.
[62] Drăghiceanu 1923b, 149, fig. 160, p. 151, fig. 162, 165.
[63] Drăghiceanu 1923a, 58–60.
[64] Drăghiceanu 1923a, 62–70, fig. 57–75, 77, Pl. X, XII, XIII; Theodorescu 1976, 266–275, fig. 274–280. Bijuteriile de la Curtea de Argeş se află în expunere în sala Tezaur Istoric, a Muzeului Național de Istorie a României.

anul 1968 la Curtea Domnească de aici au scos la lumină trei cahle-oală, cu deschiderea rectangulară (29,6 × 29,6 cm; 26,5 × 26,5 cm; 22 × 22 cm), databile în secolul al XV-lea[65] (**Pl. IV/4**). Acest tip de piese, cu un frumos decor geometric interior, puteau face parte din aceeaşi sobă, montate, poate, în registrul camerei de încălzire. Cercetări viitoare pot aduce noi completări subiectului expus în acest studiu.

Importanţa documentar istorică a cahlelor prezentate constă în informaţiile pe care ni le oferă privind ceremoniile de la Curtea Domnească de la Argeş, în cel de al XV-lea secol – un cotidian medieval cu aspecte de eleganţă majestoasă şi lux rafinat.

BIBLIOGRAFIE

Andronic, Neamţu, Dinu 1967	A. Andronic, E. Neamţu, M. Dinu, Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iaşi, *ArhMold*, V, 1967, p. 236–263
Artimon 1987	A. Artimon, Date istorice şi arheologie cu privire la Curtea Domnească din Bacău, *RMM-MIA*, 2, 1987, p. 3–13
Batariuc 1986–1987	Paraschiva-Victoria Batariuc, Cahle din secolul al XV-lea decorate cu scene inspirate din viața cavalerească, *Suceava,* Anuarul Muzeului Bucovina, XIII–XIV, 1986–1987, p. 147–159
Batariuc, Hău 1996	Paraschiva-Victoria Batariuc, F. Hău, Momente din viața de curte ilustrate pe cahle descoperite în Moldova - Scene de dans, *Ars Transsilvaniae*, Institutul de Arheologie și Istoria artei din Cluj-Napoca, VI, 1996, p, 75–91
Bătrâna, Bătrâna 1975	Lia Bătrâna, A. Bătrâna, O locuinţă domnească din vremea lui Alexandru cel Bun, *RMM-MIA*, 2, 1975, p. 72–80
Bârnea, Batariuc 1994	P. Bârnea, Victoria Batariuc, Cahle descoperite în Moldova dintre Prut şi Nistru, *ArhMold*, XVII, 1994, p. 281–290
BCMI 1923	*Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, anul X–XVI, 1917–1923 (apare 1923)
Cebotarenco 1984	Gh. Cebotarenco, *Sorokskaja krepost - pamiatnik stariny*, Chişinău, 1984
Cerchez 1923	Gr. Cerchez, Restaurarea Bisericii Domneşti, *BCMI*, anul X–XVI, 1917–1923, 1923, p. 77–100
Constantinescu 1970	N. Constantinescu, La résidence d'Argeş des Voivodes roumains des XIII [e] et XIVe siècles. Problème de chronologie à la lumière des récentes recherches archéologiques, *Revue des Éudes Sud-Est Européennes*, Bucureşti, VIII, 1, 1970, p. 5–31
Constantinescu 1971	N. Constantinescu, Curtea domnească din Argeş. Probleme de geneză şi evoluţie, *Buletinul Monumentelor Istorie*, Bucureşti, XL, 1971, 3, p. 14–23
Constantinescu 1984	N. Constantinescu, *Curtea de Argeş (1200–1400). Asupra începuturilor Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1984
Constantinescu, Ionescu 1980	N. Constantinescu, C. Ionescu, Asupra habitatului urban de la Târgovişte înainte de 1394. Repere din vatra Curţii domneşti, *SCIVA*, 31, 1980, 1, p. 53–75
Costume du moyen âge 1847	*Costume du moyen âge d'après les manuscrits, les peintures et les monuments contemporains, précédé d'une dissertation sur les mœurs et les usages de cette époque*, tome I–II, Bruxelles, 1847
DIR.B/I	*Documente privind Istoria României*. B. *Ţara Românească*, vol. I, Bucureşti, 1966
DRH.B/IV	*Documenta Romaniae Historica*. B. *Ţara Românească*, vol. IV, Bucureşti, 1981
Drăghiceanu 1923a	V. Drăghiceanu, Curtea Domnească din Argeş. Note istorice şi arheologice, *BCMI*, X–XVI, 1917–1923 (apare 1923), p. 9–76
Drăghiceanu 1923b	V. Drăghiceanu, Jurnalul săpăturilor din Curtea Domnească a Argeşului, *BCMI*, X–XVI, 1917–1923 (apare 1923), p. 134–150
Gassauer 1935	R. Gassauer, Teracote sucevene, *BCMI*, XXVIII, 1935, p. 145–164
Învăţăturile 1970	*Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, Bucureşti, 1970

[65] Piesele se păstrează în colecţia Muzeului Județean Argeș, Pitești, nr. inv. 1614, F. 1615.

Istoria ilustrată 1968	*Istoria ilustrată a picturii, de la arta rupestră la arta abstractă*, Bucureşti, 1968
Nanu 2007	Adina Nanu, *Artă, stil, costum*, Bucureşti, 2007
Nicolescu, Jipescu 1956	C. Nicolescu, Fl. Jipescu, Din trecutul mănăstirii Probota, *Studii și cercetări de Istoria Artei*, 1–2, 1956, p. 292–298
Nicolescu, Jipescu 1957	C. Nicolescu, F. Jipescu, Date cu privire la istoria costumului în Moldova, secolele XV–XVI, *Studii și cercetări de Istoria Artei*, 1–2, 1957, p. 129–154
Nicolescu 1964	C. Nicolescu, Arta în epoca lui Ştefan cel Mare, în M. Berza (ed.), *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1964, p. 259–362
Popescu 1981	R. Popescu, Câteva elemente de factură gotică descoperite la Curţile domneşti din Vaslui, *RMM-MIA*, 1, 1981, p. 50–55
Popovici 1998	R. Popovici, Despre motivele decorative de pe cahlele din secolul al XV-lea descoperite la Borniş, jud. Neamţ, *ArhMold*, XXI, 1998, p. 165–179
Rădulescu 2000	Maria Venera Rădulescu, Noi cahle medievale decorate cu scene de turnir (secolele XIV–XVI), *SCIVA*, 51, 2000, 1–2, p. 93–102
Reyna 1964	F. Reyna, *Histoire du ballet*, Paris, 1964
Romstorfer 1913	K. A. Romstorfer, *Cetatea Sucevii descrisă pe temeiul propriilor cercetări făcute între anii 1895–1904*, Bucureşti, 1913
Slătineanu 1938	B. Slătineanu, Ceramica de la Cotnari, *Revista Fundațiilor Regale*, V, 1938, nr.10 (extras)
Theodorescu 1976	R. Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de jos (400–1400)*, Bucureşti, 1976

LISTA ILUSTRAŢIILOR

Pl. I. 1. Curtea de Argeş, Reşedinţa voievodală, Plan (*apud* Constantinescu 1984, fig. 4).
Pl. II. 1–3. Cahle-placă (fragmente), secolul al XV-lea, Curtea de Argeş; **4.** Cahlă-placă, secolul al XV-lea, Vaslui (*apud* Popescu 1981); **5–6.** Cahle-placă (fragmente), secolul al XV-lea, Borniş, jud. Neamţ (*apud* Popovici 1998).
Pl. III. Cahlă-placă, secolul al XV-lea, Curtea de Argeş (reconstituire grafică).
Pl. IV. Cahle-placă (fragmente), Curtea de Argeş, secolul al XV-lea (fotografii).
Pl. V. 1. David Aubert, *Nunta lui Renaut de Montauban cu Clarice*, 1462–1470, Paris, Bibliothèque de l'Arsenal (*apud* Nanu 2007).
Pl. VI. Curtea Domnească din Argeş, secolele XIV–XVI (ruinele palatelor voievodale): **1.** Circa 1340; **2.** Circa 1517.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Pl. I. 1. Curtea de Argeş, the Princely Court, plan (*apud* Constantinescu 1984, Fig. 4).
Pl. II. 1–3. Stove tiles (fragments), 15th century, Curtea de Argeş; **4.** Stove tile, 15th century, Vaslui (*apud* Popescu 1981); **5–6.** Stove tiles (fragments), 15th centuy, Borniş, Neamţ county (*apud* Popovici 1998).
Pl. III. Stove tile, 15th century, Curtea de Argeş (graphic reconstitution).
Pl. IV. Stove tiles (fragments), 15th century, Curtea de Argeş (photos).
Pl. V. David Aubert, *The wedding of Renaut de Montauban with Clarice*, 1462–1470, Paris, Bibliothèque de l'Arsenal (*apud* Nanu 2007).
Pl. VI. The Princely Court of Argeş, 14th–16th centuries (Royal Palace): **1.** About 1340; **2.** About 1517.

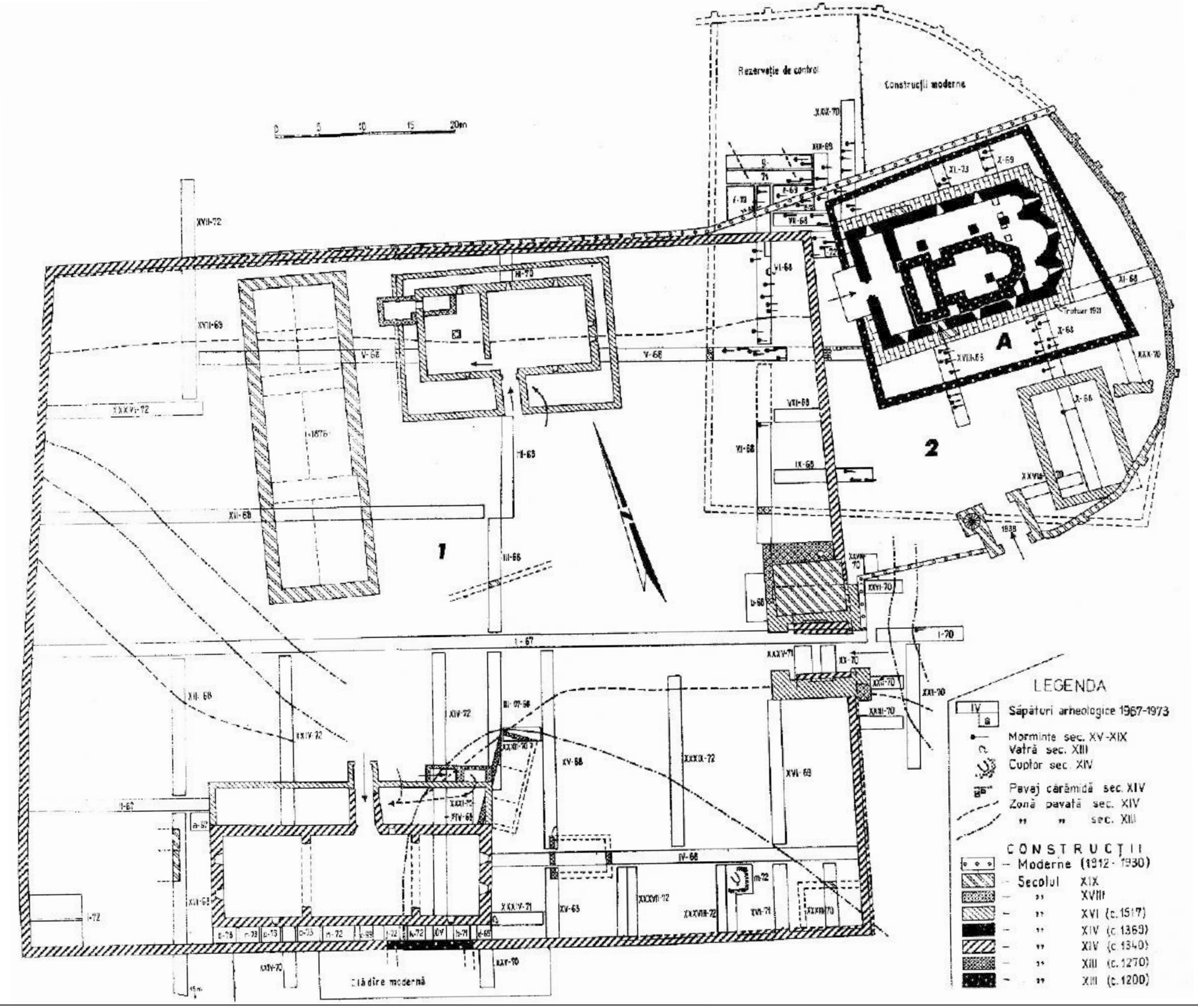
Rezervație de control
Construcții moderne
0 5 10 15 20m
A
1
2
LEGENDA
Săpături arheologice 1967-1973
Morminte sec. XV-XIX
Vatră sec. XIII
Cuptor sec. XIV
Pavaj cărămidă sec. XIV
Zonă pavată sec. XIV
" " sec. XIII
CONSTRUCȚII
– Moderne (1912-1930)
– Secolul XIX
– " XVIII
– " XVI (c.1517)
– " XIV (c.1369)
– " XIV (c.1340)
– " XIII (c.1270)
– " XIII (c.1200)
Clădire modernă

Pl. I

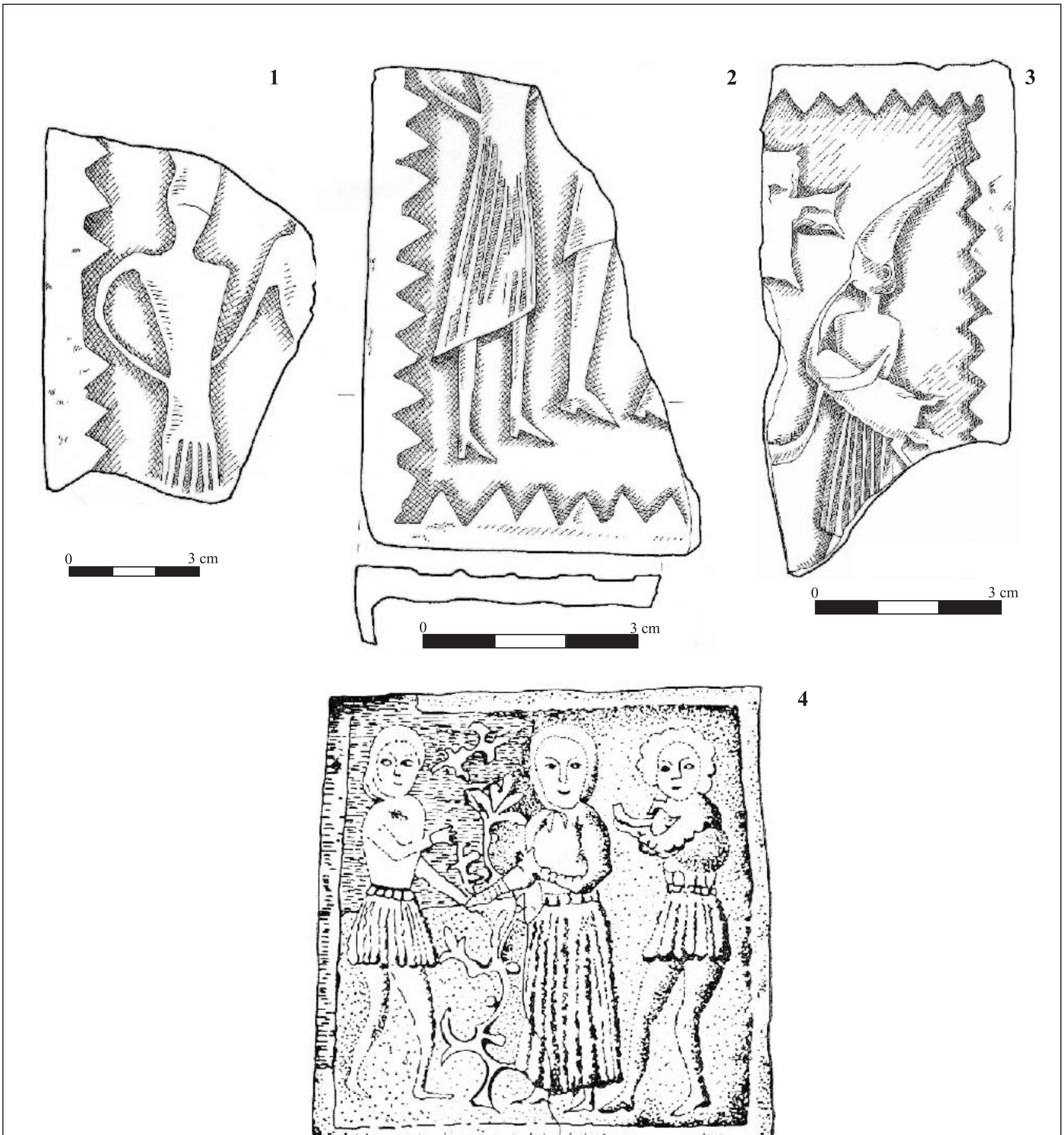

Pl. II

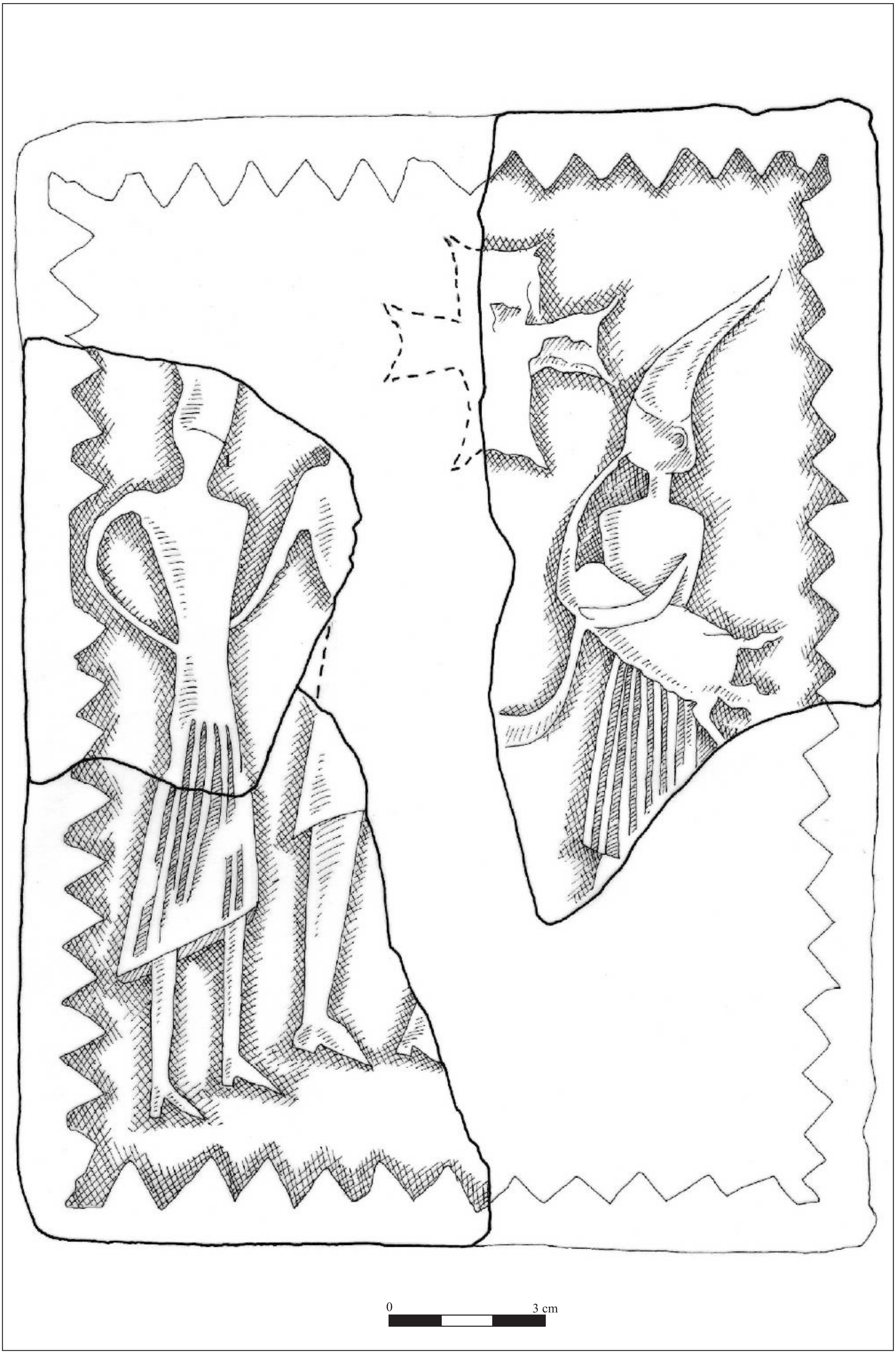

Pl. III

1

3

2

4

Pl. IV

Pl. V

1

2

Pl. VI

Cercetări Arheologice, XXIII, MNIR, 2016, p. 167–170

CONSIDERAŢII DESPRE CÂTEVA REPLICI ALE TEZAURULUI DE LA PIETROASA

CHRISTINA ŞTIRBULESCU

REFLECTIONS ON SOME COPIES OF THE TREASURE OF PIETROASA

In three letters, stored in the State Archives of Sigmaringen, King Carol I (Charles I) of Romania mentions the presents offered on Christmas day to his parents and elder brother (prince Karl-Anton and princess Josephine of Hohenzollern-Sigmaringen and, respectively, Leopold of Hohenzollern-Sigmaringen). The pieces gifted to his family are vessels copied (by Paul Telge) after the renowned Late Antiquity gold treasure of Pietroasa. In one letter Carol I wrote about the similar pieces offered to Franz Joseph I, the Austro-Hungarian emperor.

Keywords: treasure, copies, Carol I, presents, Paul Telge.
Cuvinte cheie: tezaur, replici, Carol I, cadouri, Paul Telge.

Tezaurul de la Pietroasa este nu numai cea mai celebră descoperire de pe teritoriul României, dar a fost de multe ori copiat în decursul secolului al XIX-lea. Existenţa unor epistole scrise de regele Carol I al României, care fac referinţă la utilizarea replicilor tezaurului, ne determină să scriem aceste rânduri.

Tezaurul de la Pietroasa[1] a fost descoperit întâmplător în anul 1837 de doi ţărani, în timpul activităţii de extragere a calcarului şi a gresiei de pe dealul Istriţa[2]. Din cauza mai multor întâmplări nefericite[3], tezaurul suferă distrugeri însemnate şi din cele, probabil, 22[4] de piese existente (vase şi podoabe) în momentul descoperirii, s-au păstrat doar 12[5].

Datorită insistenţelor banului Mihalache Ghica[6], un pasionat colecţionar de antichităţi, se realizează şi prima restaurare a pieselor în toamna anului 1838, de către bijutierul Bisterfeld[7].

Pictorul Ion Negulici desenează în mărime naturală piesele tezaurului, care vor fi litografiate la Viena în 1838 şi pe care Banul Mihalache Ghica le va trimite savanţilor europeni[8].

Dar tezaurul a intrat cu adevărat în circuitul ştiinţific european în deceniul 7[9] al secolului al XIX-lea, cu doar câţiva ani mai devreme de inaugurarea Expoziţiei Universale din anul 1867[10], de la Paris, atunci când popularitatea lui a fost sporită şi extinsă la nivelul societăţii europene. În acest moment, cele 12 piese ale tezaurului, împreună cu multe alte piese importante de factură arheologică, au fost expuse în cadrul Pavilionului românesc. Comisarul general al secţiunii româneşti din cadrul manifestării a fost Alexandru Odobescu[11] (1834–1895), de altfel, unul dintre cei care şi-au dedicat o bună parte din activitatea ştiinţifică studierii tezaurului de la Pietroasa.

[1] Com. Pietroasele, jud. Buzău. Datorită prezenţei printre piese şi a unor fibule care reprezintă păsări stilizate, tezaurul a intrat în conştiinţa colectivă naţională cu denumirea „Cloşca cu puii de aur”.

[2] Vezi Săndulescu *et alii* 1967.

[3] În general, Odobescu 1976 (1889), 83 (1)–95 (13), 120 (38)–129 (47), 143 (61)–146 (64); Oanţă-Marghitu 2010, 95–96; Oanţă-Marghitu 2013, 598. Despre stabilirea identităţii etnice a proprietarilor tezaurului antic, vezi Oanţă-Marghitu 2010, 602.

[4] Odobescu 1976 (1889), 93 (11). „[…] *la collection trouvée à Pétrossa se composait primitivement de vingt-deux pièces en or […]. Neuf seulement d'entre elles furent retrouvées le 17–29 juillet* (n.a. 1838) *dans les cachettes désignées par Vérussi ; elles forment, avec les trois objets qui avaient été déjà livrés aux autorités, l'ensemble des douze pièces que nous possédons*”.

[5] Farfuria *(patera)*, cana *(oenochoe)*, platou mare *(lanx)*, două vase poligonale, fibula mare, două fibule mijlocii, fibula mică, colan incrustat cu pietre, două colane din bară de aur, vezi Oanţă-Marghitu 2013, 599–600.

[6] Banul Mihalache Ghica (1796–1850), ministru de interne, membru al Societăţii de Istorie şi Antichităţi de la Odessa.

[7] Vezi Ciucă 2010, 238, nr. 139; 239–240, nr. 141; 293, nr. 194. Plata restaurării (suma de 40 de galbeni) a fost achitată de Eforia Şcoalelor, vezi Ciucă 2010, 238.

[8] Vezi Odobescu 1976 (1889), 111 (29), dar şi Odobescu 1976 (1889), 112 (30)–114 (32).

[9] de Linas 1864, 82–83, 88, 90, pl. 6/A–C; de Linas 1868a, 183–197; de Linas 1868b, 46–56; Bock 1868, 105–124 (bibliografie preluată din M. Babeş, în Odobescu 1976 (1889), p. 7–10); Soden-Smith 1869, *apud* M. Babeş, în Odobescu 1976 (1889), 9, nota 34.

[10] Deschisă în perioada 1 aprilie–3 noiembrie; organizată sub patronajul împăratului Napoleon al III-lea al Franţei.

[11] Profesor de arheologie (Universitatea din Bucureşti), arheolog, scriitor, ministru.

Interesul pronunțat în societatea românească a secolului al XIX-lea pentru importanța istorică și frumusețea tezaurului de la Pietroasa este dovedit și de scrisorile regelui Carol I al României (1866–1914) adresate mamei[12] sale și fratelui[13] său, la reședința acestora din Sigmaringen. Astfel, în patru epistole trimise în perioada 1885–1905, regele Carol I amintește drept cadouri de Crăciun trimise la Sigmaringen replicile unor piese din tezaurul mai sus menționat. Acestea sunt realizate de Paul Telge[14], orfevru şi bijutier al Casei regale a României în perioada domniei lui Carol I, care în anul 1884 a lucrat la repararea și restaurarea valorosului tezaur[15].

În martie 1884 piesele tezaurului suferă noi deteriorări ca urmare a incendiului[16] care a afectat clădirea Universității[17] din București. Pentru a fi salvat, a fost aruncat pe fereastră.

La invitația autorităților române, Paul Telge vine la București unde "[…] *il a soigneusement copié dans des fac-similés fort exacts les douze pièces*[18]".

Astfel, în a doua jumătate a anului 1884 (cel mai probabil începând din luna iulie[19]), tezaurul este trimis la Berlin, pentru a intra într-un proces minuțios de restaurare[20].

Cu această ocazie, meșterul german a realizat și un număr de replici ale tuturor pieselor componente[21]. Dintre acestea, copiile reprezentând platoul mare *(lanx)*, vasele poligonale, farfuria *(patera)* și cana *(oenochoe)* sunt oferite familiei de la Sigmaringen cu ocazia sărbătoririi Crăciunului în anii 1885[22], 1897[23] și 1905[24].

Dar, regele Carol I nu se limitează doar la cadourile către familie, astfel în anul 1896[25], cu ocazia vizitei oficiale a împăratului Franz Josef I (1848–1916) la București, acesta primește în dar de la cuplul regal român „o tavă de aur pentru pâine și sare" și un vas asemănător cu o „solniță aurită". Carol I dăruiește un exemplar identic celei din urmă și fratelui său, principele Leopold[26].

Ca ilustrare a valorii deosebite a tezaurului, dar și a execuției artistice desăvârșite, Franz Josef I, împăratul Austro-Ungariei, este primit de oficialități, în gara din București, cu pâine și sare așezate „pe o tavă și în vase copiate după tezaurul de la Pietroasa"[27].

Regele Carol I consideră replicile atât de frumoase, încât îi trimite și cumnatei sale cănile (*oenochoe*) copiate după cele din tezaur și le consideră demne de a fi expuse alături de vasele primite de la tatăl ei[28].

În scrisorile sale, regele Carol I nu menționează niciodată numele lui Paul Telge.

În afara reproducerii integrale a tezaurului din 1884, mai sunt și alte acțiuni de copiere a unor piese[29]. Cea mai cunoscută este cea din anul 1868, cu ocazia expunerii lor la South Kensington Museum din Londra[30], azi Victoria&Albert Museum. Conducerea muzeului aprobă reproducerea prin

[12] Principesa Josephine de Hohenzollern-Sigmaringen (1813–1900).
[13] Principele Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen (1835–1905).
[14] Pentru activitatea lui Telge, vezi Odobescu 1976 (1889), 127 (45), nota 1; Mălăncioiu 2016, 74.
[15] Vezi raportul lui Telge referitor la modalitățile de restaurare ale pieselor după distrugerile la care a fost supus anterior, vezi Ciucă 2010, 363–369, nr. 241.
[16] Jurnal Carol I, 289 (sâmbătă, 24 martie/5 aprilie).
[17] Aici își avea sediul Muzeul National de Antichități (a funcționat în perioada 1864–1931) din al cărui patrimoniu făcea parte, vezi Babeş 2003–2005, 10, 12, fig. 3.
[18] Odobescu 1976 (1889), 127 (45), nota 1.
[19] Telge specifică în raportul său că preferă să lucreze piesele în luna iulie, vezi Ciucă 2010, 368.
[20] Oanţă-Marghitu 2010, 95–96; Oanţă-Marghitu 2013, 599. Telge lucrează la solicitarea guvernului României, Ciucă 2010, 363.
[21] O copie integrală a tezaurului se află în patrimoniul Muzeului Județean Buzău, vezi http://www.muzeubuzau.ro/arheologie/tezaurul-de-la-pietroasele
[22] Cristescu 2012, 120, scrisoarea nr. 45.
[23] Cristescu 2012, 368, scrisoarea nr. 215.
[24] Cristescu 2012, 518, scrisoarea nr. 294.
[25] Cristescu 2012, 355, scrisoarea nr. 209.
[26] Cristescu 2012, 368, scrisoarea nr. 215.
[27] Cristescu 2012, 355, scrisoarea nr. 209.
[28] Cristescu 2012, 518, scrisoarea nr. 294. Este vorba despre Ferdinand al II-lea, regele Portugaliei.
[29] *„[...] en dehors de la patère V et de l'anneau à inscription III, déjà plusieurs fois moulés antérieurement"*, vezi Odobescu 1976 (1889), p. 127 (45), nota 1.
[30] În perioada decembrie 1867–mai 1868, vezi Odobescu 1976 (1889), 127 (45); raportul lui Al. Odobescu, vezi Ciucă 2010, 337–339, nr. 228.

galvanoplastie[31] a șase piese: platoul *(lanx)*, cana (*oenochoe*), *patera*, colanul incrustat cu pietre, fibula mare și vasul dodecagonal[32].

De remarcat în acest moment este faptul că regele Carol I selectează din copiile realizate de Telge doar vasele care pot fi incluse în servicii de masă sau care pot fi expuse în cabinete[33], alături de colecții deja constituite.

Într-un secol în care pangermanismul era în plină înflorire, mărturiile arheologice ale populațiilor germanice din Antichitate, în special ale goților, au ridicat un interes sporit în societatea germană a recent unificatului Imperiu German.

*
* *

În rândurile de mai jos expunem câteva fragmente din cele patru scrisori, în ordine cronologică, din fondul familiei Hohenzollern din Arhivele Statului de la Sigmaringen.

- Cristescu 2012, 120, scrisoarea nr. 45 (către fratele său, principele Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen), București, 2/14 ianuarie 1885.
  Despre cadourile de Crăciun.
  „Pentru Tata[34] am comandat o copie după Tezaurul de la Pietroasa, dar până azi n-am putut s-o primesc și de aceea n-am cum s-o trimit împreună cu cadourile destinate Mamei[35]”.

- Cristescu 2012, 355, scrisoarea nr. 209 (către mama lui, principesa Josephine de Hohenzollern-Sigmaringen), castelul Peleș, 25 septembrie/7 octombrie 1896.
  Descrie momentul în care el, regina Elisabeta a României și împăratul Franz Josef I ajung în gara din București.
  „Pe aripa stângă a gărzii se afla primarul[36] și consiliul municipal care au oferit pâinea și sarea pe o tavă și în vase copiate după tezaurul de la Pietroasa – adevărate opere de artă.”

- Cristescu 2012, 368, scrisoarea nr. 215 (către fratele său, principele Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen), București, 2/14 ianuarie 1897.
  Despre cadourile de Crăciun.
  „Pentru tine este solnița aurită – o reproducere fidelă a unei piese din tezaurul de la Pietroasa – una asemănătoare împreună cu o tavă de aur pentru pâine și sare au fost oferite împăratului austriac”.

- Cristescu 2012, p. 518, scrisoarea nr. 294 (către fratele său, principele Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen), București, 27 decembrie 1904/9 ianuarie 1905.
  Despre cadourile de Crăciun.
  „Mă bucur că v-au plăcut cănile din tezaurul de la Pietroasa, cred că Antoaneta[37] le va alătura splendidelor vase din colecția tatălui ei”.

[31] Tehnică numită și „electrotype”, vezi Newman 2000, 236.
[32] Odobescu 1976 (1889), 127 (45).
[33] Cristescu 2012, 518, scrisoarea nr. 294.
[34] Principele Karl-Anton de Hohenzollern-Sigmaringen (1811–1885).
[35] Principesa Josephine de Hohenzollern-Sigmaringen (1813–1900).
[36] În 1896 primarul orașului București era Constantin F. Robescu, Vitan 2009, 170-177.
[37] Principesa Antonia de Hohenzollern-Sigmaringen (1845–1913).

BIBLIOGRAFIE

Babeş 2003-2005	M. Babeş, 170 de ani de arheologie românească, *SCIVA*, 54–56, 2003–2005, p. 9–20
Bock 1868	Fr. Bock, *Der Schatz des Westgothenkönigs Athanarich, gefunden im Jahre 1837 zu Petreosa in der grossen Walachei,* în Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, XIII, 1868, p. 105–124
Ciucă 2010	M.-D. Ciucă, *Tezaurul de la Pietroasa. Dosarul descoperirii și al destinului său ulterior (1838–1956)*, București, 2010
Cristescu 2012	S. Cristescu, *Scrisorile regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen (1878–1905)*, București, 2012
Jurnal Carol I	*Jurnal. Carol I al României,* vol. I, 1881–1887, stabilirea textului, traducere din limba germană, studiu introductiv și note de Vasile Docea, Iași, 2007
de Linas 1864	Ch. de Linas, *Orfèvrerie mérovingienne. Les œuvres de Saint Éloi et la verroterie cloisonnée*, Paris, 1864
de Linas 1868a	Ch. de Linas, *L'histoire du travail à l'Exposition universelle de 1867*, Arras-Paris, 1868
de Linas 1868b	Ch. de Linas, *Trésor de Pétrossa,* Revue Archéologique, N.S., anul IX, vol. XVII, 1868, p. 46–56
Mălăncioiu 2016	Raluca Mălăncioiu, *Fructieră lucrată de Paul Telge pentru Carol I*, în C. Ilie (coordonator), *Capodopere din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României/2016/Masterpieces from the Collection of the National History of Romania/2016*, Muzeul Național de Istorie a României/The National History Museum of Romania, București, 2016, p. 70–77
Newman 2000	H. Newman, *An Illustrated Dictionary of Jewelry,* Londra, 2000
Oanţă-Marghitu 2010	Rodica Oanţă-Marghitu, *Il tesoro di Pietroasa,* în E. Oberländer-Târnoveanu, Lucrezia Ungaro (eds.), *Ori antichi della Romania. Prima e dopo Traiano*, Catalog de expoziție, Roma, 2010, p. 95–104
Oanţă-Marghitu 2013	Rodica Oanţă-Marghitu, *Tezaurul de la Pietroasa, com. Pietroasele, jud. Buzău,* în Rodica Oanţă-Marghitu (ed.), *Aurul și argintul antic al României*, catalog de expoziție, Muzeul Național de Istorie a României, București, 2013, p. 598–606
Odobescu 1976 (1889)	*Tezaurul de la Pietroasa*, în Al. Odobescu, *Opere IV*, M. Babeş (ed.), București, 1976
Săndulescu *et alii* 1967	M. Săndulescu, C. Ghenea, I. Motaş, T. Bandrabur, *Harta geologică, scara 1:200000, foaia Ploiești, Notă explicativă*, Comitetul de Stat al Geologiei, Institutul Geologic, 1967, București
Soden-Smith 1869	R. H. Soden-Smith, *Examples of Art-Workmanship of Various Ages and Countries. The Treasure of Petrossa and other Goldsmith's Work from Roumania, published by the Arundel Society,* Londra, 1869
Vitan 2009	I. Vitan, *Primarii Bucureştilor 1864-1949,* București, 2009.

CHRISTINA ŞTIRBULESCU,
Muzeul Național de Istorie a României,
christina_stirbulescu@yahoo.com

IV. CERCETAREA ARHEOLOGICĂ DIN MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI (2015–2016)

A. CERCETĂRI ARHEOLOGICE SISTEMATICE[1] (2015[2]–2016)

A. SITURI PREISTORICE

I. BORDUȘANI, com. Bourdușani, jud. Ialomița; Bordușani – *Popină*; MNIR, MJI, UVT; Dragomir N. Popovici (responsabil științific, MNIR), Cătălina Cernea (MJI), Ioan Cernău (MJI), Constantin Haită (MNIR), Adrian Bălășescu (MNIR), Valentin Radu (MNIR), Monica Mărgărit (UVT), Loredana Niță (UVT).
PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE CERCETĂRILOR DIN CAMPANIILE 2015–2016: Cercetările arheologice au avut drept obiectiv principal integrarea tuturor categoriilor de complexe din zona de nord a tell-ului într-o conexiune stratigrafică completă, aceasta deoarece începând cu anul 1996 suprafața cercetată fusese extinsă spre vest (zonele β și γ), apărând decalaje stratigrafice în raport cu Zona α. În consecință această situație a impus realizarea conexiunii generale a întregii zone de nord ce este cercetată arheologic.
PRINCIPALELE DESCOPERIRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CAMPANIILE 2015–2016:
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: CCA 2017 (*s.v.* Bordușani – *Popină*).

II. BUCŞANI, com. Bucşani, jud. Giurgiu; MNIR, UAIC, IAB; Cătălin Bem (responsabil științific, MNIR), Andrei Asăndulesei (UAIC), Adrian Bălăşescu (CNCP-MNIR), Irina Ene (MNIR), Constantin Haită (CNCP-MNIR), Cătălin Nicolae (IAB), Sorin Oanţă-Marghitu (MNIR), Valentin Radu (MNIR).
Microzona Bucşani, definită ca atare în urma cercetărilor de teren, mai cu seamă din perioada 1998–2004, este amplasată pe cursul mijlociu al Neajlovului, în zona de nord-vest a judeţului Giurgiu, în sudul teritoriului actual românesc (Marinescu-Bîlcu et al. 1998; Bem 2002; Bem et al. 2002; Bem 2007). Cele trei mari obiective propuse încă de la începutul cercetării (1998) sunt evoluţia comunităţilor de pe *tell*-ul de (*La*) *Pod*, evoluţia cultural-cronologică a microzonei şi, nu în ultimul rând, evoluţia luncii preistorice.
Sintagma în sine – *Microzona Bucşani* – face referire la un cumul de date care au legătură numai cu locuirea eneolitică, Gumelniţa. Toate *tell*-urile au în vecinătate staţiuni unistratificate Gumelniţa, al căror amplasament acoperă toate unităţile geomorfologice ale zonei, de la terasa înaltă până la grindurile din luncă. Pe baza tuturor caracteristicilor decelate am definit *aria de subzistenţă imediată* a *tell*-urilor microzonei (Bem et al. 2016a; Bem et al. 2016b).
Cercetările din anii 2015-2016 s-au axat asupra **ansamblului de situri Bucşani *Pădure*.** Ceea ce identificam prin toponimul **Bucşani *Pădure-Pepinieră 2* (*La Pitica*)** este o zonă restrânsă din ansamblul de situri, amplasată la 410 m nord-nord-est de *tell*-ul Bucşani *Pădure*. Toponimul în sine reprezintă un simplu cod şi se referă la componenta eneolitică. Suma caracteristicilor indică o apropiere mai mare de manifestările Gumelniţa B1 decât de cele, oricum *post-gumelniţene*, Brăteşti. Foarte probabil, este una dintre aşezările postulatei faze Gumelniţa B2, fără îndoială, cronologic şi cultural, amplasată între locuirile Gumelniţa B1 din luncile râurilor interioare ale Munteniei şi aspectul Brăteşti (CCA2017).
În situaţia confirmării acestei ipoteze, staţiunea este unică şi poate deveni, din acest motiv, cea mai importantă din *microzona Bucşani*.
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: Marinescu *et alii* 1998; Bem 2002; Bem 2007; Bem *et alii* 2002; Bem *et alii* 2016a; Bem *et alii* 2016b; CCA 2017 (*s.v. Bucșani*).

III. HÎRȘOVA, jud. Constanța; Hîrșova – *Tell* (Programul de cooperare româno-francez Hîrșova-*tell*); MNIR, CNMCDT, UVT; Dragomir N. Popovici (responsabil științific, MNIR), Bernard Randoin (Ministerul Culturii-Franța), Ana Ilie (CNMCDT), Constantin Haită (CNCP-MNIR), Adrian Bălășescu (CNCP-MNIR), Valentin Radu (CNCP-MNIR), Monica Mărgărit (UVT), Loredana Niță (UVT).

---

1 Șantierele vor fi prezentate după următoarele criterii: localizare administrativă; denumire punct/sector/denumire antică; instituția organizatoare a cercetării, instituții partenere (unde este cazul) – vezi *infra* lista prescurtărilor–; membrii colectivului de cercetare; principalele obiective ale campaniilor, principalele descoperiri, referințe bibliografice.

2 Din cauza lipsei finanțării cercetărilor arheologice de către Ministerul Culturii, dar și a lipsei cadrului legislativ cu privire la modalitatea de angajare a personalului necalificat sezonier (muncitori zilieri), în anul 2015 nu au fost posibil[(decât cu mici excepții) realizarea de săpături arheologice. Astfel, cercetarea din anul 2015 s-a axat, în general, pe prospecțiuni geofizice, cartări, analize, datări radiocarbon și alte studii pluridisciplinare.

PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE CERCETĂRILOR DIN CAMPANIILE 2015–2016: După o întrerupere determinată de lipsa finanțării în campania 2015, cercetările arheologice au fost reluate în campania 2016 în suprafața St. 20 a SC/pP cu scopul cercetării succesiunilor ocupaționale atribuite culturii Boian. Având în vedere importanță acestora s-a dorit și obținerea unor eșantioane care, prin intermediul datărilor radiometrice, să permită o cât mai bună încadrare cronologică a acestora.
PRINCIPALELE DESCOPERIRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CAMPANIILE 2015–2016: Succesiunea culturilor Boian – Gumelnița este relativ rara în cadrul aceluiași sit în Dobrogea. În cazul *tell*-ului de la Hîrșova datele existente demonstrează și o amplitudine stratigrafica impresionanta de cca 9 m pentru depunerile acestor două culturi. În cazul culturii Boian în Dobrogea nu se cunosc până în prezent date comparabile. Este evidentă necesitatea studierii secvențelor ocupaționale aflate la partea inferioara a depunerilor antropice de la Hîrșova mai ales în condițiile unei cercetări interdisciplinare care nu a mai fost efectuată pentru nici o așezare aparținând acestei culturi până în prezent pe teritoriul României. În egală măsură studierea secvențelor ocupaționale de la baza *tell*-ului în zona sa sudică (profilul natural de pe malul Dunării) poate oferi date extrem de importante privind procesul de formare a *tell*-ului. Printre complexele cercetate atrag atenția resturile a două locuințe neincendiate, respectiv SL 112 și SL 113. Și în cazul acestora, ca și în cazul structurilor de locuire cercetate anterior în SC/pP, cercetarea nu a putut fi exhaustivă ele depășind, parțial, limitele săpăturii.
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: Dragomir *et alii* 2016; CCA 2017 (*s.v.* Hîrșova).

IV. SULTANA, com. Mânăstirea, jud. Călărași; Sultana – *Malu Roșu*; MNIR, MMB, MDJC, MJTAG, IAB, Muzeul Municipiului Călărași; Radian Andreescu (responsabil științific, MNIR); Cătălin Lazar (responsabil sector, MNIR); Mihai Florea, Emil Dumitrașcu, Mădălina Voicu, Radu Bălănescu, Ionela Crăciunescu, Mihaela Golea, Roxana Sandu (MNIR), Adrian Bălășescu, Valentin Radu, Constantin Haită (CNCP-MNIR), Theodor Ignat, Vasile Opriş, Adelina Darie (MMB), Monica Mărgărit (UVT), Cătălin Nicolae (IAB), Valentin Parnic, Marian Neagu (MDJC), Iulia Răbîncă (MJTAG), Ana Predoi (Birkbeck, University of London), Florin Rădulescu (Muzeul Municipiului Călărași)
PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE CERCETĂRILOR DIN CAMPANIILE 2015–2016: 1. Continuarea săpăturilor arheologice și a cercetărilor interdisciplinare din cadrul celor două necropole eneolitice, din punctele Malu Roșu și Școala Veche; 2. Continuare cercetărilor în așezarea de tip *tell* aparținând culturii Gumelnița; 3. Continuarea cercetărilor interdisciplinare în așezarea plană aparținând culturii Boian din punctul Ghețărie; 4. Realizarea de carotaje sedimentologice și palinologice pentru reconstituirea paleomediului.
PRINCIPALELE DESCOPERIRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CAMPANIILE 2015–2016: Cercetarea din **2015** a condus la identificarea a 8 morminte de inhumaţie (M85–M92), atribuite perioadei eneolitice, pe baza relațiilor stratigrafice, a datărilor absolute, dar și a elementelor de tratament funerar (poziție, orientare). Săpăturile arheologice de la Sultana-Malu Roșu din campania **2016** s-au desfășurat exclusiv în Sectorul Terasă și au vizat cercetarea locuinței incendiate gumelnițene C1/2014. Aceasta a fost identificată în anul 2014, cu ocazia cercetărilor pentru identificarea limitei de est a necropolei preistorice de la Sultana-Malu Rosu. În general, construcția respectivă prezintă majoritatea caracteristicilor constructive și arhitectonice specifice locuințelor gumelnițene din perimetrul așezărilor de tip *tell*. Cercetările din această campanie au condus la dezvelirea întregului nivel de distrugere al locuinței C1/2014. Dimensiunile acesteia, pe baza caracteristicilor planimetrice ale nivelului de distrugere, sunt de cca 12×10 m, forma fiind rectangulară neregulată. Distrugerea se prezintă sub forma unor blocuri masive de chirpici de mari dimensiuni, provenite probabil de la pereți, dar și fragmente de dimensiuni mai mici provenite tot din structura constructivă. Inventarul recuperat din nivelul de distrugere nu este spectaculos și constă în piese de silex, greutăți de lut, fragmente ceramice și oase de animale. Mai menționăm că nivelul de distrugere al C1/2014 este perforat de o serie de intervenții posterioare tip gropi sau șanț.
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: CCA 2016 și CCA 2017 (*s.v.* Sultana – *Malul Roșu*).

V. VITĂNEȘTI, jud. Teleorman; Vitănești – *Măgurice*; MNIR, MJT; Radian Andreescu (responsabil știintific, MNIR), Katia Moldovan (responsabil sector, MNIR), Mihai Florea (MNIR), Adrian Bălăşescu, Valentin Radu, Constantin Haită (CNCP-MNIR), Pavel Mirea, Ion Torcică (MJT)
PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE CERCETĂRILOR DIN CAMPANIILE 2016: Cercetarea arheologică a avut drept obiectiv continuarea săpăturilor sistematice în așezarea de tip *tell* pentru verificarea limitei

stratigrafice inferioare a nivelului de locuire aparţinând culturii Gumelniţa faza B1 a culturii Gumelniţa în suprafaţa Sy. Un alt obiectiv l-a constituit analiza post-săpătură a rezultatelor cercetărilor, în cadrul căreia s-au urmărit următoarele direcţii: prelucrarea materialului ceramic şi osteologic; completarea bazei de date a şantierului cu toate categoriile de descoperiri; pregătirea pentru introducerea în patrimoniul MNIR a obiectelor descoperite. Valorificarea rezultatelor cercetărilor a urmărit redactarea rapoartelor preliminare de cercetare arheologică. De asemenea, având în vedere finalizarea cercetării ultimului nivel de locuire de pe Măgurice, corespunzător fazei B1 a culturii Gumelniţa, se lucrează la publicarea monografică a acestor rezultate.
PRINCIPALELE DESCOPERIRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CAMPANIILE 2016: Au fost reluate cercetările în suprafaţa Sy, carourile M–R (1–5), având dimensiunile de 10×10 m. În această suprafaţă, aflată în marginea nordică a aşezării, săpăturile anterioare au relevat prezenţa unei locuinţe incendiate (L15/2009) în care au fost descoperite câteva obiecte deosebite, cum ar fi un mic pandantiv din aur, un vas antropomorf şi o figurina antropomorfă aşezată pe scaun. În suprafaţa cercetată au fost descoperite mai multe oase mari şi coarne de cerb, în timp ce în dreptul profilului magistral se concentrează, cel mai probabil, resturile unei construcţii neincendiate (aflată sub L15). Oasele mari de animale se leagă de aglomerarea din suprafaţa alăturată S–Z, astfel că în campania 2016 s-a delimitat destul de clar întinderea acestei zone de activităţi exterioare aflată în marginea aşezării, în timp ce în restul suprafeţei cercetate avem de-a face cu zona de locuire propriu-zisă. Complexul cel mai consistent descoperit în campania 2016 este reprezentat de vasele sparte *in situ*, aflate în dreptul profilului magistral: cinci vase cu profil complet, dintre care un vas de mari dimensiuni, trei vase decorate cu împunsături şi scoica şi unul fără decor. Materialul arheologic este foarte bogat, fiind format mai ales din ceramică, oase, figurine antropomorfe şi zoomorfe din lut, greutăţi din lut, unelte din silex, os şi corn, podoabe etc. Printre acestea se remarcă un ac din cupru cu cap romboidal, o figurină plată din os, un pandantiv discoidal din lut.
REFERINŢE BIBLIOGRAFICE GENERALE: CCA 2017 (s.v. Vităneşti – *Măgurice*).

B. EPOCA BRONZULUI / HALLSTATT

Tărtăria, com. Sălişte, jud. Alba; Tărtăria – *Podu Tărtăriei vest*; MNIR, MNUAI; Corina Borş (responsabil ştiinţific, MNIR); Luciana Rumega-Irimuş (doctorand IAB, MNIR), Vlad Rumega-Irimuş (doctorand UVT, MNIR), Mădălina Voicu (MNIR).
PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE CERCETĂRILOR DIN CAMPANIA 2016: Luând în considerare descoperirile arheologice efectuate în cuprinsul acestui sit în anul 2012, dar şi faptul că lucrările de construire a autostrăzii Orăştie – Sibiu au afectat numai extremităţile sale sudică şi estică, începând cu anul 2016 a fost iniţiat un program multi-anual de cercetare arheologică sistematică pluridisciplinară a sitului hallstattian Tărtăria – *Podu Tărtăriei vest*. Scopul general al acestui demers îl reprezintă salvgardarea vestigiilor arheologice din cuprinsul sitului Tărtăria – *Podu Tărtăriei vest* prin cercetare arheologică sistematică şi clasarea în Lista Monumentelor Istorice (categoria A). Scopurile specifice ale cercetării au în vedere: stabilirea limitelor sitului şi a modului său de delimitare (fortificare ?) în perioada Hallstatt-ului mijlociu; stabilirea funcţionalităţii sitului (aşezare fortificată *versus* arie de depunere) în perioada Hallstatt-ului mijlociu etc. Ţinând cont de resursele umane şi financiare avute la dispoziţie pentru campania 2016, principalele obiective ale cercetării în teren au vizat: sondarea zonei nordice a sitului în vederea delimitării sale în această direcţie, şi efectuarea unor investigaţii geofizice de amploare (circa 5 ha) pe suprafaţa sitului.
PRINCIPALELE DESCOPERIRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CAMPANIA 2016: Au fost identificate în total 10 complexe arheologice, fiind cercetate integral 7 dintre acestea, iar alte 3 urmând să fie finalizate în campania viitoare. De remarcat faptul că – similar situaţiilor observate în zona sudică şi estică a sitului – vestigiile aparţinând locuirii hallstattiene (perioada culturii Basarabi) sunt semnificative, dacă luăm în considerare faptul că pe o suprafaţă de sub 120 m^2 au fost identificate 9 complexe arheologice având în inventar numeroase vase întregi şi întregibile. De asemenea, trebuie remarcat faptul că acest nivel de locuire preistorică nu este foarte adânc (sub 30 cm grosime), complexele fiind conturate imediat după îndepărtarea stratului de sol vegetal. Se adaugă şi identificarea unor urme de locuire mult mai vechi – (probabil) un bordei din perioada culturii Coţofeni. Nu în ultimul rând, rezultatele cercetărilor arheologice din zona nordică a sitului confirmă pe deplin indiciile furnizate de investigaţiile geofizice

din anul 2014, anume un potențial arheologic semnificativ și prezența a numeroase vestigii arheologice. În egală măsură, trebuie menționate și oasele de animal găsite în inventarul unora dintre complexele cercetate, acestea fiind prelevate pentru realizarea unei noi serii de datări 14C. O evaluare preliminară a rezultatelor primei campanii de cercetare arheologică sistematică în cuprinsul sitului în discuție arată faptul că ipotezele formulate în anul 2012 cu privire la întinderea sitului au fost confirmate, deopotrivă prin investigațiile geofizice (2014, 2016) și săpătură arheologică (2016). Așadar situl este unul de dimensiuni considerabile, însă a fost semnificativ afectat de lucrări moderne și contemporane de infrastructură pe laturile sale de nord, est și sud, dar și de lucrările agricole desfășurate pe întreaga sa suprafață. Astfel, stațiunea preistorică în discuție se dovedește a fi una dintre cele mai importante (prin dimensiune, caracteristici și descoperiri) din repertoriul descoperirilor de tip Basarabi. Noi informații de interes privind încadrarea cronologică a sitului și „rafinarea” cronologiei culturii Basarabi vor fi furnizate în următoarea perioadă prin efectuarea analizelor 14C în laboratorul RO-AMS din cadrul Institutului de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, pe baza probelor osteologice prelevate în campania anului 2016. Observațiile stratigrafice, precum și cele directe arată faptul că situl este amenințat de efectuarea lucrărilor agricole curente, fiind imperios necesare demersurile de scoatere a sa (fie și parțial) din acest circuit în scopul protejării vestigiilor arheologice.
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: Borș *et alii* 2013; CCA 2017 (*s.v.* Tărtăria – *Podu Tărtăriei vest*).

C. EPOCĂ CLASICĂ

I. BĂNEASA, com. Salcia, jud. Teleorman; Băneasa – *castru*; MNIR, MJT; Eugen S. Teodor (responsabil științific, MNIR).
PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE CERCETĂRILOR DIN CAMPANIILE 2015–2016: Săpătura de la Băneasa, din 2015, nu a fost planificată. Activitățile realizate în cadrul proiectului de cercetare *Limes Transalutanus* au condus însă către concluzia că fortul mare de la Băneasa este în pericol de a fi pierdut, cel puțin latura sa de vest, care nu se mai vede nici în fotografiile aeriene, nici pe modelul-teren. Monumentul istoric se află pe un teren ușor în pantă, la marginea terasei spre râul Călmățui, și este arat în mod sistematic, ceea ce favorizează eroziunea naturală. În urma analizei datelor preliminare (analiză topografică și geofizică) a rezultat că colțul de SV este cel mai periclitat. Săpătura avea ca obiectiv să stabilească dacă se mai păstrează ceva din sistemul defensiv, cât și să dea un diagnostic mai detaliat a stării de conservare. Fără fonduri rezervate pentru această activitate, s-a proiectat o săpătură minimalistă, pentru 10 zile de lucru. Menționez că, în mod normal, ar fi trebuit să cer o autorizație pentru diagnostic, în regim de urgență, însă acest lucru nu este posibil, fiindcă acest gen de autorizație (diagnostic în scop științific) lipsește dintre opțiunile pe care Ministerul Culturii ni le lasă. S-a lucrat deci cu o autorizație de săpătură sistematică.
PRINCIPALELE DESCOPERIRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CAMPANIILE 2016: Având în vedere că un amplu raport al acestor săpături va apărea în același număr din *Cercetări Arheologice*, în engleză, iar un rezumat dezvoltat a fost trimis pentru *Cronica Cercetărilor Arheologice*, am să mă rezum aici la câteva elemente de ordin foarte general. Săpătura a confirmat dispariția valului de pământ care înconjura castrul, în acest loc, ca urmare a efectului cumulat al pantei și arăturilor. Comparând cele publicate anterior de Grigore Tocilescu și Gheorghe Cantacuzino, cu propria cercetare, am ajuns la concluzia că fenomenul de eroziune este vechi. A fost „spălat” nu doar valul, ci și o parte a nivelului în care palisada a fost implantată. Din structura acesteia s-a mai conservat doar baza unui stâlp, care, surprinzător, era arsă *până jos*, ceea ce indică un incendiu de proporții neobișnuite. Secțiunile nu au fost proiectate să intersecteze șanțul de apărare. Eroziunea a afectat grav însă numai zona proximă marginii terasei; spre interior lucrurile stau mult mai bine. Au fost evidențiate două faze din epoca romană, separate de incendiul amintit. Faza recentă pare să nu fi cunoscut construcții, însă materialul arheologic studiat sugerează că zona a avut un caracter industrial, legat de producția ceramică și de reciclarea fierului, activități care exclud zona respectivă dintr-o incintă fortificată[3]. Pentru faza inițială de ocupare, a fost studiat colțul unei barăci, și ea incendiată, dar cu o intensitate mult diminuată. Acoperirea s-a făcut probabil cu un material vegetal ușor, de genul papurei (abundentă în lunca Călmățui), care a ars complet,

[3] Castrul este tăiat, aproape în două părți egale, de un val nord-sud; în concluzie, fortificația se repliază, în faza a doua, în jumătatea estică.

generând o umplutură fină, cenușoasă. Stâlpii de susținere a acoperișului au fost și ei atinși de flăcări, dar nu au ars, fiind recuperați ulterior. Pereții barăcii au fost făcuți din paiantă, fiind tencuiți și văruiți cu alb, dar numai pe exterior. Inventarul barăcii era compus din ceramică, atât de uz comun, cât și de import. Un element interesant al inventarului arheologic îl constituie prezența masivă a unei ceramici care, în mod normal, ar fi fost atribuită culturii Chilia-Militari; fiind recuperată din mediul militar roman, probabil că întreg conceptul cultural Chilia-Militari va trebui revizuit. De asemenea, în perioada imediat următoare vom avea nevoie de o analiză comparativă, de detaliu, între ceramica romană produsă local (în Oltenia, de exemplu) și ceramica atribuită anterior autohtonilor din Câmpia română, astfel încât să existe instrumente cât mai precise pentru (re)evaluarea ambelor. O surpriză considerabilă a constituit-o apariția unui consistent nivel antropic de epoca bronzului, măsurând, oriunde în perimetrul săpăturii, o înălțime de minimum o jumătate de metru; „surpriză”, fiindcă raportul publicat de G. Cantacuzino nu amintește nimic despre acest lucru. Menționez că aportul de inventar arheologic al acestui episod de locuire este considerabil, 40% din ceramică fiind preistorică. Consecința acestei săpături de evaluare va fi deschiderea unei cercetări sistematice, pe termen nedefinit, pe situl de la Băneasa. Proiectul scris cu această ocazie vizează toate aspectele sitului arheologic de la Băneasa, având ca pilon castrul mare de la Băneasa – care este și cea mai mare fortificație romană de pe *Limes Transalutanus* –, dar încercând să clarifice situația tuturor obiectivelor arheologice din proximitatea imediată: fortul mic, așezarea civilă, tumulii, demarcația de graniță, turnurile de supraveghere, cât şi altele încă neidentificate în teren (precum băile).
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: Teodor 2016; CCA 2017 (*s.v.* Băneasa – *castru*).

II. CAPIDAVA, com. Topalu, jud. Constanța; *Capidava – sector VII*; MNIR, UBFI; Ioan C. Opriș (responsabil științific, UBFI); Alexandru Rațiu (responsabil sector VII, MNIR), Mihai Duca (arheolog, doctorand UBFB).
PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE CERCETĂRILOR DIN CAMPANIILE 2015–2016: Principalul obiectiv arheologic cercetat în **campania 2015** a fost Turnul nr. 7, sau Turnul de Poartă. Cercetările din acest punct au fost prilejuite de lucrările de restaurare din cadrul unui amplu proiect de amenajare și restaurare. Obiectivul nostru inițial a fost acela de a delimita pe toate laturile nivelul de amenajare, reprezentat de plinta zidurilor, al ultimei faze constructive a Turnului nr. 7, dar și de investigarea unor eventuale faze mai timpurii ale acestuia. Săpăturile din turnul nr. 7 din cadrul campaniei 2015, chiar dacă reduse ca suprafață sunt de natură să arunce o nouă cu totul lumină asupra evoluției fortificației romane, iar apoi romano-bizantine, de la Capidava. Descoperirea curtinei și a uneia dintre porțile de secol II reprezintă noutăți binevenite. În cadrul **campaniei din 2016** de la Capidava în sectorul VII, cercetat de echipa MNIR, s-a continuat săpătura la obiectivul redenumit de noi „Edificiul cu absidă”[4], altfel cunoscut în literatura de specialitate a sitului Capidava drept „*principia* târzie”. Cercetarea arheologică a acestui edificiu a reînceput în anul 2013 și a fost proiectată, clădirea a fost împărțită prin mijloace topografice, mai întâi în 20, iar apoi în 28 de astfel de carouri, cercetarea lor urmând a fi făcută într-o ordine prestabilită, în așa fel încât să permită înregistrarea cât mai multor informații stratigrafice. În campaniile anterioare (2013-2015) au fost cercetate cinci dintre suprafețele propuse, în fiecare dintre acestea atingându-se nivelul de sfârșit de secol IV p. Chr., corespunzător *Contextului nr. 5*. În campania 2016 s-au cercetat alte nouă astfel de suprafețe, iar în adâncime s-a convenit în cadrul echipei de cercetare atingerea și cercetarea până la nivelul *Contextului nr. 4*. Suprafețele au fost săpate succesiv înregistrându-se, atât foto cât și grafic, secvențele stratigrafice de pe pofilele care ulterior au fost demontate.
PRINCIPALELE DESCOPERIRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CAMPANIILE 2015–2016: Cele mai importante descoperiri din cadrul **campaniei 2015** nu sunt reprezentate de materiale arheologice, ci mai degrabă de noile informații legate de poziția și dimensiunile castrului auxiliar inițial de la Capidava. Pornind de la faptul potrivit căruia curtina de secole IV–VI suprapune și se aliniază cu cea timpurie, cel puțin pe o latură, și iarăși cunoscând elemente sumare de castrametație putem deduce, într-o oarecare măsură, dimensiunile lagărului originar. Poziția porții, orientată spre necropolă și spre băi, așezată pe latura scurtă a castrului, cât și dimensiunile reduse ale acesteia, ne poate conduce la ipoteza că putem avea în față recunoaște *porta principalis dextra* a castrului auxiliar. De asemenea descoperirea

[4] Acesta, în afara bisericii creștine de secol VII, este singurul edificiu cu absidă de la Capidava, vizibil până în prezent.

nivelurilor de construcție și de refacere pentru incinta târzie aduce noi și interesante informații despre evenimentele și momentele importante din istoria *limes*-ului Dunării de Jos. Materialul descoperit în cadrul **campaniei 2016** este eterogen și diferă din punct de vedere cantitativ în funcție momentul cronologic căruia îi este atribuit. Mare parte a artefactelor este data de descoperirile ceramice, respectiv ceramică de uz comun, ceramică fină, opaițe, amfore etc. Alături de ceramică exista si descoperiri din alte categorii de materiale cum ar fi: os, metal, sticlă.
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: Opriș, Rațiu 2015; CCA 2017 (*s.v.* Capidava).

III. Istria jud. Constanța; Histria – *Poarta Mare / Turnu Mare*; IAB, MINAC, UBFI; Mircea Angelescu (responsabil științific sit, IAB), Paul Damian (responsabil sector, MNIR); Adela Bâltâc, Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR), Virgil Apostol (IAB).
PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE CERCETĂRILOR DIN CAMPANIA 2016: Obiectivele generale ale campaniei erau continuarea cercetărilor în zona dintre tunul F și Turnul Mare ale incintei romane târzii, zonă în care pare să se contureze un nou edificiu și alte complexe.
PRINCIPALELE DESCOPERIRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CAMPANIA 2016: Cercetările au adus indicii despre existenta unei porțiuni dintr-o nouă stradă, ceea ce conduce la concluzia că traseele de ziduri identificate în campania 2014 definesc un nou edificiu de mari dimensiuni. Din acest nou edificiu au fost dezvelite cel puțin patru încăperi, dintre care una este o recompartimentare ulterioară. Zidurile sunt construite din blocuri mari de calcare dispuse în manieră greacă, iar pereții interiori sunt construiți din cărămizi legate cu mortar. Se constată și folosirea unor chirpici, care au aceleași dimensiuni cu cărămizile, dar mai groși și chiar a lutului cu material perisabil (nuiele, paie etc.). Pentru finisajul pereților este realizat tencuieli specifice, uneori fiind sesizate și pictura de pe acestea. Cantitatea mare de țigle și olane, dar și lemnul carbonizat indică modalitatea de construcție a acoperișului. Clădirea este distrusă în urma unui incendiu foarte puternic.
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: CCA 2017 (*s.v.* Istria – sector Poarta Mare–Turnul Mare).

IV. MĂLĂIEȘTI/Sfârleanca, com. Dumbrăvești, jud. Prahova; Castru Mălăiești; MNIR, MJIAP; Ovidiu Țentea (responsabil științific, MNIR), Alexandru Rațiu, Mihai Duca, arh. Andrei Cîmpeanu, Raluca Sidon (MNIR).
Proiectul de cercetare pluridisciplinară a castrului Mălăiești vizează studierea impactului pe care l-a avut armata romană într-un teritoriu nou cucerit, dat fiind faptul că secvența cronologică respectivă este datată în între anii 102/6-118 p. Chr. Primul proiect de cercetare (2011-2015) a avut două obiective: identificarea potențialului arheologic al castrului, delimitarea acestuia și stabilirea direcțiilor de cercetare, respectiv cercetarea exhaustivă a băilor din vecinătatea acestuia.
În cursul campaniei din anul 2015 a fost finalizată cercetarea anexelor băilor romane, astfel încât în cercetare arheologică a acestora este exhaustivă.
Obiectivul celui de-al doilea proiect (2016-2020) este cercetarea exhaustivă a unei barăci militare din interiorul castrului. Aceasta oferă posibilitatea studiului detaliat al unei componente esențiale a civilizației romane provinciale, și anume viața de zi cu zi a soldaților romani dintr-o *centuria*. După cum am putut observa, castrul de la Mălăiești a fost incendiat înaintea părăsirii lui, după aproximativ un deceniu de funcționare, motiv pentru care putem trata și această clădire ca pe un complex închis care a funcționat o scurtă perioadă de timp.
Proiectul oferă posibilitatea comparației între două clădiri cu funcții diferite, cercetate exhaustiv. Este vorba de baia romană, a cărei cercetare a fost încheiată în campania anterioară (2012-2015), și o baracă din interiorul castrului (2016-2020). Prospecțiunile GPR efectuate în perioada 2012-2015 ne-au relevat un plan detaliat al structurii interne a fortificației, în urma analizării căruia au fost formulate ipoteze interesante care par să schimbe semnificativ ipotezele de lucru preluate din istoriografie. Au fost prelevate probe din materialul litic și ceramic de construcție care vor fi supuse analizei mineralogice în vederea stabilirii provenienței (drd. Cristian Munteanu UBB).
Putem formula cu titlu de observații preliminare identificarea de structuri constructive aparținând a patru barăci aliniate est - vest, care corespund aliniamentelor interpretate din scanările GPR. În campania viitoare ne propunem extinderea suprafeței cercetate spre sud și cercetarea exhaustivă a suprafețelor amintite prin înlăturarea martorilor.
Au fost efectuate prospecțiuni GPR pe trei suprafețe considerabile din arealurile cu potențial arheologic care ar putea constitui indicii pentru identificarea așezării civile. Coordonatorul echipei de investigații

este dr. habil. Alexandru Popa. Au fost efectuate două sesiuni de colectare de date cu drona, fiind generate modele digitale detaliate ale platoului castrului, în conexiune cu arealul unde sunt amplasate băile. Investigațiile vor fi extinse la zona așezării civile spre nord și a întregii zone sudice delimitată de confluența râurilor Vărbilău și Teleajen. Aceste date au fost colectate și procesate de Daniel Costea.
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: Zagoritz 1940; Florescu, Bujor 1955; Florescu 1960; Țentea, Matei-Popescu 2015; CCA 2017 (s.v. Dumbrăvești – *castru*)

V. **Micia**/Mintia, com. Vețel, jud. Hunedoara; *Micia – Nord-Est Amfiteatru*; Paul Damian (responsabil științific, MNIR), Mihaela Simion (responsabil sector); MNIR, MCDR; Decebal Vleja, (MNIR), Marius Barbu (MCDR).
PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE CERCETĂRILOR DIN CAMPANIILE 2016: 1. Rafinarea informațiilor referitoare la topografia istorico arheologică a Miciei (realizarea unei noi ridicări topografice, inclusiv cu localizarea și cartarea vechilor cercetări Daicoviciu, Floca); 2. Rafinarea informațiilor pentru stabilirea unui model stratigrafic specific sitului; 3. Cercetarea arheologică sistematică a Sectorului Nord-Est Amfiteatru; 4. Realizarea unui studiu de delimitare a sitului arheologic și a ariei de protecție cu actualizarea și cartarea tuturor descoperirilor întâmplătoare; 5. Realizarea unui model al sitului de la Micia pe baza investigațiilor non invazive; 6. Cartarea și prelucrarea primară a patrimoniului provenit de la Micia din depozitele de tranzit ale MNIR; 7. Constituirea colecțiilor de sit în cadrul MNIR; 8. Evaluarea stării monumentelor deja cercetate în vederea stabilirii priorităților pentru conservare, restaurare și punere în valoare; 9. Identificare vestigiilor miniere din zona, în legătură cu minele semnalate în vecinătatea sitului; 10. Realizarea unui model de punere în valoare a sitului de la Micia; 11. Interacțiunea cu comunitatea locală în vederea transformării sitului într-un pilon de dezvoltare durabilă.
PRINCIPALELE DESCOPERIRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CAMPANIILE 2016: În anul **2015** finanțarea, oferită de MNIR din fonduri proprii, a fost utilizată pentru realizarea unor prospecțiuni nonintruzive (magnetometrie), cu rezultate extrem de promițătoare. Au fost evidențiate o serie de clădiri și anomalii ce aduc date noi cu privire la planul Miciei Antice. Campania de cercetări arheologice sistematice **2016:** A fost extinsă suprafața cercetată în campaniile anterioare, în vederea verificării unei anomalii sesizate pe fotografiile satelitare și pe documentația aero-fotografică. Principalele rezultate ale campaniei 2016 au constat în identificarea unor structuri arheologice datate în perioada romană dar și în epocile ulterioare. Deasemenea, au fost rafinate o serie de observații cu privire la stratigrafia și cronologia sitului de la Micia, în epocă romană. Principalele structuri investigate: a fost evidențiată o zonă caracterizată prin depunere de ceramică spartă și oase de animale, un sistem de șanțuri și un drum, cu o lățime de 6,00 m realizat din straturi succesive de pietriș și nisip tasat. Au fost realizate lucrări de conservare primară a complexelor investigate, întreaga suprafață decopertată fiind protejată.
Materialul Arheologic. Șantierul arheologic de la Micia a îmbogățit, ca de fiecare dată, patrimoniul Muzeului Național, cu o serie de artefacte emblematice pentru cultura, arta și civilizația romană provincială, dintre care se individualizează două teracote fragmentare, de o valoare artistică și istorico-arheologică deosebită.
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: CCA 2017 (*s.v.* Micia).

VI. Ostrov, jud. Constanța; Ostrov – *Ferma 4* [*Durostorum*]; MNIR; Paul Damian (responsabil științific); Adela Bâltâc, Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR); Virgil Apostol (IAB).
PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE CERCETĂRILOR DIN CAMPANIILE 2016: Obiectivul principal îl constituie continuarea cercetării asupra cartierului *Terme* din așezarea romană, respectiv ale celor trei clădiri identificate aici prin cercetările anterioare.
PRINCIPALELE DESCOPERIRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CAMPANIILE 2015–2016: Campania din anul **2015** a vizat doar prospecțiuni geomagnetice care au pus în evidență existența unor noi complexe (clădiri?) la vest de cartierul *Terme* și care confirmă ipotezele noastre despre întinderea așezării. În campania **2016** cercetarea s-a concentrat la nord de edificiul termal pentru surprinderea unor detalii planimetrice ale edificiului nr. 3 și relația stratigrafică dintre cele trei edificii identificate până acum.
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: CCA 2017.

VII. Ulpia Traiana Sarmizegetusa/Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara; [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]– *Forum Novum – Capitoliu & Templul zeilor palmyreni*; UBB, MNIR; Ioan Piso (responsabil UBB), Ovidiu Ţentea, Andrei Cîmpeanu (MNIR).

PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE CERCETĂRILOR DIN CAMPANIILE 2015–2016: Cercetarea arheologică a fost întreruptă timp de patru ani (2012–2015) din cauza piedicilor administrative pe care colectivul de cercetare le-a întâmpinat. Campania din anul **2016** s-a derulat în două etape, anume între 12 iulie–6 august, perioadă în care lucrările au fost finanțate de către Muzeul Național de Istorie a României, respectiv 3–22 octombrie, perioadă în care au fost utilizate fondurile alocate de către Ministerul Culturii prin Programul Național de Cercetare Arheologică, 2016. Cele două obiective, întrerupte în 2011, au fost Capitoliul din *forum novum* și edificiul de cult al zeilor palmireni situat la vest de *forum vetus*.

PRINCIPALELE DESCOPERIRI ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CAMPANIILE 2016:

***Forum novum*. Capitoliul**

Pe latura de Sud a Capitoliului au fost continuate lucrările în S8/2011 zonă în care au fost identificat numeroase fragmente arhitectonice provenind din demolare edificiului. Cele mai interesante fragmente aparțin unor capiteluri dorice, fapt care schimbă semnificativ calculul modular al proporțiilor acestuia, precum și propunerile de reconstituire ale capitoliului.

Cercetările de la Nord de Capitoliu au vizat verificarea elementelor conexe acestei clădiri. Nu au fost identificate elemente aparținând vreunui portic. În schimb s-a putu observa succesiunea stratigrafică cu faza anterioară, aparținând *macellum*-ului.

Edificiul de cult al zeilor palmyreni

Cercetările acestui edificiu au fost realizate în cursul a patru campanii anterioare.

Scopul acestei investigații fusese acela de a identifica delimitarea nordică a edificiului, pornind de la ipoteza de lucru ca spațiul nordic cuprindea elemente constructive asemănătoare celui sudic. Nu s-a putut stabili la acea dată care este limita nordică a construcției în ultima sa fază.

Piesele arhitectonice identificate sunt în cea mai mare parte a lor postamente, blocuri simple sau elemente de arhitravă, fragmente de fus de coloană, baze de coloană și capiteluri (corintice și toscane). Cel mai important bloc descoperit este un fragment de arhitravă cuprinzând pe ultimul rând literele *M.AVR*. […]. Am putut demara astfel cercetarea primelor faze constructive, care constau din clădiri realizate cu pereți de lemn. Structuri ale unei clădiri de lemn au fost identificate în arealul nord-estic al suprafeței cercetate și constau în traseele a doi pereți care se intersectează în unghi drept. În contextul care pare a fi primul nivel arheologic, au fost identificate câteva piese de echipament militar din bronz, respectiv o ștampilă a legiunii IIII Flavia Felix.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: Piso, Ţentea 2011; Piso *et alii* 2012; Piso, Ţentea 2014.

B. CERCETĂRI ARHEOLOGICE DE PREVENTIVE

I. București – *strada General Constantin Budișteanu, nr. 7*; MNIR; Irina Ene (responsabil științific); Mădălina Dimache, Tudor Hila, Emil Dumitrașcu, Sorin Cleșiu, Ionuț Bocan, Decebal Vleja (MNIR).

Terenul situat la intersecția străzilor General Constantin Budișteanu, Calea Griviței și Dacia a fost abandonat de zeci de ani, astfel încât, astăzi nici cei mai în vârstă nu și mai amintesc cum arătau casele care, nu cu foarte mult timp în urmă, se aflau aici. Acestea se aflau într-o zonă centrală a Bucureștiului de odinioară, fiind înconjurate de mai multe edificii istorice cunoscute atunci și acum, precum Biserica ridicată de Manea Brutarul ce datează din secolul al XVIII-lea, grădinile Palatului Știrbei și alte case particulare, unele dintre ele jucând diverse roluri în cadrul comunității.

Cercetările arheologice preventive din perioada 29 iunie–23 iulie 2015, pe terenul intravilan situat în București, sector 1, Str. G-ral C-tin Budișteanu, nr. 7 au condus la investigarea fundațiilor a două locuințe cu pivniță datate la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului. Materialul arheologic tipic constă în fragmente de materiale ceramice contemporane, de porțelan, elemente de construcție a sobelor, de tip cahlelor smălțuite ornamentale, sticle de mai multe dimensiuni, obiecte din fier necesare gospodăriei, precum și vase de uz casnic din metal smălțuit (oale, capace de oală, cratițe, polonice). De asemenea în zona de sondare sub fundație a fost descoperit material ceramic și osteologic

databil la începutul secolul al XIX-lea, ceea ce demonstrează existența unei locuiri a zonei, anterior construcțiilor, așa cum se precizează şi în studiul istoric.

Considerăm nefinalizat studiul asupra caselor situate la intersecția celor două străzi bucureştene, respectiv Manea Brutarul / General Constantin Budişteanu şi Calea Târgoviştei / Calea Griviței, cunoscute încă de la începutul secolului al XIX-lea, întrucât singura modalitate prin care putem obține informații de detaliu este cercetarea arheologică. În momentul în care va exista oportunitatea continuării acesteia vom aduce completări şi elucidări asupra situației prezentate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE GENERALE: Ene, Lăzărescu 2015; CCA 2017 (*s.v.* București – str. general Budișteanu).

*
**

LISTĂ ABREVIERI INSTITUȚII

CNMCDT	Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească”, Târgoviște
IAB	Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
MCDR	Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
MDJC	Muzeul „Dunării de Jos”, Călărași
MINAC	Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
MJI	Muzeul Județean Ialomița, Slobozia
MJIAP	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești
MJT	Muzeul Județean Teleorman, Alexandria
MJTAG	Muzeul Județean „Teohari Antonescu, Giurgiu
MMB	Muzeul Municipiului București
MNIR	Muzeul Național de Istorie a României, București
UAIC	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
UBB	Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
UBFI	Universitatea din București, Facultatea de Istorie
UVT	Universitatea „Valahia”, Târgoviște

BIBLIOGRAFIE

Bem 2002 — C. Bem, Tr. Popa, V. Parnic, C. Bem, D. Garvăn, D. Bărbulescu, Irina Găluşcă, Cercetări arheologice pe valea Neajlovului. Considerații generale asupra microzonei Bucşani, *Studii de Preistorie* 1, București, 2002, p. 131–145

Bem 2007 — C. Bem (ed.), *Repertoriul Microzonei Bucşani*, Muzeul Național de Istorie a României, Bucureşti, 2007

Bem *et alii* 2002 — C. Bem, A special type of aeneolithic dwelling. *Unicum* or deficiency of conservation?, *Studii de Preistorie* 1, Bucureşti, 2002, p. 153–192

Bem *et alii* 2016a — C. Bem, A. Asăndulesei, C. Haită, E. Paraschiv-Grigore, O propunere pentru un model predictiv privind amplasamentul *tell*-urilor din văile râurilor interioare ale Munteniei – bazinul Argeşului (România). Mai mult un stadiu al cercetărilor, *Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos. Orient şi Occident*, ediţia a XVI-a, Călăraşi, 28–29 septembrie 2016

Bem *et alii* 2016b — C. Bem, A. Asăndulesei, C. Haită, F. Tencariu, C. Nicu, A. Bălăşescu, O aşezare între B1-ul *tell*-urilor şi Brăteştiul premontan. Bucşani

(judeţul Giurgiu), *Pontica 2016, International Session*, Constanţa, 6–8 october 2016

Borș *et alii* 2013 — Corina Borș, Luciana Irimuș, Vlad Rumega, Sebastian Dobrotă, Cătălin Rișcuța, Un nou sit de tip Basarabi. Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive la Tărtăria–*Podu Tărtăriei vest* (campania 2012), *CA*, XX, p. 9–102

Dragomir *et alii* 2016 — Dragomir N. Popovici, Bernard Randoin, Ana Ilie, Constantin Haită, Adrian Bălăşescu, Valentin Radu, Monica Mărgărit, Loredana Niţă, Programul de colaborare româno-francez de la Hîrşova-*tell*, jud. Constanța. Campania 2016, *CA*, XXIII, p. 16–47

Ene, Lăzărescu 2015 — Irina Ene, Ileana Lăzărescu, Fundațiile unor case bucureștene din secolele XIX–XX, identificate în urma unor cercetări arheologice preventive, *CA*, XXII, 2015, p. 65–100

Florescu 1960 — Gr. Florescu, *Problema castrelor romane de la Mălăieşti, Drajna de Sus, Pietroasa*, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 ani, Bucureşti, 1960, p. 227–229

Florescu, Bujor 1955 — Gr. Florescu Grigore, Exp. Bujor, *Săpăturile arheologice de la Mălăieşti*, SCIV, 6, 1–2, 1955, p. 271–280

Marinescu *et alii* 1998 — Silvia Marinescu-Bîlcu, R. Andreescu, C. Bem, Tr. Popa, M. Tănase, Şantierul arheologic Bucşani. Raport preliminar. Campania 1998, *Anuarul Muzeului Judeţean „Teohari Antonescu" Giurgiu* 2–4, Giurgiu, 1998, p. 93–114

Opriş, Rațiu 2015 — Ioan Carol Opriş, Alexandru Rațiu, Cercetări recente privind ultima incintă romană fortificată de la Capidava, *CA*, XXII, 2015, p. 23–40

Piso *et alii* 2012 — I. Piso, F. Marcu, O. Țentea, G. Cupcea, Rada Varga, *Das Kapitol von Sarmizegetusa*, Dacia N. S., 56, 2012, P. 119–126

Piso, Ţentea 2011 — I. Piso, O. Ţentea, *Un nouveau temple palmyrénien à Sarmizegetusa*, Dacia N.S., 55, 2011, p. 111–121

Piso, Ţentea 2014 — Ioan Piso, O. Ţentea, *Die palmyrenischen Truppen in Dakien: Monumente und Öffentlichkeit,* vol. Öffentlichkeit – Monument – Text. XIV Congressus Internationali Epigraphiae Graecae et Latinae, 27. – 31. Augusti MMXII. Akten (hrsg. W. Eck, P. Funke), Berlin/Boston, 2014, (Corpus inscriptionum Latinarum consilio et auctoritate Academiae scientiarum Berolinensis et Brandenburgensis editum. Auctarium. Series nova, 4, p. 479–480

Teodor 2016 — Eugen S. Teodor, New archaeological researches at the roman fort from Băneasa (Teleorman county), *CA*, XXIII, p. 107–125

Țentea, Matei-Popescu 2015 — O. Țentea, Fl. Matei-Popescu, Why There? The Preliminaries of Constructing the Roman Frontier in SE Dacia, *Acta Musei Napocensis*, 52/I, 2015, p. 103–130

Zagoritz 1940 — C. Zagoritz 1940, *Castrul roman de la Mălăieşti şi cetatea dacă de la Valea Humei din judeţul Prahova*, Ploieşti

A.I. Bordușani–*Popină*

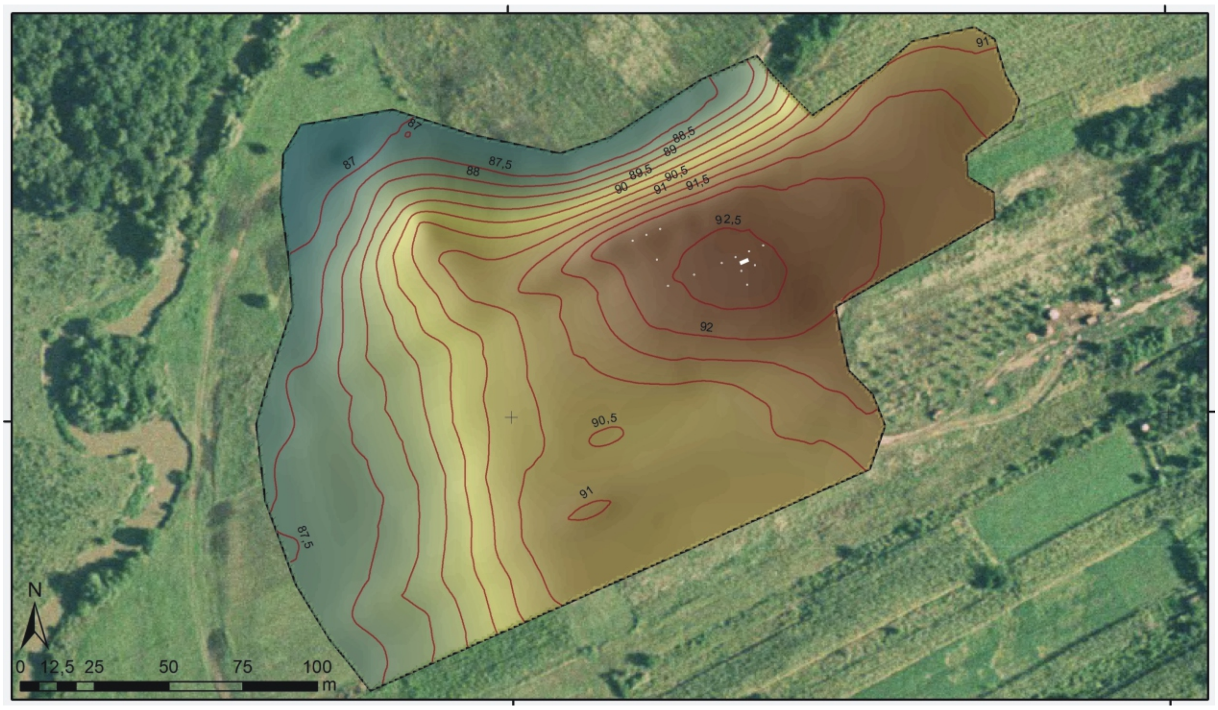

A.II. Zona *Pepiniera 2* din cadrul ansamblului *Bucșani Pădure*

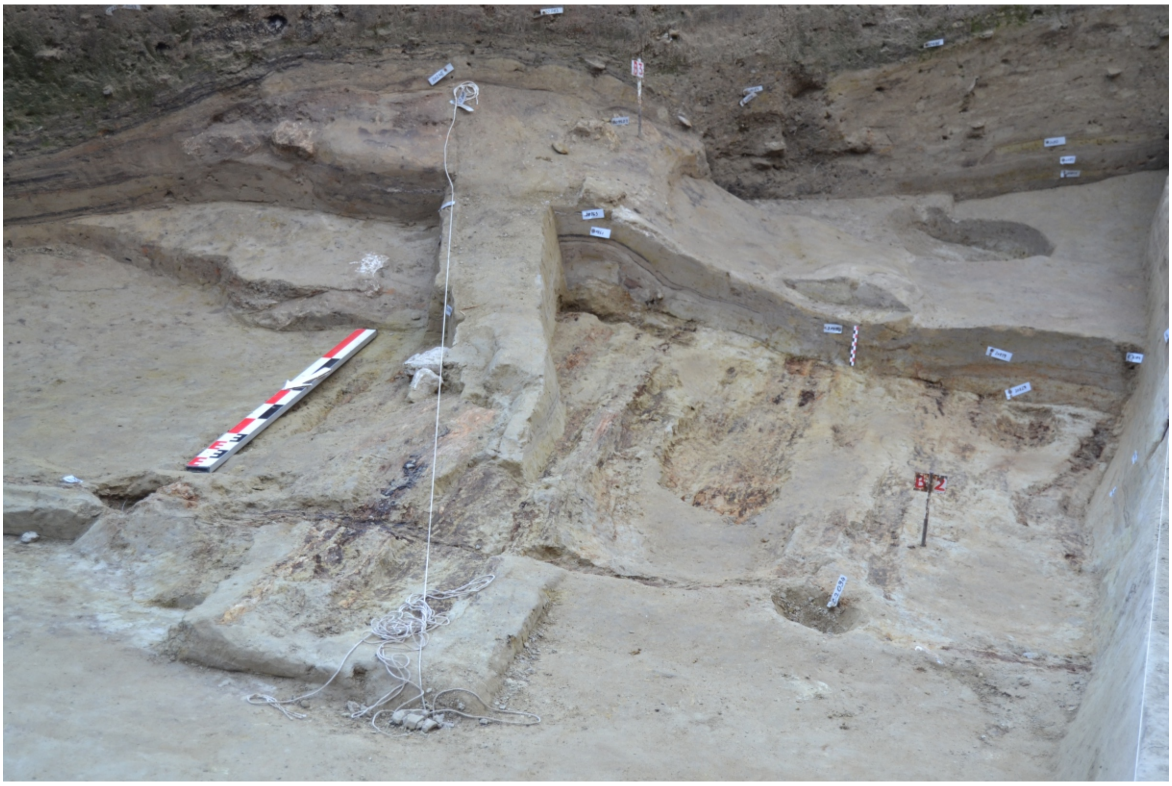

A.III. Hîrșova-*tell*

A.IV. Sultana–*Malul Roșu*

A.V. Vitămești–*Măgurice*

B. Tărtăria–*Podul Tărtăriei vest*

C.I. Băneasa–*castru*

C.II. *Capidava.*
Sectorul VII

C.III. *Histria*. Sectorul Poarta Mare–Turnul Mare

C.IV. Mălăiești – *castru*

C.V. *Micia*

C.VI. Ostrov *(Durostorum)* – ferma 4

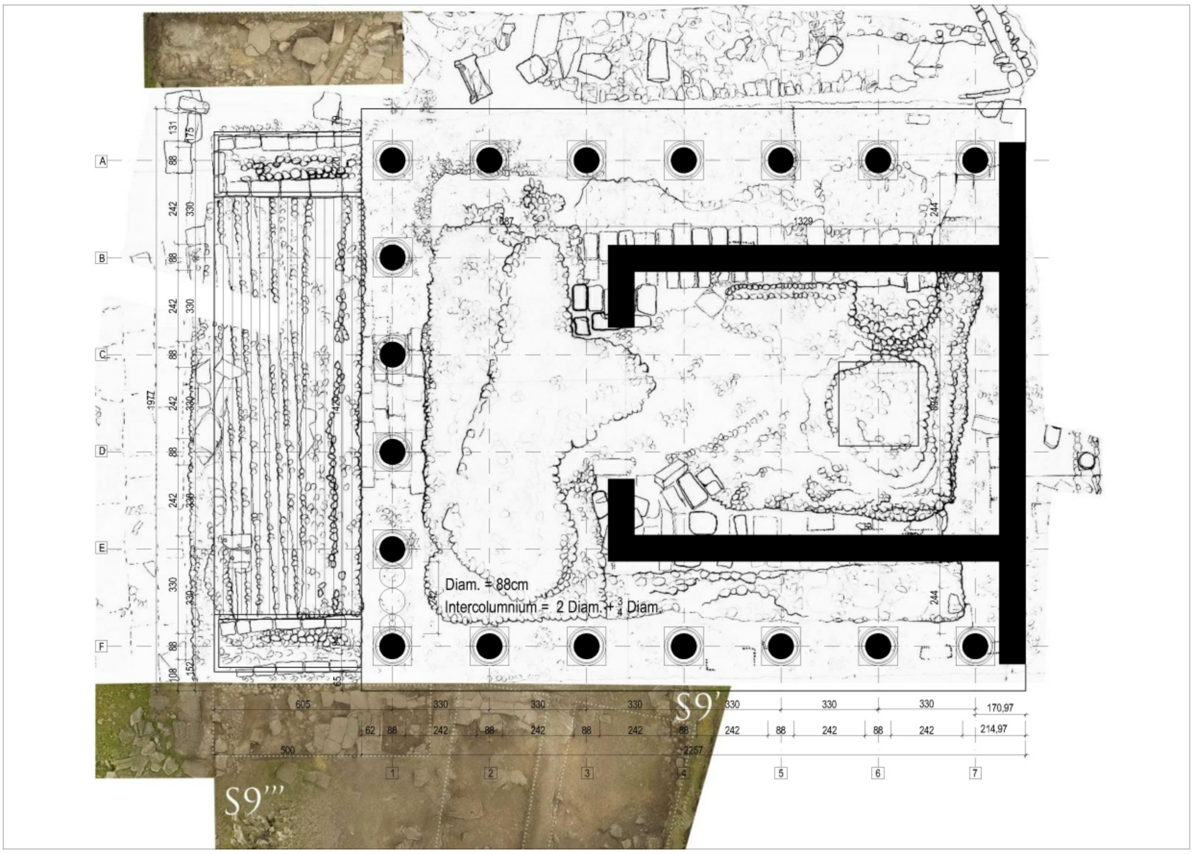

C.VII. ***Ulpia Traiana Sarmizegetusa***

București – strada Budișteanu

DISEMINAREA CERCETĂRII ÎN MEDIUL ACADEMIC (2015–2016)

A. CĂRȚI DE AUTOR

- **Cătălin Bem**, *Sistemul de fortificare al staţiunii eneolitice de la Pianu de Jos* Podei *(Alba, România). Între simbolism şi raţiuni defensive*, Muzeul Naţional de Istorie a României, Monografii X, Bucureşti, 2015, Editura Cetatea de Scaun, ISBN 978-606-537-294 (cu contribuţii de Vasile Opriş, Mădălina Dimache, Tudor Hila, **Constantin Haită**, Andrei Asăndulesei, **Adrian Bălăşescu**, **Valentin Radu**, Gabriel Vasile)
- **Ovidiu Țentea**, *Bath and bathing at Alburnus Maior / Băile romane de la Alburnus Maior*, CRMS Series 10, Cluj-Napoca, Mega Publishing House, ISBN 978-606-543-429-5 (cu contribuții de Valentin Voișan, Andrei Câmpean, Viorica Rusu-Bolindeț, Mihai Dima, Corina Ionescu, Lucreția Ghergari)

B. CĂRȚI ÎN COLABORARE

- **Adela Bâltâc**, **Christina Știrbulescu**, **Andreea Ștefan**, Virgil Apostol, *Muzeul Național de Istorie a României, Catalogul Colecției Lapidarium. I. Piese greco-romane*, București, 2015, Editura Conphys, ISBN978-973-750-267-4

C. VOLUME EDITATE/COORDONATE/CATALOAGE DE EXPOZIȚII

- **Eugen S. Teodor** (editor), *Arheologia peisajului şi frontierele romane*, ISBN 978-606-537-323-5, Târgovişte 2016, Editura Cetatea de Scaun
- **Cătălin Lazăr** (editor), *Radiografia unei lumi dispărute. Privind înapoi spre trecut: Sultana – Malu Roșu. O așezare preistorică de acum 6000 de ani (catalog de expoziție)*, ISBN 978-973-0-19577-4, Bucuresti, 2015
- **Oana Ilie**, **Corina Borş** (editori), *Treasures of Romania (exhibition catalogue)*, ISBN 978-7-5699-0689-9, Beijing, 2015 (ediție în limba chineză cu rezumat în limba engleză)
- **Corina Borș Oana Ilie**, (editori), *România – civilizații suprapuse / Romania – overlapping civilisations (catalog de expoziție / exhibition catalogie)*, ISBN 978-973-0-23160-1, București, 2016

D. ARTICOLE PUBLICATE ÎN VOLUME APĂRUTE ÎN STRĂINĂTATE

- **Ionuț Bocan**, **Cătălina-Mihaela Neagu**, Roman Lamps discovered in the fort at Micia (Vețel, Hunedoara county) from the National History Museum of Romania Collections. Considerations concerning the stamped lamps, în vol. *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta 44*, Congressus Vicesimus Nonus Rei Cretariae Romanae Fautorum Coloniae Ulpiae Traianae Habitus MMXIV (21–26 septembrie 2014, Xanten), Bonn 2016, p. 537–545
- **Cătălin Lazăr**, **Mădălina Voicu**, The distortion of archaeological realities through objects: a case study, în vol. *HOMINES, FUNERA, ASTRA 2. Life beyond Death in Ancient Times. Proceedings of the International Symposium on Funerary Anthropology*, R. Kogălniceanu *et al.* (eds.), Oxford 2015, Archaeopress, p. 67–78
- **Silviu Oța**, **Migdonia Georgescu**, Câteva observații privind doi cercei descoperiți la Isaccea (jud. Tulcea), în vol. *Arheovest* IV.1, *In honorem Adrian Bejan*, Szeged 2016, p. 447–461
- **Mihaela Simion**, Motorway and Archaeology: What does it mean to be a contractual archaeologist in Romania? în vol. *Recent Developments in Preventive Archaeology in Europe: Proceedings of the 22nd EAA Meeting in Vilnius*, 2016, Ljubljana 2016, p. 271–280
- Ioan Piso, **Ovidiu Țentea**, Die palmyrenischen Truppen in Dakien: Monumente und Öffentlichkeit, în vol. *Öffentlichkeit – Monument – Text. XIV Congressus Internationali Epigraphiae Graecae et*

Latinae, 27. – 31. Augusti MMXII. Akten (Hrsg. W. Eck, Funke), Berlin/Boston, 2014 (2015), p. 479–480

- **Ovidiu Țentea**, Closing a gap. A roman fort rediscovered, în vol. *Proceedings of the 22nd International Congress of Roman Frontier Studies, Ruse, Bulgaria, September 2012*, L. Vagalinsky, N. Sharankov (eds.), Sofia, 2015, p. 269–275
- **Ovidiu Țentea**, Florian Matei-Popescu, Cohors I milliaria Ituraeorum. A new approach, în vol. *Monuments and Texts in Antiquity and Beyond. Essays for the centenary of Georgi Mihailov (1915–1991)*, N. Sharankov, Mirena Slavova (eds.), Studia Classica Serdicensia V, Sofia, Sofia University Press, 2015 (forthcoming), p. 371–381

E. ARTICOLE (CAPITOLE) PUBLICATE ÎN VOLUME APĂRUTE ÎN ROMÂNIA

- **Radian Andreescu**, Arta neolitică / Neolithic Art, în Corina Borș, Oana Ilie (eds.), *România. Civilizații suprapuse Romania. Overlapping civilisations* (catalog de expoziție / exhibition catalogue), București, 2016, 978-973-0-23160-1, p. 58–67
- **Radian Andreescu**, Sultana – Malu Roșu: O așezare preistorică de acum 6000 ani / Cine au fost ei ? / Plastica antropomorfă și zoomorfă, în vol. *Radiografia unei lumi dispărute. Privind înapoi spre trecut: Sultana – Malu Roșu. O așezare preistorică de acum 6000 de ani*, C. Lazăr (ed.), București, 2015, 978-973-0-19577-4, p. 8–11; 18–21; 53–57
-
- **Corina Borș**, Carul votiv de la Bujoru / The votive chariot from Bujoru, în vol. *Capodopere din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României (2015) / Masterpieces from the collection of the National History Museum of Romania (2015)*, București, 2015, p. 8–21;
- **Corina Borș**, Depozitele de bronzuri Tărtăria I și Tărtăria II, în vol. *Artizanii epocii bronzului: descoperiri recente de depozite de bronzuri în județul Alba* (catalog de expoziție), H. Ciugudena, L. Bălan (eds.), Alba Iulia, 2015, p. 51–64
- **Corina Borș**, Analiză asupra stadiului implementării Convenției de la Valletta în România, în vol. *Tendințe curente în protecția patrimoniului arheologic în România și Republica Moldova*, S. Musteață (ed.), Chișinău & Iași, 2016, p. 11–26
- Katia Moldoveanu, Theodor Ignat, Vasile Opriș, *Cum locuiau ei?*, în vol. *Radiografia unei lumi dispărute. Privind înapoi spre trecut: Sultana – Malu Roșu. O așezare preistorică de acum 6000 de ani*, C. Lazăr (ed.), București, 2015, 978-973-0-19577-4, p. 26–29
- **Silviu Oța**, Burials with belts. Rank insignia or dress accessories? (12–15th centuries), în vol. *ArhIn I. Medieval Changing Landscape. Settlements, Monasteries and Fortifications,* Sibiu, 2016, p. 53–61
- **Silviu Oța**, Bijuteria medievală în spațiul românesc (secolele X-XVIII) / The medieval jewels in the Romanian Territories (10th – 18th c.), în Corina Borș, Oana Ilie (eds.), *România – Civilizații suprapuse / Romania – Overlapping civilisations* (catalog de expoziție / exhibition catalogue), București: Editura Magic Print, 2016, p. 402–409
- Ioan C. Opriș, **Alexandru Rațiu**, An Early Byzantine Building Next to the Main Gate at Capidava, în vol. *Moesica et Christiana. Studies in Honour of Professor Alexandru Barnea*, Adriana Panaite, Romeo Cârjan, Carol Căpiță (eds.), Editura Istros, Brăila, 2016, p. 193–217
- **Mihaela Simion**, Tăblițele Cerate de la Alburnus Maior / The wax-coated tablets from Alburnus Maior, în vol. *Capodopere din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României (2015) / Masterpieces from the collection of the National History Museum of Romania (2015)*, București, 2015, p. 30–39
- **Mihaela Simion**, Considerații cu privire la necesitatea diagnosticului arheologic. Studii de caz, consecințe și implicații", în vol. *Tendințe curente în protecția patrimoniului arheologic în România și Republica Moldova*, S. Musteață (ed.), Chișinău & Iași, 2016, p. 55–67
- **Eugen S. Teodor**, How Effective is the Law's Protection. Limes Transalutanus case, în vol. *Patrimoniul cultural al României: evidență, protejare și valorificare*, S. Musteață (ed.), Chișinău & Iași, 2015, p. 31–46

- **Eugen S. Teodor**, O devenire: arheologia peisajului și frontiera romană, în vol. *Arheologia peisajului și frontiera romană*, E.S. Teodor (ed.), Târgoviște 2016, p. 5–26
- **Eugen S. Teodor**, Frontiera văzută de sus. Cercetări pe sectorul argeşean al *Limes Transalutanus*, în vol. *Arheologia peisajului și frontiera romană*, E.S. Teodor (ed.), Târgoviște 2016, p. 27–56
- **Constantin Haită**, **Eugen S. Teodor**, Sondaje sedimentologice şi geologice la Valea Mocanului, în vol. *Arheologia peisajului și frontiera romană*, E.S. Teodor (ed.), Târgoviște 2016, p. 57–66
- **Eugen S. Teodor**, Stadiul identificării aşezărilor civile pe frontiera transalutană, în vol. *Arheologia peisajului și frontiera romană*, E.S. Teodor (ed.), Târgoviște 2016, p. 97–122
- **Eugen S. Teodor**, Ionuț Dumitrescu, F. Chivoci, Segmente ale drumului roman între Câmpulung şi Dragoslavele, în vol. *Arheologia peisajului și frontiera romană*, E.S. Teodor (ed.), Târgoviște 2016, p. 123–140
- **Eugen S. Teodor**, Terminologie descriptivă în toponimia din vestul Munteniei, în vol. *Arheologia peisajului și frontiera romană*, E.S. Teodor (ed.), Târgoviște 2016, p. 147–192
- **Ovidiu Țentea**, Inscripția de construcție a templului unei comunități palmirene de la Sarmizegetusa / The construction building of a temple belonging to a Palmyrene community at Sarmizegetusa, în vol. *Capodopere din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României (2015) / Masterpieces from the collection of the National History Museum of Romania (2015)*, Bucureşti, 2015, p. 38–49
- **Ovidiu Țentea**, The Roman Frontier on the Lower Danube during Trajan`s Dacian war, în vol. *Moesica et Christiana. Studies in Honour of Professor Alexandru Barnea*, Adriana Panaite, Romeo Cârjan, Carol Căpiță (eds.), Editura Istros, Brăila, 2016, p. 85–93

F. ARTICOLE PUBLICATE ÎN PERIODICE STRĂINE

- Marie Balasse, Allowen Evin, Carlos Tornero, **Valentin Radu**, Denis Fiorillo, **Dragomir Nicolae Popovici**, **Radian Andreescu**, Keith Dobney, Thomas Cucchi, **Adrian Bălășescu**, Wild, domestic and feral? Investigating the status of suids in the Romanian Gumelniţa (5th mil. cal BC) with biogeochemistry and geometric morphometrics, *Journal of Anthropological Archaeology*, Elsevier, 42, June 2016, p. 27–36
- M. Hervella, M. Rotea, N. Izagirre, Mihai Constantinescu, S. Alonso, M. Ioana, **Cătălin Lazăr**, Florin Ridiche, Andrei Soficaru, M.G. Netea, C. de-la-Rúa, Ancient DNA from South-East Europe reveals different events during Early and Middle Neolithic influencing the European genetic heritage, *PlosOne*, 10(6), 2015: e0128810
- **Cătălin Lazăr**, Monica Mărgărit, **Adrian Bălășescu**, Dogs, jaws and other stories: two symbolic objects made of dog mandibles from Sultana-Malu Roşu tell settlement (Southeastern Europe), *Journal of Field Archaeology*, 41(1), 2016, p. 101–117
- **Silviu Oța**, **Migdonia Georgescu**, К вопросу об уточнении датировки клада из Войнешть (жудец Яссы) / Some Observations about the Re-dating of the Treasure Hoard from Voineşti (Jassy County), *Stratum Plus*, 5/2016, p. 301–319
- **Silviu Oța**, Liana Oța, Gheorghe Niculescu, *Câteva precizări despre atelierul no. 3 din cetatea de la Cladova (com. Păuliș, jud. Arad)*, în *Revista Arheologică* (serie nouă) 11, 2015, 1–2, p. 123–142
- **Silviu Oța**, Alexandra Comșa, *On a Grave Discovered in Pecica–Hăblău (Monastery of Ahtum) (Arad County)*, Glasnik Srpskog Arheološkog Društva (Beograd) 31, 2015, p. 143–164
- Marie Balasse, **Adrian Bălășescu**, Carlos Tornero, Delphine Frémondeau, Roman Hovsepyan, Rosalind Gillis, **Dragomir Nicolae Popovici**, Investigating the scale of herding in Chalcolithic pastoral communities settled by the Danube river in the 5th millennium BC: a case study at Borduşani-Popină and Hârşova-tell (Romania), Quaternary International (2016) (publicat on-line 13.08.2015)
- **Valentin Radu**, **Dragomir Nicolae Popovici**, Cătălina Cernea, Ion Cernău, **Adrian Bălășescu**, Harvesting molluscc in the Eneolithic: a study of freshwater bivalve accumlations from the settlements

of Bordușani-Popină and Hârșova (Romania, 5th millenium), *Environmental Archaeology*, 4, 2016, p. 334–350 (DOI: 10.1080/14614103.2015.1115615)

G. ARTICOLE PUBLICATE ÎN PERIODICE ROMÂNEȘTI

- **Cătălin Bem**, **Constantin Haită**, *Tell*-ul Bucşani *Pod* (Muntenia, România). Caracteristici tipologice şi petrografice ale utilajului litic *şlefuit* din nivelul superior (Gumelniţa B1), *Studii de Preistorie* 13, 2016, p. 63–127
- **Adela Bâltâc**, **Paul Damian**, Virgil Apostol, Alina Streinu, Alexandra Dolea, Ioana Paraschiv-Grigore, **Eugen Paraschiv-Grigore**, Corina Nicolae, Bogdan Voicu, Cercetările arheologice preventive din așezarea romană de la Șibot, punctul „În Obrej” (jud. Alba) — considerații preliminare, *CA*, XXIII, 2016, p. 49–104
- **Ionuț Bocan**, **Cătălina-Mihaela Neagu**, Opaițele romane din castrul de la Micia, păstrate în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Românie, *CA*, XXII, 2015, p. 115–174
- **Corina Borş**, Luciana Rumega-Irimuş, V. Rumega-Irimuş, S. Dobrotă, C. Rişcuța, C. Țuțuianu, Noi date privind epoca târzie a bronzului pe valea mijlocie a Mureşului. Raport arheologic preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive la Aurel Vlaicu–Obreza (campania 2012), *CA*, XXI, 2014, p. 151–210
- Roxana Rădvan, **Corina Borş**, Lumința Ghervase, Portable X-ray Fluorescence Investigation of Certain Bronze Beads of Hoard Tărtăria 1 and Their Corrosion, *Romanian Journal of Physics*, 61, 9–10, 2016, p. 1530–1538
- **Emil Dumitrașcu**, Sorin Cleșiu, Florentin Munteanu, Radu Petcu, Cercetări arheologice preventive în așezarea din epoca bronzului de la Stejeriș I (jud. Cluj), *CA*, XXI, 2014, p. 119–150
- **Emil Dumitrașcu**, Silviu Ene, Marius Streinu, Cercetări arheologice preventive pe traseul autostrăzii A1 (Sibiu-Orăștie): așezarea medievală din punctul Km 15+550 (com. Tărtăria, jud. Alba), *CA*, XXII, 2015, p. 41–63
- Mădălina Dimache, **Constantin Haită**, Analysis at microscope of some Gumelnița pottery fragments from Bordușani popină tell settlement, *Studii de Preistorie* 12, 2015, p. 127–137
- **Cătălin Lazăr**, Proiectul Archaeodrom în contextul arheologiei experimentale din România, *Buletinul Muzeului Judeţean Teleorman*, 7, 2015, p. 193–200
- Vasile Opriş, **Cătălin Lazăr**, Suporturile paralelipipedice din eneoliticul timpuriu de la Dunărea de Jo*s*, *Buletinul Muzeului Judeţean Teleorman*, 7, 2015, p. 67–84
- Ana Ilie, Katia Moldoveanu, Migdonia Georgescu, Note despre două sârme din aur din cultura Gumelniţa, *Studii de Preistorie* 12, 2015, p. 139–150
- Radu-Alexandru Dragoman, **Sorin Oanţă-Marghitu**, Tiberiu Vasilescu, **Mihai Florea**, Cătălin Nicolae, Archaeology, memory and history: the communist-era ruins at Galeşu/Nazarcea, *Caiete ARA* 7, 2016, p. 17–41
- **Silviu Oța**, Liana Oța, Gheorghe Niculescu, Items Discovered during the 1983 Campaign in the Workshop no. 3 from the Fortification of Cladova (Comm. of Păuliș, Arad County), *Ziridava. Studia Archaeologica*, 29, 2015, p. 347–373
- **Silviu Oța,** Dress Items found in Fortifications from Banat*, Ziridava. Studia Archaeologica,* 29, 2015, p. 333–346
- **Silviu Oța**, Liana Oța, The Treasure of Buzău, *Istros*, 21, 2015, p. 537–576
- Oana Damian, **Mihai Vasile**, **Andra Samson**, **Eugen Paraschiv-Grigore**, Ioana Paraschiv-Grigore, Daniel Ene, Florentin Munteanu, **Constantin Haită**, Valul Mare de Pământ. Cercetare arheologică preventivă pe Autostrada 2 București – Constanța, tronsonul Cernavodă – Medgidia, KM 159+000 – 159+150, zona localității Făclia, com. Saligny, jud. Contanța, *CA*, XXI, 2014, p. 291–326
- **Andra Samson**, **Eugen Paraschiv-Grigore**, Considerații asupra monedelor din așezarea medievală de la Șibot – Cânepiște, *CA*, XXI, 2014, p. 363–367
- **Eugen Paraschiv-Grigore,** Daniel Ene, Un sigiliu romano-bizantin descoperit la Nufăru, jud. Tulcea, *SCIVA* 67, 3–4, Bucureşti, 2016, p. 331–337

- **Dragomir Nicolae Popovici**, Bernard Randoin, Ioan Cernău, Cătălina Cernea, Ana Ilie, **Constantin Haită**, **Adrian Bălăşescu**, **Valentin Radu**, Monica Mărgărit, Loredana Niţu, Roman Hovsepyan, Programul de colaborare româno-francez de la Hîrşova-tell jud. Constanţa. Campania 2013, *CA*, XXI, 2014, p. 25–54
- **Dragomir Nicolae Popovici**, Cătălina Cernea, Ioan Cernău, Valentin Parnic, Mădălina Dimache, Roman Hovsepyan, **Adrian Bălăşescu**, **Valentin Radu**, **Constantin Haită**, Monica Mărgărit, Loredana Niţă, Şantierul arheologic Borduşani-Popină, jud. Ialomiţa (2012–2014), *CA*, XXI, 2014, p. 55–118
- **Dragomir N. Popovici**, Beranard Randoin, Ana Ilie, **Constantin Haită**, **Adrian Bălăşescu**, **Valentin Radu**, Monica Mărgărit, L. Niţă, Şantierul arheologic Hîrşova-tell, jud. Constanţa. Campania 2016, *CA*, XXIII, 2016, p. 17–47
- Ioan C. Opriş, **Alexandru Raţiu**, Cercetări recente privind ultima incintă romană fortificată de la Capidava, *CA*, XXII, 2015, p. 23–40
- Raluca I. Popescu, **Alexandru Raţiu**, Lămpi romane şi romano-bizantine din colecţia muzeului municipiului Bucureşti, *Revista de Cercetări Arheologice şi Numismatice*, 2, 2016, p. 144–165
- Ioan C. Opriş, **Alexandru Raţiu**, An Early Byzantine Amphorae Deposit from Capidava, *The Journal of Ancient History and Archaeology*, 3, 1, 2016, p. 24–42
- **Alexandru Raţiu**, Venus pudica on a bone distaff from Capidava, *CA*, XXIII, 2016, p. 137–150
- **Andra Samson**, **Mihai Vasile**, **Irina Ene**, Edmond Ene, Marius Streinu, Cristina Bodó, Gică Băeştean, Situl arheologic medieval de la Şibot (Câmpul Pâinii), judeţul Alba. Raport arheologic preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive (campania 2012), *CA*, XXI, 2014, p. 327–362
- **Andra Samson**, Fântânile medievale din aşezarea de la Şibot (jud. Alba), *MCA* (s. n.) 11, 2015, p. 227–256
- **Andra Samson**, **Adrian Bălăşescu**, **Valentin Radu**, O locuinţă descoperită în situl medieval de la Şibot, judeţul Alba, *MCA* (s. n.) 12, 2016, p. 205–230
- **Andra Samson**, **Gabriel Vasile**, Un complex funerar medieval descoperit la Şibot (jud. Alba). Date arheologice şi antropologice, *MCA* (s. n.) 12, p. 231–241
- **Mihaela Simion**, **Decebal Vleja**, Radu Petcu, Andrei Heroiu, Florela Vasilescu, Nicolae Stoica, Contribuţii la cunoaşterea epocii romane pe Valea Mureşului mijlociu. Cercetări arheologice preventive în situl Tărtăria II, com. Sălişte, jud. Alba, *CA*, XXI, 2014, p. 211–258
- **Eugen S. Teodor**, New archaeological researches at the roman fort from Băneasa (Teleorman county), *CA*, XXIII, 2016, p. 107–125
- **Ovidiu Ţentea**, **Alexandru Raţiu**, Repertoriul peisajului funerar din zona confluenţei Siretului cu Dunărea – studiu preliminar, *CA*, XXII, 2015, p. 189–270
- **Ovidiu Ţentea**, Sorin Cociş, Silvia Musteaţă, The Bibliography of Roman Dacia 9 (2006–2010), *The Journal of Ancient History and Archaeology*, 2, 1, 2015, p. 80–114
- **Ovidiu Ţentea**, Valentin Voişan, Băile romane de la Roşia Montană, Dealul Carpeni – E2. Raport arheologic, *CA*, XXI, 2014, p. 259–289
- **Ovidiu Ţentea**, Aspects of the cult of Silvanus at Alburnus Maior, *Studia Universitatis Babes-Bolyai*, series Historia 61, 1, 2016, p. 136–151
- **Ovidiu Ţentea**, Florian Matei-Popescu, Why there? The preliminaries of constructing the Roman frontier in south-east Dacia, *Acta Musei Napocensis*, 52/I (în curs de apariţie)
- **Ovidiu Ţentea**, On the alleged 'Roman Road from Lower Moldavia', *The Journal of Ancient History and Archaeology* 3, 1, 2016, p. 12–19
- **Ovidiu Ţentea**, Un fort roman descoperit în zona Galaţi, *CA*, XXIII, 2016, p. 127–136

H. Participări La Conferinţe/Colocvii/Simpozionane Ştiinţifice Internaţionale

- **Adela Bâltâc, Paul Damian** – Sesiunea internaţională anuală „Pontica" a Muzeului Naţional de Istorie şi Arheologie, Constanţa, 6–8 octombrie 2016, comunicare: *Materiale de lut ars din sectorul Poarta Mare–Turnul Mare, Histria*

- **Adela Bâltâc** – Conferința internațională: 1st International Roman and Late Antique Thrace Conference, *"Cities, Territories and Identities"*, Plovdiv, 7–10 octombrie 2016, comunicare: *Countryside in Ancient Thrace (1st–3rd centuries AD)*
- Marie Balasse, Carlos Tornero, Delphine Frémondeau, **Valentin Radu**, Roman Hovepyan, **Radian Andreescu**, **Dragomir Nicolar Popovici**, **Adrian Bălășescu** – Conferința internațională *„The Archaeology of wetlands, landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory"*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–16 iunie 2016, comunicare: *Elements for a palaeoenvironmental and palaeoeconomic reconstruction from stable isotope analysis of faunal assemblages from the Gumelnița communities at Bordușani-Popină and Hârșova-tell (2nd half of 5th millenium BC)*
- Marie Balasse, Carlos Tornero, A. Evin, A. Tresset, Delphine Frémondeau, J. Ughetto, T. Cucchi, **Adrian Bălășescu** – Conferința internațională „Social Dimensions of Food in the Prehistory of the Eastern Balkans and Neighbouring Areas", Heidelberg Academy (Germania), 30 aprilie – 2 mai 2015, comunicare: *The place of domestic pig in the Romanian Gumelnița: insights from zooarchaeological remains at Bordușani-Popină, Hârșova-tell and Vitănești Măgurice*
- **Adrian Bălășescu** – Conferința internațională *„The Archaeology of wetlands, landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory"*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–16 iunie 2016, comunicare: *L'homme et les mammiferes à Hârșova tell*
- **Adrian Bălășescu** – A 22-a Reuniune Anuală a Asociației Arheologilor Europeni (EAA) (The 22nd Annual Meeting European Association of Archaeologists), Vilnius (Lituania), 31 august – 4 septembrie 2016, comunicare: *Animal subsistence in the Eneolithic period from South-East Romania*
- Andrei Asăndulesei, **Cătălin Bem** – Conferința internațională *„Die Cucuteni–Kultur und ihre südliche Nachbarn im 5. Jt. v. Chr., Internationale Tagung"*, Eurasien-Abteilung, Deutsches Archäologisches Institut, Institutul de Arheologie Iași, 18–22 April 2016, Iași, comunicare: *A revised approach to Cucuteni and Gumelnița sites, with reference to archaeological remote sensing*
- **Cătălin Bem**, **Constantin Haită**, Andrei Asăndulesei, **Eugen Paraschiv-Grigore** – Conferința internațională *„The Archaeology of wetlands, landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory"*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–16 iunie 2016, comunicare: *A predictive model regarding the positioning of the tells along the valleys of the inner rivers from Muntenia – Argeș river basins (Romania*
- **Cătălin Bem**, Andrei Asăndulesei, **Constantin Haită**, **Eugen Paraschiv-Grigore** – Conferința internațională *„The Archaeology of wetlands, landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory"*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–16 iunie 2016, comunicare: *A tell from Neajlov river basin (Romania)*
- **Cătălin Bem**, Amdrei Asăndulesei, **Constantin Haită**, Felix Tencariu, Cristi Nicu, **Adrian Bălășescu** – Sesiunea internațională anuală „Pontica" a Muzeului Național de Istorie și Arheologie, Constanța, 6–8 octombrie 2016, comunicare: *O așezare între B1-ul tell-urilor și Brăteștiul premontan. Bucșani (județul Giurgiu)*
- **Corina Borș**, Luciana Rumega-Irimuș, Vlad Rumega-Irimuș – A 43-a Conferința Internațională *Computers Application in Archaeology (CAA 2015*), Sienna (Italia), (MNIR), martie 2015, poster: *Large scale archaeological preventive excavations in Romania. The case study of the middle Hallstatt site Tărtăria – Podu Tărtăriei vest*
- **Corina Borș**, Luciana Rumega-Irimuș, Vlad Rumega-Irimuș – A 4-a Conferință Internațională *Archaeometallurgy in Europe*, Madrid (Spania), iunie 2015, poster: *An archaeometrical perspective upon the middle Hallstatt Bronze Hoards from Tărtăria – Podu Tărtăriei vest*
- **Corina Borș** – A 21-a Reuniune Anuală a Asociației Arheologilor Europeni (EAA) (21st Annual Meeting European Association of Archaeologists), University of Glasgow (Marea Britanie), 2–5 septembrie 2015, comunicări: *Once again about the "thraco-cimmerian" horizon based on two new bronze hoards*; *A better future to the past: large scale development projects and the management of archaeological heritage in Romania*
- **Corina Borș** – Simpozionul Internațional de Antropologie Funerară: *Homines, Funera, Astra (5th edition) – Death and Animals from Prehistory to Middle Ages*, Alba Iulia (România), 18–21 octombrie

2015, comunicare: *A chariot to the Gods? The miniature votive chariot from Bujoru and its possible cult meanings*

- **Corina Borş**, Irina Achim – Conferinţa internaţională *„Adalbert Cserni and his contemporaries. The Pioneers of Archaeology in Alba Iulia and Beyond"*, Universitatea „1 Decembrie 1918" şi Muzeul Naţional al Unirii – Alba Iulia, aprilie 2016, comunicări: *Grigore G. Tocilescu – a pioneer of Romanian archaeology in a European perspective*; *From antiquarianism to archaeology in Romania. The beginnings of the national legislation for the protection of archaeological heritage*
- **Corina Borş** – Simpozionul internaţional *„Settlements of Life and Death. Studies from Prehistory to Middle Ages"*, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion" – Tulcea, 25–28 mai 2016, comunicare: *The mass grave and other contexts containing human remains discovered in the Hallstatt-period site at Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (Alba County, Romania)*
- **Corina Borş** – Al 8-lea Congres Mondial de Arheologie (WAC – World Archaeological Congress), Kyoto (Japonia), august/septembrie 2016, comunicare: *The protection of the archaeological heritage in Europe. "Who owns the past ?" – an overview upon the perspective of the contemporary stakeholders*
- **Corina Borş** – A 22-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (The 22nd Annual Meeting European Association of Archaeologists), Vilnius (Lituania), 31 august – 4 septembrie 2016, comunicare: *Preventive archaeological excavations & motorway construction projects in Romania*
- **Corina Borş**, **Cristiana Tătaru**, **Zizi Baltă**, **Migdonia Georgescu** – Al 5-lea Simpozion Balcanic de Arheometrie (Fifth Balkan Symposium of Archaeometry: *„Bridging Science and Heritage"*), Sinaia (Romania), 25–29 septembrie 2016, comunicare: *Preliminary Archaeometrical Investigations on the Sarasău Hoard*
- Andrei Asăndulesei, **Corina Borş**, Vlad Rumega-Irimuș, Felix Tencariu – Colocviul internațional „*Beyond excavation – Geophysics, aerial photography and the use of drones in Eastern and South-East European Archaeology*", Complexul Muzeal Județean Neamț – Piatra Neamț, România, decembrie 2016, comunicare: *Large-scale magnetic survey and aerial photography for documenting the prehistoric site from Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (Alba County, Romania)*
- **Cătălina-Mihaela Neagu**, **Ionuț Bocan** – Al V-lea Congres Internațional pentru Instrumente Antice de Iluminat, 7–12 septembrie 2015, Sibiu, comunicare: *Lamps discovered in Roman Baths at Micia (Vețel, Hunedoara County) from the National History Museum of Romania collections*
- **Cătălina-Mihaela Neagu**, **Ionuț Bocan** – Al 30-lea Congres al *Rei Cretariae Romanae Fautores. "New Perspectives on Roman Pottery: Regional Patterns in a Global Empire"*, 25 septembrie – 2 octombrie 2016, Lisabona, poster: *Terra Sigillata discovered in the roman fort at Micia (Vețel, Hunedoara County) from the National History Museum of Romania collections: between local production and imports*
- **Sorin Oanță-Marghitu**, **Emil Dumitrașcu**, Silviu Ene, **Adrian Bălășescu**, Gabriel Vasile, Sorin Cleșiu, Florentin Munteanu – Simpozionul internațional *„Settlements of Life and Death. Studies from Prehistory to Middle Ages"*, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion" – Tulcea, 25–28 mai 2016, comunicare: *Funeral and Domestic in the Second Iron Age Settlement at București – Băneasa, str. Gârlei*
- Richard I. MacPhail, John Crowther, **Constantin Haită** – Conferința internațională *„The Archaeology of wetlands, landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory"*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–16 iunie 2016, comunicare: *Borduşani-Popină Tell, Borcea River, Romania: Chalcolithic tell formation processes through time and space as recorded by soil micromorphology*
- **Constantin Haită**, Cristian Panaiotu, **Mihai Florea** – Conferința internațională *„The Archaeology of wetlands, landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory"*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–16 iunie 2016, comunicare: *Geomorphological and sedimentological researches in the floodplain area of Balta Ialomiţei (Southeastern Romania). Preliminary results*
- **Constantin Haită** – Al 5-lea Simpozion Balcanic de Arheometrie (Fifth Balkan Symposium of Archaeometry: *„Bridging Science and Heritage"*), Sinaia (Romania), 25–29 septembrie 2016,

comunicare: *The petrography of lithic inventory from Borduşani-Popină tell settlement (Ialomiţa County, Romania)*

- **Adrian Bălășescu**, **Cătălin Lazăr**, Gabriel Vasile – A 21-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (21st Annual Meeting European Association of Archaeologists), University of Glasgow (Marea Britanie), 2–5 septembrie 2015, poster: *A case of a secondary manipulation of human and animal bones from Sultana-Malu Rosu cemetery (Romania)*
- Vasile Opriş, Theodor Ignat, **Cătălin Lazăr** – A 21-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (21st Annual Meeting European Association of Archaeologists), University of Glasgow (Marea Britanie), 2–5 septembrie 2015, comunicare: *Continuity and change in pottery technology. From early to middle Eneolithic at Sultana, South-east Romania*
- Theodor Ignat, Vasile Opriş, **Cătălin Lazăr** – A 21-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (21st Annual Meeting European Association of Archaeologists), University of Glasgow (Marea Britanie), 2–5 septembrie 2015, comunicare: *Changes in pottery production. A case study from the Kodjadermen-Gumelniţa-Karanovo VI Eneolithic settlement at Sultana-Malu Roşu, South-East Romania*
- Mihaela Golea, Mara Stavrescu-Bedivan, **Cătălin Lazăr** – A 21-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (21st Annual Meeting European Association of Archaeologists), University of Glasgow (Marea Britanie), 2–5 septembrie 2015, poster: *Plant choices and consumption preferences of the Eneolithic community from Sultana-Malu Roşu tell settlement (Romania)*
- Adelina Darie, Gheorghe Niculescu, **Migdonia Georgescu**, **Cătălin Lazăr** – A 21-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (21st Annual Meeting European Association of Archaeologists), University of Glasgow (Marea Britanie), 2–5 septembrie 2015, comunicare: *Metal artefacts circulation in the Eneolithic period from Southeastern Romania. A case study*
- Mihaela Golea, Mara Stavrescu-Bedivan, **Cătălin Lazăr** – A 21-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (21st Annual Meeting European Association of Archaeologists), University of Glasgow (Marea Britanie), 2–5 septembrie 2015, comunicare: *Consideration about the use of Vitis vinifera in the Eneolithic period from Balkans*
- **Cătălin Lazăr**, Theodor Ignat, Vasile Opriş, Ionela Crăciunescu – A 21-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (21st Annual Meeting European Association of Archaeologists), University of Glasgow (Marea Britanie), 2–5 septembrie 2015, comunicare: *Body manipulations in the Eneolithic cemetery from Sultana-Malu Rosu (Romania)*
- Adelina Darie, Gheorghe Niculescu, **Migdonia Georgescu**, **Cătălin Lazăr** – A 21-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (21st Annual Meeting European Association of Archaeologists), University of Glasgow (Marea Britanie), 2–5 septembrie 2015, comunicare: *The metal objects from the Eneolithic settlement of Sultana-Malu Roşu (south-east of Romania): integrating morphological characteristics with social context*
- **Cătălin Lazăr**, Gabriel Vasile, **Mihai Florea**, Ionela Crăciunescu – A 21-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (21st Annual Meeting European Association of Archaeologists), University of Glasgow (Marea Britanie), 2–5 septembrie 2015, comunicare: *Children's burials in the Eneolithic cemetery from Sultana-Malu Rosu (Romania). A case study,.*
- **Cătălin Lazăr**, **Mihai Florea**, Ionela Crăciunescu – Sesiunea internațională anuală „Pontica" a Muzeului Național de Istorie și Arheologie, Constanța, 6–7 octombrie 2015, poster: *Considerations about subadult burials from Eneolithic cemetery at Sultana-Malu Roşu (Romania)*
- Theodor Ignat, Vasile Opriş, **Cătălin Lazăr** – Sesiunea internațională anuală „Pontica" a Muzeului Național de Istorie și Arheologie, Constanța, 6–7 octombrie 2015, comunicare: *Considerations about pottery production in A2 and B1 phases of the Gumelnița culture. A case study from the tell settlement at Sultana-Malu Roşu*
- Vasile Opriş, Theodor Ignat, **Cătălin Lazăr** – Sesiunea internațională anuală „Pontica" a Muzeului Național de Istorie și Arheologie, Constanța, 6–7 octombrie 2015, comunicare: *Evolution of pottery technology from Early Eneolithic to Middle Eneolithic at Sultana-Malu Roşu site*
- **Cătălin Lazăr**, Theodor Ignat, **Adrian Bălășescu** – Simpozionul Internațional de Antropologie Funerară: *Homines, Funera, Astra (5th edition) – Death and Animals from Prehistory to Middle Ages*,

Alba Iulia (România), 18–21 octombrie 2015, comunicare: *Bioarchaeological data about a secondary burial from the Sultana – Malu Rosu cemetery (Romania)*

- **Cătălin Lazăr** – 3rd IFIN-HH International Workshop on Nuclear Techniques and Preservation of Cultural Heritage, 10 decembrie 2015, Măgurele (România), comunicare: *Sampling the archaeological materials for ^{14}C dating*
- Theodor Ignat, **Cătălin Lazăr** – Conference "First cities – An exploration of early cities in Europe and Asia", Durham (Marea Britanie), 15–17 aprilie 2016, comunicare: *Changes in pottery production in the Kodjadermen-Gumelniţa-Karanovo VI communities (4500-3900 BC). A case study from the Sultana-Malu Roșu tell settlement (Romania)*
- **Cătălin Lazăr** – Conference "First cities – An exploration of early cities in Europe and Asia", Durham (Marea Britanie), 15–17 aprilie 2016, comunicare: *Towards Identifying a (Proto-) Urban patterns in the Eneolithic period from Balkans*
- **Valentin Radu**, Monica Mărgărit, **Cătălin Lazăr** – The 11th meeting of the ICAZ Worked Bone Research Group, Iaşi (România), 23–28 mai 2016, comunicare: *Evidence of production and use of Lithoglyphys naticoides beads in the Holocene from Europe: the case of Sultana-Malu Roșu site (Romania)*
- **Cătălin Lazăr**, Andrei Soficaru, Vasile Opriș – Simpozionul internațional *„Settlements of Life and Death. Studies from Prehistory to Middle Ages"*, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion" – Tulcea, 25–28 mai 2016, comunicare: *Between the living and the dead: the scattered bones story from Sultana-Malu Roșu site (Romania)*
- **Cătălin Lazăr,** Theodor Ignat, Vasile Opriș, **Adrian Bălășescu**, **Constantin Haită**, **Valentin Radu**, Mihaela Danu, Ionela Crăciunescu, Mihaela Golea, **Mihai Florea**, **Mădălina Voicu** – Conferința internațională *„The Archaeology of wetlands, landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory"*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–16 iunie 2016, comunicare: *The human impact and multiple land-use in the 5th millennium BC. A case study*
- Ionela Crăciunescu, Valentin Parnic, Mihai Florea, Theodor Ignat, **Cătălin Lazăr** – Conferința internațională *„The Archaeology of wetlands, landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory"*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–16 iunie 2016, comunicare: *The tell settlements from the Mostiștea Valley, The human impact and multiple land-use in the 5th millennium BC*
- Theodor Ignat, Vasile Opriș, **Cătălin Lazăr** – A 22-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (The 22nd Annual Meeting European Association of Archaeologists), Vilnius (Lituania), 31 august – 4 septembrie 2016, comunicare: *Aspects regarding the production of Eneolithic pottery based on an experimental archaeological study*
- **Cătălin Lazăr**, **Adrian Bălășescu** – A 22-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (The 22nd Annual Meeting European Association of Archaeologists), Vilnius (Lituania), 31 august – 4 septembrie 2016, comunicare: *The Human-Bird Interfaces in the Eneolithic period from Balkans*
- Ionela Crăciunescu, **Cătălin Lazăr** – A 22-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (The 22nd Annual Meeting European Association of Archaeologists), Vilnius (Lituania), 31 august – 4 septembrie 2016, comunicare: *What's outside an Eneolithic tell settlement? Case studies from the Balkans*
- R. Sandu, Monica Mărgărit, **Cătălin Lazăr** – A 22-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (The 22nd Annual Meeting European Association of Archaeologists), Vilnius (Lituania), 31 august – 4 septembrie 2016, comunicare: *The Eneolithic adornments as components of the costume. The case of Sultana-Malu Roșu cemetery*
- Vasile Opriș, Theodor Ignat, **Cătălin Lazăr** – A 22-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (The 22nd Annual Meeting European Association of Archaeologists), Vilnius (Lituania), 31 august – 4 septembrie 2016, comunicare: *Valuable pots made with cheap clay. A biographical approach of the pottery from Sultana-Malu Roșu*
- **Cătălin Lazăr,** Theodor Ignat, S. Stan – A 22-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (The 22nd Annual Meeting European Association of Archaeologists), Vilnius

(Lituania), 31 august – 4 septembrie 2016, poster: *New insights into the Eneolithic architecture based on the experimental archaeology*

- **Cătălin Lazăr,** Theodor Ignat – Conferința internațională "Filling a Space: Houses – Settlements – Regions", Lviv-Vynnyky (Ucraina), 27–28 octombrie 2016, comunicare: *New data about off-tell settlements in the Balkans. The case of Sultana-Malu Roșu site*
- Alexandra Țârlea, **Katia Moldoveanu**, **Mihai Florea**, Gheorghe Niculescu, **Migdonia Georgescu** – *4th Balkan Early Metallurgy Symposium,* Târgu Jiu (România), 10–12 mai 2015, comunicarea: *Trends in the Prehistoric Goldworking from Romania – the results of the XRF analyses*
- **Silviu Oța** – The 42nd International Symposium *„In Memoriam Constantin Daicoviciu"*, Muzeul Județean al Regimentului de Graniță Caransebeș, Caransebeș, 9–11 martie 2016, comunicare: *Morminte de copii şi adolescenţi din secolele XI-XIII. Orizontul sud-dunărean-2*
- **Silviu Oța**, Liana Oța – Simpozionul internațional *„Settlements of Life and Death. Studies from Prehistory to Middle Ages"*, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion" – Tulcea, 25–28 mai 2016, comunicare: *Burials Outside the Cemeteries Found in Orașul de Floci (comm. of Giurgeni, Ialomița County*
- **Silviu Oța**, Migdonia Georgescu – Simpozionul internațional Arheovest (ediția IV-a). *„Interdisciplinaritate în arheologie și istorie. In Honorem Prof. Univ. Dr. Adrian Bejan"*, Universitatea de Vest, Timişoara, 26 noiembrie 2016, comunicare : *Câteva observații privind doi cercei descoperiți la Isaccea (jud. Tulcea)*
- **Eugen Paraschiv-Grigore** – Sesiunea internațională anuală „Pontica" a Muzeului Național de Istorie și Arheologie, Constanța, 6–7 octombrie 2015, comunicare: *Sigilii de la Tomis aflate în colecția Muzeului Național de Istorie a României*
- **Eugen Paraschiv-Grigore** – Sesiunea internațională anuală „Pontica" a Muzeului Național de Istorie și Arheologie, Constanța, 6–8 octombrie 2016, comunicare: *Sigilii inedite din Dobrogea*
- **Eugen Paraschiv-Grigore**, Ioana Paraschiv-Grigore – Conferința internațională: 1st International Roman and Late Antique Thrace Conference, *"Cities, Territories and Identities"*, Plovdiv (Bulgaria), 7–10 octombrie 2016, poster: *Dinogetia – the island fortress on the Danube*
- Mihaela Danu, Roman Hovsepyan, **Dragomir Nicolae Popovici**, **Adrian Bălăşescu**, **Constantin Haită**, **Valentin Radu** – XXIVème Symposium APLF, Pontarlier (Franţa), 14–16 septembrie 2015, comunicare: *Evolution de la végétation et agriculture dans la zone du Bas du Danube: le site énéolithique Popina-Borduşani (Roumanie)*
- Marie Balasse, Allowen Evin, Carlos Tornero, Thomas Cucchi, **Valentin Radu**, Denis Fiorillo, **Dragomir Nicolae Popovici**, **Radian Andreescu**, **Adrian Bălăşescu** – Conferința internațională *Domestication et communautés hybrides: Cohabiter, coévoluer, coopérer*, Muséum National d'Histoire Naturelle et au Musée du quai Branly, 13–15 aprilie 2016, Paris (Franța), comunicare: *Sauvages, domestiques et hybrides: la place des suinés dans l'espace et l'économie des communautés chalcolitiques de Roumanie (culture du Gumelnița, 5e mil av notre ère), d'après une approche combinant la biogéochimie et la morphométrie géométrique*
- **Constantin Haită**, **Dragomir Nicolae Popovici**, Cristian Panaiotu – *European Geoscience Union General Assembly*, Viena (Austria), 17–22 aprilie 2016, poster: *Environmental change and human occupation in the floodplain area of Balta Ialomiței. The case study of Bordușani Popină Chalcolithic settlement*
- **Dragomir Nicolae Popovici**, Florin Vlad, Cătălina Cernea, Ioan Cernău, Mădălina Dimache – Conferința internațională *„The Archaeology of wetlands, landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory"*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–16 iunie 2016, comunicare: *Vivre au bord du fleuve. Le tell chalcolithique du Bordușani-Popină*
- **Dragomir Nicolae Popovici**, Bernard Randoin, Constantin Haită, **Mihai Florea** – Conferința internațională *„The Archaeology of wetlands, landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory"*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–16 iunie 2016, comunicare: *L'histoire du tell du Hîrşova. Nouvelles données concernent la formation et son évolution*
- **Dragomir Nicolae Popovici**, **Constantin Haită**, Florin Vlad, Cătălina Cernea, Ioan Cernău, Valentin Parnic A 22-a Reuniune Anuală a Asociaţiei Arheologilor Europeni (EAA) (The 22nd Annual

Meeting European Association of Archaeologists), Vilnius (Lituania), 31 august – 4 septembrie 2016, poster: *The end of the life cycle: destroying or burning dwellings in Copper Age*

- **Valentin Radu** – Conferința internațională *„The Archaeology of wetlands, landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory”*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–16 iunie 2016, comunicare: *The Lower Danube mollusc assemblages: zooarchaeological and palaeoenvironment data from Chalcolithic settlements (5th millennium BC)*
- **Alexandru Rațiu**, Ioan C. Opriș – The 23rd Congress on Roman Frontier Studies (LIMES 23), Ingolstadt (Germania), 12–23 septembrie 2015, comunicare: *The Late Fortlet from Capidava – Chronological issues*
- Ioan C. Opriș, **Alexandru Rațiu**, Mihai Duca, **Radu Bălănescu** – Sesiunea internațională anuală „Pontica” a Muzeului Național de Istorie și Arheologie, Constanța, 6–7 octombrie 2015, comunicare: *Capidava 2015 – Săpături preventive intra muros la Turnul nr. 7 și „Turnul Belvedere” din sectorul VII*
- **Alexandru Rațiu**, Ioan C. Opriș – Conferința internațională *“Interethnic Relations in Transylvania. Militaria Mediaevalia in Central and South-Eastern Europe”,* Sibiu (România), 15–18 octombrie 2015, comunicare: *The Late Fortlet From Capidava (End of the 6th – Beginning of the 7th c. AD)*
- **Alexandru Rațiu**, Ioan C. Opriș, Mihai Duca – Sesiunea internațională anuală „Pontica” a Muzeului Național de Istorie și Arheologie, Constanța, 6–8 octombrie 2016, comunicare: *Edificiul cu absidă (Principia) de la Capidava – cronologie și stadiul cercetărilor*
- **Silviu Oța**, **Andra Samson** – Conferința internațională *“Interethnic Relations in Transylvania. Militaria Mediaevalia in Central and South-Eastern Europe”,* Sibiu (România), 15–18 octombrie 2015, comunicare: *Battle Knives From The Collection Of National Museum Of History, Romania*
- Oana Damian, **Mihai Vasile**, **Andra Samson** – Sesiunea internațională anuală „Pontica” a Muzeului Național de Istorie și Arheologie, Constanța, 6–8 octombrie 2016, comunicare: *Considerații asupra unei necropole medio-bizantine de la Nufăru, jud. Tulcea*
- **Andra Samson** – Colocviul internațional *„Medieval Material Culture in the Carpathian Basin (11th-13th c.). Small finds between function, use and reuse”*, Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș, 8–10 decembrie 2016, comunicare: *Bone artefacts from the medieval settelment in Șibot (Câmpul Pâinii)*
- **Mihaela Simion**, **Decebal Vleja**, **Ionuț Bocan**, **Cătălina Neagu 2015** – Simpozionul Internațional de Antropologie Funerară: *Homines, Funera, Astra (5th edition) – Death and Animals from Prehistory to Middle Ages*, Alba Iulia (România), 18–21 octombrie 2015, comunicare: *A figurine discovered in a funerary context at Alburnus Maior*
- **Mihaela Simion** – A 22-a Reuniune Anuală a Asociației Arheologilor Europeni (EAA) (The 22nd Annual Meeting European Association of Archaeologists), Vilnius (Lituania), 31 august – 4 septembrie 2016, comunicare: *Motorway and Archaeology: What does it mean to be a contractual archaeologist in Romania?*
- **Mihaela Simion**, Vlad Neacșu, Adriana Gheorghe, **Migdonia Georgescu 2016** – Al 5-lea Simpozion Balcanic de Arheometrie (Fifth Balkan Symposium of Archaeometry: *„Bridging Science and Heritage”*), Sinaia (Romania), 25–29 septembrie 2016, comunicare: *XRF comparative analysis of ceramics discovered in the multi-layered archaeological site Brănișca-Pescărie Est; local production versus imports*
- **Eugen S. Teodor**, Dan Ștefan, Magdalena Ștefan, **Alexandru Bădescu**, **Sorin Oanță-Marghitu** – Al 5-lea Simpozion Balcanic de Arheometrie (Fifth Balkan Symposium of Archaeometry: *„Bridging Science and Heritage”*), Sinaia (Romania), 25–29 septembrie 2016, comunicare: *Geophysics and Landscape Archaeology. A large scale geophysical survey on Limes Transalutanus*
- **Eugen S. Teodor**, Dan Ștefan, Magdalen Ștefan – Workshop-ul internațional *„Topoi excellence cluster. Sign of place: a visual interpretation of landscape”*, Berlin, 28–29 octombrie 2016, comunicare: *The Road of Trajan – a timeless sign in the Romanian Plain*
- **Ovidiu Țentea** – The 23rd Congress on Roman Frontier Studies (LIMES 23), Ingolstadt (Germania), 12–23 septembrie 2015, comunicare: *Bath and bathing in Dacia under Trajan*

I. Participări La Conferințe/Sesiuni Științifice Naționale

- **Adela Bâltâc**, **Paul Damian**, **Eugen Paraschiv-Grigore**, Virgil Apostol – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice (ediția 50), Târgu Jiu, 25–28 mai 2016, comunicare: *Durostorum, com Ostrov (jud. Constanța), punctul ferma 4*
- **Adela Bâltâc** – Conferința națională *„Artă și Meșteșug. Atelierele ceramice locale din provinciile Dacia Și Moesia Inferior”*, Cluj-Napoca, 23–25 iunie 2016, keynote lecture: *Cuptoarele de ars ceramică din așezarea de la Șibot-În Obrej (jud. Alba)*
- **Adela Bâltâc** – Sesiunea științifică *„Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos. Orient și Occident* (ediţia a XVI-a), *In Honorem Silvia Marinescu Bîlcu*”, Călărași, 28–30 septembrie 2016, comunicare: *Așezarea romană de la Ostrov*
- **Adrian Bălăşescu** – Sesiunea științifică *„Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos. Orient și Occident* (ediţia a XVI-a), *In Honorem Silvia Marinescu Bîlcu*”, Călărași, 28–30 septembrie 2016, comunicare: *Exploatarea mamiferelor în așezarea eneolitică de la Hârșova tell (jud. Constanța)*
- **Adrian Bălășescu** – Workshop interdisciplinar *NatClimVar*, Institutul de Cercetări al Universității București, 18–22 octombrie 2016, comunicare: *Corelarea evoluției paleofaunei și a climei în neo-eneoliticul din sud-estul României. Aspecte arheozoologice*
- **Cătălin Bem**, Andrei Asăndulesei, **Constantin Haită**, **Eugen Paraschiv-Grigore** – Sesiunea științifică *„Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos. Orient și Occident* (ediţia a XVI-a), *In Honorem Silvia Marinescu Bîlcu*”, Călărași, 28–29 septembrie 2016, comunicare: *O propunere pentru un model predictiv privind amplasamentul tell-urilor din văile râurilor interioare ale Munteniei – bazinul Argeşului (România). Mai mult un stadiu al cercetărilor*
- **Ionuț Bocan**, Daniel Lucian Ene, **Mădălina Voicu**, Vasile Opriş, Ioana Paraschiv-Grigore, **Adela Bâltâc**, **Eugen Paraschiv-Grigore**, Sorin Cleșiu, Silviu Ene, **Mihai Gabriel Vasile**, Luciana Rumega-Irimuş, Vlad Rumega-Irimuş, Marius Râza, Gabriel Balteș, Horaţiu Groza, Dan Matei – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice (ediția a 49-a), Pitești, 28–30 mai 2015, comunicare: *Cercetări arheologice preventive pe traseul Autostrăzii Sebeș – Turda, situl arheologic Bădeni, jud. Cluj*
- **Ionuț Bocan**, Daniel Lucian Ene, Silviu Ene, Florentin Munteanu, Marius Râza, Gabriel Balteș, Horaţiu Groza, Dan Matei – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice (ediția a 49-a), Pitești, 28–30 mai 2015, comunicare: *Cercetări arheologice preventive pe traseul Autostrăzii Sebeș – Turda, situl arheologic Măhăceni 2, punct Turdăoi, com. Măhăceni, jud. Cluj*
- **Ionuț Bocan**, **Cătălina-Mihaela Neagu** – Conferința Națională *„Artă și Meșteșug. Atelierele ceramice locale din provinciile Dacia Și Moesia Inferior”*, 23–25 iunie 2016, Cluj-Napoca, comunicare: *Producția locală de opaițe la Alburnus Maior (Roșia Montană)*
- **Ionuț Bocan**, **Cătălina-Mihaela Neagu** – Colocviu Național LIMES FORUM V, Muzeul Național de Istorie a României, București, 15–17 decembrie 2016, comunicare: *Importuri de terra sigillata provenite de la Lezoux, în castrul roman de la Micia*
- **Corina Borş** – Sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice a Muzeului Civilizaţiei Dacice şi Romane, Deva, iunie 2015, comunicare: *Situl hallstattian Tărtăria – Podu Tărtăriei vest. Noi date despre orizontul de depuneri Bâlvănești – Vinț*
- **Corina Borş** – Sesiunea națională de comunicări științifice a Muzeului Național al Unirii – Alba Iulia, noiembrie 2015, comunicare: *Cele două depozite de bronzuri recent descoperite în situl hallstattian de la Tărtăria – Podu Tărtăriei vest. Considerații preliminare*
- Laurențiu Angheluță, **Corina Borş**, Luminița Ghervase, Roxana Rădvan, Luciana Rumega-Irimuș, Vlad Rumega-Irimuș – Sesiunea națională de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române – București, martie 2016, poster: *Proiectul de cercetare „Platformă PILOT de valorizare trans-disciplinară prin baze de date relaționate (PN-II-PT-PCCA-2013-4-1022). Investigații opotoelectronice asupra unor piese din depozitele de bronzuri Tărtăria I și Tărtăria II”*
- **Corina Borş**, Luminița Ghervase – Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, București, 30 martie – 1 aprilie 2016 2016, comunicare: *Investigații pluridisciplinare asupra depozitelor de bronzuri Tărtăria I și Tărtăria II. Rezultate preliminare*

- **Corina Borş** – Simpozionul *„Patrimoniul cultural al județului Iași: Evidență, protejare și valorificare"*, Institutul de Arheologie – Iași și Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniu Cultural Iași, 20–21 mai 2016, comunicare: *Analiză asupra stadiului implementării prevederilor Convenției La Valletta în România*
- **Corina Borş**, Luciana Rumega-Irimuş, Vlad Rumega-Irimuş, Andrei Asăndulesei – Sesiunea națională de comunicări științifice a Muzeului Național al Unirii – Alba Iulia, noiembrie 2016, comunicare: *Noi date despre situl hallstattian Tărtăria – Podu Tărtăriei vest*
- **Paul Damian**, **Emil Dumitraşcu**, Sorin Cleșiu, Florentin Munteanu, Radu Petcu – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice (ediția a 49-a), Pitești, 28–30 mai 2015, comunicare: *Cercetări arheologice preventive pe Autostrada A. 10./lot 4 (tronson Inoc-Turda), (km 53+700 → km 70+000), tronson km 64 + 850 → 65 + 100, sat Stejeriș, com. Moldovenești, jud. Cluj, sit nr. 5 [situl arheologic Stejeriș 1]*
- **Paul Damian**, **Emil Dumitraşcu**, Irina Ene, Florentin Munteanu, Horațiu Groza, Dan Matei, Petre Colțeanu – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice (ediția a 49-a), Pitești, 28–30 mai 2015, comunicare: *Cercetări arheologice preventive pe Autostrada A. 10./lot 4 (tronson Inoc-Turda), (km 53+700 → km 70+000), tronson km 62 +000 → 62 + 230, sat Măhăceni, com. Unirea, jud. Alba, sit nr. 4 [situl arheologic Măhăceni 1]*
- **Cătălin Lazăr**, **Radian Andreescu**, **Emil Dumitraşcu**, **Valentin Radu**, **Costel Haită**, **Mihai Florea**, Marian Neagu, Adrian Bălăşescu, Valentin Parnic, Theodor Ignat, Vasile Opriş, Adelina Darie, Ionela Crăciunescu, Mihaela Golea, Roxana Sandu, Iulia Răbâncă – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice (ediția 50), Târgu Jiu, 25–28 mai 2016, comunicare: *Situl preistoric de la Sultana – Malu Roșu. Campania 2015*
- **Cătălin Lazăr**, Theodor Ignat, Valentin Parnic, **Mihai Florea**, **Mădălina Voicu**, Ionela Craciunescu, Mihaela Golea, Adelina Darie, Vasile Opriş, **Emil Dumitraşcu**, Ovidiu Frujina, Cristina Covataru, Bogdan Manea, Ana Predoiu, Dan Ştefan, **Radian Andreescu** – Sesiunea științifică *„Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos. Orient şi Occident* (ediția a XVI-a), *In Honorem Silvia Marinescu Bîlcu*", Călărași, 28–30 septembrie 2016, comunicare: *Date despre o locuință gumelnițeană descoperită pe terasa din vecinătatea tell-ului de la Sultana-Malu Roșu*
- Vasile Opriş, **Cătălin Lazăr** – Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române, București, 25–27 martie 2015, comunicare: *Discuții privind o categorie de piese ceramice din Eneoliticul Timpuriu de la Dunărea de Jos*
- Adelina Darie, Gheorghe Niculescu, **Migdonia Georgescu**, **Cătălin Lazar** – Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române, Bucureşti, 25–27 martie, comunicare: *Obiectele de metal descoperite în aşezarea eneolitică de tip tell de la Sultana – Malu Roșu (jud. Călărași)*
- **Valentin Radu**, **Adrian Bălăşescu**, Theodor Ignat, **Cătălin Lazăr** – Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române, Bucureşti, 25–27 martie, comunicare: *Bivalvele în alimentația comunității eneolitice de la Sultana-Malu Roșu (cultura Gumelnița, mileniul V a Chr.). Date experimentale*
- C. Ghiță, Ionela Crăciunescu, **Cătălin Lazar** – Al XXXI-lea Simpozion Național de Geomorfologie, 21–24 mai 2015, Sfântu Gheorghe, comunicare: *Geomorfologia aplicată patrimoniului cultural. Studiu de caz situl arheologic de la Sultana-Malu Roșu (Iezerul Mostiștei)*
- Vasile Opris, **Cătălin Lazăr** – Simpozionul de Arheologie al Muzeului Municipiului București, 26 iunie 2015, București, comunicare: *Suporturi paralelipipedice din lut în Eneoliticul Timpuriu de la Dunărea de Jos*
- Vasile Opriş, Theodor Ignat, **Cătălin Lazăr** – Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române, Bucureşti, 30 martie – 1 aprilie 2016, Bucuresti, comunicare: *Ceramica antropomorfă de la Sultana-Malu Roșu*
- Theodor Ignat, **Cătălin Lazăr**, Adelina Darie, Laura Şendrea, **Mădălina Voicu** – Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române, Bucureşti, 30 martie – 1 aprilie 2016, Bucureşti, comunicare: *Old stones, new methods. The techno-typology of a chipped stone assemblage from the early excavations at Sultana-Malu Roșu (1974-1983)*

- **Eugen Paraschiv-Grigore**, Ioana Paraschiv-Grigore, Gabriel Balteş, Dan Matei – Sesiunea Naţională de Rapoarte Arheologice (ediţia a 49-a), Piteşti, 28–30 mai 2015, comunicare: *Cercetări arheologice preventive pe traseul autostrăzii sebeş-Turda, situl arheologic Dumbrava 1, com. Unirea, jud. Alba*
- **Eugen Paraschiv-Grigore**, Ioana Paraschiv-Grigore, Gabriel Balteş, Dan Matei – Sesiunea Naţională de Rapoarte Arheologice (ediţia a 49-a), Piteşti, 28–30 mai 2015, comunicare: *Cercetări arheologice preventive pe traseul autostrăzii sebeş-Turda, situl arheologic Dumbrava 2, com. Unirea, jud. Alba*
- **Eugen-Paraschiv-Grigore**, Ioana Paraschiv-Grigore – Sesiunea Naţională de Rapoarte Arheologice (ediţia 50), Târgu Jiu, 25–28 mai 2016, comunicare: *Cercetările arheologice de la Dinogetia, sat Garvăn, com. Jijila, jud. Tulcea*
- **Eugen-Paraschiv-Grigore** – Sesiunea ştiinţifică *„Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos. Orient şi Occident* (ediţia a XVI-a), *In Honorem Silvia Marinescu Bîlcu*", Călărași, 28–30 septembrie 2016, comunicare: *Sigilii inedite din Dobrogea*
- Dragomir Popovici – Sesiunea ştiinţifică *„Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos. Orient şi Occident* (ediţia a XVI-a), *In Honorem Silvia Marinescu Bîlcu*", Călărași, 28–30 septembrie 2016, comunicare: *Noi date privind locuințele în cultura Gumelnița*
- **Alexandru Raţiu**, Ioan C. Opriş, Mihai Duca – Sesiunea Naţională de Rapoarte Arheologice (ediţia a 49-a), Piteşti, 28–30 mai 2015, comunicare: *Capidava – Sectorul VII – Campania 2014*
- **Ovidiu Ţentea**, **Alexandru Raţiu** – Sesiunea Naţională de Rapoarte Arheologice (ediţia a 49-a), Piteşti, 28–30 mai 2015, comunicare: *Băile romane de la Mălăieşti – Campania 2014*
- **Alexandru Raţiu**, Ioan C. Opriş, Radu Bălănescu – Sesiunea Naţională de Rapoarte Arheologice (ediţia 50), Târgu Jiu, 25–28 mai 2016, comunicare: *Cercetările arheologice de la Capidava - Sectorul VII. Campania 2015*
- **Alexandru Raţiu**, Ioan C. Opriş, Mihai Duca – Sesiunea Naţională de Rapoarte Arheologice (ediţia 50), Târgu Jiu, 25–28 mai 2016, comunicare: *Cercetările arheologice de la Capidava – Turnul nr. 7. Campania 2015*
- **Ovidiu Ţentea**, **Alexandru Raţiu** – Sesiunea Naţională de Rapoarte Arheologice, Târgu Jiu, 28-25 mai 2016, comunicare: *Castrul și băile romane de la Mălăiești. Campania 2015*
- Andrei Opaiţ, **Alexandru Raţiu**, Bianca Grigoraș – Conferința națională *„Artă și Meșteșug. Atelierele ceramice locale din provinciile Dacia Şi Moesia Inferior"*, Cluj-Napoca, 23–25 iunie 2016, comunicare: *Despre aprovizionarea cu ulei și vin a castrului de la Mălăiești*
- Ioan C. Opriş, **Alexandru Raţiu** – Conferința națională *„Artă și Meșteșug. Atelierele ceramice locale din provinciile Dacia Şi Moesia Inferior"*, Cluj-Napoca, 23–25 iunie 2016, comunicare: *Ultimele importuri de tip African Red Slip Ware în Scythia. Repere cronologice pentru ultimele decade ale Capidavei romane*
- **Ovidiu Ţentea**, **Alexandru Raţiu**, Andrei Cîmpeanu, Mihai Duca – Colocviul Național LIMES Forum V, București, 16–18 decembrie 2016, comunicare: *Date noi privind organizarea internă a castrului Mălăiești*
- **Alexandru Raţiu**, Mihai Duca – Colocviul Național LIMES Forum V, București, 16–18 decembrie 2016, comunicare: *Descoperiri arheologice de epoca Principatului de la Capidava*
- Oana Damian, **Mihai Vasile**, **Andra Samson**, Aurel Stănică – Workshop *„Dobrogea otomană – Coordonate istorice și arheologice"*, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion", Tulcea, 20–22 octombrie 2016, comunicare: *Morminte din epoca otomană descoperite la Nufăru*
- **Mihaela Simion** – Sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice a Muzeului Civilizaţiei Dacice şi Romane, Deva, iunie 2015, comunicare: *Descoperiri arheologice recente pe traseul autostrăzii Lugoj – Deva. Situl de la Brănişca – Pescărie Est*
- **Mihaela Simion** – Sesiunea anuală de comunicări științifice a Universității „Al. I. Cuza" Iași, octombrie 2015), comunicare: *O nouă villa în Dacia Romană. Situl de la Tărtăria II*
- **Mihaela Simion** – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice, Târgu Jiu, 28–25 mai 2016, comunicări: *Raport preliminar de cercetare arheologică preventive pentru situl Brănișca – Pescărie Est*; *Micia – Campania de cercetări arheologice sistematice 2014*

- **Mihaela Simion** – Simpozionul *„Patrimoniul cultural al județului Iași: Evidență, protejare și valorificare"*, Institutul de Arheologie – Iași și Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniu Cultural Iași, 20–21 mai 2016, comunicare: *Considerații cu privire la necesitatea diagnosticului arheologic. Studii de caz, consecințe și implicații*
- **Mihaela Simion, Decebal Vleja** – Colocviul Național LIMES Forum V, București, 16–18 decembrie 2016, comunicare: *Cercetări arheologice sistematice în așezarea civilă de la Micia - campanile 2013–2016*
- **Eugen S. Teodor** – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice, Târgu Jiu, 28–25 mai 2016, comunicare: *Proiectul de cercetare Limes Transalutanus*
- **Eugen S. Teodor** – Colocviul Național LIMES Forum V, București, 16–18 decembrie 2016, comunicare: *Proiectul de cercetare Limes Transalutanus după doi ani de activitate*
- Dan Ștefan, **Eugen S. Teodor** – Colocviul Național LIMES Forum V, București, 16–18 decembrie 2016, comunicare: *Explorarea geofizică a frontierei romane: aștептări, limite și provocări*
- **Ovidiu Țentea** – Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române, București, 25–27 martie 2015, comunicare: *Balnea în Alburnus Maior. Interpretări arheologice*
- **Ovidiu Țentea** – Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române, București, 25–27 martie 2015, poster: *Principalele teme de cercetare în curs de desfășurare din situl arheologic Ulpia Traiana Sarmizegetusa*
- **Ovidiu Ţentea**, Alexandru Popa – Sesiunea naţionala de comunicări ştiinţifice a Muzeului Judeţean Argeş (ediţia a XLVI-a), Piteşti, 29–30 octombrie 2015, comunicare: *Date noi privind planimetria castrului de la Mălăiești. Rezultatele preliminare ale prospecțiunilor geofizice*
- **Ovidiu Țentea** – Colocviul național Limes Forum IV, Sovata, 4–6 decembrie 2015, comunicare: *Băile romane de la Mălăiești. Rezultatele preliminare ale unei cercetări arheologice încheiate*
- Oana Damian, **Mihai Vasile** – Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române, București, 25–27 martie 2015, comunicare: *Nufăru-Proslaviţa. Cercetări în necropola aparţinând epocii bizantine de la Nufăru, jud. Tulcea. Date arheologice şi antropologice (campania 2014)*
- Oana Damian, **Mihai Vasile** – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice (ediția a 49-a), Pitești, 28–30 mai 2015, comunicare: *Cercetătile arheologice de la Nufăru (punctul Trecere Bac), jud. Tulcea, campania 2014*
- **Mihai Vasile** – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice (ediția a 49-a), Pitești, 28–30 mai 2015, comunicări: *Cercetătile arheologice preventive pe traseul autostrăzii Sebeș - Turda situl arheologic Unirea, comuna Unirea, jud.* Alba; Cercetătile *arheologice preventive pe traseul autostrăzii Lugoj - Deva situl arheologic Bacea, comuna Ilia, jud. Hunedoara*
- Oana Damian, **Mihai Vasile** – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice, Târgu Jiu, 25–28 mai 2016, comunicare: *Nufăru 2015 – date despre zona extramuros*
- **Decebal Vleja**, Alexandru Ioan Bărbat, Vasile Opriş, Petre Colţeanu – Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice, Târgu Jiu, 25–28 mai 2016, comunicare: C*ercetări arheologice preventive pe traseul Autostrăzii Lugoj – Deva, situl arheologic Brănișca Pescărie Vest, com. Brănișca, județul Hunedoara*
- **Decebal Vleja** – Simpozionul *„Patrimoniul cultural al județului Iași: Evidență, protejare și valorificare"*, Institutul de Arheologie – Iași și Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniu Cultural Iași, 20–21 mai 2016, comunicare: *O problemă despre care nu vorbim! Patrimoniul și situațiile de urgență*

J. CONFERINȚELE „HISTORIA VIVA"

- *Sarmizegetusa și începuturile provinciei Dacia*, 29 ianuarie 2015 (autor: Ovidiu Țentea)
- *Nufăru – cetatea de sub sat*, februarie 2015 (autori: Oana Damian – IAB, Mihai Vasile, Andra Samson)

- *Carul votiv de la Bujoru,* 2 aprilie martie 2015 (autor: Corina Borș)
- *O nouă villa în Dacia romană – situl de la Tărtăria II*, 7 mai 2015 (autor: Mihaela Simion)
- *Castrul Mălăiești. O secvență romană din timpul lui Traian*, 4 iunie 2015 (autor: Ovidiu Țentea)
- *Cartare prin metode fotogrametrice în situl arheologic Sultana-Malu Roșu*, 18 iunie 2015 (autori: A. Trifan, Mihai Florea, Ionela Crăciunescu, Cătălin Lazăr)
- *Așezarea romană de la Șibot – În obrej (jud. Alba)*, 9 iunie 2016 (autor: Adela Bâltâc)

ALTE CONFERINȚE PUBLICE SUSȚINUTE DE ARHEOLOGI DIN CADRUL MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

- Conferința științifică *„Arhitectură și Arheologie Experimentală I – Date experimentale privind rolul scoicilor în alimentația comunității eneolitice de la Sultana-Malu Roșu (cultura Gumelnița)"*, susținută de **Valentin Radu**, **Adrian Bălășescu** și **Cătălin Lazăr**, Muzeul Național de Istorie a României, 10 iunie 2015
- Conferința științifică *„De ce este Muntenia altfel? Castrul și băile romane de la Mălăiești*", susținută de **Ovidiu Țentea**, Universitatea Babeș-Bolyai, Departamentul de Arheologie și Istorie Antică, 3 decembrie 2015
- Conferința științifică *„Cercetarea interdisciplinară în arheologie. Studiu de caz: Sultana-Malu' Roșu"*, susținută de **Cătălin Lazar, Valentin Radu, Adrian Bălășescu**, Theodor Ignat, Vasile Opriș, Mihaela Golea, **Mihai Florea**, Ionela Crăciunescu, Adelina Darie, R. Sandu, Monica Mărgărit și **Constantin Haită**, Universitatea București, Facultatea de Istorie, Centrul de Istorie Comparată a Societăților Antice, 2 iunie 2016
- Conferința științifică *„Utilizarea metodelor fotogrammetrice în situl arheologic de la Sultana-Malu Roșu"*, susținută de **Cătălin Lazăr,** Mihai Florea, Ionela Crăciunescu și A. Trifan, Muzeul National de Istorie a Romaniei, 13 iunie 2016
- Conferința internațională *„The archaeology of wetlands, the landscape, the man and his environment: Danube Valley in Prehistory"*, Muzeul Național de Istorie a României, 15–16 iunie 2016 (în cadrul proiectului de cercetare *Landscape and human co-evolution patterns in the wetland area of Balta Ialomiței*, PN-II-ID-PCE-2011-3-0982)
- Radu-Alexandru Dragoman, **Sorin Oanţă-Marghitu** – Simpozionul de Martirologie, Mănăstirea Înălţarea Sfintei Cruci din Aiud, februarie 2015, comunicare: *Situri ale martirajului: cercetări arheologice în fosta colonie de muncă forţată din perioada comunistă de la Galeşu*
- Radu-Alexandru Dragoman**, Sorin Oanţă-Marghitu**, *Exhumarea Monseniorului Vladimir Ghika, Episcopului Vasile Aftenie şi Episcopului Ioan Bălan: o interpretare arheologică*, comunicare ţinută la Institutul de Antropologie „Francisc J. Rainer", Bucureşti (2 martie 2016)

WORKSHOPURI ORGANIZATE DE ARHEOLOGI DIN CADRUL MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

- Workshop interdisciplinar *„Arhitectură și Arheologie Experimentală: Ilustrarea scenariului de utilizare și funcționare a unui Archaeodrom"*, organizat în cadrul școlii de vară de arheologie experimentala, 18–26 iulie 2015, Sultana, jud. Călărași
- Workshop interdisciplinar *„Arhitectură și Arheologie Experimentală"*, organizat în cadrul școlii de vară de arheologie experimentala, 29 iulie – 10 august 2016, Sultana, jud. Călărași

PROIECTE DE CERCETARE[1]

I. *Tehnologie interdisciplinară de investigare a patrimoniului arheologic. Studiu de caz: Tronsonul premontan al Limes Transalutanus*; LIMES TRANSALUTANUS; UEFISCDI; Muzeul Naţional de Istorie a României; S.C. Vector Studio, Institutul de Arheologie „V. Pârvan" Bucureşti; Eugen S. Teodor (esteo60@yahoo.co.uk); Constantin Haită, Alexandru Bădescu, Mihai Florea; iulie 2014 – sept. 2017; Etapa 2015: Achiziţii de date; Etapa 2016: Tehnologia de cercetare a obiectivelor liniare.

OBIECTIVE PRINCIPALE: Proiectul are cel puţin trei seturi de obiective. Primul adresează tehnologiile de cercetare, respectiv explorarea capabilităţilor pe care rapida evoluţie tehnologică le aduce în bagajul metodologic al arheologiei de teren (*field archaeology*), căutând un optim între resurse (financiare, umane sau de timp) şi performanţă (considerată ca suma informaţiilor noi achiziţionate versus resurse alocate). Aici se includ cercetarea aeriană (cu o paletă largă de opţiuni, de la ortofotografia „oficială" sau accesibilă, la misiuni pe avioane sportive, dar mai ales utilizarea curentă a dronei în investigarea obiectivelor de interes), tehnici avansate de prelucrare a fotografiei aeriene (fotogrametrie, ca optimizare a relaţiei dintre aparatul fotografic, performanţele UAV şi costuri de exploatare în teren/la birou), gestionarea întregului pachet de date în mediul GIS, folosirea modelelor-teren (numite uzual DEM – Digital Elevation Models) pentru identificarea alterărilor antropice ale peisajului (metodă tipică pentru „arheologia peisajului"), utilizarea extensivă a geofizicii în identificarea şi reprezentarea structurilor arheologice, sondaje de tip geologic (sedimentologic) palinologic şi pedologic, testarea unor tehnici diferite pentru cercetarea arheologică de suprafaţă (aşa-numita „perieghează", de la cercetarea liniară la cea sistematică, în grid sau nu, cu recoltare sau nu), săpătura de sondaj (ca instrument de dezvoltare a interpretării geofizice!). O „surpriză" a cercetării de tip „arheologia peisajului" este o cercetare intensivă şi sistematică a toponimiei din zona de referinţă. Al doilea set de obiective este unul „pragmatic", de colectare a informaţiei utile nu doar rapoartelor scrise la implementarea proiectului, ci cercetării de viitor, cât şi măsurilor active de protecţie a patrimoniului. Dacă a fost ceva cu adevărat rău şi inadecvat la cercetarea arheologică românească, atunci evidenţa topografică este acel lucru[2]. Dincolo de înregistrarea de precizie a oricărui obiectiv arheologic de epocă romană, din zona de activitate, a existat preocuparea pentru o estimare cât mai obiectivă a stării de conservare, de consemnare a utilizării curente a terenului, a elementelor de risc pentru prezervarea patrimoniului. Partea esenţială, sistematizată, a colecţiei de date, va deveni publică la finalizarea proiectului[3]. Al treilea set de obiective este unul istoric, în sensul larg al termenului. Am dori să devină clar şi în România – fiindcă în cercetarea europeană este foarte clar de multe decenii – că un *limes* nu este doar o secvenţă de fortificaţii romane demne de cercetat, ci un ansamblu de amenajări care fac fortificaţiile utile şi inteligibile. Aşa ar fi, de pildă, marcajul de graniţă, adică obiectul de activitate al militarilor din castre, drumurile care legau castrele, turnurile de observaţie şi semnalizare care permiteau alarmarea timpurie (deci eficientă) în faţa unor ameninţări, dar şi aşezările civile (un subiect total neglijat anterior!), care au un rol logistic considerabil (de la comerţ la staţiile de rută şi „viaţă socială"). În fine, *Limes Transalutanus* are o inconfundabilă „amprentă" locală, care poate oferi o nesperată perspectivă asupra proceselor de aculturaţie.

PRINCIPALE REZULTATE: Activităţile unui proiect de cercetare sunt, desigur, rezultanta imediată a listei de obiective. Nu vom relua lista de mai sus, arătând aici mai degrabă câteva lucruri care ni se fie problematice, fie esenţiale. Proiectul nu adresează tot aliniamentul cunoscut drept *Limes Transalutanus*, în primul rând datorită lungimii (peste 300 de km), în al doilea rând datorită posibilităţilor tehnologice concrete. Dacă tehnologia LiDAR (Light Detection and Ranging) a devenit accesibilă şi amatorilor, în unele ţări ale lumii (precum Marea Britanie), în România, la acest moment, a fost accesibilă doar unor colective care au acţionat pe suprafeţe relativ restrânse. Motivul principal este costul prohibitiv, cât şi lipsa oricărui interes al autorităţilor române (de la Ministerul Transportului la cel al Internelor, şi multe posibil altele) pentru acoperirea LiDAR a României, moment care, odată depăşit, va consemna o veritabilă revoluţie în tehnologia arheologică. În absenţa acestui element, cercetarea montană este deocmdată departe de eficienţa pe care ne-o dorim. În consecinţă, actualul proiect s-a ocupat exclusiv de zona de câmpie, între Dunăre şi Argeş (157 km liniari). Dacă finalul anului 2014 (activităţile au putut demara, pe finanţare, abia în octombrie) a fost

[1] Fiecare proiect/program va fi prezentat după următoarele criterii: denumire; acronimul (unde este cazul); tipul; denumirea instituţiei coordonatoare; denumirea instituţiilor partenere; numele coordonatorului proiectului (email); numele coordonatorului din partea MNIR (email); membrii echipei din partea MNIR; durata de desfăşurarea; etape de proiect; principalele obiective; principalele activităţi şi rezultate în perioada anilor 2015–2016; pagina web (unde este cazul); pagina Facebook (unde este cazul); alte observaţii relevante (unde este cazul).

[2] Cauzele sunt multiple, unele datorate subfinanţării cronice, altele datorate convingerii mult prea ferme că „arheologul este un umanist" care, prin natura lui, este străin tehnologiei şi ingineriei, adică un handicap declarat virtute.

[3] „Esenţială şi sistematizată", fiindcă datele brute – fără cunoaşterea terenului şi a conjuncturilor de cercetare – ar fi inutile, imposibil de interpretat.

dedicat unei simple „recunoașteri în teren”, inclusiv a căilor de comunicație actuale, între diversele sectoare ale fostei granițe actuale, anul 2015 s-a aflat sub semnul „cercetării liniare”, numită astfel, în primul rând, fiindcă obiectivul este liniar (relativ...). A fost o etapă de cercetare extensivă, încercând a înțelege câte ceva din totul. Am avut a învăța, în primul rând, că „cercetarea liniară” este... discontinuă și recurentă, revenirea pe un punct sau altul fiind necesară din nebănuit de multe motive: accesul dificil în anume zone, mai ales în anumite condiții meteorologice, pe un teren în care rămân captive şi tractoarele; stadiul diferit al culturilor, asociat unei structuri de proprietate (și exploatare) primitive; comparația datelor culese (cu drona, de exemplu) la momente diferite; constatarea că enunțul asupra „obiectivității” imaginii fotografice este o ficțiune; feed-back-ul permanent al etapelor de colectare a datelor cu etapele de planificare (re-planificare) a activităților; dificultățile administrative (în obținerea autorizațiilor sau utilizarea propriei aparaturi!), inclusiv cele de sincronizare a membrilor proiectului pe calendarul deplasărilor (fiecare „stăpânire” are propriile reguli, toate obligatorii...). Un exemplu interesant despre ceea ce a însemnat „cercetarea liniară” în plan tehnologic este utilizarea dronei. În 2015 s-au făcut mai mult de 60 de misiuni. Primele s-au făcut „ca la carte”, cu „ţinte” măsurate în teren, necesare unei ortorectificări de precizie. A devenit repede evident că există costuri, că riscăm să studiem foarte bine zone microscopice, nerelevante în ansamblu. S-a experimentat apoi zborul fără ținte, care a permis o „recunoaștere” rapidă în teren, dar cu alte costuri..., care nu se refereau doar la precizia scăzută a ansamblului, dar și la apariția unor deformări ale modelului-teren. Merită menționat că astfel de misiuni s-au realizat, în majoritate, pe zone de interes arheologic incert (de pildă căutând traseul marcajului de graniță), pentru care o misiune realizată după toate regulile (se includ costurile) nu se justifica. Un al doilea exemplu ar fi utilizarea extensivă a susceptibilității magnetice, o metodă puțin cunoscută, de rezoluție modestă, dar foarte eficientă în termeni de acoperire a terenului; o metodă de neînlocuit în precizarea limitelor unui sit arheologic, în condițiile completei lipse de vizibilitate (pășune sau pădure). Prin contrast, anul 2016 a fost dedicat, în mare parte, unei cercetări sistematice, în zone restrânse, constituind „studii de caz” necesare extrapolării unor reguli generale (cu toate riscurile extrapolării). Strategia inițială (care fi vizat în primul rând obiectivele mai puțin cunoscute) a fost reorientată spre obiective de patrimoniu considerate ca având un grad mare de risc, cel al completei anihilări sub acțiunea agriculturii moderne. Au fost deci alese siturile arate sistematic, încercând reprezentarea lor cât mai fidelă, de la datele topografice, la modele teren de mare rezoluție (0,1 m fotografic, 0,2 m pentru modelul 3D) și precizie (centimetrică pentru poziționarea geodezică), până la evidențierea mărimii reale a situlor arheologice (fiindcă fortificațiile și așezările lor civile reprezintă un continuum!). Partea cea mai consistentă a cercetărilor sistematice se referă la precizarea limitelor așezărilor civile, cât și evaluarea lor ca densitate și relevanță demografică. Astfel de studii s-au realizat pentru siturile de la Putineiu, Băneasa, Valea Urlui (toate în jud. Teleorman), Crâmpoia (jud. Olt), Urlueni și Săpata (jud. Argeş). Fiecare obiectiv în parte a solicitat revenirea pe sit de numeroase ori, inclusiv în anotimpuri diferite, pentru a prinde un optim de vizibilitate. Tehnicile de realizare a studiului au variat mai mult decât ne-am fi dorit, dar am fost constrânși de situațiile foarte diferite cu care ne-am confruntat, de la structura de proprietate până la resursele umane pe care le-am putut pune la dispoziție. De exemplu, după prima acțiune de amploare de acest tip, la Săpata, văzând că fragmentele ceramice colectate de pe câmp în două zile presupun două luni de muncă de prelucrare[4], am decis să nu mai facem colectare de materiale, ci doar de note de teren, fiindcă colectarea de material fără prelucrarea și publicarea lui înseamnă o distrugere de evidență arheologică.

Tot ca parte a studiilor de caz s-au făcut și primele săpături de sondaj. Două dintre acestea s-au făcut mecanic, pe aliniamentul „valului” din zona Văii Mocanului, respectiv o săpătură la nord și una la sud de vale. S-a demonstrat că nu avem un „val” (termen extrem de vag definit de arheologii români), ci o palisadă de mari dimensiuni[5]. O săpătură manuală, de tip sondaj de evaluare, s-a făcut la castrul mare de la Băneasa, având ca obiectiv evaluarea stării de conservare a colțului de SV, care conform evalurilor preliminare este cel mai slab conservat[6]. Concluziile săpăturii favorizează un proiect de cercetare sistematică la Băneasa, fiindcă deși amenjarea defensivă este grav afectată de eroziune și arătură, nivelurile arheologice din interior sunt încă în bună stare, mai ales cel vechi.

www.limes-transalutanus.ro; https://www.facebook.com/Limes-Transalutanus-729444053797839/

Pe web-site-ul de proiect se găsesc cele trei rapoarte anuale (2014-2016), în limitele de dimensiuni cerute de finanțator (UEFISCDI). În același loc veți găsi numeroase alte lucruri, precum “livrabilele” de proiect (cărți, articole, conferințe, etc), materiale utile (hărți de naturi diverse, comentarii la hărți vechi, chestiuni tehnologice), baze de date pe domenii diferite.

[4] Studiu în curs de apariție la *Journal of Ancient History and Archaeology*.

[5] Rezultatele acestor săpături sunt trimise la Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2016.

[6] Raportul extenso este predat redacției revistei de specialitate a MNIR, *Cercetări Arheologice*.

II. *Ecouri ale trecutului reflectate in prezent ... O încercare de reconstituire a societății neolitice prin intermediul arheologiei experimentale*; ARCHAEODROM; UEFISCDI; Muzeul Național de Istorie a României; Universitatea București (Partener 1); SC S&S Proiectare SRL (Partener 2); Cătălin Lazăr (lazarc@arheologie.ro); Emil Dumitrașcu, Mădălina Voicu, Radu Bălănescu, Adrian Bălășescu, Valentin Radu, Mihai Florea, Ionela Crăciunescu, Mihaela Golea, Roxana Sandu. 2014–2017;
Etapa 2 – Anul II (2015) – cercetare experimentală privind problematicile abordate și diseminare intermediară a rezultatelor; Etapa 3 – Anul III (2016) – cercetare experimentală privind problematicile abordate și diseminare intermediară a rezultatelor
2015: un articol ISI, un articol în reviste BDI, un articol în reviste neidexate (CA), o carte, 6 comunicări + un poster la conferințe internaționale, 7 comunicări la conferințe naționale, 3 workshop-uri organizate, două studii tehnice, o școală de vară, datări radiocarbon (^{14}C), colecția de obiecte experimentale și demonstrative realizate din lut, modelele teoretice și demonstrative de analiză și cuantificare a datelor comparative pentru obiectele neolitice confecționate din lut și modelele experimentale, bază de date cu tipurile de așezări, construcții și amenajări specifice perioadei neolitice din România.
2016: un articol în reviste BDI, 3 articole în volume internaționale, 12 comunicări + 1 poster la conferinte internaționale, 11 comunicări la conferințe naționale, două conferințe și un workshop organizate, 3 studii tehnice, o școală de vară, datări radiocarbon (^{14}C), buletinele de analiza interdisciplinară pentru piesele de silex neolitice și mostrele experimentale, buletinele de analiză interdisciplinară pentru artefactele de lut neolitice și mostrele experimentale, harta surselor neolitice de silex identificate în Romania și Bulgaria
Obiectivul principal al proiectului în discuție îl constituie reconstituirea societății neolitice prin intermediul arheologiei experimentale, pe baza datelor istorico-arheologice disponibile și a altor studii pluri-, inter- și transdisciplinare, prin realizarea unor modelele experimentale si demonstrative.
http://www.mnir.ro/index.php/echoes-of-the-past-reflected-in-the-present/,
https://www.facebook.com/archaeodrom/

III. *Landscape and human co-evolution patterns in the wetland area of Balta Ialomiței* (PN-II-ID-PCE-2011-3-0982); UEFISCDI; 2011–2016; Muzeul Național de Istorie a României; D. N. Popovici, C. Haită, A. Bălășescu, V. Radu, M. Florea, G. Vasile (MNIR); M. Danu (Universitatea Al. I. Cuza – Iași), R. Hovsepyan (Institutul de Arheologie – Erevan), R. Mcphail (Institutul de Arheologie – Oxford), C. Panaiotu (Universitatea București).
PRINCIPALELE ACTIVITĂȚI ȘI REZULTATE:
Cercetările arheologice efectuate, respectiv săpăturile în suprafaţă, sondajele şi cercetările de suprafaţă au permis evidenţierea câtorva caracteristici generale ale zonei. Din punctul de vedere al evoluţiei zonei observaţia cea mai importantă, decisivă pentru înţelegerea acestei problematici complexe, constă în faptul că din mileniul V î.e.n. până în prezent cursul braţului Borcea s-a deplasat de la est spre vest. Structura sedimentologică a diferitelor carotaje efectuate (practic a fost evidenţiată evoluţia zonei din perioada eneolitică până în prezent, cu o amplitudine sedimentară de cca. 10 m în general), datările radiometrice realizate precum şi analizele sporopolinice şi cele arheozoologice creionează un tablou extrem de complicat ce până în prezent a fost numai afirmat iar acum poate fi urmărit cu o mai mare precizie chiar dacă multe alte detalii încă lipsesc. S-a putut stabili, astfel, că zona de vest a acesteia a evoluat în ultimul mileniu când a căpătat configuraţia actuală. Această situaţie sugerează o dinamică diferenţiată a locuirilor antropice în zona respectivă certificată de existenţa unor aşezări - telluri cu niveluri de polarizare diferită. Cercetările efectuate prin intermediul carotajelor şi studierea profilelor naturale ale malurilor fluviului şi în zonele adiacente sugerează în schimb şi existenţa unor locuiri temporare/sezoniere datorate foarte probabil exploatării diferitelor tipuri de resurse ale zonei. Datele oferite de studile palinologice sau carpologice corelate cu cele sedimentologice evidenţiază existenţa unei vegetaţii de tip mozaic cu păduri de luncă dar şi zone deschise cu vegetaţie higrofilă şi acvatică. La fel s-a putut demonstra practicarea cultivării plantelor în zonele din apropierea tell-ului. Studiile arheozoologice au contribuit la completarea cunoştinţelor în sensul certificării existenţei unui model complex de gestiune a resurselor animaliere respectiv de policultură. În cazul creşterii animalelor aceasta se făcea atât pe baza utilizării resurselor sălbatice din zonă şi mai puţin a celor cultivate. Datele oferite de studiul resurselor acvatice evidenţiază, atât la Hîrşova cât şi la Borduşani existenţa unor variaţii (în special în cazul speciei de scoici - *Unio crassus*), mai curând a parametrilor ecologici semnificativi de-a lungul perioadei culturii Gumelniţa şi nu a factorilor antropici.
Tabloul general al cunoştinţelor noastre privind această zonă a fost considerabil îmbunătăţit. Datele obţinute permit o înţelegere mult mai apropiată de realităţile relaţiilor om – mediu de-a lungul unei perioade de timp semnificative. Ecosistemele zonelor umede reprezintă cazuri extrem de sugestive în studiul modificărilor

climatice şi în egală măsură antropice iar rezultatele obţinute, permit concluzii pertinente chiar dacă în acest stadiu al cunoaşterii ele sunt parţiale. Importanţa lor afirmă, evident, necesitatea continuării lor.

IV. *Centru pentru valorizarea proiectelor cultural-științifice în arheologie* (PN-II-PT-PCCA-2013-4-0495); CERES; UEFISCDI; 2014–2017; **2015**: Prezentarea funcțiilor de autocontrol și gestionare a programelor, informaţiilor şi rezultatelor din proiecte culturale și de cercetare; prezentarea modelului centrului cibernetic; **2016:** Raportul privind realizarea și dezvoltarea anuala a Târgului de Arheologie; implementarea activităților specifice in programul local de turism si cultural; Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Optoelectronică (INOE 2000); Muzeul Național de Istorie a României, S.C. LAVIMAR S.R.L.; Ovidiu Țentea (ovidiu.tentea@gmail.com); Alexandru Rațiu
Principalele obiective, rezultate și ale detalii legate de proiectului CERES se găsesc pe situl dedicat acestui program, la adresa http://certo.inoe.ro/ceres/ro/index.php

V. *Platformă PILOT de valorizare trans-disciplinară prin baze de date relaționate* (PN-II-PT-PCCA-2013-4-1022); PILOT; UEFISCDI; Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Optoelectronică (INOE 2000); Muzeul Național de Istorie a României, SIVECO S.A.; Marina Tăuțan (certo@inoe.ro); Corina Borș (corinabors.mnir@gmail.com); Alexandru Dozsa, Gabriela Dragomir, Vlad Rumega-Irimuș; iulie 2014–septembrie 2017.
Etapa II – Reprezentarea de piese din depozitul Tărtăria II și o selecție a pieselor din depozitul Tărtăria I în baze de date informaționale prin investigații și caracterizări fizico-chimice, studii și interpretări istorico-arheologice și identificarea criteriilor de evaluare calitativă a funcționalității platformei de valorizare cultural (*Elaborarea fișelor de evidență analitică pentru piesele componente ale depozitului Tărtăria II și selecția aleasă de piese componente ale depozitului Tărtăria I – Partea I* (inclusiv integrarea datelor obținute prin efectuarea unor investigații pluridisciplinare); *Cercetare trans-disciplinară orientată asupra depozitelor de piese de bronz având ca rezultat un articol publicat într-o revistă cotată la nivel național – Partea II-a* (inclusiv efectuarea unor investigații pluridisciplinare, dar și a unui stagiu de documentare bibliografică în cadrul *Deutsches Archäologisches Institut* – Berlin, Germania);
Etapa III – Testarea și optimizarea modului de acces și căutare prin platforma transdisciplinară pe baza determinărilor și feed-back; Lansarea publică a platformei și a produselor satelit (*Simpozion, volum tip proceedings și expoziție, după cum urmează: a) organizarea unui simpozion cu participare internațională, b) volum proceedings simpozion și c) expoziție vernisată cu ocazia organizării simpozionului* (au fost derulate parțial și decalat activități în legătură cu expoziția *„Meșteșug și prestigiu. Depozitele de bronzuri de la Tărtăria”*).Începând din luna iulie 2014 și până în prezent, Muzeul Național de Istorie a României este partener în cadrul proiectului de cercetare intitulat „*Platformă pilot de valorizare transdisciplinară prin baze de date relaționate*” (PILOT) (cod PN-II-PT-PCCA-2013-4-1022), finanțat de UEFSDCI și coordonat de Institutul Național de Optoelectronică (INOE). Platforma de valorizare transdisciplinară dezvoltată în cadrul proiectului PILOT este concepută şi structurată global, cu nivele de vizualizare şi acces limitat, necesitând o planificare strictă a modului de relaţionare a datelor. Ea constituie un instrument IT de exploatare cu maximă eficienţa a resurselor asociate, spre exemplu a celor din diferite departamente de specialitate ale aceluiaşi muzeu, din diferite depozite / colecţii / arhive şi nu numai. O astfel de platformă se va conecta în cel mai eficient mod la o altă platformă, generând reţele tot mai eficiente pentru mediul muzeal, specialişti şi publicul larg. Așadar, platforma pilot urmărește să integreze seturi diverse de date istorico-arheologice, fizico-chimice etc.) în legătură cu colecții muzeale, în vederea unei caracterizări cât mai complete a acestora în scopul de creșterii accesibilității informaționale și al modalității de valorizare a acestora. Proiectul se axează pe cercetarea pluridisciplinară (ca studiu de caz,) a unei importante descoperiri arheologice de dată recentă (2012), anume două depozite reunind obiecte de bronz şi fier (Tărtăria I şi Tărtăria II) găsite cu ocazia unor ample cercetări arheologice preventive în situl Tărtăria – *Podu Tărtăriei*, datată în perioada mijlocie a primei epoci a fierului (Hallstatt mijlociu, aşa-numita perioadă a culturii Basarabi). Constituie o premieră, la nivelul României şi pentru acest palier cronologic, faptul că depozitele amintite au fost descoperite cu prilejul unei săpături arheologice (preventive).
Principalele activităţi şi rezultate în perioada anilor 2015–2016:

- Investigarea pluridisciplinară (radiografii, XRF, LiBS, modelare 3D etc.) a peste 120 de obiecte din componența depozitelor Tărtăria I și Tărtăria II
- Expoziția *„Meșteșug și preștigiu. Depozitele de bronzuri de la Tărtăria”*
- Diseminarea rezultatelor proiectului (participarea la conferințe științifice și redactarea unor articole științifice)

EXPOZIȚII INTERNAȚIONALE[1]

I. *Comorile României*; Muzeul Național de Istorie a României[2]; National Museum of China – Beijing / Sichuan Museum – Chengdu; 28 ianuarie – 8 mai / 5 iunie – 5 august 2016; Art Exhibitions China, National Museum of China, Sichuan Museum, 31 de muzee din România.
Ernest Oberländer-Târnoveanu (MNIR), Roxana Theodorescu (Muzeul Național de Artă al României); Katia Moldoveanu (MNIR), Oana Ilie (MNIR), Emanuela Cernea (Muzeul Național de Artă al României).
Expoziția cuprinde trei mari teme: naşterea civilizaţiei în spaţiul românesc; sinteza daco-romană, românii în evul mediu şi începutul epocii moderne între est şi vest.
Expoziția „Comorile României" a fost primul eveniment de acest gen și de o asemenea anvergură, reunind piese reprezentative de arheologie preistorică, clasică și medievală, precum și de artă medievală românească, organizat în China în ultimii 66 de ani. În cadrul proiectului, organizat în parteneriat cu 31 de muzee din România, au fost prezentate 445 de piese excepționale de patrimoniu - creații ale marilor civilizații neolitice, din epoca bronzului și fierului, geto-dacice și romane, precum și ale culturii medievale și pre-moderne românești, multe dintre ele unice în lume, constituind adevărate comori universale.
Gânditorul şi femeie şezând; Brăţară dacică din aur de la Sarmizegetusa Regia; Coiful de la Peretu; Patera de la Pietroasele; Fresce din biserica mănăstirii Curtea de Argeş

EXPOZIȚII NAȚIONALE

I. *Radiografia unei lumi dispărute. Privind înapoi spre trecut: Sultana-Malu Roşu, o aşezare preistorică de acum 6 000 de ani;* MNIR; 12 mai 2015 – 10 februarie 2016; Muzeul Dunării de Jos – Călărași, Muzeul Județean „Teohari Antonescu" – Giurgiu, Muzeul Civilizației Gumelnița – Oltenița, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" – București, Muzeul de Istorie Naturală "Grigore Antipa"- București, Muzeul Municipiului București și Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară din București.
Cătălin Lazăr; Emil Dumitrascu, Madalina Voicu, Radu Balanescu, Adrian Balasescu, Valentin Radu, Constantin Haita, Theodor Ignat, Vasile Opris, Adelina Darie, Roxana Sandu, Mihaela Golea, Octavian Cazacu, Alina Filipoiu, Florin Radulescu, Radian Andreescu, Mihai Florea, Ionela Craciunescu
Proiectul expozițional este structurat pe trei paliere: *istoriografic* (biografic) – care prezintă istoricul şantierului arheologic de la Sultana-Malu Roşu, dar şi a oamenilor care au făcut descoperiri, autorii acelor fapte „necunoscute"; *arheologic pluri- şi interdisciplinar* – care ilustrează descoperirile arheologice excepţionale realizate de-a lungul timpului în situl de la Sultana: locuinţe, morminte, podoabe, vase şi unelte specifice comunităţilor preistorice ce le-au utilizat; *experimental* – în care sunt prezentate câteva dintre rezultatele proiectului Arhitectură & Arheologie Experimentală (2010-2014).
Expoziția dezvăluie publicului istoricul unuia dintre cele mai cunoscute situri preistorice din România. Situl se află pe Valea Mostiştei, fiind prima aşezare de tip tell cercetată în mod ştiinţific încă din anul 1923. Descoperirile excepţionale realizate de-a lungul timpului pe acest sit, de către arheologii muzeului precum şi rezultatele proiectului Arhitectură & Arheologie Experimentală (2010-2014) vor fi integrate în această expoziție, sub forma unei radiografii asupra trecutului, asupra comunităților umane de acum 6000 de ani şi a modului de viață de atunci. Întreaga expoziție se bazează pe interacțiunea dintre poveste, spațiu vizual și oameni permiţând vizitatorului să călătorească în trecut printr-o experiență multisenzorială, pentru a afla şi a înțelege modul de viață, ritualurile și obiceiurile populațiilor preistorice de acum 6000 de ani.
Zeița de la Sultana, *Vasul cu Îndrăgostiți*, *Vasul cu cap de rata*, *Vasul cu lalele*, *Vasul cu palmete*.
http://www.mnir.ro/index.php/portfolio/expozitia-temporara-radiografia-unei-lumi-disparute-privind-inapoi-spre-trecut-sultana-malu-rosu-o-asezare-preistorica-de-acum-6-000-de-ani/;

II. *România. Civilizații suprapuse;* MNIR; iunie – decembrie 2016; Muzeul Național Brukenthal – Sibiu; Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei – Cluj Napoca; Muzeul de Artă – Cluj Napoca; Complexul Muzeal Național „Moldova" – Iași; Muzeul Național al Banatului – Timişoara; Muzeul de Istorie Națională și Arheologie – Constanța; Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion" – Tulcea; Muzeul Bucovinei – Suceava; Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească" – Târgoviște; Muzeul Județean Mureș – Târgu Mureș; Muzeul Civilizației Dacice și Romane – Deva; Muzeul Județean Satu Mare – Satu Mare; Muzeul Național Secuiesc – Sfântu Gheorghe; Muzeul Civilizației Gumelnița – Oltenița; Muzeul

[1] Expozițiile vor fi prezentate după următoarele criterii: denumire expoziție; organizator; locul desfășurării; perioada; participanți; curatori generali; curatori adjuncți; principalele obiective tematice; scurtă descriere a proiectului expozițional; obiecte reprezentative expuse.
[2] În continuare MNIR.

Regiunii Porților de Fier – Drobeta Turnu Severin; Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” – Vaslui; Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” – Bacău; Muzeul Județean Botoșani – Botoșani; Muzeul Județean Teleorman – Alexandria; Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș –Baia Mare; Muzeul Romanațiului – Caracal; Muzeul Județean Argeș – Pitești; Muzeul Banatului Montan – Reșița; Muzeul Județean de Istorie și Artă – Zalău; Muzeul Arheologic Sarmizgetusa; Muzeul Municipal Carei; Muzeul Municipal Huși; Muzeul Național al Literaturii Române – București.
Ernest Oberländer-Târnoveanu; Cătălin Bem, Corina Borş, Paul Damian, Cornel Ilie, Oana Ilie, Alexandra Mărășoiu, Ginel Lazăr, Silviu Oța, Andreea Ștefan, Ovidiu Țentea,
Expoziția reunește câteva sute de exponate, ilustrând evoluția civilizațiilor preistorice, antice și medievale care s-au succedat pe teritoriul actual al României, inclusiv o serie de bunuri culturale de primă importanță intrate de curând în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României (precum piese de aur din tezaurul preistoric de la Sarasău, o serie de piese de podoabe dacice din argint, un scut dacic din bronz, tablele municipale de la Troesmis etc.). Expoziția *„România – civilizații suprapuse”* reunește artefacte arheologice și istorice de primă importanță din colecțiile Muzeului Național de Istorie a României și ale altor muzee românești. Adevărate capodopere aparținând patrimoniul național, aceste obiecte stau mărturie cu privire la numeroasele civilizații care s-au succedat de-a lungul timpului în cuprinsul spațiului actual al României, loc de convergență culturală. Acest amplu proiect expozițional reprezintă o a doua etapă a unui demers muzeal de anvergură inițiat de către Muzeul Național de Istorie a României, anume de a prezenta publicului din țară și străinătate cele mai importante bunuri de patrimoniu cu semnificație istorică și arheologică aflate în colecțiile muzeelor din România. În acest sens, în ultimii 3 ani, Muzeul Național de Istorie a României a colaborat cu peste 30 de muzee din România, care au contribuit cu artefacte din colecțiile lor la realizarea expoziției internaționale *„Comorile României”* și a celei naționale intitulate *„România – civilizații suprapuse”*. Ultimele două decenii au reprezentat o perioadă plină de provocări pentru muzeele din România și, în general, pentru patrimoniul cultural național. Multe muzee au întâmpinat probleme cu spațiile lor, astfel că s-au văzut nevoite să își restrângă expunerile permanente. Este și cazul Muzeului Național de Istorie a României, care de aproape 15 ani nu a mai avut posibilitatea să prezinte publicului și specialiștilor, din țară și străinătate, foarte multe din bunurile de patrimoniu cu valoare excepțională păstrate în colecțiile sale. În acest context, expoziția *„România – civilizații suprapuse”* reprezintă un demers muzeal prin care se dorește aducerea în prim plan a valorilor arheologice și istorice de patrimoniu, cultură și civilizație existente în muzeele românești. Astfel, deopotrivă publicul și specialiștii pot să admire din nou artefacte cu semnificație deosebită și să mediteze la rolul pe care muzeele de profil istorico-arheologic din România îl pot avea pentru cunoașterea trecutului, educația pro patrimoniu și dezvoltarea durabilă axată pe moștenirea culturală
Tezaurul de podoabe preistorice de la Sarasău, *Tablele municipale de la Troesmis*.

III. ***Meșteșug și prestigiu. Depozitele de bronzuri de la Tărtăria***; MNIR; decembrie 2016 – mai 2017.
Corina Borş; arh. Andrei Cîmpeanu (Design & layout grafic); Francisc Dosza, Alexandru Dosza, Sergiu Popescu, Paul Popa (restauratori metal); Alexandru Dosza, Sergiu Popescu, Paul Popa (etalare); ing. Marius Amarie, dr. Corina Borş, Luciana Rumega-Irimuș, Vlad Rumega-Irimuș (***fotografii***); Vlad Rumega-Irimuș (***planuri, hărți***); Georgiana Ducman (desene, piese metal); Luciana Rumega-Irimuș (desene ceramică).
Expoziția are ca temă o descoperire arheologică de excepție, care constituie și studiu de caz pentru cercetare pluridisciplinară în cadrul proiectului de cercetare PILOT, anume două depozite compuse din piese de bronz şi fier (Tărtăria I şi Tărtăria II), găsite în primăvara anului 2012, cu ocazia unor ample cercetări arheologice preventive în situl Tărtăria – *Podu Tărtăriei*, datat în perioada mijlocie a primei epoci a fierului (Hallstatt mijlociu, așa-numita perioadă a culturii Basarabi). Investigațiile pluridisciplinare (efectuate în laboratoarelor de specialitate ale Institutului Național de Cercetare și Dezvoltare în Optoelectronică INOE 2000) cu privire la obiecte din componența depozitelor de piese din bronz și fier Tărtăria I și Tărtăria II, dar și expoziția sunt realizate în cadrul proiectului de cercetare *„Platformă PILOT de valorizare trans-disciplinară prin baze de date relaționate”* (PN-II-PT-PCCA-2013-4-1022), care se desfășoară în perioada 2014–2017.
Aceste două depozite de obiecte din bronz şi fier reunesc peste 500 de piese (arme, unelte, piese de port şi de harnaşament), care datează din perioada secolelor 9–8 a. Chr. (seria Bâlvăneşti-Vinţ – perioada Ha B_3–C), fiind vorba de una dintre cele mai bogate şi complexe depuneri de acest fel descoperite până în acest moment pe teritoriul României şi —destul de probabil— din zona carpatică şi a bazinului Dunării mijlocii şi de jos. Cele două depozite reprezintă depuneri votive cu caracter de unicat atât prin natura lor (însumând deopotrivă elemente de prestigiu social şi meşteşug), cât şi prin contextul cert de descoperire (săpătură arheologică), raportat la civilizaţia Hallstatt-ului mijlociu în zona arcului carpatic şi a bazinului Dunării mijlocii şi de jos. În cadrul expoziţiei sunt prezentate piese (arme, piese de pot şi podoabe, piese de harnaşament) care au parcurs un laborios proces de restaurare în laboratorul de specialitate al muzeului.
Colan din șapte torquesuri (depozitul Tărtăria II); Zăbală cu muștiuc mobil (depozitul Tărtăria I)

GHEORGHE DUMITROAIA
1949–2016

Ziua de 6 aprilie 2016 ne-a adus trista veste a trecerii premature într-o lume mai bună a bunului și dragului nostru prieten și colaborator dr. Gheorghe Dumitroaia. A plecat dintre noi așa cum a trăit, cu discreție și demnitate.

S-a născut în Drăgușenii Sucevei la 23 aprilie 1949, unde și-a și început studiile. După terminarea liceului s-a îndreptat spre Iași, atras fiind de studiul istoriei în cadrul Universității *Alexandru Ioan Cuza*. Pe băncile facultății a audiat cursurile unor prestigioși profesori precum Gh. Platon, V. Rusu, V. Cristian sau M. Petrescu-Dîmbovița ce-i îndrumau pe tinerii învățăcei dornici de învățătură într-un climat de înaltă ținută spirituală.

Calitățile, înclinațiile și aspirațiile l-au îndreptat spre arheologie, domeniu în care s-a specializat, cu precădere spre cea a preistoriei.

În momentul absolvirii a decis să se îndrepte spre meleagurile natale de care era atât de legat și de care nu se va mai despărți de-a lungul întregii sale vieți. Într-o primă perioadă a carierei a funcționat ca muzeograf în cadrul muzeului din Târgu Neamț (1976–1980). Aici a început să cunoască MUZEUL din interior. Aici, pe tărâmul fermecat al poveștilor lui Ion Creangă dar și al umorului subtil, a început să cunoască ce este și mai ales cum trebuie să funcționeze o astfel de nobilă instituție de cultură.

Valoarea dovedită, dar mai ales dorința de a progresa, l-au îndreptat spre muzeul din Piatra Neamț, acolo unde, peste timp, ctitorul, părintele Constantin Matasă, proteja și îndruma. Timp de 36 de ani, până în ultima clipă, nu-l va mai părăsi. A urcat apoi, cu hărnicie, temeinic, firesc, toate treptele devenirii profesionale, muzeograf, șef de secție, director adjunct și în final director. Dar, treptele evoluției sale au fost și cele ale instituției.

Cu o tenacitate tăcută, cu dragostea nemărturisită pentru plaiurile nemțene și o înțelegere profundă pentru oameni a reușit să înfrunte necazurile, să treacă cu demnitate prin bucurii și neostenit, să continue ceea ce înaintașii săi făcuseră sau începuseră.

A reușit, cum puțini alții au făcut, să îmbine, inseparabil, cercetarea cu valorizarea muzeală, șantierul arheologic cu expoziția. Și aceasta la un nivel profesional foarte ridicat.

În calitate de membru al diverselor colective de cercetare, sau coordonator al unora dintre acestea, a participat la cercetări de teren pe șantierele de la Răuceşti (1978–1979, 1986, 2015), Poduri (1981–2011), Vânători-Neamţ (1982), Lunca (1983–2004), Izvoare (1984, 2015), Oglinzi (1988–1992), Ghindăuani (1992), Dobreni (1998), Păuleni-Ciuc (1999–2015), Solca (2003), Cucuieţi (2003–2004), Ţolici (2007–2009). A avut contribuții foarte importante și în domeniul investigațiilor privind cercetarea unor zone mai puțin cunoscute și depistarea de noi situri arheologice. Peste 200 de noi puncte au fost astfel descoperite și incluse în repertoriul arheologic al județului.

Remarcabile, prin rezultate şi mai ales prin consecinţe, s-au dovedit a fi cercetările pe care le-a întreprins la Lunca, Oglinzi, Solca şi Ţolici. Arheologia sării până atunci aflată la începuturile sale, a cunoscut o dezvoltare dificil de întrevăzut înainte. Eforturile sale dirijate spre acest domeniu la care a ştiut să atragă apoi numeroşi, excelenţi specialişti, s-au materializat în studii, volume, dar şi expoziţii.

Eforturile sale nu s-au concentrat numai asupra arheologiei neoliticului. Epoca bronzului și perioada de tranziție de la neolitic la aceasta i-au permis obținerea unor rezultate valoroase, materializate apoi prin teza de doctorat susținută în 1999 și publicată imediat după aceea, în 2000 – *Comunităţile preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu.*

Perenizarea rezultatelor cercetării a fost o constantă a eforturilor sale. Stau dovadă numeroasele volume ale publicației emblematice, în țară dar și în străinătate, *Memoria Antiquitatis*, (XVIII–XXX), de care, în calitate de redactor responsabil s-a îngrijit cu seriozitate alături de colaboratorii săi. Acestora li se alătură numeroasele volume ale colecției *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis* (II–XXXV), unde, în calitate de editor, a reușit să transforme înalta calitate în normă.

În același sens și-a dat seama de necesitatea creării unei structuri ce să reprezinte cercetarea științifică a culturii cu splendida ceramică pictată, dar și să permită o mai bună desfășurare a acesteia. În consecință a creat în 1994 *Centrul internaţional de cercetare a culturii Cucuteni*, structură ce și-a propus și a și reușit să promoveze la un deosebit de înalt nivel cercetarea pluridisciplinară prin intermediul publicațiilor și a numeroaselor reuniuni științifice naționale și mai ales internaționale.

Firesc, dar cu nenumărate și nebănuite eforturi, a modernizat toate muzeele județului dăruind publicului comorile extrem de valoroaselor colecții adăpostite în ele.

Dar perla coroanei o reprezintă *Muzeul de artă eneolitică Cucuteni.* Înfiinţat în 2005, acesta reprezintă o excepțională realizare ce a îmbogățit nu numai județul Neamț cu o minunată instituție muzeală ce a dat viață eforturilor a mai multor generații de cercetători și muzeografi. Se împlinea astfel un veritabil program al celui care nu numai că a înțeles aceste imperative dar **a și făcut** ce se cuvenea pentru a demonstra de ce cercetarea este necesară și cum aceasta poate sluji veritabilei culturi. Într-o lume ce adeseori are dificultăți în a discerne ceea ce este esențial de ce este nesemnificativ el a reușit să demonstreze care sunt realele și marile valori ce trebuie slujite și evidențiate. Lunga serie de expoziţii temporare organizate în ţară la Piatra Neamţ, Sibiu, Braşov, Bucureşti, Sfântu Gheorghe, Bucureşti, Suceava, sau în străinătate, în Germania, Olanda, Austria, Suedia, Danemarca, Grecia, Elveţia, S.U.A., Anglia, Italia, Polonia, China, stau dovadă a acestei nestrămutate credințe. La multe dintre acestea a colaborat și cu Muzeul Național de Istorie al cărui minunat, cald și înțelegător sprijin, a fost de-a lungul timpului.

Acordarea premiilor naţionale ale patrimoniului „Adrian Rădulescu” (2003) şi „Iulian Antonescu” (2006), a consfinţit la nivel naţional valoarea acestor eforturi.

În calitate de membru al Comisiei Naţionale de Arheologie (1995–1999, 2003–2016), al Comisiei naţionale a Muzeelor şi colecţiilor (2009–2013) şi al Comisiei Zonale a Monumentelor Istorice (2004–2007) a demonstrat un atașament profund pentru marile valori ale patrimoniului, dar și față de problemele breslei din care a făcut parte și pe care a sprijinit-o cu aceeași dorință de a clădi pe care și-o manifesta și acasă, la Piatra Neamț.

De-a lungul vieții sale a demonstrat că încrederea în oameni, prietenia și judecata echilibrată sunt temelia pe care se poate construi. Cu mult calm, nu de puține ori a reușit să facă imposibilul posibil. Cu demnitatea modestiei a înlăturat bariere, a înălțat muzee și a clădit colective de foarte bună calitate. A înfăptuit multe în perioade când se părea că nu se poate și, mai ales, nu se dorea. Toate, vor rămâne, durabil, încastrate în neuitare.

SIT TIBI TERRA LEVIS !

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

VOLUME

- *Comunităţi preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, VII, Piatra-Neamţ, 2000
- *Cetatea Neamț*, Piatra-Neamţ, 2000 (în colaborare).
- *In Memoriam Constantin Matasă*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, X, Piatra-Neamţ, 2001
- *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie în Subcarpaţii Moldovei*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XIII, 2003 (în colaborare)
- *Primul muzeu Cucuteni din România*, ediția I, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XV, Brașov, 2005 (în colaborare)
- *Județul Neamț. Album monografic*, Brașov, 2005
- *Muzeul Cetatea Neamţ*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XXI, Piatra-Neamţ, 2009
- *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice din caseta C. 2005–2009*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XXII, Piatra-Neamţ, 2009. (în colaborare).
- *Primul muzeu Cucuteni din România*, ediția a II-a, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XV, Brașov, 2011 (în colaborare)

STUDII – ARTICOLE – NOTE

- Obiecte de aramă şi de bronz de pe teritoriul judeţului Neamţ, *MemAnt*, IX–XI, 1985, p. 465–481
- Două topoare de luptă din feudalismul timpuriu descoperite pe teritoriul judeţului Neamţ, *MemAnt*, IX–XI, 1985, p. 527–532
- Noi date C^{14} din nivelurile aparţinând culturii Precucuteni din staţiunea de la Poduri-Dealul Ghindaru, judeţul Bacău, *CA*, VIII, 1986, p. 137–142 (în colaborare)
- Sondajul arheologic de la Vânători-Neamţ, *MemAnt*, XII–XIV, 1986, p. 15–29
- La station archéologique de Lunca-Poiana Slatinii, în M. Petrescu-Dîmboviţa, N. Ursulescu, D. Monah, V. Chirica (*eds.*), *La civilisation de Cucuteni en contexte européen. Session scientifique dédiée au centenaire des premières découvertes de Cucuteni (Iaşi – Piatra Neamţ, 24–28 septembre 1984)*, Bibliotheca Archaeologica Iassiensis, I, Iaşi, p. 253–258
- Plastica antropomorfă din aşezarea cucuteniană de la Răuceşti-Munteni, jud. Neamţ, *MemAnt*, XV–XVII, 1987, p. 21–42
- Descoperiri geto-dacice din sec. V–IV î.e.n. la Vlădiceni şi Lunca, judeţul Neamţ, *Symposia Thracologica*, V, Miercurea Ciuc, 1987 (în colaborare)
- Mărturii arheologice de la sfârşitul epocii bronzului pe teritoriul judeţului Neamţ, *Symposia Thracologica*, VI, Piatra-Neamţ, 1988, p. 51–52
- Aşezarea hallsttatiană de la Dulceşti, judeţul Neamţ, *Symposia Thracologica*, VII, Tulcea, 1989, p. 267, 268 (în colaborare)
- Découvertes getes récentes concernant l'aspect culturel Canlia dans le département de Neamţ, *Thraco-Dacica*, XI, 1990, p. 125–133 (în colaborare).
- Getskie nahodki kulturnogo aspekta Kanlia v uezde Neamţ, în *Drevneishie obsnosti zemledelcev skotovodov severnogo Prichernomorya (V tys. do n.e.–IV n.e.)*, Kiev, 1991, p. 191–193 (în colaborare)
- Cultura Noua pe teritoriul judeţului Neamţ, *Carpica*, XXII, 1992, p. 119–141.
- Exploatarea surselor de apă sărată din Moldova. O abordare etnoarheologică, *Thraco-Dacica*, XIII, 1992, p. 159–167 (în colaborare).
- L'exploitation des sources salées dans l'est de la Roumanie: une démarche ethnoarchéologique, în J. Pavúk, (*ed.*), *Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, Bratislava, 1-7 septembre 1991*, Bratislava, 1993, p. 88–90 (în colaborare)
- Depunerile neo-eneolitice de la Lunca şi Oglinzi, judeţul Neamţ, *MemAnt*, XIX, 1994, p. 7–82
- Scurt istoric, în Gh. Dumitroaia (red.), *Județul Neamț. Monografie*, Piatra-Neamţ, 1995, p. 19–58
- Préface, în Gh. Dumitroaia, D.Monah (eds.), *Cucuteni aujourd'hui. 110 ans depuis la découverte en 1884 du site eponyme*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, II, Piatra-Neamţ, 1996, p. 5–7 (în colaborare)
- Din activitatea Complexului Muzeal Judeţean Neamţ (1994–1995), *MemAnt*, XX, 1996, p. 315–325
- Découvertes du Bronze Moyen dans la station de Poduri-Bacău, în P. Roman (ed.), *The Thracian World at the Cross Roads of Civilisation. The 7th International Congress of Thracology, May 20–26, 1996, Constanța – Mangalia – Tulcea, Romania. Reports and Summaries*, Bucureşti, 1996, p. 267, 268 (în colaborare)
- Une vase à silhouettes anthropomorphes peintes découverte à Poduri-Dealul Ghindaru (dép. de Bacău), în Gh. Dumitroaia, D. Monah (eds.), *Cucuteni aujourd'hui. 110 ans depuis la découverte en 1884 du site éponyme*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, II, Piatra-Neamţ, p. 39–48 (în colaborare)

- Prefaţă, în Şt. Cucoş, Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, VI, Piatra-Neamţ, 1999, p. 15–17 (în colaborare)
- Descoperirile aparţinând aspectului cultural Ciomortan de la Păuleni, *Angustia*, 5, Sfântu Gheorghe, 2000, p. 131–154 (în colaborare)
- The Exploitation of Salt in the Prehistory of Moldavia, Romania, în *Archaeological Reports*, 23, 2001, p. 10–20 (în colaborare)
- Trei scrisori adresate profesorului Ion Andrieşescu, *MemAnt*, XXII, 2001, p. 531–541.
- Consideraţii asupra culturii Costişa-Komarov de pe teritoriul Moldovei, în V. Cavruc, Gh. Dumitroaia (coord.), *Cultura Costişa în contextul epocii bronzului din România. Catalog de expoziţie*, Piatra-Neamţ, 2001, p. 13–22
- Staţiunea Lunca, com. Vânători-Neamţ, jud. Neamţ, în V. Cavruc, Gh. Dumitroaia (coord.), *Cultura Costişa în contextul epocii bronzului din România. Catalog de expoziţie*, Piatra-Neamţ, 2001, p. 31–52
- The Earliest Salt Exploitation in the World: Excavation at Lunca-Poiana Slatinei, Neamţ County, Moldavia, Romania, *Archaeological Reports*, 2002, p. 34–48 (în colaborare)
- The Exploitation of Salt in the Prehistory of Moldavia, Romania, *Archaeological Reports*, 2003, p. 7–11 (în colaborare)
- Muzeul de Istorie şi Arheologie Piatra-Neamţ – 70 de ani de existenţă, *MemAnt*, XXIII, 2004, p. 7–30
- Conferinţa Internaţională Giant-Settlements of Tripolian Culture, Talianki, Ucraina, 5–8 august 2003, *MemAnt*, XXIII, 2004, p. 457–465
- La contribution du Musée d'Histoire et d'Archéologie de Piatra-Neamţ à la recherche de la culture Cucuteni, în Gh. Dumitroaia (ed.), *Rezumatele comunicărilor colocviilor internaţionale Cucuteni – 120 de ani de cercetări. Timpul bilanţului şi Arheologia pre- şi protoistorică a sării*, Piatra-Neamţ, 2004, p. 8–17
- Prehistoric Exploitation of the Salt Spring from Cucuieţi-„Slatina Veche", Bacău County, în Gh. Dumitroaia, (ed.), *Rezumatele comunicărilor colocviilor internaţionale Cucuteni – 120 de ani de cercetări. Timpul bilanţului şi Arheologia pre- şi protoistorică a sării*, Piatra-Neamţ, 2004, p. 90 (în colaborare)
- Solca-„Slatina Mare". Considerations stratigraphiques et attribution culturelle, în Gh. Dumitroaia (ed.), *Rezumatele comunicărilor colocviilor internaţionale Cucuteni – 120 de ani de cercetări. Timpul bilanţului şi Arheologia pre- şi protoistorică a sării*, Piatra-Neamţ, 2004, p. 91, 92 (în colaborare)
- *L'exploitation des sources sallées en Moldavie: un exemple de ressource structurante du territoire depuis le Neolithique*, în Gh. Dumitroaia (ed.), *Rezumatele comunicărilor colocviilor internaţionale Cucuteni – 120 de ani de cercetări. Timpul bilanţului şi Arheologia pre- şi protoistorică a sării*, Piatra-Neamţ, 2004, p. 92, 93 (în colaborare)
- Lunca-„Poiana Slatinei", le plus ancien point d'exploitation du sel de l'Europe, în Gh. Dumitroaia (ed.), *Rezumatele comunicărilor colocviilor internaţionale Cucuteni – 120 de ani de cercetări. Timpul bilanţului şi Arheologia pre- şi protoistorică a sării*, Piatra-Neamţ, 2004, p. 95–97 (în colaborare)
- Bronze Age Discoveries near the Salt Springs in the Piemont Region of Moldavia, în *Tracii şi lumea circumpontică / Thracians and Circumpontic World*, Chişinău, 2004, p. 37, 38 (în colaborare)
- Découvertes de l'Âge du Bronze dans le Sous-Carpates de la Moldavie, în V. Spinei, C.-M. Lazarovici, D. Monah (eds.), *Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dîmbovița oblata*, Iași, 2005, p. 461–473 (în colaborare)
- The Earliest Salt Production in the World. An Early Neolithic Exploitation in Poiana Slatinei-Lunca, Romania, Antiquity, 79, 306, 2005, p. 11–18 (în colaborare)
- Ein Kultkomplex aus Rumänien, in F. Daim, W. Neubaner (coord.), *Geheimnisvolle Kreisgräben*, Horn – Viena, 2005, p. 210–213 (în colaborare)
- La contribution du Musée d'Histoire et d'Archéologie de Piatra-Neamţ à la recherche de la culture Cucuteni, în Gh. Dumitroaia, J. Chapman, O. Weller, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, D. Monah (eds.), *Cucuteni. 120 ans de recherches. Le temps du bilan / 120 Years of Research. Time to sum up*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XVI, Piatra-Neamţ, 2005, p. 13–20
- Sursele de sare dintre Valea Sucevei şi Valea Buzăului, în V. Cavruc, A. Chiricescu (eds.), *Sarea, Timpul și Omul. Catalog de expoziție*, Sfântu Gheorghe, 2006, p. 22–24 (în colaborare)
- Vestigii arheologice privind exploatarea sării pe teritoriul României în perioada neo-eneolitică, în V. Cavruc, A. Chiricescu (eds.), *Sarea, Timpul și Omul. Catalog de expoziție*, Sfântu Gheorghe, 2006, p. 37–40
- Recherches sur l'exploitation préhistorique du sel en Roumanie, în D. Monah, Gh. Dumitroaia, O. Weller, J. Chapman (eds.), *L'exploitation du sel à travers le temps*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XVIII, Piatra-Neamț, 2007, p. 13–34 (în colaborare)
- Solca-Slatina Mare (Roumanie). Preuves archéologiques de l'exploitation du sel en préhistoire, în D. Monah, Gh. Dumitroaia, O. Weller, J. Chapman (eds.), *L'exploitation du sel à travers le temps*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XVIII, Piatra-Neamț, 2007, p. 35–57 (în colaborare)

- Cucuieți-Slatina Veche (Romania). Prehistoric Exploitation of a Salt Resource, în D. Monah, Gh. Dumitroaia, O. Weller, J. Chapman (eds.), *L'exploitation du sel à travers le temps*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XVIII, Piatra-Neamţ, 2007, p. 57–71 (în colaborare).
- L'exploitation des sources salées en Moldavie: un exemple de ressource structurante du territoire, în D. Monah, Gh. Dumitroaia, O. Weller, J. Chapman (eds.), *L'exploitation du sel à travers le temps*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XVIII, Editura „Constantin Matasă", Piatra-Neamţ, 2007, p. 99-113 (în colaborare).
- The Exploitation of the Salt-Water Sources in Moldavia: An Ethno-Archaeological Approach, în D. Monah, Gh. Dumitroaia, O. Weller, J. Chapman (eds.), *L'exploitation du sel à travers le temps*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XVIII, Piatra-Neamţ, 2007, p. 279–298 (în colaborare)
- Analyses et dynamiques spatiales autour des sources salées de Moldavie Sous-Carpatique durant la préhistoire roumaine (6000–3500 BC), în N. Morère Molinero (ed.), *Las salinas y la sal de interior en la historia: economía, medio ambiente y sociedad / Inland Salt Works and Salt History: Economy, Environment and Society*, Tomo I, Madrid, 2007, p. 165–184 (în colaborare)
- Noi investigaţii etnoarheologice asupra izvoarelor sărate de pe Valea Muntelui, în D. Monah, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn (*eds.*), *Sarea, de la prezent la trecut*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XX, Piatra-Neamţ, 2008, p. 81–105 (în colaborare)
- Un nou punct de exploatare a apei sărate în preistorie: Ţolici-Hălăbutoaia, jud. Neamţ, în D. Monah, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn (eds.), *Sarea, de la prezent la trecut,* Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XX, Piatra-Neamţ, 2008, p. 203–224 (în colaborare)
- Première exploitation de sel en Europe. Techniques et gestion de l'exploitation de la source salée de Poiana Slatinei à Lunca (Neamţ, Roumanie), în O. Weller, A. Dufraisse, P. Pétrequin (eds.), *Sel, eau et forêt d'hier à aujourd'hui*, Franche-Comté, 2008, p. 205–230 (în colaborare)
- Bronze Age Discoveries at Poduri, Bacău County, în G. Bodi (ed.), *In medias res praehistoriae. Miscellanea in honorem annos LXV peragentis Professoris Dan Monah oblata*, Iaşi, 2009, p. 337–349 (în colaborare)
- Lunca-Poiana Slatinei (jud. Neamt): cel mai vechi sit de exploatare a sării din preistoria europeană, *ArhMold*, XXXII, 2009, p. 21–39 (în colaborare)
- Un pumnal din epoca bronzului descoperit la Poduri (jud. Bacău), *SCIVA*, 61, 2010, 1–2, p. 133–141 (în colaborare)
- Spada de bronz de la Piatra-Şoimului, *MemAnt*, XXV–XXVI (2008–2009), 2010, p. 323–328 (în colaborare)
- Spatial Analysis of Prehistoric Salt Exploitation in Eastern Carpathians (Romania), în M. Alexianu, O. Weller, R.-G. Curcă (eds.), *Archaeology and Anthropolgy of Salt: A Diachronic Approach. Proceedings of the International Colloquium, 1–5 October 2008, Al. I. Cuza University (Iași, Romania)*, British Archaeological Reports, International Series, 2198, Archaeopress, Oxford, 2011, p. 69–80 (în colaborare)
- Prehistoric Salt Exploitation in Eastern Carpathians (Romania): A Spatial Approach, *Studia Praehistorica*, 14, 2011, p. 197–219 (în colaborare)
- Din activitatea Complexului Muzeal Judeţean Neamţ, *MemAnt*, XXVII, 2011, p. 175–261
- Human Interaction and Environmental Impact of Salt Spring Exploitation over 2000 Years (Hălăbutoaia-Ţolici, Petricani, Neamţ, Romania, în C. Preoteasa, Gh. Dumitroaia (eds.), *Rezumatele comunicărilor colocviului internațional „Impactul antropic asupra mediului natural în neo-eneoliticul sud-est european"*, Editura „Constantin Matasă", Piatra-Neamţ, 2012, p. 43, 44 (în colaborare)
- Rezultatele cercetărilor non-intruzive de la Poduri-Dealul Ghindaru, *MemAnt*, XXVIII, 2012, p. 160–167 (în colaborare)
- Mormintele medievale de la Cetatea Neamţ, *MemAnt*, XXVIII, 2012, p. 229–256 (în colaborare)
- Din activitatea Complexului Muzeal Judeţean Neamţ (2011–2012), *MemAnt*, XXVIII, 2012, p. 487–506
- Valoración expositiva del patrimonio de la Cultura de Cucuteni en el territorio de Rumania, *Revista de Museología*, 54, 2012, p. 15–22
- *Judeţul Neamţ. Monografie*, Piatra-Neamţ, 1995
- *Cucuteni aujourd'hui. 110 ans depuis la découverte en 1884 du site eponyme*, Piatra-Neamţ, 1996 (în colaborare)
- *Cucuteni. The Last Great Chalcolithic Civilization of Europe*, Bucureşti, 1997 (în colaborare)

RAPOARTE

- Săpăturile arheologice din judeţul Neamţ (1974–1976), *MemAnt*, VI–VIII, 1981, p. 341–346
- Cercetările arheologice de la Poduri-Dealul Ghindaru, *CA*, VI, 1983, p. 3–22 (în colaborare)
- Săpăturile arheologice din judeţul Neamţ (1977–1983), *MemAnt*, IX–XI, 1985, p. 735–740
- Săpăturile arheologice din judeţul Neamţ (1984–1985), *MemAnt*, XII–XIV, 1986, p. 317–322
- Raport preliminar asupra săpăturilor de la Poduri-Dealul Ghindaru (1984–1985), *MemAnt*, XV–XVII, 1987, p. 9–19 (în colaborare)

- Săpăturile arheologice din judeţul Neamţ (1986), *MemAnt*, XV–XVII, 1987, p. 291–295
- Cercetări arheologice de suprafaţă pe Valea Siretului, la nord de municipiul Roman, *MemAnt*, XVIII, 1992, p. 145–170 (în colaborare)
- A XXV-a Sesiune Naţională de Rapoarte Arheologice, *MemAnt*, XVIII, 1992, p. 307–313
- Materiale şi cercetări arheologice din nord-estul judeţului Neamţ, *MemAnt*, XVIII, 1992, p. 63–143
- Săpături şi cercetări arheologice de suprafaţă în judeţul Neamţ (1987–1991), *MemAnt*, XVIII, 1992, p. 287–297
- Săpături şi cercetări arheologice de suprafaţă în judeţul Neamţ (1990–1993), *MemAnt*, XIX, 1994, p. 509–521
- Din activitatea Muzeului de Istorie Piatra-Neamţ (1990–1993), *MemAnt*, XIX, 1994, p. 523–532
- Săpăturile arheologice din judeţul Neamţ (1994–1995), *MemAnt*, XX, 1996, p. 307–313
- Cercetările arheologice de la Borşeni-Neamţ, *MemAnt*, XXI, 1997, p. 131–193 (în colaborare)
- Cercetări arheologice în judeţul Neamţ (1996), *MemAnt*, XXI, 1997, p. 427–436
- Din activitatea Complexului Muzeal Judeţean Neamţ în anul 1996, *MemAnt*, XXI, 1997, p. 437–447
- Staţiunea Căşăria-Dealul Mătăhuia, com. Dobreni, jud. Neamţ, *CCA*, 1999, p. 25, 26 (în colaborare)
- Raport asupra cercetărilor arheologice de la Şoimeni (Ciomortan), com. Păuleni, jud. Harghita, *CCA*, 1999, p. 103, 104, 166–168 (în colaborare)
- Poduri, com. Poduri, jud. Bacău, punct: Dealul Ghindaru, *CCA*, 2001, p. 190–198 (în colaborare)
- Siliştea, com. Români, jud. Neamţ, punct: Pe Cetăţuie, com. Români, jud. Neamţ, *CCA*, 2001, p. 229, pl. 61 (în colaborare)
- Şoimeni (Ciomortan), com. Păuleni, jud. Harghita, punct: Várdomb / Dealul Cetăţii / Dâmbul Cetăţii, *CCA*, 2001, p. 245–247 (în colaborare)
- Cercetările arheologice din judeţul Neamţ (1998-2001), *MemAnt*, XXII, 2001, p. 543–559
- Borşeni, com. Războieni, jud. Neamţ, punct: Bulgărie, *CCA*, 2002, p. 62–63 (în colaborare)
- Lunca, com Vânători-Neamţ, jud. Neamţ, punct: Poiana Slatinei, *CCA*, 2002, p. 190–191 (în colaborare)
- Poduri, com. Poduri, jud. Bacău, punct: Dealul Ghindaru, *CCA*, 2002, p. 242–245 (în colaborare)
- Siliştea, com. Români, jud. Neamţ, punct: Pe Cetăţuie, *CCA*, 2002, p. 287–289 (în colaborare)
- Lunca, com. Vânători-Neamţ, jud. Neamţ, punct: Poiana Slatinei, *CCA*, 2003, p. 183–184 (în colaborare)
- Poduri, com. Poduri, jud. Bacău, punct: Dealul Ghindaru, *CCA*, 2003, p. 243–245 (în colaborare)
- Secu, com. Vânători-Neamţ, jud. Neamţ, punct: Mănăstirea Secu, *CCA*, 2003, p. 282–283 (în colaborare)
- Săpături arheologice sistematice şi periegheze din judeţele Neamţ, Bacău şi Suceava (2002–2004), *MemAnt*, XXIII, 2004, p. 431–449
- Cucuieţi, com. Solonţ, jud. Bacău, punct: Slatina Veche, *CCA*, 2004, p. 110–111 (în colaborare)
- Poduri, com. Poduri, jud. Bacău, punct: Dealul Ghindaru, *CCA*, 2004, p. 242–244 (în colaborare)
- Solca, jud. Suceava, punct: Slatina Mare, *CCA*, 2004, p. 314–315 (în colaborare)
- Târgu-Neamţ, jud. Neamţ, punct: Dealul Pometea, *CCA*, 2004, p. 349–351 (în colaborare)
- Poduri, com. Poduri, jud. Bacău, punct: Dealul Ghindaru, *CCA*, 2005, p. 281–283 (în colaborare)
- Piatra-Neamţ, jud. Neamţ, punct: Curtea Domnească, *CCA*, 2006, p. 261–262 (în colaborare)
- Poduri, com. Poduri, jud. Bacău, punct: Dealul Ghindaru, *CCA*, 2006, p. 275–277 (în colaborare)
- Cercetările arheologice de la Târgu Neamţ - Dealul Pometea, *MemAnt*, XXIV, 2007, p. 293–325 (în colaborare)
- Poduri, com. Poduri, jud. Bacău, punct: Dealul Ghindaru, *CCA*, 2007, p. 274–275 (în colaborare)
- Poduri, com. Poduri, jud. Bacău, punct: Dealul Ghindaru, *CCA*, 2008, p. 230–231 (în colaborare)
- Ţolici, com. Petricani, jud. Neamţ, punct: Hălăbutoaia, *CCA*, 2008, p. 325–326 (în colaborare)
- Raport asupra cercetărilor arheologice efectuate în siturile preistorice din Moldova, în perioada 2003–2007, *Valachica*, 21–22 (2008–2009) = *CCA*, 2009, p. 10–25
- Poduri, com. Poduri, jud. Bacău, punct: Dealul Ghindaru, *Valachica*, 21–22 (2008–2009) = *CCA*, 2009, p. 176–177 (în colaborare)
- Ţolici, com. Petricani, jud. Neamţ, punct: Hălăbutoaia, *Valachica*, 21–22 (2008–2009) = *CCA*, 2009, p. 227–228 (în colaborare)
- Poduri, com. Poduri, jud. Bacău, punct: Dealul Ghindaru, *CCA*, 2010, p. 153–154 (în colaborare)
- Şoimeni-Ciomortan, com. Păuleni Ciuc, jud. Harghita, punct: Dâmbul Cetăţii, *CCA*, 2010, p. 182–186 (în colaborare)
- Piatra Neamţ, jud. Neamţ, punct: Curtea Domnească, *CCA*, 2011, p. 211–214 (în colaborare)
- Ţolici, com. Petricani, jud. Neamţ, punct: Hălăbutoaia, *CCA*, 2011, p. 145–146 (în colaborare)
- Piatra-Neamţ, jud. Neamţ, punct: Poiana Cireşului, *CCA*, 2012, p. 100–101 (în colaborare)
- Poduri, com. Poduri, jud. Bacău, punct: Dealul Ghindaru, *CCA*, 2012, p. 109–110 (în colaborare)
- Şoimeni (Ciomortan), com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita, punct: Dâmbul Cetăţii, *CCA*, 2012, p. 139–142 (în colaborare)
- Piatra Neamţ, jud. Neamţ, punct: Curtea Domnească, *CCA*, 2012, p. 243–245 (în colaborare)